

**Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**«ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ, ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ Τ.Ε.Ι.
ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΑΝΩ ΤΩΝ 40 ΕΤΩΝ»**

**ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
Δρ. Προμπονάς Μιχαήλ**

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Καλλιγιάννη Μαρία
Σκουτέλη Μαρία
Σμυρνάκη Ελένη**

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2006

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα τον εποπτεύοντα καθηγητή μας, κ. Μιχάλη Προμπονά, για την πολύτιμη βοήθειά του στη διεκπεραίωση τόσο του θεωρητικού όσο και του ερευνητικού μέρους της πτυχιακής μας εργασίας.

Επίσης, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κα. Θεανώ Ρουμελιωτάκη για την συμβολή της στη στατιστική επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνάς μας, καθώς και το οικογενειακό και φιλικό μας περιβάλλον για την πολύτιμη στήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	7
-------------------------	---

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	25
---------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ.....	27-34
-------------------------------	-------

1.1 Βασικές Έννοιες – Ορισμοί.....	27
1.2 Άνθρωπος και Περιβάλλον.....	30
1.3 Βιώσιμη Ανάπτυξη.....	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.....	35-54
--------------------------------	-------

2.1 Ορισμός Περιβαλλοντικού Προβλήματος.....	35
2.2 Γνωρίσματα Περιβαλλοντικού Προβλήματος.....	36
2.3 Κυριότερα Περιβαλλοντικά Προβλήματα.....	37
2.3.1 Ατμοσφαιρική Ρύπανση.....	37
2.3.2 Ρύπανση των Υδάτων.....	38
2.3.3 Όξινη Βροχή.....	40
2.3.4 Φαινόμενο του Θερμοκηπίου.....	42
2.3.5 «Τρύπα» του Όζοντος.....	44
2.3.6 Ηχορύπανση.....	46
2.3.7 Βιοποικιλότητα.....	47
2.3.8 Απόβλητα.....	51
2.3.9. Ερημοποίηση.....	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ.....	55-63
---	-------

3.1 Εισαγωγή.....	55
3.2 Πρόδρομα και σύγχρονα περιβαλλοντικά κινήματα.....	57
3.3 Περιβαλλοντικό Κίνημα στην Ελλάδα.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....64-76

4.1	Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ορισμοί και Έννοιες.....	64
4.2	Στόχοι Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.....	65
4.3	Βασικές Αρχές Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.....	66
4.4	Χαρακτηριστικά Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.....	67
4.5	Μορφές Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.....	68
4.6	Μέθοδοι Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.....	70
4.7	Αναγκαιότητα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.....	71
4.8	Ρόλος του Περιβαλλοντικού Εκπαιδευτή.....	72
4.9	Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	73
4.10	Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.....	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ.....77-94

5.1	Διεθνές Δίκαιο για το Περιβάλλον.....	77
5.2	Κοινοτική Νομοθεσία για την Προστασία του Περιβάλλοντος.....	79
5.2.1	Ανάπτυξη Κοινοτικής Πολιτικής για το Περιβάλλον.....	80
5.2.2	Συμμετοχή του Κοινού.....	86
5.2.3	Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος.....	87
5.2.4	Διεθνείς Προκλήσεις.....	87
5.3	Οδηγίες Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την Προστασία του Περιβάλλοντος και Χρηματοδοτικό Μέσο life.....	88
5.3.1	Χρηματοδοτικό Μέσο life.....	89
5.4	Ελληνική Νομοθεσία για την Προστασία του Περιβάλλοντος.....	90
5.4.1	Συνταγματικές Διατάξεις.....	91
5.4.2	Κοινή Νομοθεσία (Νόμοι Εκτελεστικοί των Συνταγματικών Διατάξεων)	91

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.....95-99

6.1	Ελληνικό Κέντρο Βιότοπων – Υγροτόπων (Ε.Κ.Β.Υ.).....	95
6.2	Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης (Μ.Φ.Ι.Κ.).....	96

6.3	Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF).....	97
6.4	Greenpeace.....	98
6.5	Ελληνικό Κέντρο Περιθάλψης Άγριων Ζώων (Ε.Κ.Π.Α.Ζ).....	98
6.6	Οικολογική Εταιρεία Ανακύκλωσης.....	99

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ100-115

7.1	Εισαγωγή.....	100
7.2	Χαρακτηριστικά Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας	101
7.3	Περιβαλλοντική Αντίληψη	101
7.4	Περιβαλλοντικές Στάσεις.....	103
7.5	Περιβαλλοντική Αξιολόγηση.....	105
7.6	Δράση.....	106
7.7	Στάσεις απέναντι στα Περιβαλλοντικά Προβλήματα.....	106
7.8	Αστικό Περιβάλλον και Συμπεριφορά.....	108
7.9	Φυσικό Περιβάλλον και Συμπεριφορά.....	111
7.10	Φυσικές Καταστροφές και Συμπεριφορά.....	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....116-122

8.1	Κοινωνική Εργασία και Οικολογία.....	116
8.2	Αντιμετώπιση Φυσικών Καταστροφών και Κοινωνική Εργασία.....	120

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ.....125-126

9.1	Βασικός Προβληματισμός που οδήγησε στην επιλογή του θέματος.....	125
9.2	Σκοπός της έρευνας.....	125
9.3	Στόχοι έρευνας.....	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	127-130
10.1 Προκαταρκτικά Στάδια της Έρευνας.....	127
10.1.1 Προσδιορισμός και διατύπωση του ερευνώμενου θέματος.....	127
10.1.2 Καθορισμός της φύσης των πληροφοριών που επιδιώκουμε να συλλέξουμε προς μελέτη.....	128
10.1.3 Τρόπος συλλογής πληροφοριών.....	128
10.1.4 Τρόπος αντιμετώπισης αποτυχιών στην επιλογή του δείγματος (αρνήσεις – ελλείψεις στοιχείων).....	128
10.1.5 Χρονοδιάγραμμα ερευνάς.....	129
10.2 Διαμόρφωση και συμπλήρωση ερωτηματολογίου.....	129
10.3 Επεξεργασία δεδομένων.....	130

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	131-162
11.1 Ενότητα Α΄: Δημογραφικά στοιχεία.....	131
11.2 Ενότητα Β΄: Γνώσεις για το περιβάλλον.....	136
11.3 Ενότητα Γ΄: Ερωτήσεις Διερεύνησης της Βιωματικής Σχέσης των Ερωτώμενων με το Περιβάλλον.....	140
11.4 Ενότητα Δ΄: Απόψεις των Ερωτώμενων για το Περιβάλλον.....	144
11.5 Ενότητα Ε΄: Πηγές Ενημέρωσης των Ερωτώμενων σε Θέματα Περιβάλλοντος.....	153
11.6 Παρουσίαση Συσχετίσεων της Έρευνας.....	158

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ.....	163
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	168
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	170
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	173
ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ.....	175
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ.....	176
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	181

**Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ, ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ
ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ». ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ
ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ
ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ Τ.Ε.Ι. ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΑΝΩ
ΤΩΝ 40 ΕΤΩΝ.**

**ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
Δρ. Προμπονάς Μιχαήλ**

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Καλλιγιάννη Μαρία
Σκουτέλη Μαρία
Σμυρνάκη Ελένη**

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, 2006

ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κύριος σκοπός της εργασίας αυτής είναι να διαπιστώσουμε ποιες είναι οι απόψεις, οι στάσεις και η συμπεριφορά των φοιτητών, απέναντι στα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα που απειλούν σήμερα το πλανήτη μας. Επίσης, ο εντοπισμός των διαφοροποιήσεων σε σχέση με την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων μεταξύ των φοιτητών του Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου και ατόμων άνω των 40 ετών, καθώς και η προσέγγιση του κατά πόσο οι νέοι και τα άτομα άνω των 40 ετών αντιλαμβάνονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα ως προβλήματα που αφορούν την ίδια την καθημερινή ζωή τους ή όχι.

Ένας επιπλέον σκοπός της μελέτης μας είναι να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό οι ερωτώμενοι είναι ευαισθητοποιημένοι, κατά πόσο αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και δραστηριοποιούνται για τη διεκδίκηση και την επιβολή λύσεων με απώτερο σκοπό την καλύτερευση της ποιότητας ζωής τους.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Περιβάλλον είναι το σύνολο των φυσικών και κοινωνικών συστημάτων μέσα στα οποία η ανθρωπότητα και οι άλλοι οργανισμοί ζουν και αναπτύσσονται.

Η έννοια του περιβάλλοντος αναφέρεται σε όλα εκείνα τα ερεθίσματα που επιδρούν στους οργανισμούς με αποτέλεσμα να επηρεάζουν τη συμπεριφορά τους, περικλείει τις συνθήκες στις οποίες ζουν και αναπτύσσονται οι οργανισμοί, καθώς επίσης και τους κανόνες, τους νόμους και τους πολιτισμικούς παράγοντες που διέπουν την ίδια τη ζωή.

Βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη ορίζεται η συμβατή και φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη. Είναι η ανάπτυξη εκείνη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να μειώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες.

Ο αντικειμενικός **σκοπός** της βιώσιμης ανάπτυξης πρέπει να είναι η δημιουργία ενός υγιεινού και αναβαθμισμένου περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2° ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Περιβαλλοντικό πρόβλημα είναι ένα αποτέλεσμα βλαπτικό για το περιβάλλον, που τις περισσότερες φορές είναι ανεπανόρθωτο και προκαλείται από τη δράση του ανθρώπου στο χώρο.

Γνωρίσματα περιβαλλοντικού προβλήματος

- Η δυσδιάκριτη ή απρόβλεπτη χρονική διάστασή του.
- Η διαφορετική γεωγραφική εξάπλωση.
- Η δυσκολία προσδιορισμού των επιπτώσεών τους, γεωγραφικά και χρονικά.
- Αποτελεί αντικείμενο συνεχούς επιστημονικής έρευνας.
- Χαρακτηρίζεται από επιστημονική αβεβαιότητα.

Κυριότερα περιβαλλοντικά προβλήματα

1. **Ατμοσφαιρική ρύπανση:** Οφείλεται στην παρουσία ρύπων στην ατμόσφαιρα σε ποσότητα ή διάρκεια που μπορούν να διαταράξουν την οικολογική ισορροπία σε μεγάλη ή μικρή γεωγραφική κλίμακα.

2. **Ρύπανση των νερών:** Οφείλεται στην προσθήκη ουσιών στο νερό που προέρχονται από ανθρωπογενείς δραστηριότητες (πετρέλαιο, λιπάσματα, αποχετεύσεις, κατάλοιπα εργοστασίων) με αποτέλεσμα να το κάνουν λιγότερο κατάλληλο για χρησιμοποίηση από τον άνθρωπο.

3. **Όξινη βροχή:** Οφείλεται στα οξείδια του θείου και του αζώτου (ως αποτέλεσμα της καύσης άνθρακα και πετρελαίου) όπου στην ατμόσφαιρα μετατρέπονται σε οξέα και επιστρέφουν στο έδαφος διαλυμένα στο νερό της βροχής.

4. **Φαινόμενο του θερμοκηπίου:** Οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες έχουν αυξήσει τις συγκεντρώσεις των αερίων στην ατμόσφαιρα με αποτέλεσμα την αύξηση της θερμοκρασίας. Η αύξηση της θερμοκρασίας θα προκαλέσει άνοδο της στάθμης της θάλασσας και αύξηση της συχνότητας και έντασης των ακραίων καιρικών φαινομένων.

5. **Τρύπα του όζοντος:** Είναι η «αραίωση» της στιβάδας του όζοντος η οποία προστατεύει τη γη από τις επικίνδυνες υπεριώδεις ακτίνες του ήλιου.

6. **Ηχορύπανση:** Προκαλείται από θόρυβο που είναι ανεπιθύμητος, ακατανόητος, μη περιοδικός, και αυξομειώνεται με τυχαίο τρόπο.

7. **Μείωση της βιοποικιλότητας:** Βιοποικιλότητα ορίζουμε το σύνολο των γονιδίων, των βιολογικών ειδών, των οικοσυστημάτων και των πολιτισμών μιας περιοχής.

8. Απερήμωση: Είναι η φυσική διαδικασία όπου η γόνιμη γη υποβαθμίζεται και σταδιακά χάνει την παραγωγικότητά της. Αίτια: οι ανθρώπινες δραστηριότητες και οι κλιματικές αλλαγές.

9. Απόβλητα: Η διάθεση των αποβλήτων, που παράγονται σε στερεά ή υγρή μορφή από τις σύγχρονες κοινωνίες, είναι ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα που δύσκολα θα επιλυθεί, καθώς ο όγκος των αποβλήτων συνεχώς αυξάνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο **ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ**

Κίνημα είναι η συνειδητοποιημένη μαζική δράση για την επίτευξη ορισμένων στόχων.

Ο όρος **περιβαλλοντικό κίνημα** χρησιμοποιείται για να περιγράψει την ανησυχία και το ενδιαφέρον που έχει αναπτυχθεί για το περιβάλλον

Οικολογικό είναι εκείνο που αναφέρεται στη σχέση των ζωντανών οργανισμών και του περιβάλλοντος

Δεκαετία 1990 και σημερινή κατάσταση

Στην Ελλάδα υπάρχει ένας σκληρός πυρήνας δέκα περιβαλλοντικών οργανώσεων, τόσο για την συμβολή τους στο περιβαλλοντικό κίνημα, όσο και για τον αριθμό των μελών τους και τα περιουσιακά τους στοιχεία. Μερικές από τις οποίες είναι:

- WWF Ελλάς
- Αρκτούρος
- Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης
- Μεσόγειος S.O.S.
- Greenpeace

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) είναι η διαδικασία διαμόρφωσης των πολιτών και των κοινωνικών ομάδων με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σε θέση να δράσουν ατομικά και συλλογικά για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Στόχοι Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης:

- ✓Στοχεύει να οδηγήσει άτομα και κοινωνικές ομάδες στη διαμόρφωση μιας σφαιρικής αντίληψης του περιβάλλοντος.
- ✓Στοχεύει στη διαμόρφωση ισχυρού αισθήματος ευθύνης και αλληλεγγύης μεταξύ των ατόμων και των λαών όλου του κόσμου για τη διασφάλιση της ποιότητας του περιβάλλοντος και της ζωής.
- ✓Στοχεύει να οδηγήσει στη γνώση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και στην κατανόηση των βαθύτερων αιτιών που τα προκαλούν.
- ✓Στοχεύει στη διαφοροποίηση των στάσεων και των συμπεριφορών των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων απέναντι στο περιβάλλον.
- ✓Στοχεύει στην ανάπτυξη των απαραίτητων ικανοτήτων που πρέπει να έχουν τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες ώστε να μπορούν να συμβάλλουν στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- ✓Στοχεύει στην εκπαίδευση των πολιτών για την ενεργό συμμετοχή τους σε όλα τα επίπεδα ώστε να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης και να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την αποφυγή στο μέλλον παρόμοιων προβλημάτων.

Μορφές Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

▪**Τυπική Π.Ε.:** Αναπτύσσεται μέσα στα πλαίσια του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και σε σεμινάρια και προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι ήδη ορισμένο με κοινά γνωρίσματα (ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης). Η μορφή, το είδος και η ποιότητα της περιβαλλοντικής γνώσης που μεταδίδεται είναι κάτω από τον έλεγχο και την κρίση του διδάσκοντα ή του εκπαιδευτικού ιδρύματος.

▪**Μη τυπική Π.Ε.:** Στοχεύει στην περιβαλλοντική συνειδητοποίηση του πληθυσμού, δηλαδή στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, στάσεων και περιβαλλοντικού ήθους. Πραγματοποιείται σε διάφορα ιδρύματα της κοινωνίας και απευθύνεται σε ανθρώπους κάθε ηλικίας, εισοδήματος και μορφωτικού επιπέδου. Η συμμετοχή του κοινού είναι εθελοντική. Παρέχεται από Μ.Μ.Ε., επισκέψεις σε ιδρύματα, μουσεία, διαλέξεις, εκπροσώπους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

▪ **Άτυπη Π.Ε.:** Εξελίσσεται σε όλη την διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου. Περιλαμβάνει οποιαδήποτε διάχυση πληροφορίας και γνώσης από Μ.Μ.Ε., βιβλιοθήκες, κοινωνικές επαφές ή Διαδίκτυο. Το κοινό αποτελείται από εθελοντές που αποδέχονται αυτή τη μορφή εκπαίδευσης μετά από δική τους επιθυμία.

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Ο όρος Π.Ε. αρχίζει να χρησιμοποιείται στη χώρα μας από το 1976 και μετά, ενώ αποτέλεσε επίσημα μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος των ελληνικών σχολείων από το 1971 και έπειτα.

Η εικόνα που παρουσιάζει σήμερα η εφαρμογή της Π.Ε. στα σχολεία, ως προς τον αριθμό, το περιεχόμενο και την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, δεν είναι ικανοποιητική.

Όσον αφορά τα Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. της χώρας μας τα τελευταία χρόνια η Π.Ε. έχει εισαχθεί στο πρόγραμμα σπουδών τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°

ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

▪ Πρώτο Πρόγραμμα Δράσης (1973 – 1976):

Είναι το πιο σημαντικό γιατί για πρώτη φορά καθορίζονται οι αρχές και οι σκοποί της Κοινοτικής Πολιτικής για το περιβάλλον, επιχειρείται να αντιμετωπιστούν τα πιο κρίσιμα προβλήματα και καταγράφονται διάφορα βασικά διορθωτικά μέτρα.

▪ Δεύτερο Πρόγραμμα Δράσης (1977 – 1981):

A) Εμβαθύνει και προωθεί τους στόχους του 1ου προγράμματος δράσης.

B) Δίνει προτεραιότητα στα μέτρα καταπολέμησης της ρύπανσης νερού και αέρα.

Γ) Προβλέπει αυξημένα μέτρα για την καταπολέμηση του θορύβου.

Δ) Δίνει έμφαση στα θέματα προστασίας και ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων.

▪ Τρίτο Πρόγραμμα Δράσης (1982 – 1986):

Υιοθετεί τις αρχές και τους στόχους των δύο προηγούμενων προγραμμάτων και εισάγει νέα στοιχεία:

A) Ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής στις άλλες πολιτικές της Κοινότητας.

B) Ενίσχυση της πρόληψης στον τομέα της περιβαλλοντικής πολιτικής.

Γ) Καθορισμός ορισμένων προτεραιοτήτων:

✓ Ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις άλλες κοινοτικές πολιτικές

✓ Προστασία περιοχών, περιβαλλοντικά ευαίσθητων.

✓ Συνεργασία με τις υπό ανάπτυξη χώρες στον τομέα του περιβάλλοντος.

▪ Τέταρτο Πρόγραμμα Δράσης (1987 1992):

Εξειδικεύει ορισμένες αρχές του 3ου Προγράμματος και υπογραμμίζει την ανάγκη να αναπτυχθούν περισσότερο:

✓ Ο έλεγχος και η πραγματική εφαρμογή των Κοινοτικών οδηγιών για το περιβάλλον

✓ Η ενημέρωση του κοινού και η περιβαλλοντική εκπαίδευση.

▪ Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης (1993 – 2000):

Στόχος του για το περιβάλλον είναι η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη. Έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

✓ Έχει έντονα προληπτικό χαρακτήρα.

✓ Επιδιώκει αλλαγές στις σημερινές τάσεις και πρακτικές που είναι καταστροφικές για το περιβάλλον.

✓ Αποβλέπει στη συνεργασία μεταξύ της Ε.Ε., των κρατών – μελών, των επιχειρήσεων και των πολιτών και στη δημιουργία πνεύματος κοινής ευθύνης.

▪ **Έκτο Πρόγραμμα Δράσης (2001 – 2010):**

Το πρόγραμμα αυτό με θέμα: «Περιβάλλον 2010: το μέλλον μας, η επιλογή μας!», δίνει έμφαση στην αειφόρο ανάπτυξη, δηλαδή στην εξεύρεση τρόπων βελτίωσης της ποιότητας της ζωής μας, χωρίς πρόκληση βλάβης στο περιβάλλον, στις μελλοντικές γενεές και στους λαούς του αναπτυσσόμενου και αναπτυσσόμενου κόσμου.

▪ Δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα σε τέσσερις τομείς:

✓ Αντιμετώπιση των κλιματικών μεταβολών

✓ Προστασία της φύσης και της άγριας ζωής

✓ Περιβάλλον και υγεία

✓ Διαχείριση φυσικών πόρων και αποβλήτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων – Υγροτόπων (ΕΚΒΥ)

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης

Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF)

Greenpeace

Ελληνικό Κέντρο Περιθαλψής Αγρίων Ζώων

Οικολογική Εταιρεία Ανακύκλωσης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7°

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Η **Περιβαλλοντική Ψυχολογία** ασχολείται με τις σχέσεις ανάμεσα στην ανθρώπινη συμπεριφορά και στο φυσικό περιβάλλον. Μελετά τις αλληλεπιδράσεις των ατόμων και του φυσικού τους πλαισίου.

Στόχος της: Είναι να βρει το ρόλο που παίζει το φυσικό περιβάλλον στην συμπεριφορά του ανθρώπου.

Περιβαλλοντικές στάσεις

Η έρευνα που ασχολείται με περιβαλλοντικές στάσεις επικεντρώνεται στον αποτελεσματικό-αξιολογικό και γνωστικό-πληροφοριακό περιεχόμενο των θέσεων που εκφράζουν τα άτομα προς όψεις ή ιδιότητες του φυσικού περιβάλλοντος.

Περιβαλλοντική αξιολόγηση

Ασχολείται με τις εκτιμήσεις και περιγραφές που κάμουν τα άτομα για το περιβάλλον που υπάρχει γύρω τους.

Δράση

Είναι η ψυχολογική απάντηση που δίνει το άτομο στις πληροφορίες που δέχεται από το εξωτερικό περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Σχέση Κοινωνικής Εργασίας – Οικολογίας

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ
<ul style="list-style-type: none">• Η αξία και το ανεπανάληπτο κάθε ατόμου, ομάδας ή κοινότητας.• Η αυτοδιάθεση και η συμμετοχή ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων για προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη.• Η ανθρώπινη συνείδηση, δυνατότητα και ευθύνη για προώθηση προσωπικής εξέλιξης, κοινωνικής συνύπαρξης και πνευματικής ενατένισης.	<ul style="list-style-type: none">• Η αξία κάθε όντος, οικοσυστήματος και βιοκοινότητας.• Η αξία του συνόλου των βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων της Γης.• Η αξία τους Γης ως ενιαίου και αυτορυθμιζόμενου «Όλου».• Η αλληλεξάρτηση του Συμπαντικού Πνεύματος και της αυτοργάνωσης της Γης για την προώθηση των σκοπών της πορείας της ως «Όλον».

- ο Η Κοινωνική Εργασία με την μεθοδολογία της μπορεί να συμβάλλει σημαντικά για την για την «εκπαίδευση» και την «ευαισθητοποίηση» των πολιτών σε περιβαλλοντικά θέματα.
- ο Η Κοινωνική Εργασία επικεντρώνεται στο γεγονός ότι η προστασία του περιβάλλοντος δεν θα πρέπει να αφήνει αδιάφορο κανένα από εμάς, αντιθέτως όλοι θα πρέπει να ενεργούμε για την ύπαρξη μιας ομαλούς σχέσης μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος.
- ο Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση των όρων προαγωγής μιας κοινωνικής – οικολογικής συνείδησης. να συνεργαστεί με οικολογικές και περιβαλλοντικές οργανώσεις, να συγκροτήσει ομάδες αναδάσωσης, δράσης και ενημέρωσης, να συνδέσει προγράμματα σχολικής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με πρακτικές κοινοτικής ανάπτυξης και τέλος να οργανώσει σε συνεργασία με τον τοπικό πληθυσμό ενημερωτικές εκστρατείες και να συνδέσει τις δραστηριότητες αυτές με τις αξίες της αλληλεγγύης, της συμμετοχής και της οικολογίας.
- Είναι υποχρέωση των Κοινωνικών Λειτουργών να συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών για τους κινδύνους που απειλούν τον πλανήτη και στη διαμόρφωση ενός οικολογικού κοινοτικού ήθους.
- Ο Κοινωνικός Λειτουργός θα πρέπει να δραστηριοποιείται σε τρία επίπεδα:
 - ✓ **Πρώτον**, στη συγκρότηση του αναφερόμενου σε περιβαλλοντικά θέματα θεωρητικού υπόβαθρου και στην ενσωμάτωση στο λόγο της Κοινωνικής Εργασίας οικολογικών αναφορών.

- ✓ **Δεύτερον**, στη διαμόρφωση μεθοδολογικών εργαλείων και τεχνικών παρέμβασης σε ζητήματα οικολογικής δράσης.
- ✓ **Τρίτον**, στην ένταξη στα εκπαιδευτικά προγράμματα Κοινωνικής Εργασίας οικολογικών μαθημάτων και την εκπαίδευση των φοιτητών και σπουδαστών των σχολών Κοινωνικής Εργασίας σε τεχνικές παρέμβασης φιλικές προς το περιβάλλον, οι οποίες θα προωθούν στη πράξη τις ιδέες της συμφιλίωσης ανθρώπου και φύσης.

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της έρευνάς μας ήταν η καταγραφή των απόψεων, της στάσης και της συμπεριφοράς των φοιτητών του Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου απέναντι στα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα που απειλούν σήμερα τον πλανήτη μας, καθώς και ο εντοπισμός διαφοροποιήσεων μεταξύ των φοιτητών και των πολιτών του Ηρακλείου άνω των 40 ετών.

ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι βασικοί **στόχοι** της έρευνάς μας θα μπορούσαν να καταγραφούν ως εξής:

- Η διερεύνηση τού κατά πόσο το φύλο των φοιτητών διαφοροποιεί τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά τους.
- Να ερευνηθεί κατά πόσο η οικονομική κατάσταση των φοιτητών συμβάλλει στην υιοθέτηση θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι στο περιβάλλον.
- Να ερευνηθεί κατά πόσο το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών των φοιτητών συμβάλλει στην ευαισθητοποίησή τους σε περιβαλλοντικά θέματα.
- Η διερεύνηση τού αν και κατά πόσο ο τόπος προέλευσης και ο τόπος κατοικίας των φοιτητών επηρεάζουν την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.
- Να ερευνηθεί το εάν η ενημέρωση και η γνώση που έχουν οι φοιτητές πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα τους οδηγεί και στην ανάληψη σχετικής δράσης.

Όσον αφορά τα άτομα άνω των 40 ετών, στόχος μας ήταν να απαντήσουμε σε ερωτήματα σχετικά με το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, την οικονομική κατάσταση, τον τόπο καταγωγής τους και την ενημέρωσή τους πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα και κατόπιν να προβούμε σε σύγκριση με τα ανάλογα αποτελέσματα των φοιτητών και να εντοπίσουμε τυχόν διαφοροποιήσεις.

ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Με βάση τον αριθμό του δείγματος και τους τομείς που θέλαμε να ερευνήσουμε, θεωρήσαμε ότι το καταλληλότερο και αποτελεσματικότερο εργαλείο για την έρευνά μας ήταν το ερωτηματολόγιο, τόσο για τη συλλογή όσο και για την επεξεργασία, ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων

Οι άξονες από τους οποίους αποτελείτο το ερωτηματολόγιο μας ήταν πέντε. Πιο συγκεκριμένα:

Α΄ ΜΕΡΟΣ: Δημογραφικά στοιχεία.

Β΄ ΜΕΡΟΣ: Ερωτήσεις γνώσεων για το περιβάλλον.

Γ' ΜΕΡΟΣ: Ερωτήσεις διερεύνησης της βιωματικής σχέσης των ερωτώμενων με το περιβάλλον.

Δ' ΜΕΡΟΣ: Απόψεις των ερωτώμενων για το περιβάλλον.

Ε' ΜΕΡΟΣ: Πηγές ενημέρωσης των ερωτώμενων σε θέματα περιβάλλοντος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Καθώς το ερευνητικό μέρος της εργασίας μας βασιζόταν στην ποσοτική έρευνα, χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό πακέτο SPSS v13. Για τη διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ των κατηγοριών, χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος χ^2 , θέτοντας επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$, ($p<0,05$).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το δείγμα μας αποτελείτο από **151 άτομα**, εκ των οποίων **77 ήταν φοιτητές του Τ.Ε.Ι.** και **74 κάτοικοι του Ηρακλείου άνω των 40 ετών**. Η αναλογία ανδρών – γυναικών ήταν περίπου 50% ανά φύλο (47,7% άνδρες και 52,3% γυναίκες). Όσον αφορά την ομάδα των φοιτητών το 41,6% ήταν άνδρες και το 58,4% ήταν γυναίκες, ενώ στην ομάδα των κατοίκων άνω των 40 ετών το 54,1% ήταν άνδρες και το 45,9% ήταν γυναίκες.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ

- **Το φύλο των φοιτητών διαφοροποιεί τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά τους;**

Όσον αφορά το **1ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν το φύλο διαφοροποιεί τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά των φοιτητών, και αφού χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος χ^2 , δεν βρέθηκε κάποια συσχέτιση μεταξύ ανδρών και γυναικών, γεγονός που οδηγεί στη **διάψευση** της παραπάνω υπόθεσης. Η ίδια υπόθεση τέθηκε και για τα άτομα άνω των 40 ετών, όπου επίσης δεν εντοπίστηκε κάποια συσχέτιση ως προς το φύλο και τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τόσο οι άνδρες φοιτητές όσο και οι γυναίκες φοιτήτριες παρουσιάζουν τις ίδιες αντιλήψεις, στάση και συμπεριφορά απέναντι στο περιβάλλον με τους άνδρες και τις γυναίκες κατοίκους άνω των 40 ετών.

- **Η οικονομική κατάσταση των φοιτητών συμβάλλει στην υιοθέτηση θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι στο περιβάλλον;**

Ως προς το **2ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν η οικονομική κατάσταση της οικογένειας συμβάλλει στην υιοθέτηση θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι στο

περιβάλλον, δε βρέθηκε κάποια συσχέτιση σε καμία από τις δύο ομάδες ερωτώμενων, γεγονός που οδηγεί στη **διάψευση** της συγκεκριμένης υπόθεσης εργασίας.

▪ **Το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών των φοιτητών συμβάλλει στην ευαισθητοποίησή τους σε περιβαλλοντικά θέματα;**

Ως προς το **3ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών παίζει ρόλο στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των παιδιών τους, δε βρέθηκε συσχέτιση όσον αφορά την ομάδα των φοιτητών, γεγονός που **διαψεύδει** τη συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας. Η υπόθεση αυτή αφορούσε, επίσης, και τα άτομα άνω των 40 ετών, σχετικά με το αν το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμά τους παίζουν κάποιο ρόλο στην περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση, όπου εντοπίστηκε συσχέτιση. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι οι κάτοικοι με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης εκφράζουν μεγαλύτερη πρόθεση ένταξης σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα. Επίσης, βρέθηκε ότι όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων τόσο πιο ευαισθητοποιημένοι παρουσιάζονται σχετικά με τις περιβαλλοντικές τους απόψεις. Αναφορικά με το επάγγελμά τους, βρέθηκε ότι τα άτομα του δείγματός μας που εργάζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι παρουσιάζονται περισσότερο ευαισθητοποιημένοι στις απόψεις τους σε θέματα περιβάλλοντος σε σχέση με τους συνταξιούχους, οι οποίοι παρουσιάζονται λιγότερο ευαισθητοποιημένοι στις περιβαλλοντικές τους απόψεις. Όσον αφορά, λοιπόν, τα άτομα άνω των 40 ετών, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας **επαληθεύεται** καθώς βρέθηκε ότι το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμά τους παίζουν ρόλο στην περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση.

▪ **Ο τόπος προέλευσης και ο τόπος κατοικίας των φοιτητών επηρεάζουν την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης, με ό,τι αυτό συνεπάγεται;**

Ως προς το **4ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν ο τόπος προέλευσης και ο τόπος κατοικίας επηρεάζουν την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης και ότι αυτό συνεπάγεται, μέσω της χρησιμοποίησης του στατιστικού ελέγχου χ^2 , εντοπίστηκε συσχέτιση. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι οι φοιτητές που κατάγονται από πόλη έχουν λιγότερο αναπτυγμένο το αίσθημα περιβαλλοντικής συνείδησης σε σχέση με τους φοιτητές που κατάγονται από επαρχία ή χωριό. Το αντίθετο συμβαίνει με τα άτομα άνω των 40 ετών, καθώς βρέθηκε ότι όσοι κατάγονται από πόλη παρουσιάζουν μια θετικότερη στάση και συμπεριφορά απέναντι στο περιβάλλον σε σχέση με τους κατοίκους που προέρχονται από επαρχία ή χωριό. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας **επαληθεύεται** με διαφοροποίηση μεταξύ των δύο κατηγοριών του δείγματός μας. Αναφορικά με τον τόπο κατοικίας, δεν βρέθηκε συσχέτιση για την ομάδα των φοιτητών. Εντοπίστηκε όμως συσχέτιση για τους

κατοίκους, καθώς όσοι κατοικούν σε μονοκατοικία έχουν περισσότερο αναπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση από αυτούς που κατοικούν σε διαμέρισμα πολυκατοικίας.

- **Η ενημέρωση και η γνώση που έχουν οι φοιτητές πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα τους οδηγεί και στην ανάληψη σχετικής δράσης;**

Ως προς το **5ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν η ενημέρωση - γνώση των φοιτητών πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα τους οδηγεί και στην ανάληψη σχετικής δράσης, εντοπίστηκε συσχέτιση. Αναλυτικότερα, οι φοιτητές με ελάχιστη ενημέρωση σε θέματα περιβάλλοντος παρουσιάζονται λιγότερο δραστήριοι από αυτούς με ικανοποιητική ενημέρωση σε περιβαλλοντικά θέματα, οι οποίοι είναι περισσότερο ενεργοί. Το ίδιο ισχύει και για την ομάδα των κατοίκων αλλά επιπλέον παρατηρείται ότι, ακόμα και όσοι δηλώνουν ότι έχουν πολύ ικανοποιητική ενημέρωση, μένουν σε αυτήν χωρίς να προβαίνουν σε δράση. Επομένως, η συγκεκριμένη υπόθεση **επαληθεύεται μόνο** για την ομάδα των φοιτητών, καθώς η ενημέρωση - γνώση τους οδηγεί στην ανάληψη δράσης σε αντίθεση με τους κατοίκους που ακόμα κι αν παρουσιάζονται ενημερωμένοι δεν αναλαμβάνουν δράση.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΝΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Η πλειοψηφία των ερωτώμενων διαθέτει βασικές περιβαλλοντικές γνώσεις, καθώς πάνω από το 50% αυτών απάντησε σωστά σε όλες τις ερωτήσεις.
- Παρατηρήθηκε ότι τα ποσοστά των σωστών απαντήσεων ήταν υψηλότερα στις ερωτήσεις εκείνες που αφορούσαν στοιχειώδεις γνώσεις που παρέχονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ενώ το ποσοστό των σωστών απαντήσεων μειωνόταν όσο σε ερωτήσεις των οποίων οι γνώσεις δεν αποκτώνται κατά τη διάρκεια της βασικής εκπαίδευσης.

ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Οι φοιτητές δεν έχουν ιδιαίτερα έντονη βιωματική σχέση με τη φύση, αλλά τη θεωρούν ως τόπο ψυχαγωγίας και παρουσιάζονται να προτιμούν περισσότερο το να πηγαίνουν σε ταβέρνες και να μένουν στο σπίτι με παρέα. Οι κάτοικοι φαίνεται να απολαμβάνουν πιο πολύ τις οικογενειακές διακοπές και εκδρομές στην ύπαιθρο απ' ότι τις εξόδους σε μπαρ, λαϊκά κέντρα και κινηματογράφο. Αυτές όμως είναι διαφοροποιήσεις που οφείλονται περισσότερο στις ηλικιακές διαφορές και όχι τόσο στη βιωματική σχέση των δύο ομάδων με το περιβάλλον.
- Και οι δύο ομάδες, ερωτώμενων ανταποκρίνονται θετικά στην πιθανότητα σχετικής δραστηριοποίησής τους σε οργανωμένες δραστηριότητες σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, χωρίς όμως αυτή τους η πρόθεση να μετουσιώνεται σε δράση.
- Ακόμα και οι φοιτητές οι οποίοι δηλώνουν ότι έχουν γίνει αποδέκτες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, δεν φαίνεται να εφαρμόζουν στη πράξη όλα όσα διδάχτηκαν κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής τους φοίτησης.
- Η πλειοψηφία των ερωτώμενων δε συμμετείχε ποτέ σε κάποιο πρόγραμμα ανακύκλωσης, λόγω ελλιπούς ενημέρωσης για την ύπαρξη ενός τέτοιου προγράμματος.
- Επίσης, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων δε συμμετείχε ποτέ σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Οι ερωτώμενοι παρουσιάζονται αρκετά ευαισθητοποιημένοι στον τομέα του περιβάλλοντος και στα περιβαλλοντικά προβλήματα και δείχνουν να έχουν αρκετά αναπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση που μπορεί να μη μετουσιώνεται σε δράση, αλλά παρόλα αυτά είναι υπαρκτή.

- Η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον πρέπει να είναι φιλικές προς αυτό διαφορετικά απειλείται η ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.

ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Οι ερωτώμενοι διαθέτουν μια βασική υποδομή γνώσεων σχετικών με το περιβάλλον αλλά και ενημέρωσης πάνω στα περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι γνώσεις αυτές όμως έχουν αποκτηθεί με αποσπασματικό τρόπο από διάσπαρτες πηγές (έντυπα Μ.Μ.Ε. και από προγράμματα της τηλεόρασης).
- Είναι μικρά τα ποσοστά αυτών που απέκτησαν περιβαλλοντικές γνώσεις από περιβαλλοντικές ομάδες, από δραστηριότητες του δήμου ή από κρατικούς φορείς.
- Είναι αισθητή η έλλειψη ενός οργανωμένου δικτύου ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και δραστηριοποίησης των πολιτών.
- Σημαντική ευθύνη φέρει το σχολείο στο να μεταδώσει στους νέους ένα βασικό οικολογικό υπόβαθρο.

Το κύριο συμπέρασμα που προκύπτει από τη σύγκριση των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτώμενοι των δύο κατηγοριών είναι η ομοιότητα στις απόψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά με μικρές μόνο διαφοροποιήσεις μεταξύ τους.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Λήψη μέτρων για την ενίσχυση της ενημέρωσης του κοινού σε θέματα περιβάλλοντος.
- Σωστή και ολοκληρωμένη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, καθώς αυτή είναι το μέσο διαμόρφωσης των περιβαλλοντικών στάσεων.
- Απαιτείται η οργάνωση ενός δικτύου περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών ώστε να κινητοποιηθούν τα άτομα και να συμμετάσχουν και εκείνα στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που υπάρχουν γύρω τους.
- Συμβολή κατάλληλης νομοθεσίας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ενημέρωσης του πληθυσμού στην κατανόηση και στις προσπάθειες επίλυσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και της ποιότητας της ίδια της ζωής.
- Αναθεώρηση του περιεχομένου στα προγράμματα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης καθώς και της διαδικασίας εφαρμογής και αξιολόγησής τους.
- Θα πρέπει να υπάρξει επαρκής αριθμός ατόμων, μέσων, εργαλείων και κατάλληλα σχεδιασμένων προγραμμάτων για τη μετάδοση ολοκληρωμένων γνώσεων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- Χρειάζεται να δοθούν από τους αρμόδιους φορείς κίνητρα, υποστηρικτικό υλικό και πόροι στους εκπαιδευτικούς, παράλληλα με τη διοργάνωση σεμιναρίων σε τακτική βάση και σε ολόκληρη τη χώρα για την επιμόρφωση των πολιτών.
- Οι κρατικοί φορείς, οι εκδηλώσεις των τοπικών αρχών και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, θα πρέπει να επωμιστούν το κύριο βάρος της περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού.
- Ένταξη στα εκπαιδευτικά προγράμματα Κοινωνικής Εργασίας οικολογικών μαθημάτων και εκπαίδευση των σπουδαστών των σχολών Κοινωνικής Εργασίας σε τεχνικές παρέμβασης φιλικές προς το περιβάλλον, οι οποίες θα προωθούν στην πράξη τις ιδέες της συμφιλίωσης ανθρώπου και φύσης
- Η Κοινωνική Εργασία μέσα από τα εργαλεία της (π.χ. συνέντευξη) μπορεί να συμβάλλει στην εκπαίδευση και την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα και να οδηγήσει μέχρι και στην προώθηση της δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος.
- Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί θα πρέπει να συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών για τους κινδύνους που απειλούν τον πλανήτη, καθώς και στη διαμόρφωση ενός οικολογικού κοινοτικού ήθους.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ
ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της πτυχιακής μας εργασίας στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης κατά το ακαδημαϊκό έτος 2005-2006, με υπεύθυνο καθηγητή τον Δρ. Μιχάλη Προμπονά.

Το θέμα της παρούσας εργασίας είναι: «Καταγραφή των απόψεων, της στάσης και της συμπεριφοράς των νέων σχετικά με το περιβάλλον στην περιοχή του Ηρακλείου. Συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων μεταξύ φοιτητών του Τ.Ε.Ι. και κατοίκων άνω των 40 ετών.»

Αφορμή για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος στάθηκε το εργαστηριακό μάθημα «Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση και Παρέμβαση», κατά τη διάρκεια του ΣΤ' Εξαμήνου. Μέσα από το μάθημα αυτό ήρθαμε σε επαφή με περιβαλλοντικά θέματα και προβλήματα, γεγονός που μας ευαισθητοποίησε περισσότερο και μας έκανε να προβληματιστούμε πάνω σε αυτά. Κύριο ενδιαφέρον της εργασίας μας είναι να μελετήσουμε τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των νέων, οι οποίοι θα αποτελέσουν τους μελλοντικούς αποδέκτες των όποιων περιβαλλοντικών συνεπειών ακολουθήσουν, που θα προέρχονται σε μεγάλο βαθμό και από δικές τους ενέργειες. Επίσης, μας ενδιαφέρει να προβούμε σε μια σύγκριση των απόψεων μεταξύ των φοιτητών και κατοίκων άνω των 40 ετών, ώστε να διαπιστώσουμε αν υφίσταται διαφορά απόψεων μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων.

Ξεκινώντας το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας θα αναφερθούμε σε βασικές έννοιες όπως είναι το περιβάλλον και η οικολογία, θα αναλύσουμε τη σχέση μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος και θα αναφερθούμε στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης.

Στη συνέχεια θα κάνουμε μια αναφορά στα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο πλανήτης μας, καθώς και στην ύπαρξη των περιβαλλοντικών κινημάτων, ξεκινώντας από την αρχική τους μορφή και φτάνοντας μέχρι τη σημερινή τους θεματολογία.

Έπειτα θα ακολουθήσει η παρουσίαση του ορισμού και των εννοιών που σχετίζονται με την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Θα αναφερθούμε ακόμα στην περιβαλλοντική ψυχολογία, όπου θα αναπτυχθούν οι ακόλουθες έννοιες: περιβαλλοντική αντίληψη, στάσεις, αξιολόγηση και δράση.

Θα υπάρξει αναφορά στη διεθνή νομοθεσία που αφορά περιβαλλοντικά θέματα, καθώς και στις περιβαλλοντικές οργανώσεις που υπάρχουν και δραστηριοποιούνται στις μέρες μας για την προστασία του περιβάλλοντος.

Το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας ολοκληρώνεται με ειδική αναφορά στη σχέση που υπάρχει μεταξύ Κοινωνικού Λειτουργού και περιβάλλοντος.

Τέλος, θα ακολουθήσει η παρουσίαση του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας, που περιλαμβάνει τη μεθοδολογία και τους στόχους της έρευνάς μας, τα χαρακτηριστικά του

δείγματός μας και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, τα οποία βασίζονται στην ανάλυση των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν.

Κλείνοντας, θέλουμε να πιστεύουμε ότι μέσα από τη διεκπεραίωση της πτυχιακής αυτής εργασίας ευαισθητοποιηθήκαμε περισσότερο σε θέματα περιβάλλοντος και αποκτήσαμε μεγαλύτερη περιβαλλοντική συνείδηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

1.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ – ΟΡΙΣΜΟΙ

Ο όρος περιβάλλον έχει εισβάλει τα τελευταία χρόνια στην καθημερινή μας ζωή και στο καθημερινό μας λεξιλόγιο. Το περιβάλλον αντιπροσωπεύει πλέον μια έννοια – κλειδί της σύγχρονης πραγματικότητας και προβληματικής. Όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως χρησιμοποιούν την έννοια περιβάλλον και αναφέρονται με σοβαρότητα στο θέμα αυτό, με τρόπο, όμως, εξαιρετικά ασαφή και αόριστο, χωρίς να μπορούμε να είμαστε βέβαιοι τι ακριβώς θέλουν να δηλώσουν. Καθένας από εμάς αντιλαμβάνεται το περιβάλλον από τη δική του οπτική γωνία, το εξηγεί με βάση τις δικές του γνώσεις και προσεγγίζει κάθε πρόβλημα τοποθετώντας το στα πλαίσια του δικού του γνωστικού αντικειμένου.

Είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ορίσουμε το περιβάλλον γιατί αντιπροσωπεύει μια έννοια εξαιρετικά πλούσια, πολυδιάστατη και πολυσύνθετη, φορτισμένη με επιστημονικές θεωρήσεις αλλά και κοινωνικούς προβληματισμούς, αξιολογικές κρίσεις και ιδεολογίες.

Πολλές χρήσεις και πολλές σημασίες συνοδεύουν τον όρο περιβάλλον. Ανάλογα με τον εκάστοτε ομιλητή ή συγγραφέα αποδίδεται και μια άλλη σημασία στην έννοια περιβάλλον, από την πιο γενική έως την πιο ειδική, η οποία τελικά δεν γίνεται κατανοητή παρά μόνο σε σχέση με το συλλογισμό από τον οποίο πηγάζει ή τον οποίο στηρίζει.

Το περιβάλλον εμφανίζεται ως χώρος ζωής, χώρος διαβίωσης, σύστημα σχέσεων, πεδίο δράσης, δημιουργίας, παραγωγής, κατανάλωσης και μάθησης, χώρος κοινωνικοποίησης, έκφραση της κουλτούρας, ερέθισμα για αντιδράσεις και συμπεριφορές, αγαθό προς εκμετάλλευση.

Συχνά γίνεται προσπάθεια οριοθέτησής του μέσα από προσδιορισμούς, όπως φυσικό, ανθρώπινο, ζωικό, φυτικό, ανθρωπογενές, τεχνητό, αστικό, αγροτικό, υδάτινο, δασικό, πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και ο κατάλογος θα μπορούσε να συνεχιστεί επί μακρόν, εφόσον περιλαμβάνει όλες τις διαστάσεις και εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής.

Ένας γενικά αποδεκτός ορισμός για το περιβάλλον είναι ο ακόλουθος: «Περιβάλλον είναι το σύνολο των φυσικών και κοινωνικών συστημάτων, μέσα στα οποία η ανθρωπότητα και οι άλλοι οργανισμοί ζουν και από τα οποία αντλούν τη βιωσιμότητά τους» (Φλογαΐτη 1998).

Ο όρος περιβάλλον περιλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο το αντιλαμβανόμαστε τον τρόπο με τον οποίο το αλλάζουμε και το χρησιμοποιούμε για την κάλυψη των αναγκών μας, μα και ακόμη το πώς προσαρμόζουμε τη συμπεριφορά μας σε ένα οικοσύστημα που βρίσκεται σε διαρκή αλλαγή.

Η έννοια του περιβάλλοντος για να βοηθήσει στην ανάλυση της επίδρασης που μπορεί να έχει η εμπειρία στη συμπεριφορά, πρέπει να έχει μια βάση με λειτουργικά κριτήρια και κυρίως να είναι δυνατόν να ελεγχθεί η επίδραση των ερεθισμάτων στη συμπεριφορά. Θα πρέπει να δοθεί έμφαση ταυτόχρονα στο περιβάλλον και στη συμπεριφορά του οργανισμού, γιατί δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ορισμός που να έχει κάποιο νόημα όταν αναφέρεται ανεξάρτητα, είτε στο ερέθισμα είτε στη συμπεριφορά.

Η έννοια του περιβάλλοντος περιορίζεται συνήθως σε εκείνα τα ερεθίσματα που επιδρούν στον οργανισμό με συνέπεια να επηρεάζουν τη συμπεριφορά και επίσης περιλαμβάνει το σύνολο των συνθηκών στις οποίες ζει και αναπτύσσεται ένας οργανισμός, το σύνολο των όντων της δημιουργίας, όπως και τους κανόνες και τους νόμους που διέπουν την ίδια τη ζωή.

Το περιβάλλον είναι ένα δυναμικό σύστημα, το οποίο εξελίσσεται και προσαρμόζεται συνεχώς στις μεταβαλλόμενες επιδράσεις και αντιδράσεις μεταξύ των μη ζωντανών (αβιοτικών) συστατικών και των ζωντανών (βιοτικών) οργανισμών ενός οικοσυστήματος από τους οποίους αποτελείται.

Μιλώντας για περιβάλλον και θεωρώντας αναπόφευκτα τον άνθρωπο ως ένα στοιχείο του συνολικού περιβάλλοντος, η έννοια φορτίζεται απαραίτητα με όλα όσα η ενσωμάτωση αυτή επιφέρει. Οι συνθήκες που χαρακτηρίζουν το σύστημα του περιβάλλοντος του ανθρώπου διαμορφώνονται από τη συνδυασμένη δράση και αλληλεπίδραση παραγόντων που δεν είναι μόνο βιοφυσικοί (φυσικοί, χημικοί, βιολογικοί) αλλά και πολιτισμικοί. Με τα πολιτισμικά σχήματα που έχουν αναπτύξει οι ανθρώπινες κοινωνίες ανά τους αιώνες, αφενός μεν διαφοροποιούν το φυσικό περιβάλλον και αφετέρου δημιουργούν τεχνητά συστήματα τα οποία δεν υπακούουν στους νόμους της φύσης. Το σύνολο των τεχνητών συστημάτων ονομάζεται *τεχνόσφαιρα*.

Η έντονη παρουσία των τεχνητών στοιχείων στο περιβάλλον οδηγεί σε διαχωρισμούς του συνολικού περιβάλλοντος του ανθρώπου σε κατηγορίες και υποσύνολα. Ο πλέον κλασικός διαχωρισμός του συνολικού περιβάλλοντος γίνεται σε δύο γενικές κατηγορίες:

- 1) Το *φυσικό περιβάλλον*, το οποίο συγκροτείται από τα φυσικά συστήματα.
- 2) Το *ανθρωπογενές περιβάλλον*, το οποίο συγκροτείται από συστήματα τα οποία έχουν δημιουργηθεί από την ανθρώπινη παρέμβαση.

Η διάκριση αυτή διατυπώνεται με σαφήνεια σε κείμενο των Ward και Dubos (1974): «Ο άνθρωπος κατοικεί δύο κόσμους. Ο ένας είναι ο φυσικός κόσμος των φυτών και των ζώων, των εδαφών, των νερών, που έχουν προηγηθεί του ανθρώπου κατά εκατομμύρια χρόνια και του οποίου αποτελεί μέρος. Ο άλλος είναι ο κόσμος των κοινωνικών θεσμών και των αντικειμένων που κατασκευάζει χρησιμοποιώντας τα εργαλεία του και τις μηχανές του, τη γνώση και τα όνειρά του με σκοπό να διαμορφώσει ένα περιβάλλον συμβατό με τα μέσα που διαθέτει και τους στόχους που επιδιώκει» (Φλογαΐτη 1998).

Ως φυσικό περιβάλλον εννοούμε αυτό που απλούστερα ονομάζουμε φύση, έννοια η οποία είναι κατεξοχήν ασαφής και διφορούμενη. Μια ρεαλιστική αλλά περιορισμένη αντίληψη της φύσης είναι το σύνολο των οικοσυστημάτων στα οποία ο άνθρωπος δεν έχει παρέμβει καθόλου ή έχει παρέμβει ελάχιστα. Αντιπροσωπεύει, δηλαδή, μια κατάσταση στην οποία δεν υπάρχει η ελάχιστη παρέμβαση του ανθρώπου. Μια τέτοια, όμως, «αυθεντική φύση» ίσως και να είναι ανύπαρκτη, γιατί τα φυσικά συστήματα όπως υπάρχουν σήμερα είναι τόσο «φυσικά» όσο και προϊόν της ανθρώπινης εργασίας. Είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης δράσης πάνω στο «παρθένο – αρχέγονο περιβάλλον» εδώ και αιώνες. Πολλές φορές το περιβάλλον που ισχυριζόμαστε ότι είναι φυσικό είναι τελικά τεχνητό και ανθρωπογενές, καθώς οι άνθρωποι έχουν σφραγίσει με την παρουσία τους τη φύση και έχουν σχεδιάσει τις μορφές των τοπίων που σήμερα ονομάζουμε φυσικά.

Σύμφωνα με τον Odum (1989), το περιβάλλον διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τις μορφές ενέργειας που κάθε μία από αυτές τις κατηγορίες απορροφά (Φλογαίτη 1998):

- 1) Το **κατασκευασμένο περιβάλλον**, περιλαμβάνει πόλεις και συστήματα μεταφοράς, όπως δρόμους, αεροδρόμια, σιδηροδρομικές γραμμές και ενεργειακές εισροές που προέρχονται από ορυκτά καύσιμα. Αυτά τα τεχνοσυστήματα καλύπτουν μικρές επιφάνειες στην Οικόσφαιρα αλλά απορροφούν δυσανάλογα υψηλά ποσά ενέργειας και παράγουν μεγάλα ποσά αποβλήτων και ρύπανσης που έχουν σοβαρές επιπτώσεις στα άλλα δύο περιβάλλοντα που ακολουθούν.
- 2) Το **προσαρμοσμένο ή μικτό περιβάλλον**, περιλαμβάνει αγροτικές εκτάσεις, διαχειριζόμενες και ελεγχόμενες δασικές εκτάσεις, τεχνητές λίμνες κ.ά. και συγκροτείται από βιοτεχνοσυστήματα τα οποία τροφοδοτούνται ενεργειακά από τον Ήλιο αλλά και από καύσιμα. Ο άνθρωπος καταναλώνει την ενέργεια αυτή για να παράγει γεωργικά μηχανήματα, λιπάσματα, φυτοφάρμακα κ.ά. Πολλά από αυτά τα συστήματα έχουν σοβαρές επιπτώσεις στα άλλα δύο περιβάλλοντα, λόγω της μεγάλης απορρόφησης νερού, εδάφους, λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων.
- 3) Το **φυσικό περιβάλλον**, συγκροτείται από αυτάρκη και αυτοσυντηρούμενα βιοσυστήματα που λειτουργούν χωρίς ενεργειακές ή οικονομικές εισροές ρυθμιζόμενες από τον άνθρωπο. Πολλές φορές ο άνθρωπος τα χρησιμοποιεί για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του σε αλιεύματα, ξύλο, κτηνοτροφικά προϊόντα κ.ά.»

Ο άνθρωπος είναι απόλυτα εξαρτημένος για την ύπαρξή του από την βιωσιμότητα των συστημάτων που στηρίζουν τη ζωή, ακόμη και αν θεωρεί ότι είναι πλήρως ανεξάρτητος, ακριβώς γιατί μπορεί να παρεμβαίνει και να τα διαφοροποιεί. Δημιουργεί και διαμορφώνει συστήματα είτε φυσικά είτε μικτά. Δεν μπορούμε πλέον να διακρίνουμε τα σύνορα ανάμεσα στην άγρια, παρθένα φύση και τη φύση που αποτελεί δημιούργημα του ανθρώπου.

Απαραίτητη όμως προϋπόθεση για την πλήρη κατανόηση όλων των παραπάνω εννοιών είναι η αναφορά και η ανάλυση των όρων «οικολογία», «οικοσύστημα», «βιότοπος» και «βιοκοινότητα».

Ο όρος «*οικολογία*» αναφέρεται στην επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο βρίσκονται και υποδηλώνει ουσιαστικά τη μελέτη των οργανισμών στην οικία ή στη βιοκατοικία τους.

Βασικό προαπαιτούμενο ενός οικοσυστήματος είναι η ύπαρξη των αβιοτικών και των βιοτικών παραγόντων. Με τον όρο «*αβιοτικοί παράγοντες*» ή «*βιότοπος*» εννοούμε όλα τα μη ζωντανά συστατικά ενός οικοσυστήματος (όπως το φως, το κλίμα, το νερό, το έδαφος, η θερμοκρασία κ.α.) ενώ με τον όρο «*βιοτικοί παράγοντες*» ή «*βιοκοινότητα*» εννοούμε τους ζωντανούς οργανισμούς (όπως τα φυτά, τα ζώα, τα βακτήρια, οι μύκητες).

Το σύνολο των αβιοτικών (βιότοπος) και των βιοτικών παραγόντων (βιοκοινότητα) αποτελούν το «*οικοσύστημα*». Ένα οικοσύστημα μπορεί να αποτελεί ένα δάσος, μια λίμνη, ένας ωκεανός. Το μέγεθος ενός οικοσυστήματος ποικίλει, καθώς υπάρχουν μικρά οικοσυστήματα (όπως μια μικρή λίμνη) και πολύ μεγάλα οικοσυστήματα (όπως ένας ωκεανός). Το μεγαλύτερο όμως οικοσύστημα που περιέχει όλα τα υπόλοιπα ονομάζεται «*Βιόσφαιρα*» ή «*Οικόσφαιρα*».

1.2 ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στα βάθη της προϊστορίας μας, μόλις οι πρόγονοι του σύγχρονου ανθρώπου έκαναν την εμφάνισή τους πάνω στη Γη, άρχισαν να αξιοποιούν και μερικά από τα πλεονεκτήματα που η διαδικασία της εξέλιξης τους έχει εμπιστευτεί. Σύντομα διαπίστωσαν πόσο μεγάλη σημασία είχε η καλή γνώση του χώρου γύρω τους. Κάτι τέτοιο τους εξασφάλιζε άμεσα την επιβίωση. Αργότερα, συνειδητοποίησαν ότι μπορούσαν να εκμεταλλευτούν και κάποιους παράγοντες από το περιβάλλον, για να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί απέναντι σε άλλους οργανισμούς, να διευκολύνουν τη διαδικασία αναζήτησης και απόκτησης της τροφής τους, να αμυνθούν ενάντια στους πολλούς εχθρούς τους και να βελτιώσουν γενικότερα τις συνθήκες της ζωής τους.

Κανένας οργανισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί εκτός περιβάλλοντος. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να αποτελέσει εξαίρεση, καθώς όπως όλοι οι οργανισμοί είναι μέλος της Οικόσφαιρας και συμμετέχει στο περίπλοκο σύστημα των σχέσεων που διαμορφώνουν το περιβάλλον. Οι ανθρώπινες κοινωνίες, συνεπώς, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως υποσύστημα στο πλαίσιο της γενικής προσέγγισης. Όμως, ο άνθρωπος διαχωρίζεται ριζικά από όλους τους άλλους οργανισμούς μέσω του πολιτισμού που είναι ικανός να αναπτύσσει. Σύμφωνα με την Φλογαίτη (1998), «το σύνολο χωρίζει τον άνθρωπο (Homo) από τους άλλους οργανισμούς,

δεν είναι φυσικό, είναι ένα σύνολο πολιτισμικό που, όμως, δεν αναιρεί τη ζωή αλλά τη μεταμορφώνει και της παρέχει καινούργιες δυνατότητες».

Ο άνθρωπος έχει εγκατασταθεί στο μεγαλύτερο μέρος της Γης και ο πληθυσμός του συνεχίζει να αυξάνει με μεγάλο ρυθμό. Η ικανότητά του να μαθαίνει, να συμμετέχει και να συνεργάζεται του έχει επιτρέψει την πολιτισμική και τεχνολογική ανάπτυξη και τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τα οικοσυστήματα όσο κανένα άλλο είδος στον πλανήτη. Έχει περιορίσει τους εχθρούς του, ελέγχει τις περισσότερες ασθένειες και διοχετεύει τη ροή της ενέργειας του οικοσυστήματος στην παραγωγή των ειδών που χρησιμοποιεί για τροφή.

Ο άνθρωπος ανήκει στο περιβάλλον και εξαρτάται από αυτό, ενώ παράλληλα επεμβαίνει δραστικά στη διαμόρφωσή του. Η ανθρώπινη ζωή χωρίς το περιβάλλον δεν έχει πιθανότητα συνέχειας, αλλά ακόμη σημαντικότερο είναι το γεγονός ότι η ποιότητα της ανθρώπινης ζωής καθορίζεται από την ποιότητα του περιβάλλοντος.

Ο άνθρωπος στην εξελικτική του πορεία, προκειμένου να καλύψει τις καθημερινές του ανάγκες, μετέβαλε τη δομή του περιβάλλοντος με δραστηριότητες αντιπροσωπευτικές των εκάστοτε πολιτισμών που εμφάνισε η ανθρώπινη ιστορία. Οι επιπτώσεις των παρεμβάσεων αυτών δεν αποτυπώνονται μόνο στην ποιότητα της ανθρώπινης ζωής αλλά επηρεάζουν και την ποιότητα του περιβάλλοντος. Το τροποποιημένο πλέον περιβάλλον υπονομεύει την πιθανότητα της ποιοτικής επιβίωσης των επόμενων γενεών. Το περιβάλλον υφίσταται καθημερινά πιέσεις από την ανθρώπινη δραστηριότητα, όπου οι συνέπειες της πίεσης αυτής ποικίλλουν ανάλογα με τη φύση των ανθρώπινων αναγκών. Οι ανθρώπινες παρεμβάσεις στο περιβάλλον για να καλύψουν τις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες διαφοροποιήθηκαν και από ανώδυνες ανθρώπινες δράσεις μετατράπηκαν σε μεγάλης κλίμακας επεμβάσεις. Οι επεμβάσεις αυτές κατέληξαν να υπερβούν τους νόμους της φύσης, να διαταράζουν την αρχική ισορροπία, να αλλάξουν τις φυσικές διεργασίες και να απειλούν την ίδια την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.

Ο άνθρωπος μέσω των επεμβάσεων αυτών έχει ξεπεράσει τη φέρουσα χωρητικότητα της γης, έχει επεκταθεί και κακοποιήσει τα φυσικά οικοσυστήματα, έχει μολύνει το έδαφος, το νερό και τον αέρα με τα ανθρώπινα και τεχνολογικά απορρίμματα. Οι πληθυσμοί του έχουν αυξηθεί, με αποτέλεσμα η τροφή να μην μπορεί σχεδόν να φτάσει για όλους. Επίσης, χρησιμοποιεί με μεγάλη απληστία τα αποθέματα των μη ανανεώσιμων πλουτοπαραγωγικών πηγών, όπως το πετρέλαιο.

Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν θα πρέπει να αγνοεί όλα όσα συμβαίνουν γύρω του. Δεν μπορεί φυσικά να ξεχωρίσει τον εαυτό του από το περιβάλλον γύρω του, ούτε είναι δυνατόν να αντισταθεί στον πειρασμό να το εκμεταλλευτεί ή να το αξιοποιήσει. Ποτέ όμως δεν θα πρέπει να ξεχνάει ότι είναι περαστικός σε έναν πλανήτη που έχει ιστορία δισεκατομμυρίων ετών. Δεν δικαιούται να «βιάζει» τη φύση και να παραβιάζει τους κανόνες που αυτή θέτει.

1.3 ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η ανθρώπινη δραστηριότητα αναμφισβήτητα ασκεί κάποια επίδραση και επιφέρει αλλοιώσεις τόσο στο περιβάλλον όσο και στην κοινωνία. Οι αλλοιώσεις αυτές, όμως, δεν είναι πάντοτε μετρήσιμες, πολύ συχνά είναι έμμεσες ή και μελλοντικές.

Είναι, επίσης, αληθινό ότι ακόμη και χωρίς καμία ανθρώπινη επέμβαση τα οικολογικά συστήματα θα ακολουθούσαν κύκλους ζωής, στους οποίους τα είδη θα εναλλάσσονταν, θα αναδύονταν και θα εξαφανίζονταν. Με βάση την άποψη αυτή, δεν τίθεται θέμα επιλογής μεταξύ της ανάπτυξης και της διατήρησης, αλλά τίθεται θέμα επιλογής ως προς την κατεύθυνση που θα πρέπει να ακολουθήσει η ανάπτυξη.

Η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη αποτελούν η μια προϋπόθεση της άλλης. Η ανάπτυξη είναι απολύτως συμβατή με την προστασία του περιβάλλοντος, εάν η προσπάθεια συγκεντρωθεί σε μια ανάπτυξη, η οποία προσαρμόζεται προς τις αναλλοιώτες όψεις του ανθρώπου και της φύσης. Απαραίτητα εργαλεία είναι η εισαγωγή ποιοτικών κριτηρίων στην αξιολόγηση της προόδου και η αμφισβήτηση της αδιαλλαξίας του δόγματος, σύμφωνα με το οποίο κάθε ικανοποίηση των αναγκών προέρχεται από την ικανότητα μεγαλύτερης κατανάλωσης και αυξημένης παραγωγικότητας, χωρίς τη λήψη μέτρων για την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων.

Ο αντικειμενικός στόχος θα πρέπει να είναι η βελτίωση του περιβάλλοντος, ως ένας από τους πολλούς στόχους του αναπτυξιακού σχεδιασμού, οπότε και ο βαθμός προτεραιότητας θα πρέπει να προσδιορίζεται από κάθε κοινωνία, υπό την οπτική των δικών της επειγόντων οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων και του δικού της σταδίου ανάπτυξης.

Αξιο αναφοράς κρίνεται το γεγονός ότι ένας από τους απώτερους στόχους της οικονομικής ανάπτυξης είναι η δημιουργία ενός υγιεινού και αναβαθμισμένου περιβάλλοντος.

Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης, που λαμβάνει υπόψη της το περιβάλλον και που είναι φιλική και συμβατή προς αυτό, εμφανίζεται από πολύ νωρίς σε διεθνές επίπεδο.

Η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (5-16 Ιουνίου 1972, Στοκχόλμη) διαπνέεται έντονα από αυτό τον προβληματισμό. Στο κείμενό της αναφέρει ότι η προστασία και η βελτίωση του περιβάλλοντος επηρεάζουν την ευημερία των λαών και την οικονομική ανάπτυξη όλου του κόσμου. Επίσης, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα προκαλούνται από την υπανάπτυξη, λόγος για τον οποίο οι χώρες που βρίσκονται στο στάδιο της ανάπτυξης θα πρέπει να προσανατολίσουν τις προσπάθειές τους τόσο στην ανάπτυξη εκείνη που λαμβάνει υπόψη της τις προτεραιότητές τους όσο και στη βελτίωση του περιβάλλοντός τους. Η προστασία και η βελτίωση του

περιβάλλοντος θα πρέπει να αποτελέσουν καθήκον των τωρινών και των μελλοντικών γενεών, αποβλέποντας στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους.

Αναφορικά με την έννοια «**βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη**», θα λέγαμε ότι μπορεί να οριστεί ως η συμβατή, η φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη. Αναμφισβήτητα συνδέεται με το ζήτημα της διαχείρισης των πόρων του πλανήτη, με στόχο την αειφορία. Η αειφορική διαχείριση βρίσκεται σε αρμονία με την περιβαλλοντική πολιτική, τόσο από ποσοτική όσο και από ποιοτική άποψη, αφού ο στόχος της είναι η χρήση των πόρων μέχρι το σημείο αντοχής τους.

Η διαπίστωση αυτή έχει τρεις παραμέτρους (Σκούρτης κ.ά. 1995):

1. Ότι υπάρχουν κοινές αιτίες περιβαλλοντικής υποβάθμισης, ανεξαρτήτως τόπου, κουλτούρας και ανάπτυξης.
2. Ότι η οικονομική ανάπτυξη από μόνη της ούτε προκαλεί ούτε θεραπεύει την περιβαλλοντική υποβάθμιση.
3. Ότι η αποτυχία στην κατανόηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων οφείλεται είτε στην αμέλεια είτε σε παρεμβάσεις, οι οποίες αντιμετωπίζουν τα συμπτώματα και όχι τις υποκρυπτόμενες αιτίες.

Ήδη από το 1987, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του Ο.Η.Ε. κατέληξε στο συμπέρασμα ότι απαιτείται να βρεθεί ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο, το οποίο να εγγυάται όχι μόνο την πρόοδο κάποιων ανθρώπων του πλανήτη για πάντα. Η προαναφερόμενη Επιτροπή όρισε πως η βιώσιμη ή αυτοσυντηρούμενη ή αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών των ανθρώπων να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες». (Προμπονάς 2003).

Η βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη από οικονομική άποψη για τις πλούσιες (αναπτυγμένες) χώρες σημαίνει τη μείωση των ποσών ενέργειας και των φυσικών πόρων που καταναλώνουν. Η μείωση των παραπάνω μπορεί να επιτευχθεί μόνο με δύο τρόπους: είτε μέσω τεχνολογικά αποτελεσματικότερων τρόπων είτε μέσω της γενικότερης αλλαγής του τρόπου ζωής των κοινωνιών αυτών. Συνήθως, οι κοινωνίες αυτές είναι εκείνες που ρύπαιναν τον πλανήτη μέχρι πρόσφατα και που επιπλέον έχουν τα οικονομικά μέσα, την τεχνολογία και το κατάλληλα εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό για να ξεκινήσουν αυτό το μετασχηματισμό.

Η βιώσιμη ανάπτυξη από οικονομική άποψη για τις αναπτυσσόμενες χώρες σημαίνει την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου τους, ιδιαίτερα δε όσον αφορά τις ελάχιστα αναπτυγμένες χώρες που συνιστούν το 20% περίπου του πληθυσμού του πλανήτη και ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας. Βέβαια, είναι ιδιαίτερα εμφανές ότι για τους ανθρώπους που δεν είναι σε θέση και δεν μπορούν να ικανοποιήσουν τις βασικές ανάγκες τους και δεν έχουν καμία βεβαιότητα για το αύριο, σίγουρα δεν έχει κανένα νόημα η αειφόρος ανάπτυξη. Είναι

γεγονός ότι για να ξεφύγουν από τη φτώχεια θα χρησιμοποιήσουν οποιοδήποτε διαθέσιμο μέσο, όσο περιβαλλοντικά επιζήμιο και αν είναι αυτό.

Η βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη για τον ανθρώπινο πληθυσμό του πλανήτη σημαίνει τη σταθεροποίηση του πληθυσμού, δεδομένου ότι οι σημερινοί ρυθμοί αύξησης αντιμάχονται οποιοδήποτε είδους οικονομική ανάπτυξη και στερούν τους φυσικούς πόρους από τους ήδη ζώντες ανθρώπους. Επίσης, σημαίνει μέτρα για την ανάπτυξη της υπαίθρου αποβλέποντας στο να σταματήσει η εσωτερική μετανάστευση που διογκώνει τα αστικά συγκροτήματα.

Η βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη, από καθαρά περιβαλλοντική άποψη, σημαίνει την εξασφάλιση της τροφής, που παραπέμπει στην προστασία του περιβάλλοντος από τη διάβρωση, ώστε να συνεχίσει να είναι παραγωγικό, στη γρήγορη μείωση και την τελική κατάργηση της χρήσης των λιπασμάτων και των φυτοφαρμάκων κ.ά. Σημαίνει, επίσης, τη μείωση της ρύπανσης του αέρα και του νερού, καθώς και την προστασία εκείνων των οικοσυστημάτων που εγγυώνται τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, ώστε η ταχύτατη εξάλειψη των διαφόρων ειδών να καμφθεί ή να τερματιστεί.

Τέλος, η βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει την προστασία του παγκόσμιου περιβάλλοντος από μείζονες αλλαγές στη σύσταση της ατμόσφαιρας, οι οποίες θα είχαν σαν αποτέλεσμα παρόμοιας κλίμακας συνακόλουθες αλλαγές στο κλίμα του πλανήτη, τροποποιώντας ριζικά και προς το χειρότερο τον πλανήτη που θα κληροδοτηθεί στις επόμενες γενεές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Ως προβλήματα του περιβάλλοντος εννοούμε «τα προβλήματα που προκύπτουν από διαταραχές και δυσλειτουργίες των “συστημάτων υποστήριξης της ζωής”» (Φλογαΐτη 1998). Τα προβλήματα αυτά έχουν προκύψει από τις διαχειριστικές πρακτικές και παρεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να προκαλούνται επιπτώσεις σε όλα τα επίπεδα της ζωής και στις ανθρώπινες κοινωνίες. Περιβαλλοντικά προβλήματα αποτελούν επίσης και τα κοινωνικά προβλήματα που προκύπτουν από αυτές τις διαταραχές ή που προκαλούν δυσλειτουργίες στο πλαίσιο του φαύλου κύκλου των αιτιών και επιπτώσεων.

Αν θέλαμε με πιο απλά λόγια να ορίσουμε την έννοια των περιβαλλοντικών προβλημάτων, θα λέγαμε ότι **περιβαλλοντικό πρόβλημα** είναι το βλαπτικό για το περιβάλλον αποτέλεσμα, το οποίο μάλιστα τις περισσότερες φορές είναι μη αναστρέψιμο και προκαλείται από ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Το περιβαλλοντικό πρόβλημα θέτει σε διακινδύνευση την επιβίωση του ίδιου του ανθρώπου και απειλεί καίρια την οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών, επειδή καθιστά τους φυσικούς πόρους ακατάλληλους για χρήση από τον άνθρωπο. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι να μην μπορούν όλοι οι άνθρωποι να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους (Λαζαρέτου 2002).

Ορίζοντας με αυτό τον τρόπο τα περιβαλλοντικά προβλήματα, είναι προφανές ότι όλα τα θέματα που παρουσιάζονται ως προβλήματα στις σύγχρονες κοινωνίες (π.χ. ο ρατσισμός, τα ναρκωτικά κ.ά.) ή τα φυσικά φαινόμενα (π.χ. σεισμοί ή εκρήξεις ηφαιστείων), που προκαλούν μερικές φορές σοβαρά προβλήματα, δεν καλύπτονται από αυτό τον ορισμό. Αντίθετα, θεωρούμε περιβαλλοντικά προβλήματα τη ρύπανση, την αποδάσωση, τη διάβρωση, την κακή διαχείριση ενός χώρου, την πείνα, τον υποσιτισμό στον Τρίτο Κόσμο, την υπερκατανάλωση κ.ά. Αναφέρουμε ενδεικτικά αυτά τα παραδείγματα χωρίς βεβαίως να εξαντλούμε τον κατάλογο, ο οποίος δυστυχώς είναι πολύ μεγάλος.

Η σύλληψη και η κατανόηση του συνολικού περιβάλλοντος όπως αυτό προκύπτει από την αλληλεπίδραση όλων των παραγόντων που δρουν στη φύση και την κοινωνία, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και την τοποθέτησή τους σε σωστές διαστάσεις, με σκοπό την εξεύρεση ριζικών λύσεων και τη διαμόρφωση συνθηκών που δεν θα επιτρέπουν την εμφάνιση παρόμοιων προβλημάτων.

2.2 ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι τα ακόλουθα (Λαζαρέτου 2002):

- Η **χρονική διάσταση** του κάθε περιβαλλοντικού προβλήματος είναι δυσδιάκριτη ή απρόβλεπτη. Από τη δημιουργία του περιβαλλοντικού προβλήματος μέχρι την εμφάνιση των βλαπτικών αποτελεσμάτων μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα. Το χρονικό αυτό διάστημα τις πιο πολλές φορές δεν μπορεί από πριν να προσδιοριστεί. Είτε είναι μεγάλο είτε είναι μικρό, αυτό είναι πάντα σχεδόν αδύνατο να προβλεφθεί από πριν.
- Η **γεωγραφική εξάπλωση** του περιβαλλοντικού προβλήματος είναι διαφορετική σε κάθε ένα από αυτά. Τα βλαπτικά αποτελέσματα του κάθε περιβαλλοντικού προβλήματος εκτείνονται σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Δηλαδή τα αποτελέσματα δεν αφορούν πάντοτε ένα συγκεκριμένο χώρο. Ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα μπορεί να επηρεάζει τον ελλαδικό χώρο, ή / και τον ευρωπαϊκό χώρο, ή / και ολόκληρο τον πλανήτη.
- Τα **αποτελέσματα** του κάθε περιβαλλοντικού προβλήματος θίγουν ένα απροσδιόριστο αριθμό ανθρώπων: Ποια μέλη των ανθρώπινων κοινωνιών επηρεάζονται από ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα είναι κάτι που πολλές φορές δεν μπορούμε να το εντοπίσουμε ούτε γεωγραφικά ούτε χρονικά. Αυτό συμβαίνει γιατί οι επιπτώσεις των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι αλυσιδωτές. Με άλλα λόγια, οι συνέπειες των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι συλλογικές και αλληλοεξαρτώμενες.
- Το **περιβαλλοντικό πρόβλημα** αποτελεί αντικείμενο συνεχούς επιστημονικής έρευνας. Περιβαλλοντικά προβλήματα όπως η μείωση της βιοποικιλότητας, η ερημοποίηση, η χρήση των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών, το φαινόμενο του θερμοκηπίου και η ρύπανση των υδάτων αποτελούν αντικείμενο συνεχούς επιστημονικής έρευνας. Δύο είναι τα βασικά θέματα που απασχολούν τους επιστήμονες σε σχέση με τα προβλήματα αυτά: πώς δημιουργούνται τα περιβαλλοντικά προβλήματα και πώς αντιμετωπίζονται τα αποτελέσματά τους. Όμως οι επιστημονικές μελέτες δεν έχουν δώσει ολοκληρωμένες και σίγουρες απαντήσεις. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι το περιβαλλοντικό πρόβλημα χαρακτηρίζεται τις περισσότερες φορές από επιστημονική αβεβαιότητα.

2.3 ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

2.3.1 ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΡΥΠΑΝΣΗ

«...Θα έρθει καιρός που ο καθαρός αέρας θα είναι είδος πολυτελείας. Η Χημεία της φύσης περιμένει να της δώσουμε την ευκαιρία να αποκαταστήσει τις ισορροπίες» (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.oikoen.gr/selides.htm>).

Ατμοσφαιρική ρύπανση ονομάζεται η παρουσία ρύπων στην ατμόσφαιρα, δηλαδή η συγκέντρωση κάθε είδους ουσιών, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας σε ποσότητα ή διάρκεια που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία των ζωντανών οργανισμών και γενικότερα να διαταράξουν την οικολογική ισορροπία σε μεγάλη ή μικρή γεωγραφική κλίμακα.

Οι κυριότερες πηγές ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι τα βιομηχανικά κατάλοιπα και τα καυσαέρια, που προέρχονται από τα αυτοκίνητα και τις άλλες μηχανές εσωτερικής καύσης, οι οποίες χρησιμοποιούν για τη λειτουργία τους ορυκτά καύσιμα. Είναι λοιπόν φανερό ότι η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι μεγαλύτερη κοντά στα αστικά και στα βιομηχανικά κέντρα. Οι ρύποι του αέρα διασκορπίζονται στην ατμόσφαιρα και λόγω των ανέμων μπορούν κάνουν τον κύκλο της γης μέσα σε χρονικό διάστημα μερικών μόλις εβδομάδων.

Έτσι σε παγκόσμια κλίμακα επιτυγχάνεται μεγάλη αραιώση του ρύπου. Τοπικά όμως μπορούν να δημιουργηθούν πλήθος προβλημάτων με τραγικά αποτελέσματα, όταν η άπνοια συνδυαστεί με το φαινόμενο της θερμοκρασιακής αναστροφής.

Κάθε ένας ατμοσφαιρικός ρύπος έχει και τα δικά του αποτελέσματα στους ιστούς και τα κύτταρα των φυτών και των ζώων που αναπνέουν. Οι ρύποι επίσης αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και οδηγούν σε περισσότερο πολύπλοκα και δυσνόητα προβλήματα. Έτσι άλλα αέρια διαλύονται στο νερό και εισέρχονται στους ιστούς προκαλώντας φλεγμονές και ερεθισμούς, ενώ άλλα διαλύονται στο νερό των ιστών και διαχέονται στην κυκλοφορία του αίματος (Παπασιδέρη 1996). Επίσης μερικοί αέριοι ρύποι συνδυάζονται μεταξύ τους και σχηματίζουν καρκινογόνες ενώσεις, ενώ κάποιοι άλλοι δημιουργούν σημαντικά αναπνευστικά προβλήματα.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση προκαλεί επίσης προβλήματα στη φυτική παραγωγή, συμβάλλει στην αλλαγή της θερμοκρασίας της γης κλπ. Το εύρος των επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στα ανθρώπινα και στα φυσικά οικοσυστήματα έχει σχετικά πρόσφατα αρχίσει να εκτιμάται. Έτσι θα πρέπει να προσπαθήσουμε όσο το δυνατόν

γρηγορότερα να μειώσουμε την ατμοσφαιρική ρύπανση και να αναζητήσουμε καθαρές πηγές ενέργειας που δεν θα επιδεινώσουν μελλοντικά το πρόβλημα.

Υπό ορισμένες συνθήκες η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι πιθανό να φτάσει σε επίπεδα που δημιουργούν ανεπιθύμητες συνθήκες διαβίωσης. Για την περιγραφή της κατάστασης αυτής έχει επικρατήσει ο όρος «νέφος».

2.3.2 ΡΥΠΑΝΣΗ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ

Όλοι μας γνωρίζουμε ότι το νερό είναι η βάση της ζωής στον πλανήτη. Περίπου το 70% της επιφάνειας της Γης σκεπάζεται με νερό. Οι ωκεανοί ρυθμίζουν το κλίμα και είναι ο βίοτοπος πολλών ζωντανών οργανισμών, οι οποίοι αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό από νερό. Το νερό συνιστά το 60% του συνολικού βάρους ενός δένδρου και το 50-65% του βάρους των ζωικών οργανισμών, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.prasino.gr/enviroment/water.htm>). Είναι ζωτικός πόρος για τη γεωργία, τη βιοτεχνία, τις μεταφορές και άλλες αμέτρητες ανθρώπινες δραστηριότητες. Από το συνολικό διαθέσιμο νερό στη Γη, το 97% βρίσκεται στους ωκεανούς, ενώ από το υπόλοιπο 3%, το 2,997% είναι παγιδευμένο σε παγετώνες και παγόβουνα ή βρίσκεται βαθιά στη Γη, γεγονός που το καθιστά πρακτικά απροσπέλαστο. Επομένως, μόνο το 0,003% του συνόλου του νερού είναι άμεσα διαθέσιμο υπό μορφή υγρασίας στο έδαφος, εκμεταλλεύσιμου υπόγειου νερού, υδρατμών, λιμνών και υδατορευμάτων. Το διαθέσιμο νερό συνεχώς συγκεντρώνεται, καθαρίζεται και ανακυκλώνεται κατά τον υδρολογικό κύκλο. Η διαδικασία αυτή παρέχει αρκετές ποσότητες νερού, υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

1. Δεν φορτώνεται με μη αποικοδομήσιμες ή με βραδέως αποικοδομήσιμες ενώσεις, οι οποίες βαθμιαία θα συγκεντρώνονται και κάποτε θα φτάσουν σε απαγορευτικά επίπεδα.
2. Δεν αντλείται νερό από τα υπόγεια αποθέματα με ρυθμό μεγαλύτερο από όσο αυτά επαναφορτίζονται.

Δυστυχώς, σήμερα συμβαίνουν και τα δύο, με αποτέλεσμα το πόσιμο νερό να μειώνεται συνεχώς και η κατάσταση να έχει γίνει ιδιαίτερα δραματική, αφού ο μισός πληθυσμός της Γης δεν έχει πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό.

Όλα τα φυσικά νερά των θαλασσών, των λιμνών, των χειμάρρων, των ποταμών, των τεχνητών λιμνών κ.ά. περιέχουν ποικίλες ποσότητες από διαλυμένες ουσίες. Δεν υπάρχει τελείως καθαρό νερό μέσα στη φύση. Η ρύπανση του νερού προκαλείται από την προσθήκη ουσιών στο φυσικό νερό, που το κάνουν λιγότερο κατάλληλο για τη χρησιμοποίηση από τον άνθρωπο και διαταράσσουν τα υδατικά οικοσυστήματα (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.oikoen.gr/oiko5_5.htm).

Ρύπανση υδάτων ονομάζεται οποιαδήποτε μεταβολή των φυσικών, χημικών και βιολογικών παραμέτρων του νερού (θαλασσών, ποταμών, λιμνών), λόγω της παρουσίας σε

αυτό ουσιών σε ποσότητα που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια. Η ρύπανση δηλαδή αναφέρεται στην υποβάθμιση της ποιότητάς του από χημική, φυσική ή βιολογική άποψη (Γεωργόπουλος 1996). Η μεταβολή αυτή μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στον άνθρωπο, σε άλλους ζωικούς ή φυτικούς οργανισμούς και γενικότερα μπορεί να διαταράξει την ισορροπία των οικοσυστημάτων σε μικρή ή σε μεγάλη γεωγραφική κλίμακα. Οι ουσίες αυτές διαλύονται στο νερό, επιπλέουν ή κατακάθονται στον πυθμένα και προέρχονται κυρίως από ανθρωπογενείς δραστηριότητες, όπως το πετρέλαιο, τα λιπάσματα, οι αποχετεύσεις και τα κατάλοιπα των εργοστασίων.

Επίσης, είναι πιθανή η απελευθέρωση ενέργειας υπό τη μορφή θερμότητας ή μη ιονίζουσας ακτινοβολίας, η οποία προκαλεί αύξηση της θερμοκρασίας του νερού, οπότε έχουμε τη λεγόμενη «θερμική ρύπανση των υδάτων».

Όταν οι ανθρώπινοι πληθυσμοί ήταν μικροί και δεν υπήρχε σχεδόν καθόλου βιομηχανοποίηση, τα οργανικά κατάλοιπα και οι αποχετεύσεις διοχετεύονταν στους ποταμούς και στους άλλους υδατικούς πόρους. Εκεί μπορούσαν προοδευτικά να ανακυκλωθούν, όπως συμβαίνει και με τα κατάλοιπα που προέρχονται από άλλους οργανισμούς.

Η οργανική ύλη των καταλοίπων αποσυντίθεται και προοδευτικά μετατρέπεται σε θρεπτικά συστατικά που χρησιμοποιούνται από τα φυτά. Η προσθήκη, λοιπόν, καταλοίπων που αποσυντίθενται στο νερό, εισάγει στο οικοσύστημα μια μεγάλη ποικιλία μικροοργανισμών, πολλοί από τους οποίους προκαλούν ασθένειες στον άνθρωπο, όπως η χολέρα, ο τυφοειδής πυρετός και η μετάδοση παρασίτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι ασθένειες που προέρχονται από το νερό έχουν προκαλέσει πολλές φορές θανατηφόρες επιδημίες στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Καθώς ο ανθρώπινος πληθυσμός άρχισε να αυξάνει, η ποσότητα των καταλοίπων έγινε τόσο μεγάλη που ήταν αδύνατο να ανακυκλωθεί μέσα στα υδατικά οικοσυστήματα. Έτσι το νερό έπαψε να είναι πόσιμο και άρχισε να μυρίζει άσχημα. Οι αιτίες δεν ήταν περίπλοκες, γιατί καθώς η ποσότητα της οργανικής ύλης αυξάνεται στο νερό, μικροοργανισμοί που τη χρησιμοποιούν για τροφή αυξάνονται επίσης πολύ γρήγορα σε αριθμό (Παπασιδέρη 1996). Έχει υπολογιστεί ότι μία πόλη ενός εκατομμυρίου κατοίκων απορρίπτει καθημερινά στο περιβάλλον 450.000 m³ απόβλητα νερού, με αιωρούμενα σωματίδια βάρους 110 τόνων, 860 τόνους αέριους ρύπους και 1.800 τόνους απορρίμματα.

Η ρύπανση των νερών στις λίμνες και τις θάλασσες χρειάζεται μεγάλη προσοχή, γιατί ο χρόνος που απαιτείται για να αυτοκαθαριστούν είναι πολύ μεγάλος. Έτσι αν μια θάλασσα ρυπανθεί σήμερα μπορεί να χρειαστεί από 10 έως 100 χρόνια – ή και περισσότερα – για να επανέλθει στην προηγούμενη φυσική κατάσταση.

Όπως σε πολλά μέρη του κόσμου, έτσι και στη χώρα μας έχουμε περιπτώσεις σοβαρής ρύπανσης των υδάτων. Οι πιο ανησυχητικές καταστάσεις εντοπίζονται στο κόλπο του Φαλήρου, στους κόλπους της Σαλαμίνας και του Θερμαϊκού, καθώς και στις ακτές του Σαρωνικού.

2.3.3 ΟΞΙΝΗ ΒΡΟΧΗ

Η **όξινη βροχή** περιλαμβάνει όξινες αποθέσεις όπως βροχή, χιόνι, χαλάζι, ομίχλη, με pH^{31} μικρότερο του 5,6. Η όξινη βροχή σχηματίζεται κυρίως από τα οξείδια θείου και αζώτου ως αποτέλεσμα της καύσης άνθρακα και πετρελαίου. Στην ατμόσφαιρα τα οξείδια αυτά μετατρέπονται στα αντίστοιχα οξέα και επιστρέφουν στο έδαφος είτε με ξηρή απόθεση, δηλαδή απευθείας, είτε με υγρή απόθεση, δηλαδή διαλυμένα στο νερό της βροχής.

Οι περιοχές που αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της όξινης βροχής έχουν μερικά κοινά χαρακτηριστικά:

- Είναι συγκεντρωμένες στη βιομηχανοποιημένη περιοχή του βορείου ημισφαιρίου και πάνω στην κατεύθυνση ανέμων που μεταφέρουν μεγάλες συγκεντρώσεις ατμοσφαιρικών ρύπων από ενεργειακούς σταθμούς, χαλυβουργεία και μεγάλες πόλεις.
- Είναι συχνά ορεινές περιοχές που δέχονται πολλές βροχές και χιόνια.
- Λόγω των βροχοπτώσεων και χιονοπτώσεων, συχνά εκεί κοντά υπάρχουν λίμνες και δάση.

Αν και το πρόβλημα της όξινης βροχής πιθανότατα άρχισε ταυτόχρονα με τη βιομηχανική επανάσταση, άρχισε να θεωρείται σημαντικό τη δεκαετία του 1970 και του 1980 στις βιομηχανικές κυρίως χώρες. Σήμερα δεν είναι τόσο σημαντικό με εξαίρεση ίσως κάποιες ραγδαία αναπτυσσόμενες χώρες. Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του προβλήματος αυτού είναι οι τεράστιες αποστάσεις που χωρίζουν το μέρος που παράγονται τα οξείδια του θείου και του αζώτου, από το μέρος όπου τα αντίστοιχα οξέα διαλυμένα σε νερό της βροχής πέφτουν τελικά (Γεωργόπουλος 1996). Η όξινη βροχή επιφέρει πολλές καταστροφές στις περιοχές που παρουσιάζεται. Επηρεάζει αρνητικά δάση, λίμνες, οικοδομικά υλικά όπως το χάλυβα, τα πλαστικά, το τσιμέντο, τον ασβεστόλιθο και το μάρμαρο.

Συγκεκριμένα και όσον αφορά τα δάση, η όξινη βροχή προκαλεί ελάττωση της αύξησης των δέντρων επειδή προκαλεί βλάβη στα στομάτια των φύλλων και φυλλόπτωση, με αποτέλεσμα η ζωτικότητα τους να ελαττώνεται και τελικά να έχουμε νέκρωση των δέντρων. Πριν από λίγες δεκαετίες, οι προσβολές των δασών της Ευρώπης από την όξινη βροχή είχαν πάρει μεγάλες διαστάσεις και απείλησαν σε σημαντικό βαθμό τα δάση των ανεπτυγμένων χωρών της Ευρώπης.

Οι κύριοι παράγοντες της νέκρωσης των δασών είναι:

1. Η **αλλαγή του «χημικού» κλίματος**. Στη Γερμανία, από το 1850 έως το 1990 η έκλυση διοξειδίων του θείου και οξειδίων του αζώτου αυξήθηκε από 10-100 φορές. Φαίνεται ότι η όξυνση των εδαφών πρέπει να άρχισε από την τελευταία δεκαετία του περασμένου αιώνα.
2. **Αποσταθεροποίηση των δασικών οικοσυστημάτων**. Στα δασικά οικοσυστήματα ο κύκλος των θρεπτικών στοιχείων στο έδαφος είναι σταθερός. Με την εισαγωγή όμως όξινης βροχής δημιουργείται αποσταθεροποίηση του προαναφερόμενου κύκλου.
3. **Βλάβες δένδρων και αλλαγές αύξησης**. Το 1971 παρατηρήθηκε μεγάλη νέκρωση κορυφών ερυθρελάτης σε περιοχή της Γερμανίας, ενώ το 1980 παρουσιάστηκε εκτεταμένη πτώση των βελονών και το 1984 στα μισά δάση της Γερμανίας υπήρχαν ορατές απώλειες βελονών. Η ελάττωση της ετήσιας αύξησης των δένδρων άρχισε από το 1950 και μετά, δηλαδή μετά τη βιομηχανική έκρηξη και την αύξηση των ρυπαντών την περίοδο 1945-1950.
4. **Αλλαγή στο έδαφος**. Με την εισροή όξινων κατακρημνισμάτων στο δάσος έχουμε έκλυση των βασικών θρεπτικών στοιχείων ασβεστίου, μαγγανίου, καλίου και μερικές φορές αύξηση τοξικών κατιόντων αλουμινίου, σιδήρου και άλλων βαρέων μεταλλικών ιόντων. Σε δάσος οξιάς που φύτεται σε ασβεστολιθικά εδάφη (τα εδάφη αυτά είναι αλκαλικά), βρέθηκε ότι από την απορροή των όξινων βροχών που ξεπλένουν τους κορμούς και που εισέρχονται στο έδαφος, επήλθε τελικά όξυνση του εδάφους στην περιοχή των ριζών.
5. **Αλλαγή της δράσης των αποσυνθετών**. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση της επικαθήμενης φυλλάδας, που οφείλεται στο ότι οι αποσυνθέτες μικροοργανισμοί επηρεάστηκαν δυσμενώς από τις όξινες βροχές.

Όλα τα προηγούμενα δείχνουν ότι μετά την εκβιομηχάνιση έχουμε αλλαγή του χημικού κλίματος, ελάττωση της αύξησης των δένδρων, αλλαγή της μικροπανίδας, ενώ το πιο σημαντικό είναι η όξυνση και η πτώση της παραγωγικότητας των εδαφών (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: [http:// www.prasino.gr/enviroment/acid-rain.htm](http://www.prasino.gr/enviroment/acid-rain.htm)).

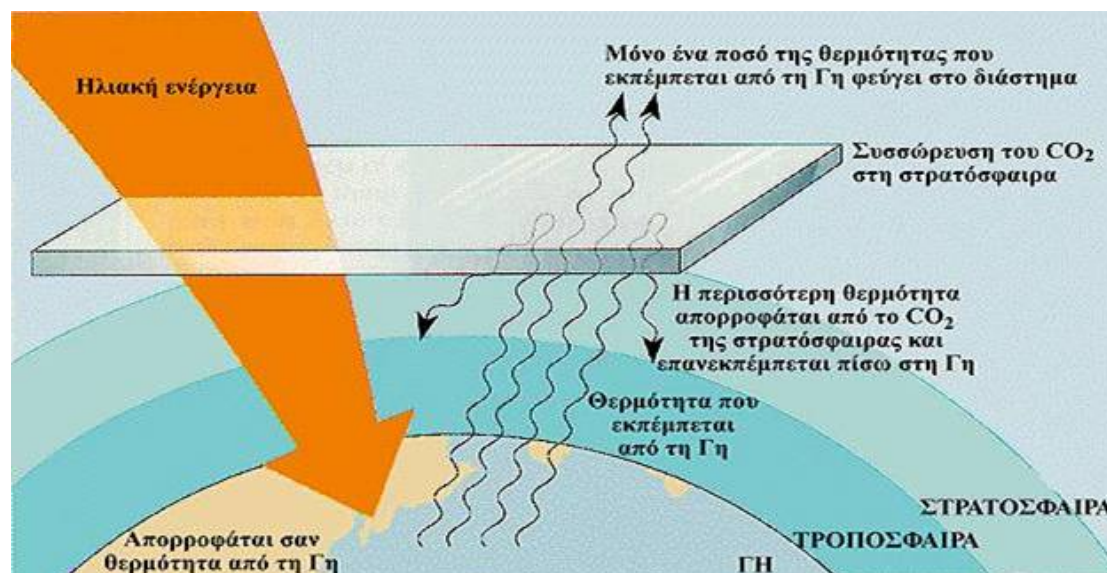
Η όξινη βροχή καταστρέφει επίσης τα φύκη (αυτά που εμπλουτίζουν τα νερά του πλανήτη με οξυγόνο), αλλά όταν είναι ισχυρή μπορεί να προσβάλλει απ' ευθείας φυτικούς αλλά και ζωικούς οργανισμούς.

Στην Ελλάδα δεν φαίνεται η όξινη βροχή να αποτελεί σημαντικό περιβαλλοντικό πρόβλημα, τουλάχιστον τις τελευταίες δεκαετίες. Οι λόγοι για αυτό είναι οι μικρές ποσότητες οξειδίων αζώτου και θείου που εκλύονται στη χώρα, το ξηρό κλίμα, το ασβεστούχο έδαφος που μπορεί να εξουδετερώσει τη όξινη βροχή και τα μετεωρολογικά δεδομένα της περιοχής της Μεσογείου, που θέλουν την κατεύθυνση των βροχοφόρων ανέμων από τα δυτικά προς τα ανατολικά, άρα με μικρές πιθανότητες μεταφοράς βιομηχανικών ρύπων από την Κεντρική και τη Βόρεια Ευρώπη.

2.3.4 ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ

Είναι πλέον παγκόσμια αποδεκτό πως η Γη αφήνει πίσω της μια περίοδο ουσιαστικά σταθερών κλιματικών συνθηκών, για να εισέλθει σε μία άλλη που θα χαρακτηρίζεται από γρήγορες και συνεχείς κλιματικές αλλαγές, με σημαντικότερη από αυτές την εξαιρετικά γρήγορη αύξηση της θερμοκρασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Στοιχεία από συνεχείς μετρήσεις θερμοκρασιών με αρχή το 1880 δείχνουν μια μικρή αύξηση της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας της ατμόσφαιρας κατά $0,6^{\circ}\text{C}$. Η αύξηση αυτή αποδόθηκε στην όλο και μεγαλύτερη συγκέντρωση διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα (Γεωργόπουλος 1996).

Σχήμα 2.1 Απεικόνιση Φαινόμενου Θερμοκηπίου

«Φαινόμενο του θερμοκηπίου» ονομάζεται η απορρόφηση της υπέρυθρης ακτινοβολίας που εκπέμπει ο ήλιος από την ατμόσφαιρα, με αποτέλεσμα η θερμοκρασία της ατμόσφαιρας να αυξάνεται. Ένα μέρος της ηλιακής ακτινοβολίας περνά αναλλοίωτο στην

ατμόσφαιρα, φτάνει στην επιφάνεια του εδάφους και ακτινοβολείται σαν μεγάλου μήκους υπέρυθρη ακτινοβολία. Ένα μέρος αυτής απορροφάται από την ατμόσφαιρα, τη θερμαίνει και επανεκπέμπεται στην επιφάνεια του εδάφους. Το φαινόμενο αυτό, που επιτρέπει τη διέλευση της ακτινοβολίας αλλά ταυτόχρονα την εγκλωβίζει, μοιάζει με τη λειτουργία ενός θερμοκηπίου και έτσι ο Γάλλος μαθηματικός Fourier το 1822 το ονόμασε «Φαινόμενο Θερμοκηπίου». Αποτελεί μια φυσική διεργασία που εξασφαλίζει στη Γη μια θερμοκρασία επιφάνειας εδάφους γύρω στους 15°C, ενώ η θερμοκρασία θα ήταν -18°C χωρίς αυτό. Όμως, τα τελευταία χρόνια, λέγοντας «φαινόμενο του θερμοκηπίου» δεν αναφερόμαστε στη φυσική διεργασία, αλλά στην έξαρση αυτής, λόγω της ρύπανσης της ατμόσφαιρας από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.prasino.gr/enviroment/green-house.htm>).

Τα τελευταία χρόνια οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες (βιομηχανίες, μεταφορές κ.ά.) έχουν αυξήσει σημαντικά τις συγκεντρώσεις των αερίων των κατώτερων στρωμάτων της ατμόσφαιρας («αέρια του θερμοκηπίου»), με αποτέλεσμα την αύξηση της απορροφούμενης ακτινοβολίας και την επακόλουθη θερμοκρασιακή μεταβολή. Υπολογίζεται ότι η μέση θερμοκρασία της Γης έχει αυξηθεί κατά 0,5-0,6°C από το 1880 μέχρι σήμερα, λόγω της έξαρσης του φαινομένου, ενώ μέχρι το έτος 2100, εάν δεν ληφθούν μέτρα, η αύξηση της θερμοκρασίας θα είναι υψηλότερη κατά 1,5-4,5°C. Η αύξηση αυτή θα καταστήσει τη Γη τόσο θερμή όσο αυτή ήταν πριν από δύο εκατομμύρια χρόνια (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.oikoen.gr/oiko5_3.htm).

Τα «αέρια του θερμοκηπίου» είναι περίπου 20 και έχουν όγκο μικρότερο από 1% του συνολικού όγκου της ατμόσφαιρας. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι οι υδρατμοί (H₂O), το διοξείδιο του άνθρακα (CO₂), το μεθάνιο (CH₄), το υποξείδιο του αζώτου (N₂O), οι χλωροφθοράνθρακες (CFCs) και το τροποσφαιρικό όζον (O₃). Κάθε μεταβολή στις συγκεντρώσεις αυτών των αερίων διαταράσσει το ενεργειακό ισοζύγιο, προκαλεί μεταβολή της θερμοκρασίας και ως εκ τούτου κλιματικές αλλαγές. Οι υδρατμοί, αν και απορροφούν το 65% της υπέρυθρης ακτινοβολίας, δεν φαίνεται να έχουν επηρεαστεί άμεσα από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Αντίθετα, οι συγκεντρώσεις των υπόλοιπων αερίων έχουν μεταβληθεί σημαντικά, με σημαντικότερη τη μεταβολή του CO₂, καθώς αποτελεί αέριο που διαφεύγει στην ατμόσφαιρα με την καύση του πετρελαίου, του άνθρακα και άλλων ορυκτών καυσίμων. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες όχι μόνο εκπέμπουν υψηλές συγκεντρώσεις CO₂ στην ατμόσφαιρα, αλλά βλάπτουν και την ικανότητα της γης να απορροφά το CO₂ και να το ενσωματώνει στους φυσικούς κύκλους ροής ενέργειας και ύλης, με την καταστροφή των δασών και του φυτοπλαγκτού των ωκεανών. Το φυτοπλαγκτόν αποτελεί τον κύριο «απορροφητή» CO₂ του πλανήτη, καθώς πρόκειται για φυτικούς οργανισμούς που χρησιμοποιούν το CO₂ κατά τη φωτοσύνθεση.

Πολύπλοκα μαθηματικά μοντέλα, γνωστά και ως «Γενικά Μοντέλα Κυκλοφορίας» (General Circulation Models – GCM), τα οποία επεξεργάζονται όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες για να προβλεφθούν οι μελλοντικές κλιματικές αλλαγές, δείχνουν ότι η μέση θερμοκρασία της Γης θα αυξάνεται κατά μέσο όρο περίπου κατά 0,3°C ανά δεκαετία για τα επόμενα 100 χρόνια. Αν συμβεί όμως μια τέτοια αύξηση, που φαινομενικά είναι μικρή, μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές κλιματικές αλλαγές με απρόβλεπτες συνέπειες.

Ένα σημαντικό θέμα είναι η επίδραση που θα έχει η αύξηση της θερμοκρασίας στο επίπεδο της στάθμης της θάλασσας. Αναμένεται άνοδος της στάθμης, που θα οφείλεται στη θερμική διαστολή των ωκεανών και στο λιώσιμο των πάγων των οροσειρών και σε μικρότερο ποσοστό σε λιώσιμο των πάγων της Γροιλανδίας. Υπάρχουν πολλές περιοχές της Γης όπου η επιφάνεια του εδάφους δεν υπερβαίνει τα δύο μέτρα, όπως για παράδειγμα στο Μπαγκλαντές όπου το 18% της έκτασης θα βρίσκεται κάτω από το νερό το έτος 2050 (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.prasino.gr/enviroment/green-house.htm>). Παράλληλα, η κατανομή και η συχνότητα των βροχοπτώσεων θα μεταβληθούν. Θα αυξηθούν οι πλημμύρες, οι καταγίδες και γενικά οι ακραίες καιρικές συνθήκες θα είναι συχνότερες και εντονότερες.

2.3.5 «ΤΡΥΠΑ» ΤΟΥ ΟΖΟΝΤΟΣ

Το όζον (O₃) βρίσκεται σε ύψος 15-50 χιλιομέτρων πάνω από την επιφάνεια της Γης και αποτελεί ένα είδος φίλτρου προστασίας από τις επικίνδυνες υπεριώδεις ακτίνες του ήλιου. Εδώ και αρκετά χρόνια οι επιστήμονες παρακολουθούν τη συγκέντρωση του όζοντος να μειώνεται στην Ανταρκτική. Η «**τρύπα του όζοντος**», όπως έχει ονομαστεί (αυτό που στην ουσία είναι αραίωση), οφείλεται σε κάποιες χημικές ουσίες που λέγονται χλωροφθοράνθρακες (CFCs). Οι ουσίες αυτές χρησιμοποιούνται σαν προωθητικά αέρια σε διάφορα σπρέι, σαν ψυκτικό σε ψυγεία, σε ψυκτικές εγκαταστάσεις και σε συστήματα κλιματισμού κτιρίων, καθώς και για την παρασκευή αφρωδών συνθετικών υλικών (π.χ. πολυουρεθάνης) σαν διογκωτικά (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.oikoen.gr/oiko5_3.htm).

Το 1982 παρατηρήθηκε για πρώτη φορά μείωση του όζοντος πάνω από την Ανταρκτική και το 1987 υπογράφηκε το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ από 46 χώρες που συμφώνησαν να μειώσουν την παραγωγή χλωροφθορανθράκων κατά 50% μέχρι το 2000. Αμέσως μετά την υπογραφή, η ΝΑΣΑ των ΗΠΑ ανακοίνωσε τα συμπεράσματα από σχετική έρευνα που έγινε με ειδικά εξοπλισμένο αεροπλάνο που πέταξε πάνω από την Ανταρκτική, τα οποία είχαν ως εξής (Γεωργόπουλος 1996):

- Η τρύπα του όζοντος είχε περίπου το μέγεθος των ΗΠΑ

- Στο κέντρο της και σε ορισμένα σημεία η καταστροφή του όζοντος έφτανε τα 97,5%.
- Το μονοξειδίο του χλωρίου (ένα από τα προϊόντα διάσπασης των χλωροφθορανθράκων) μετρήθηκε σε χιλιαπλάσιες ποσότητες από τις κανονικές (ακράδαντη απόδειξη για την ευθύνη των χλωροφθορανθράκων).

Με την ανακοίνωση των νέων αυτών στοιχείων δημιουργήθηκε η ανάγκη για αναθεώρηση του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ. Το 1990 έγινε στο Λονδίνο η πρώτη αναθεώρηση, σύμφωνα με την οποία οι συμβαλλόμενες χώρες δεσμεύτηκαν να προχωρήσουν σε πλήρη κατάργηση της παραγωγής χλωροφθορανθράκων μέχρι το 2000. Το 1992 στην Κοπεγχάγη έγινε η δεύτερη αναθεώρηση του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ. Εκεί συμφωνήθηκε από 90 χώρες η μείωση των χλωροφθορανθράκων κατά 75% μέχρι το 1994 και η πλήρης κατάργηση της παραγωγής τους μέχρι το 1996.

Το 1992 άρχισαν να μετρούνται μειώσεις του όζοντος και στο βόρειο ημισφαίριο και μάλιστα στα γεωγραφικά πλάτη όπου βρίσκεται και η Ελλάδα, μικρές πάντως, της τάξης του 3-5%. Παρ' όλο που οι μετρήσεις του Εργαστηρίου Φυσικής της Ατμόσφαιρας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) για την περιοχή της Θεσσαλονίκης δεν είναι ανησυχητικές, η μεταβολή στην προσπίπτουσα στον ελληνικό χώρο υπεριώδη ακτινοβολία δεν φαίνεται να μπορεί να εκτιμηθεί, λόγω έλλειψης ολοκληρωμένου δικτύου μετρήσεων που να καλύπτει όλη τη χώρα.

Οι επιπτώσεις της αύξησης της υπεριώδους ακτινοβολίας στην υγεία συμπεριλαμβάνουν αυξημένες εμφανίσεις καταρράκτη και καρκίνων του δέρματος, καθώς και εξασθένηση του ανοσοποιητικού συστήματος των ανθρώπων, της οποίας, όμως, προς το παρόν δεν γνωρίζουμε την ένταση, αν και πόσο, δηλαδή, θα αυξηθούν οι μεταδοτικές ασθένειες. Μια μείωση του όζοντος κατά 10% αναμένεται να επιφέρει αύξηση των καρκίνων του δέρματος κατά 26%, δηλαδή 300.000 επιπλέον περιπτώσεις καρκίνων παγκοσμίως (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://oikoen.gr/oiko5_3.htm).

Οι επιπτώσεις της αυξημένης υπεριώδους ακτινοβολίας στους φυτικούς οργανισμούς είναι η παρεμπόδιση της φωτοσύνθεσης, η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης και η καταστροφή του DNA. Όσον αφορά τα θαλάσσια οικοσυστήματα, αυξημένη υπεριώδης ακτινοβολία μπορεί να καταστρέψει το DNA και να εμποδίσει την ανάπτυξη και την αναπαραγωγή του φυτοπλαγκτού και επομένως και του κριλ (ενός είδους μικρής γαρίδας που εξαρτάται τροφικά από το φυτοπλαγκτόν). Και τα δύο αυτά είδη ωκεάνιων οργανισμών βρίσκονται στην βάση των τροφικών πυραμίδων των υδάτων της Ανταρκτικής, πράγμα που σημαίνει πως αποτελούν την τροφή ανώτερων οργανισμών. Κάποιοι από αυτούς χρησιμοποιούνται σαν τροφή από τους ανθρώπους, με προφανείς αρνητικές συνέπειες τόσο για την ποσότητα των παγκόσμιων αλιευμάτων όσο και για την ακεραιότητα του οικοσυστήματος του Νότιου Ωκεανού. Έχει υπολογιστεί επίσης, πως μείωση του φυτοπλαγκτού κατά 10% θα ελάττωνε τη δυνατότητα

αφομοίωσης διοξειδίου του άνθρακα από τους ωκεανούς κατά 5 δισεκατομμύρια τόνους, ποσότητα που ισοδυναμεί με εκλύσεις ενός χρόνου σε παγκόσμια κλίμακα. Και βέβαια αυτό το τελευταίο γεγονός θα οδηγήσει σε εντονότερη έκφραση του φαινομένου του θερμοκηπίου.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί η ύπαρξη υποκατάστατων ουσιών για όλες τις εφαρμογές που έχουν οι χλωροφθοράνθρακες: η αμμωνία χρησιμοποιείται το ίδιο αποτελεσματικά με αυτούς στα συστήματα ψύξης, η Greenpeace έχει κατασκευάσει ψυγείο που λειτουργεί χωρίς CFCs, το διοξείδιο του άνθρακα μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγή αφρωδών πλαστικών, οι αλκοόλες και οι εστέρες είναι εξίσου αποτελεσματικοί με τους CFCs σαν διαλύτες, ενώ στα αεροζόλ η χρήση τους μειώνεται συνεχώς.

2.3.6 ΗΧΟΡΥΠΑΝΣΗ

Μια μορφή ρύπανσης που δεν έχουμε συνειδητοποιήσει απόλυτα αλλά που αποτελεί σοβαρό κίνδυνο για την υγεία μας είναι και αυτή που προέρχεται από τους θορύβους που προκαλούνται γύρω μας. Στις ημέρες μας, 140 εκατομμύρια άνθρωποι στις αναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες συμβιώνουν με ανυπόφορους θορύβους και άλλα 110 εκατομμύρια αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στην εργασία και τον ύπνο τους (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ilion.gr/Magazine/2000/September/page7.htm>)

Στη χώρα μας οι μεγάλες πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πειραιάς, Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος κ.ά.) και φυσικά η Αθήνα και ειδικότερα το κέντρο της πάσχει από ηχορύπανση.

Τα βασικά χαρακτηριστικά το θορύβου είναι η στάθμη του (ένταση) και η συχνότητά του. Ιδιαίτερα ο θόρυβος από την κυκλοφορία οχημάτων θεωρείται ίσως η πιο σημαντική πηγή ενόχλησης, δεδομένης της συνέπειάς του κατά τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας και της συνολικής κάλυψης των αστικών περιοχών από αυτόν. Ο κυκλοφοριακός θόρυβος εξαρτάται από τον κυκλοφοριακό φόρτο, από τη σύνθεση της κυκλοφορίας, από τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά της οδού, από την ποιότητα του οδοστρώματος, από την ταχύτητα της κυκλοφορίας, από την χωροθέτηση της οδού και από τις κλιματικές συνθήκες.

Το κυριότερο αποτέλεσμα του θορύβου στη φυσιολογία του ανθρώπινου οργανισμού είναι η ελάττωση της ακουστικής οξύτητας, που μπορεί να οδηγήσει προοδευτικά σε βαρηκοΐα ή και κώφωση. Η παρατεταμένη έκθεση σε επίπεδα θορύβου άνω των 75 ντεσιμπέλ (dB) είναι σίγουρο πως οδηγεί σε μη αναστρέψιμη βλάβη των νευρικών κυττάρων του εσωτερικού του αυτιού. Εκτός από την ελάττωση της ακουστικής οξύτητας, ο θόρυβος προκαλεί και άλλες διαταραχές της φυσιολογικής λειτουργίας πολλών οργάνων (Γεωργόπουλος 1996) με αποτέλεσμα:

- Αύξηση της αρτηριακής πίεσης και του ρυθμού λειτουργίας της καρδιάς.
- Επιτάχυνση της αναπνοής.

- Συσπάσεις των μυών.
- Πεπτικές διαταραχές, με πιθανό αποτέλεσμα το έλκος.
- Δημιουργία αισθήματος κόπωσης.
- Επίδραση στην ισορροπία.
- Άμεση διέγερση του εμβρύου και επίδραση στην κανονική του ανάπτυξη, είτε λόγω ανεπάρκειας έκκρισης ορμονών, είτε λόγω σύσπασης της μητρικής αρτηρίας που τροφοδοτεί με θρεπτικά υλικά και οξυγόνο το έμβρυο, με αποτέλεσμα λιποβαρή νεογέννητα.
- Την δημιουργία προβλημάτων στην αντίληψη του βάθους και στον εστιασμό των εικόνων.
- Τέλος, στον κατάλογο των διαταραχών στη φυσιολογία του οργανισμού πρέπει να προστεθούν η ναυτία, οι ζαλάδες, η θολή όραση, ο πονοκέφαλος, οι αϋπνίες και η αδυναμία συγκέντρωσης.

Γενικότερα αποτελέσματα και αλλαγές στη συμπεριφορά των ανθρώπων λόγω της ηχορύπανσης είναι τα ακόλουθα: δυσκολία στην ομιλία, πτώση της ποιότητας της εργασίας, ερεθιστικότητα, δυσκολία στην εκπαίδευση των παιδιών και γενικότερη δυσκολία λόγω εκνευρισμού και άγχους.

Τα κυριότερα μέτρα για την ανακούφιση από το θόρυβο είναι η βελτίωση των κυκλοφοριακών συνθηκών (καλύτερη ποιότητα οδοστρώματος, σταθερή ροή κυκλοφορίας), ο περιορισμός τόσο στο χρόνο όσο και στο χώρο της κίνησης των φορτηγών οχημάτων, ο καθορισμός ζωνών ήπιας κυκλοφορίας, όπου είτε αποκλείεται είτε περιορίζεται η κυκλοφορία οχημάτων, ο έλεγχος της βιομηχανίας εξαμίσεων και των εισαγόμενων από το εξωτερικό για να διαπιστωθεί αν πληρούν τις αναγκαίες προδιαγραφές, ο έλεγχος θορύβου των οχημάτων από τα ΚΤΕΟ (σήμερα δεν γίνεται) και οι ειδικές φυτεύσεις κατά μήκος των δρόμων, οι οποίες λειτουργούν σαν ηχοφράχτες. Εννοείται πως όλα αυτά τα μέτρα «τακτικής» πρέπει να πλαισιωθούν και από «στρατηγικά» μέτρα όπως η χρησιμοποίηση τραμ (είναι πιο αθόρυβα) παρά λεωφορείων, η δημιουργία περισσότερων πεζόδρομων και ποδηλατοδρόμων, η καθιέρωση της αστικής ακτοπλοΐας, ο δραστηκός περιορισμός της χρήση του Ι.Χ. και η επαναχωροθέτηση της βιομηχανίας.

2.3.7 ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ

Η μείωση της βιοποικιλότητας αποτελεί κι αυτή ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα με παγκόσμια εμβέλεια. Πολλά είδη ζώων και φυτών εξαφανίζονται καθημερινά εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας. Οι απώλειες αυτές δυστυχώς είναι μη αναστρέψιμες.

Έτσι τα τελευταία χρόνια συζητούμε για εξαφανίσεις ειδών, συρρικνώσεις πληθυσμών και στην καλύτερη περίπτωση προσπαθούμε να προστατεύσουμε και να διατηρήσουμε είδη ζώων που βρίσκονται στα πρόθυρα της εξαφάνισης.

Η κύρια αιτία αυτής της κατάστασης, που χαρακτηρίζει το ζωικό βασίλειο, είναι μία και μοναδική: ο υπερπληθυσμός και η επιδίωξη της κυριαρχίας του ανθρώπου σε βάρος του βιοτικού και αβιοτικού περιβάλλοντος. Η ραγδαία αύξηση του ανθρωπίνου πληθυσμού επιδεινώνει δραματικά την κατάσταση για την πανίδα.

Σήμερα ο ζωτικός ελεύθερος χώρος των αγρίων ζώων μειώνεται αριθμητικά και συρρικνώνεται ποσοτικά. Αιτία η επέκταση των ανθρωπίνων οικισμών και της δόμησης. Υγροτοπικές εκτάσεις καθημερινά ισοπεδώνονται, αρχαία δάση αποψιλώνονται, δέλτα ποταμών αλλοιώνονται, τμήματα βουνών «αξιοποιούνται» (Βώκου 2002).

Δραστηριότητες όπως το κυνήγι, η φαινοθηρία, η σύλληψη αγρίων ζώων για διάφορους σκοπούς, το εμπόριο γούνας, αλλά και πλήθος άλλες έχουν εξοπλιστεί τεχνολογικά, με απώτερο σκοπό να αποφέρουν το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος με το ελάχιστο κόστος.

Προσεγγίζοντας εννοιολογικά την βιοποικιλότητα, το να πει κανείς ότι «βιοποικιλότητα» είναι η ποικιλία της ζωής δεν αρκεί. Ως **βιοποικιλότητα** ορίζουμε κυρίως το σύνολο των γονιδίων, των βιολογικών ειδών, των οικοσυστημάτων και του πολιτισμού μιας περιοχής (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.oikoen.gr/oiko5_12.htm).

Μετά τη συνάντηση και την υπογραφή της «Συνθήκης του Ρίο» το 1992, ο όρος «βιοποικιλότητα» άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως και να αναφέρεται από όλους, ειδικούς και μη, ως πανάκεια που λύνει όλα τα οικολογικά προβλήματα. Ο όρος ήταν γνωστός στην οικολογία πολύ πιο πριν από τη διάσκεψη του Ρίο και είχε χρησιμοποιηθεί για να εκφράσει την ποικιλία των μορφών ζωής σε ένα συγκεκριμένο χώρο. Παρόλη την απλότητα και σαφήνεια του όρου, όμως, το περιεχόμενό του είναι μια από τις πλέον αφηρημένες και αμφιλεγόμενες έννοιες της οικολογίας. Ο λόγος είναι ότι δεν υπάρχει μία, αλλά πολλές βιοποικιλότητες, σε διάφορα επίπεδα οργάνωσης της ζωής και ότι δεν είναι ενιαίος ο τρόπος έκφρασης ή καλύτερα εκτίμησής της. Πρακτικά, μπορούν να διακριθούν τέσσερα διαφορετικά επίπεδα βιοποικιλότητας, το καθένα από τα οποία έχει διαφορετική σημασία αλλά στην πράξη, αποτελεί κομμάτι αναπόσπαστο ενός ενιαίου συνόλου.

Το πρώτο επίπεδο είναι εκείνο της «γενετικής βιοποικιλότητας». Η γενετική βιοποικιλότητα εκφράζει το εύρος των κληρονομικών καταβολών ενός συγκεκριμένου είδους. Όσο μεγαλύτερο είναι το εύρος αυτό, τόσο μεγαλύτερη είναι η ικανότητα επιβίωσης του είδους απέναντι σε εξωτερικές πιέσεις (stress) όπως επιδημίες, κλιματικές αντιξοότητες

κλπ. Είναι αυτονόητο ότι τα φυσικά είδη έχουν πολύ μεγαλύτερο εύρος κληρονομικών καταβολών και συνεπώς πολύ μεγαλύτερη αντοχή και ικανότητα επιβίωσης από τα "τεχνητά" ή γενετικά βελτιωμένα είδη. Στην Ελλάδα, εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης, της ποικιλίας των κλιματικών τύπων, της ορογραφικής της διαμόρφωσης και της ιστορίας της, τα είδη φυτών και ιδιαίτερα δένδρων, παρουσιάζουν πολύ μεγάλη γενετική βιοποικιλότητα, η οποία όμως δεν έχει ερευνηθεί παρά ελάχιστα.

Το δεύτερο επίπεδο βιοποικιλότητας είναι αυτό της βιοποικιλότητας των ειδών φυτών και ζώων. Η βιοποικιλότητα αυτή εκφράζεται με τον αριθμό (πλήθος) των ειδών φυτών και ζώων που απαντούν σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Για πολλούς ερευνητές όμως αυτό δεν αρκεί. Ο αριθμός των ειδών δεν εκφράζει πάντοτε τη βιοποικιλότητα διότι υπεισέρχονται παράμετροι όπως ο πληθυσμός των ειδών, το μέγεθος των ατόμων, η βιομάζα τους και η κυριαρχία ορισμένων ειδών. Πολλοί δέχονται ως έκφραση της βιοποικιλότητας τον αριθμό των λειτουργιών που ασκούν τα είδη σε ένα συγκεκριμένο οικοσύστημα δηλαδή τον αριθμό των οικολογικών φωλεών. Επειδή όμως η εκτίμηση όλων αυτών των παραμέτρων είναι δύσκολη, θεωρείται, προς το παρόν, ικανοποιητική η έκφραση της βιοποικιλότητας των ειδών με βάση τον αριθμό των ειδών φυτών και ζώων μιας συγκεκριμένης περιοχής ή ενός συγκεκριμένου οικοσυστήματος. Η σημασία της βιοποικιλότητας των ειδών είναι προφανής για την οικολογική ισορροπία, σταθερότητα και λειτουργία των αναδραστικών μηχανισμών ενός οικοσυστήματος. Όσο περισσότερα είδη μετέχουν στη σύνθεση ενός οικοσυστήματος τόσο μεγαλύτερη σταθερότητα παρουσιάζει το οικοσύστημα, τόσο πυκνότερο δίκτυο τροφικών αλυσίδων και βιοσυστημάτων δημιουργείται, τόσο πιο απρόσκοπτες είναι οι ροές βιομάζας και ενέργειας καθώς και η ανακύκλωση θρεπτικών στοιχείων και τόσο καλύτερα και αποτελεσματικότερα λειτουργούν οι μηχανισμοί ανάδρασης. Πέρα από αυτό, πολλά είδη στην οντογενετική τους εξέλιξη έχουν συνδεθεί στενά μεταξύ τους και η ύπαρξη του ενός εξαρτάται από την ύπαρξη του άλλου. Για το λόγο αυτό, η εξαφάνιση ενός είδους μπορεί να έχει συνέπειες που δεν μπορούν να προβλεφθούν. Η Ελλάδα, για τους λόγους που ήδη αναπτύχθηκαν, παρουσιάζει πολύ μεγάλη βιοποικιλότητα ειδών φυτών και ζώων. Αναλογικά με την έκτασή της εμφανίζει τη μεγαλύτερη βιοποικιλότητα από όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η βιοποικιλότητα αυτή, παρ' όλο ότι έχει μελετηθεί περισσότερο από κάθε άλλη βαθμίδα, αφήνει ακόμη πολλά περιθώρια έρευνας, κυρίως σε ό,τι αφορά στη γεωγραφική κατανομή των ειδών. Η σημασία της διατήρησης της βιοποικιλότητας των ειδών αναφέρθηκε ήδη και είναι πρόδηλο ότι δεν μπορεί να ασκηθεί αειφορική διαχείριση χωρίς την προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας των ειδών.

Το τρίτο επίπεδο βιοποικιλότητας, γνωστό ως βιοποικιλότητα οικοσυστημάτων ή φυτοκοινωνιών (habitats), εκφράζεται με τον αριθμό (πλήθος) των συνδυασμών ειδών φυτών και ζώων (οικοσυστημάτων) που συναντώνται σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Ο αριθμός των οικοσυστημάτων και ο τρόπος κατανομής τους στο χώρο, δηλαδή το μωσαϊκό των τύπων

οικοσυστημάτων, χαρακτηρίζει και δίνει τη σφραγίδα του στο τοπίο της περιοχής. Η προστασία των οικοσυστημάτων εξασφαλίζει όχι μόνο την προστασία των ειδών που τα συνθέτουν αλλά και τη διατήρηση της φυσιογνωμίας των τοπίων. Η Ελλάδα, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού συνδυασμών ειδών φυτών και ζώων, εμφανίζει πολύ μεγάλη βιοποικιλότητα φυτοκοινωνιών-οικοσυστημάτων (habitats). Δυστυχώς, μέχρι σήμερα, η μεγάλη αυτή βιοποικιλότητα των φυτοκοινωνιών-οικοσυστημάτων δεν έχει μελετηθεί επαρκώς στη χώρα, παρά την προφανή σημασία της. Η πολιτεία με τους αρμόδιους φορείς της θα πρέπει να ευαισθητοποιηθεί και να συνδράμει στην εντελώς απαραίτητη αυτή έρευνα, ώστε να αποκτήσει κάποτε σαφή γνώση των φυτοκοινωνιών της χώρας, καθώς και φυτοκοινωνιολογικό χάρτη, τον οποίο διαθέτουν ήδη όλες σχεδόν οι χώρες της Ευρώπης και όχι μόνο. Οι απαιτούμενοι πόροι θα μπορούσαν να εξευρεθούν από διαρθρωτικά ταμεία για να ενισχυθεί η προσπάθεια αυτή, η οποία έχει άμεση σημασία για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδας. Το ανθρώπινο δυναμικό και μάλιστα πολύ υψηλής ποιότητας, υπάρχει στη χώρα, αρκεί να του δοθεί η δυνατότητα και η απαραίτητη οικονομική και ηθική ενίσχυση για να ανταποκριθεί στο τόσο απαραίτητο αυτό έργο.

Το τέταρτο επίπεδο βιοποικιλότητας είναι εκείνο της βιοποικιλότητας των τοπίων, το οποίο εκφράζεται με τον αριθμό ή το πλήθος των τύπων τοπίων που εμφανίζονται σε μια περιοχή ή σε μια χώρα. Στη σύνθεση ενός τοπίου δε μετέχουν μόνο φυσικά οικοσυστήματα αλλά και τεχνητά, όπως οι διάφορες γεωργικές καλλιέργειες αλλά και τύποι οικισμών. Ο αριθμός των τύπων οικοσυστημάτων, φυσικών και τεχνητών, η κατανομή τους στον χώρο και η αναλογία συμμετοχής τους προσδιορίζουν το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του τοπίου. Εκτός από την αρχιτεκτονική τοπίου, επιστήμη που έχει ήδη αναπτυχθεί και διδάσκεται σε πολλές σχολές, αναπτύχθηκε τελευταία και η επιστήμη της οικολογίας τοπίου, η οποία ασχολείται με τις αλληλεπιδράσεις και αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των οικοσυστημάτων που συνθέτουν ένα τοπίο και ιδιαίτερα μεταξύ των φυσικών και τεχνητών οικοσυστημάτων

Η Ελλάδα εμφανίζει επίσης πάρα πολύ μεγάλη βιοποικιλότητα τοπίων, για τους ίδιους λόγους που εμφανίζει μεγάλη γενετική βιοποικιλότητα, βιοποικιλότητα ειδών και οικοσυστημάτων.

Συνοψίζοντας, είναι εμφανές ότι η Ελλάδα διαθέτει μεγάλη βιοποικιλότητα σε όλα τα επίπεδα της (γενετική βιοποικιλότητα, βιοποικιλότητα ειδών, βιοποικιλότητα φυτοκοινωνιών-οικοσυστημάτων και βιοποικιλότητα τοπίων). Παρά τη διάκριση της βιοποικιλότητας σε διάφορα επίπεδα, η προστασία της πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κάτι ενιαίο. Η προστασία κάθε επιπέδου εξαρτάται από την προστασία του προηγούμενου ή επόμενου επιπέδου. Η προστασία και διατήρηση των τοπίων εξαρτάται από την προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας των οικοσυστημάτων που τα συνθέτουν, η σταθερότητα των οικοσυστημάτων εξαρτάται από την προστασία και διατήρηση των ειδών που συμμετέχουν στη δομή τους δηλαδή από την προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας των ειδών και

η προστασία και επιβίωση των ειδών, εξαρτάται από τη διατήρηση και προστασία της γενετικής βιοποικιλότητάς τους δηλαδή τη διατήρηση των κληρονομικών μεταβολών τους σε όλο το εύρος τους.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι η προστασία της βιοποικιλότητας σε όλα της τα επίπεδα, για την οποία τόσα πολλά λέγονται και τόσα λίγα γίνονται, δεν επιβάλλεται για λόγους καθαρά ρομαντικούς, αλλά από την ανάγκη ορθολογικής και αειφορικής διαχείρισης των φυσικών πόρων, συνεπώς για την επιβίωση του ίδιου του ανθρώπου.

Η εφαρμογή της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, η οποία αναφέρεται ως οδηγία 'για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας' και η δημιουργία του ευρωπαϊκού δικτύου "ΦΥΣΗ (NATURA) 2000", θα συμβάλλει σημαντικά στη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα της Οδηγίας είναι ότι προβλέπει την προστασία ειδών και φυσικών τύπων οικοτόπων (habitats) μέσω ενός δικτύου προστατευόμενων περιοχών (sites). Μ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται ολοκληρωμένη προστασία της βιοποικιλότητας που είναι και ο βασικός σκοπός της Οδηγίας και του δικτύου "ΦΥΣΗ 2000". Για την Ελλάδα δυστυχώς, τα παραρτήματα της Οδηγίας με τους τύπους φυσικών οικοτόπων και ειδών φυτών και ζώων κοινοτικού ενδιαφέροντος, δεν ανταποκρίνονται στη μεγάλη βιοποικιλότητα της χώρας. Σημαντικός αριθμός τύπων οικοτόπων και ακόμη σημαντικότερος αριθμός ενδημικών και κινδυνευόντων ειδών φυτών και ζώων, δεν έχουν περιληφθεί στα προαναφερθέντα παραρτήματα. Θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια από τους αρμοδίους εκπροσώπους της χώρας, ώστε σε προσεχή αναθεώρηση της Οδηγίας να προστεθούν και οι τύποι οικοτόπων καθώς και τα ενδημικά της είδη φυτών και ζώων. Η απογραφή που πραγματοποιείται με την ευκαιρία της υλοποίησης της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ στην Ελλάδα, καθώς και το ανθρώπινο δυναμικό που τόσο φιλότιμα εργάζεται σ' αυτή, θα μπορούσαν να συμβάλουν σημαντικά στην επίτευξη αυτού του στόχου.

2.3.8 ΑΠΟΒΛΗΤΑ

Η διάθεση των αποβλήτων, που παράγονται σε στερεά ή υγρή μορφή από τις σύγχρονες κοινωνίες, είναι ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα που δύσκολα θα επιλυθεί. Αυτό συμβαίνει γιατί ο όγκος των αποβλήτων συνεχώς αυξάνεται.

Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το πρόβλημα των αποβλήτων είναι έντονο, λόγω των καταναλωτικών προτύπων που επικρατούν στη Δύση. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο κάθε κάτοικος της Ευρωπαϊκής Ένωσης παράγει

κατά μέσο όρο 370 κιλά σκουπίδια κάθε έτος, όταν ο κάτοικος των πιο φτωχών χωρών του πλανήτη παράγει ετησίως 2-3 κιλά. Στην Αθήνα, ο ημερήσιος ρυθμός παραγωγής στερεών αποβλήτων είναι 1,14 κιλά ανά κάτοικο (Λαζαρέτου 2002). Παρ' όλες τις προσπάθειες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα για τη μείωση της παραγωγής αποβλήτων, η ποσότητα των αποβλήτων διαρκώς αυξάνεται.

Στην Ελλάδα η διαχείριση και η διάθεση των αποβλήτων είναι μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση: η υποδομή για τη διαχείριση των βιομηχανικών, νοσοκομειακών και επικίνδυνων αποβλήτων είναι από ελλιπής έως ανύπαρκτη. Τα οικιακά απορρίμματα διατίθενται σε χωματερές ή πετιούνται ανεξέλεγκτα οπουδήποτε. Τα υγρά λύματα χύνονται σε ποτάμια, σε λίμνες και στη θάλασσα, χωρίς τις πιο πολλές φορές να έχει επεξεργαστεί κάποια μονάδα βιολογικού καθαρισμού.

Στις αστικές περιοχές της χώρας μας το 70-80% των νοικοκυριών συνδέεται με αποχετευτικά δίκτυα, ενώ στις νησιωτικές περιοχές το αντίστοιχο ποσοστό είναι μόλις το 40%. Με άλλα λόγια πολλά νοικοκυριά της χώρας δεν είναι συνδεδεμένα με αποχετευτικά δίκτυα. Ακόμη, όλα τα αποχετευτικά δίκτυα δεν έχουν συνδεθεί με εγκαταστάσεις επεξεργασίας υγρών αποβλήτων. Επίσης δεν υπάρχουν στη χώρα μας μονάδες καύσης ή λιπασματοποίησης στερεών αποβλήτων. Ακόμα αν και δημιουργούνται χώροι υγειονομικής ταφής, οι ανεξέλεγκτες χωματερές είναι ακόμη τρόπος διάθεσης των απορριμμάτων. Οι 4.000 περίπου ανεξέλεγκτες χωματερές που υπάρχουν σήμερα στη χώρα μας, φυσικά χωρίς καμία τεχνική προδιαγραφή, έχουν σαν αποτέλεσμα τη ρύπανση του εδάφους και των νερών, αλλοιώνουν αισθητικά το ευρύτερο τοπίο και θέτουν σε κίνδυνο την ανθρώπινη υγεία (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.oikoen.gr/oiko51.htm>).

Δυστυχώς η ανακύκλωση, που μπορεί να δώσει μια αποτελεσματική λύση στο πρόβλημα των αποβλήτων, είναι μια δραστηριότητα εξαιρετικά περιορισμένη.

Η ανακύκλωση, που αναφέρεται στην επαναφορά των χρησίων υλικών στον φυσικό και οικονομικό κύκλο, περιλαμβάνει όλα τα μέτρα που έχουν σκοπό την ανάκτηση αυτών των υλικών και την προώθησή τους για την παραγωγή νέων προϊόντων. Τα μέτρα αυτά είναι μια σειρά ενεργειών που στοχεύουν:

- Στον περιορισμό των απορριμμάτων, εφ' όσον ένα μέρος του βάρους των οικιακών απορριμμάτων αποτελεί ανακυκλώσιμα υλικά.
- Στην εξοικονόμηση ενέργειας, πρώτων υλών και συναλλάγματος. Η απαιτούμενη ενέργεια για την παραγωγή ενός προϊόντος από πρώτη ύλη είναι πολλαπλάσια από όταν αυτό παράγεται από παλιό υλικό, για παράδειγμα στο γυαλί γίνεται οικονομία ενέργειας 30%, ενώ στο αλουμίνιο μπορεί να φτάσει μέχρι και 95%. Η οικονομία αυτή γίνεται σημαντικότερη, με δεδομένο ότι οι πρώτες ύλες εισάγονται από το εξωτερικό.

Η ανακύκλωση επιτυγχάνεται με τη «διαλογή στη πηγή» (όταν η διαλογή των χρήσιμων υλικών γίνεται πριν από τη συλλογή των απορριμμάτων, αυτό λέγεται διαλογή στη πηγή και έχει το πρόσθετο πλεονέκτημα της μείωσης του κόστους συλλογής και μεταφοράς). Η διαλογή στη πηγή μπορεί να αφορά πολλούς τύπους υλικών όπως χαρτιά και χαρτοκιβώτια, γυαλιά, μέταλλα, ορισμένα πλαστικά, υφάσματα.

Προϋπόθεση για την επιτυχία της διαλογής στη πηγή είναι η συμμετοχή των κατοίκων που θα διαχωρίζουν τα υλικά και θα τα αποθηκεύουν σε διαφορετικά δοχεία, ενώ πολλές φορές είναι απαραίτητη η ευαισθητοποίηση του κοινού έτσι ώστε να πειστεί για τη χρησιμότητα της μεθόδου και να εφαρμόζει σωστά τη διαλογή. Άλλη μια προϋπόθεση για την λειτουργία του συστήματος είναι η ύπαρξη αγοράς για τα υπό ανάκτηση υλικά που θα αποφέρει κάποια έσοδα για να μπορέσουν να καλυφθούν οι δαπάνες.

Εκτός από τη διαλογή στη πηγή μπορεί να γίνει και διαλογή με μηχανικά μέσα μετά από τη φάση της συλλογής και μεταφοράς. Τα βασικά στάδια είναι ο τεμαχισμός, το κοσκίνισμα, ο μαγνητικός διαχωρισμός και ο αεροδιαχωρισμός. Έτσι ξεχωρίζονται τα μέταλλα τα γυαλιά το χαρτί και τα πλαστικά ότι απομένει είναι οργανική ουσία κατάλληλο για παραγωγή ζωοτροφή και λίπασμα.

2.3.9 ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ

Απερήμωση (ή **ερημοποίηση**) είναι η φυσική διαδικασία με την οποία η γόνιμη γη υποβαθμίζεται και σταδιακά εξαφανίζεται. Το έδαφος δηλαδή χάνει την παραγωγικότητά του και εκείνο που απομένει είναι γη πολύ μικρής παραγωγικότητας. Οι κλιματικές διακυμάνσεις και οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι οι αιτίες που προκαλούν την απερήμωση.

Το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ερημοποίησης έχει οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες: φτώχεια, ασθένειες και υποσιτισμό, έλλειψη επισιτιστικής ασφάλειας. Αυτές έχουν γίνει ιδιαίτερα αισθητές στην Αφρικανική ήπειρο, όπου μεγάλα τμήματα του πληθυσμού μετακινούνται για την εύρεση τροφής.

Η απερήμωση έχει εμφανιστεί στη Νότια Ευρώπη, στη Βόρεια και Λατινική Αμερική και στη Δυτική και Κεντρική Ασία. Τα στοιχεία που δημοσιεύονται στην έκθεση «Global Environment Outlook 2000» του Προγράμματος του ΟΗΕ για το Περιβάλλον (UNEP) είναι συγκλονιστικά. Περίπου 19 δισεκατομμύρια στρέμματα γης παγκοσμίως έχουν υποστεί κάποιας μορφής υποβάθμιση. Στην Αφρική περίπου 5 δισεκατομμύρια στρέμματα έχουν υποβαθμιστεί και σε αυτά περιλαμβάνεται το 65% της καλλιεργήσιμης γης της ηπείρου (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.prasino.gr>).

Η Μεσόγειος έχει αρχίσει να πλήττεται και αυτή από ερημοποίηση. Αυτό γιατί το Μεσογειακό κλίμα χαρακτηρίζεται από υψηλές διακυμάνσεις. Βροχοπτώσεις, υψηλές

θερμοκρασίες το καλοκαίρι και έντονη ξηρασία για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι

κλιματικές αυτές συνθήκες, σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά του μεσογειακού περιβάλλοντος (μεγάλες κλίσεις, φτωχή φυτική κάλυψη, εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών και καταστροφή των δασών), συντελούν στη δημιουργία του περιβαλλοντικού προβλήματος της ερημοποίησης (Λαζαρέτου 2002).

Η ερημοποίηση στην Ελλάδα αποτελεί ένα συνεχώς διογκούμενο πρόβλημα. Οφείλεται στη γεωλογική, τοπογραφική και κλιματική ιδιαιτερότητά της, η οποία συντελεί ώστε η διάβρωση των εδαφών να οδηγεί συχνά στον εκβραχισμό τους και την οριστική και σχεδόν πλήρη απώλεια της παραγωγικότητάς τους, καθώς επίσης και στον δραστικό περιορισμό των υδατικών πόρων.

Στη χώρα μας, περιοχές που έχουν αρχίσει να πλήττονται από την ερημοποίηση είναι τα νησιά του Αιγαίου, η Ήπειρος, η Δυτική Στερεά Ελλάδα, η Πελοπόννησος και η Κρήτη.

Οι κύριες αιτίες της ερημοποίησης στην Ελλάδα είναι:

- η υπερβόσκηση ευαίσθητων περιοχών,
- η εκχέρσωση επικλινών εδαφών,
- οι δασικές πυρκαγιές,
- η εντατική και αλόγιστη καλλιέργεια επικλινών εδαφών,
- η αλόγιστη άρδευση, και κυρίως αυτή με ακατάλληλα ύδατα, που προκαλεί απερίμωση λόγω της αύξησης της αλατότητας των εδαφών,
- η οικοπεδοποίηση ευαίσθητων αγροτικών και δασικών εκτάσεων,
- η έντονη τουριστική αξιοποίηση που επιβαρύνει τα οικοσυστήματα της περιοχής, και
- η αλόγιστη διαχείριση των φυσικών πόρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σημερινή μεταβατική, πολύπλοκη, αντιφατική και βιομηχανοποιημένη εποχή που ζούμε, η ρύπανση του περιβάλλοντος, η εξάλειψη μερικών ειδών, η ερήμωση της γης μετά από εντατική καλλιέργεια, η κατασπατάλη των φυσικών πόρων και η συνειδητοποίηση της πυρηνικής απειλής ως ολοκλήρωση της οικολογικής καταστροφής, κάνει αναπόφευκτη τη δημιουργία ενός κινήματος για μια ανθρώπινη ζωή εναρμονισμένη με το περιβάλλον.

Η προσοχή των Μ.Μ.Ε., καθώς και η ανησυχία των επιστημόνων, των διανοούμενων και του κοινού για τα περιβαλλοντικά προβλήματα είχαν ως αποτέλεσμα τη γέννηση του περιβαλλοντικού κινήματος. Ο όρος «*περιβαλλοντικό κίνημα*» χρησιμοποιείται για να περιγράψει το ενδιαφέρον και την ανησυχία που αναπτύχθηκε για την προστασία του περιβάλλοντος. Ένας άλλος όρος που επίσης χρησιμοποιείται συχνά είναι ο όρος «*οικολογικό κίνημα*». Προέρχεται από τη λέξη «οικολογία», η οποία είναι μια επιστήμη που μελετά τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ζωντανών οργανισμών, καθώς και τη σχέση με το περιβάλλον τους και δημιουργήθηκε τον 19^ο αιώνα από τον Ernst Haeckel (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Σε μια προσπάθεια να κατανοήσουμε τον όρο «*οικολογικό κίνημα*», θα μπορούσαμε να πούμε ότι, *οικολογικό* είναι αυτό που αναφέρεται στη σχέση των ζωντανών οργανισμών και του περιβάλλοντος και *κίνημα* είναι η συνειδητοποιημένη μαζική δράση για την επίτευξη ορισμένων στόχων. Άρα *οικολογικό κίνημα* είναι η συνειδητοποιημένη δράση προς την επίτευξη των στόχων του κινήματος (Παπασιδέρη 1996).

Η βασική ιδέα των οικολόγων είναι η αναζήτηση της πραγματικής προόδου και η προφύλαξη από κάθε είδους “πρόοδο”, που τα μειονεκτήματά της ξεπερνούν τα πλεονεκτήματα. Το οικολογικό κίνημα πρέπει να έχει το δικό του αυτόνομο λόγο, ο οποίος να είναι ριζοσπαστικός, εναλλακτικός, να είναι οργανικά δεμένος με τα νέα κοινωνικά κινήματα, να βοηθάει στη συνειδητοποίηση της διαρκούς υποβάθμισης της ποιότητας ζωής και να μάχεται για μια ουσιαστική και ριζική αλλαγή.

Τα τέσσερα κύρια γνωρίσματα του οικολογικού κινήματος είναι τα ακόλουθα (Παπασιδέρη 1996):

1. Σχηματίστηκε σε αντιπαράθεση με τα παραδοσιακά πολιτικά υποκείμενα, τα κόμματα. Είναι αντιαυταρχικό, αντι-ιεραρχικό και διεκδικεί την αυτονομία του όχι μόνο σήμερα αλλά και αύριο.

2. Εισάγει την πολιτική στην καθημερινή ζωή. Η πολιτική του δεν αναφέρεται μόνο στο κράτος, αλλά και στις ανθρώπινες σχέσεις, όπου υπεισέρχονται εξουσιαστικά φαινόμενα και εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο.
3. Διεκδικεί έναν εναλλακτικό τρόπο ζωής, όπου κυριαρχεί άλλοτε μια αντικαπιταλιστική νοοτροπία και συχνότατα ένας αντιβιομηχανισμός.
4. Στηρίζει την επιχειρηματολογία του σε ένα ειδικό κλάδο των φυσικών επιστημών, την Οικολογία.

Η Οικολογία, όμως, είναι μια επιστήμη που έχει μεγαλύτερο εύρος από τα μεμονωμένα θέματα με τα οποία ασχολούνται οι κινήσεις και οι ομάδες. Η σχέση άνθρωπος – φύση – άνθρωπος είναι η πιο καθοριστική και το οικολογικό κίνημα, που προσπαθεί να αποκαταστήσει τη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση και στον άνθρωπο και τον εαυτό του και τους συνανθρώπους του, είναι το πιο ολοκληρωμένο κίνημα που παρουσιάστηκε ιστορικά. Στα πλαίσια του κινήματος αυτού εντάσσονται διάφορα επιμέρους κινήματα που έχουν στόχους περιβαλλοντικούς, οικολογικούς και κοινωνικούς, ενώ η οικολογική λογική – με την πλατιά έννοια του όρου και όχι η στενά περιβαλλοντική – πρέπει να διακατέχει όλα τα επιμέρους κινήματα και τις διεκδικήσεις.

Ο όρος «περιβαλλοντικό κίνημα» χρησιμοποιήθηκε στις Η.Π.Α. και στον Αγγλοσαξονικό χώρο, ενώ ο όρος οικολογικό κίνημα χρησιμοποιήθηκε στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα σήμερα εμφανίζεται επικρατέστερος ο όρος «περιβαλλοντικό κίνημα».

Οι αντιδράσεις για τοπικά ζητήματα σε διάφορες περιοχές του πλανήτη και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές προκάλεσαν τη γέννηση του περιβαλλοντικού κινήματος. Η γενικότερα αποδεκτή άποψη ότι το περιβαλλοντικό κίνημα πρωτοεμφανίστηκε κατά τη δεκαετία του 1960 και του 1970 δεν αληθεύει. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει συγκεκριμένη χρονική στιγμή στην οποία μπορούμε να τοποθετήσουμε την εμφάνισή του. Οι ρίζες του περιβαλλοντικού κινήματος βρίσκονται στις τεχνολογικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που προέκυψαν από την Βιομηχανική Επανάσταση στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική, σε συνδυασμό με την εξέλιξη των φυσικών επιστημών. Σύμφωνα με την Παπαδημητρίου (1998), υπάρχουν τέσσερις περίοδοι έξαρσης του ενδιαφέροντος για το περιβάλλον, οι οποίες είναι η δεκαετία του 1890, του 1920, το τέλος της δεκαετίας του 1950 και η δεκαετία του 1970. Όλες αυτές οι εποχές είναι, όπως παρατηρούμε, στο τέλος σταθερής οικονομικής ανάπτυξης για το δυτικό κόσμο και σε αυτές, υπάρχει η τάση, γενικά, οι άνθρωποι – ιδιαίτερα της μεσαίας τάξης – να αντιδρούν ενάντια σε υλιστικές αξίες, τάση που υπάρχει και στο περιβαλλοντικό κίνημα. Τέλος, ένα από τα κίνητρα για την εκδήλωση ενδιαφέροντος σε τέτοιες εποχές αποτελεί και ο φόβος για τη διακοπή της ανάπτυξης και την απώλεια της ευημερίας, καθώς και για την επιβίωση του ανθρώπου (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

3.2 ΠΡΟΔΡΟΜΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Από τους αρχαίους χρόνους έχουμε αναφορές για περιπτώσεις όπου οι άνθρωποι ενδιαφέρονταν για το περιβάλλον και φρόντιζαν για αυτό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα θέματα διαχείρισης αποβλήτων στην Αρχαία Ελλάδα. Ο Θεόφραστος γράφει για την εξαφάνιση των δασών στην Κυρήνη, ο Πλάτωνας περιγράφει την καταστροφή του δάσους στην Αθήνα, ο Αριστοτέλης μας πληροφορεί ότι σε μερικές πόλεις τα δάση επόπτευαν «υληωροί» (δασοφύλακες), οι οποίοι είχαν φυλάκια και έκαναν περιπολίες. Οι Πτολεμαίοι βασιλείς της Ελληνικής Αιγύπτου είχαν προωθήσει ένα πολύ μεγάλο πρόγραμμα αναδάσωσης, δημιουργώντας νέα δάση.

Ένας πολύ σημαντικός θεσμός ήταν αυτός της ανακήρυξης μεγάλων δασικών εκτάσεων σε ιερά άλση ή προστατευόμενες περιοχές. Πολλοί νόμοι προστάτευαν αυτά τα ιερά άλση και απαγορεύονταν κάθε είδους ενέργεια που θα μπορούσε να προκαλέσει περιβαλλοντική αλλαγή στο τοπίο. Ο Πausanias γράφει πως απαγορεύονταν όχι μόνο το κόψιμο των δέντρων, αλλά ακόμα και το να μαζεύει κανείς ξύλα ή πεσμένα φύλλα και να τα μεταφέρει. Τα μεγαλύτερα αδικήματα, που επέσυραν φυσικά ανάλογες ποινές, ήταν ο εμπρησμός άλσους και η ρύπανση πηγών, ενώ από διάφορους συγγραφείς (Ξενοφώντας κ.ά.), μαθαίνουμε πως σοβαρά παραπτώματα ήταν επίσης το κυνήγι και το ψάρεμα μέσα σε προστατευόμενες περιοχές. (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Το 14^ο αιώνα, στη Πολωνία, πάρθηκαν για πρώτη φορά μέτρα προστασίας για είδη των οποίων ο πληθυσμός μειωνόταν σταδιακά. Οι δραστηριότητες ερασιτεχνών φυσιολογών, ήδη από το 16^ο αιώνα, είχαν συμβάλει στην ενημέρωση του κοινού για τις ομορφιές της υπαίθρου και οι παρατηρήσεις τους έθεσαν τις βάσεις για την ανάπτυξη της Βοτανικής, της Ζωολογίας και άλλων επιστημών που έχουν σχέση με τη μελέτη της ζωής.

Καρποί της συνειδητοποίησης γύρω από τη σοβαρότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων ήταν τόσο η Α' Διεθνής Συνάντηση για την Προστασία της Φύσης το 1913 στη Βέρνη, όσο και το Α' Διεθνές Συνέδριο με το ίδιο θέμα το 1923 στο Παρίσι. Το 1928 ιδρύεται στις Βρυξέλλες το Διεθνές Γραφείο για την Προστασία της Φύσης, ενώ το 1932 πραγματοποιείται το Β' Διεθνές Συνέδριο για την Προστασία της Φύσης (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι δραστηριότητες αυτές αναστέλλονται, για να επανέλθουν όμως με νέα δυναμική στο προσκήνιο το 1948, οπότε ιδρύεται η Παγκόσμια Οργάνωση για τη Φύση. Σταδιακά, μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το μέγεθος και η ένταση των περιβαλλοντικών προβλημάτων (υποβάθμιση των οικοσυστημάτων, εξάλειψη ειδών χλωρίδας και πανίδας, αυξανόμενη ατμοσφαιρική ρύπανση κ.ά.), οδηγούν στο συμπέρασμα πως πρέπει να υπάρξουν όρια στην οικονομική μεγέθυνση του βιομηχανικού πολιτισμού.

Το 1968, μια ομάδα βιομηχάνων, επιστημόνων, πολιτικών και διανοούμενων από δέκα διαφορετικές χώρες ιδρύουν τη «Λέσχη της Ρώμης», με στόχο την προώθηση της έρευνας για την κατανόηση του πλανήτη και τη μελέτη των παγκόσμιων περιβαλλοντικών φαινομένων, προκειμένου να διαμορφωθούν και να προωθηθούν οι κατάλληλες πολιτικές. Ημερομηνία-σταθμός στην εξέλιξη του περιβαλλοντικού κινήματος είναι η 22^α Απριλίου 1970. Τότε οργανώθηκε στις Η.Π.Α. η 1^η Ημέρα της Γης από την ομάδα «Περιβαλλοντική Δράση» και σε αυτήν συμμετείχαν πάνω από 300.000 άνθρωποι. Το 1972 πραγματοποιείται στη Στοκχόλμη – υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε. – η πρώτη Διεθνής Διάσκεψη με θέμα: «Το Περιβάλλον του Ανθρώπου». Η διάσκεψη αυτή είναι πολύ σημαντική για το περιβαλλοντικό κίνημα, καθώς αναγνωρίζονται πλέον σε επίπεδο κυβερνήσεων τόσο τα προβλήματα του περιβάλλοντος όσο και η αναγκαιότητα ενεργούς δραστηριοποίησης για την επίλυσή τους.

Στην προσπάθεια να ερμηνευθεί η επέκταση του σύγχρονου περιβαλλοντικού κινήματος έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις, οι οποίες κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004):

- α) Κάποιοι υποστηρίζουν ότι η άνθιση του περιβαλλοντικού κινήματος δεν έχει άμεση σχέση με το περιβάλλον, αλλά είναι δευτερεύουσα συνέπεια πολιτιστικών και δομικών παραγόντων.
- β) Υπάρχουν επίσης οι απόψεις που δίνουν έμφαση στην επιρροή που έχει ασκήσει το «περιβαλλοντικό λόμπι», τα Μ.Μ.Ε. και οι επιστήμονες.
- γ) Μια τρίτη ομάδα υποδεικνύει ως βασικό ερέθισμα του ενδιαφέροντος για το περιβάλλον την υπάρχουσα επιδείνωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Το σύγχρονο περιβαλλοντικό κίνημα διαφέρει από το αρχικό κίνημα ενδιαφέροντος για το περιβάλλον σε δύο σημεία. Καταρχήν, είναι σε μεγαλύτερο βαθμό μαζικό κίνημα, όχι μόνο επειδή έχουν αυξηθεί οι συμμετέχοντες, αλλά κυρίως επειδή κάποιες οργανώσεις ενθαρρύνουν τα μέλη τους να είναι πιο ενεργά, παίρνοντας μέρος σε διαδηλώσεις ή ακόμα και σε μαχητικές ενέργειες. Δεύτερον, υπάρχει πλέον μεγαλύτερη αναγνώριση των αλληλεξαρτήσεων των περιβαλλοντικών προβλημάτων και τα τοπικά ζητήματα έχουν δευτερεύουσα σημασία. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του σύγχρονου κινήματος είναι ότι, παρά την περιβαλλοντική ευαισθησία και τη μαζικότητα που το διακρίνει, δεν είναι ιδεολογικά ομοιογενές. Κοινός άξονας, για όλες τις πρωτοβουλίες και προτάσεις που κατά καιρούς παρουσιάστηκαν ήταν ότι το περιβάλλον αποτελούσε ένα φλέγον προβληματικό θέμα, που απαιτούσε άμεση προστασία (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Οι περιβαλλοντικές κινητοποιήσεις διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους ως προς τους σκοπούς, το χαρακτήρα και τους τρόπους που χρησιμοποιούσαν για να υπερασπίσουν και να προβάλλουν τις θέσεις τους. Το περιβαλλοντικό κίνημα έχει πολλές εκφάνσεις, όπως το μαχητικό περιβαλλοντικό κίνημα που δεν αρκείται στην απλή υπεράσπιση της φύσης, αλλά έχει κύριο γνώρισμά του την ανατρεπτική δράση και το ριζοσπαστικότερο αγώνα. Η

περιβαλλοντική κίνηση, λοιπόν, είναι μια βαθιά διαιρεμένη κίνηση, καθώς εκφράζεται από ένα μωσαϊκό ομάδων, με μεγάλη ποικιλία περιβαλλοντικών ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων και στάσεων για το περιβάλλον (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, το πυρηνικό ατύχημα του Τσερνομπίλ το 1986 και οι διασυννοριακές επιπτώσεις του στο περιβάλλον και στην υγεία των ανθρώπων, η εμφάνιση του προβλήματος της «τρύπας του όζοντος» και οι κλιματικές αλλαγές, συνέβαλαν στη διαπίστωση της παγκοσμιοποίησης των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Το 1987, τέθηκε σε εφαρμογή το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τη προστασία της στριβάδας του όζοντος – ήταν η πρώτη φορά που μια διεθνής συμφωνία αναφερόταν σε ένα πρόβλημα παγκόσμιας και όχι εθνικής κλίμακας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η οικολογία επανέρχεται στο προσκήνιο και οι οικολογικές οργανώσεις κινητοποιούν εκατομμύρια πολίτες σε ολόκληρο τον κόσμο, αλλά τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στη Διεθνή Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε το 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας, απέδειξαν ότι η νέα δυναμική του περιβαλλοντικού κινήματος δεν κατάφερε να επηρεάσει τις πολιτικές αποφάσεις.

Το περιβαλλοντικό κίνημα αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1970 και του 1980, ενώ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 άρχισε να παρουσιάζει κάμψη. Όλο αυτό το χρονικό διάστημα είναι λογικό να υπήρξαν πολλές και διαφορετικές διεργασίες και μεταστροφές στο εσωτερικό του περιβαλλοντικού κινήματος, το οποίο, μολονότι, ξεκίνησε από μια κοινή βάση, στη συνέχεια διαφοροποιήθηκε, με αποτέλεσμα να μην αποτελεί πλέον μια ενότητα, αλλά κομμάτια ενός μωσαϊκού απόψεων, στάσεων και πρακτικών (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

3.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το Περιβαλλοντικό Κίνημα στην Ελλάδα, όπως άλλωστε συνέβη σε όλες τις περιοχές του κόσμου, πέρασε από πολλά στάδια. Επομένως, για την καλύτερη ανάλυση της πορείας του, θα εξετάσουμε την ιστορία του σε τέσσερις φάσεις.

A. Πριν από το 1970:

Το ενδιαφέρον για το περιβάλλον στην Ελλάδα ξεκινά από την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους (1830), αλλά παρουσιάζεται περιορισμένο σε έκταση και έχει μικρή απήχηση. Η αποψίλωση και η εξαφάνιση μεγάλων δασικών εκτάσεων από πυρκαγιές, κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα, οδήγησαν στην εφαρμογή κάποιων διαχειριστικών προγραμμάτων για τη δασοπονία και την κτηνοτροφία στο νεοσύστατο τότε κράτος, χωρίς όμως επιτυχία, λόγω της αντίδρασης των κτηνοτρόφων και των ξυλοκόπων. Στη συνέχεια,

δεν αναπτύχθηκαν άλλες παρόμοιες δραστηριότητες, λόγω της πολυτάραχης ελληνικής ιστορίας.

Την περίοδο 1922-1932, ιδρύονται στη χώρα μας τα πρώτα φυσιολατρικά, εκδρομικά και ορειβατικά σωματεία, όπως ο Ορειβατικός Σύλλογος Αθηνών. Το 1929 εφαρμόζεται ο πρώτος Δασικός Κώδικας, ενώ το 1937 θεσμοθετείται ο πρώτος ειδικός νόμος για την προστασία της φύσης (ειδικός νόμος «Περί Εθνικών Δρυμών»). Από το 1938 ως το 1974 ιδρύονται δέκα Εθνικοί Δρυμοί και την ίδια χρονική περίοδο θεσμοθετούνται κατηγορίες όπως τα Αισθητικά Δάση, τα Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης και τα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους.

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ιδρύεται το 1951 η πρώτη οργάνωση για την προστασία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα, η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, από μια ομάδα μελών του Ελληνικού Ορειβατικού Συνδέσμου. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι οι οργανώσεις αυτές δεν είχαν μαζική απήγηση και γενικότερα το ενδιαφέρον για το περιβάλλον στην Ελλάδα περιοριζόταν σε ένα μικρό αριθμό ανθρώπων. Κατά τη δεκαετία του 1950, πρωτοβουλίες για την προστασία του περιβάλλοντος προήλθαν από αρχαιολογικούς και αρχιτεκτονικούς συλλόγους, για καλλωπιστικούς και εξωραϊστικούς σκοπούς. Η επιβολή της Χούντας, το 1967, δεν επέτρεψε την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής κίνησης στην Ελλάδα, όπως συνέβαινε την ίδια στιγμή στο εξωτερικό (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

B. Δεκαετία του 1970:

Το πρώτο μισό της περιόδου αυτής (ως το 1974) χαρακτηρίζεται από την επικράτηση της χούντας, η οποία δεν άφηνε πολλά περιθώρια για την ανάπτυξη κοινωνικών κινημάτων. Ωστόσο, η ελληνική κοινωνία δεν έμεινε εντελώς αδιάφορη μπροστά στην παγκόσμια κινητοποίηση για το περιβάλλον, κάτι που αποδεικνύεται τόσο από τη μετάφραση στα Ελληνικά βιβλίων και άρθρων σχετικών με περιβαλλοντικά θέματα, όσο και από κάποιες κινητοποιήσεις, οι οποίες στόχευαν στο περιβάλλον και σε άλλα επίσης θέματα. Επιπλέον, τη συγκεκριμένη περίοδο πραγματοποιούνται μια σειρά από περιβαλλοντικές κινητοποιήσεις, που εξέφραζαν αντίθεση σε προγραμματιζόμενες βιομηχανικές επενδύσεις και οι οποίες εκδηλώθηκαν σε διάφορα μέρη της χώρας, όπου το θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος αποτελούσε μέρος ενός ευρύτερου φάσματος οικονομικών και πολιτικών διεκδικήσεων (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Μετά την πτώση της δικτατορίας, η αποκατάσταση της δημοκρατίας και η επιδείνωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στη χώρα, λόγω της ανάπτυξης της βιομηχανίας, προκάλεσαν άνθηση των περιβαλλοντικών κινητοποιήσεων και ενίσχυση του ενδιαφέροντος για το περιβάλλον, με αποτέλεσμα τη γένεση του ελληνικού οικολογικού κινήματος. Την περίοδο 1974-1981 πραγματοποιούνται – κυρίως στην Ελληνική περιφέρεια

– δυναμικές αλλά σποραδικές κινητοποιήσεις ενάντια στα σχέδια διαφόρων βιομηχανιών. Οι κινητοποιήσεις αυτές γίνονται με τοπικές πρωτοβουλίες, υποστηρίζονται όμως και από μη τοπικές περιβαλλοντικές οργανώσεις, και στα αιτήματά τους περιλαμβάνονται η προστασία του περιβάλλοντος, η ανασυγκρότηση της τοπικής αγροτικής οικονομίας και η ήπια τουριστική ανάπτυξη.

Στις κινητοποιήσεις αυτές πήραν μέρος και επιστημονικές εταιρίες, όπως η Ελληνική Εταιρία για τη Προστασία της Φύσης, ο Σύλλογος Ελλήνων Οικολόγων και η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία. Μέσα από αυτή τη διαδικασία γεννήθηκαν διάφορες οικολογικές ομάδες σε ολόκληρη τη χώρα, που συνέβαλαν στην ανάδειξη σημαντικών περιβαλλοντικών προβλημάτων, όπως η ρύπανση της ατμόσφαιρας στην Αθήνα. Σημαντικό ρόλο σε αυτές τις κινητοποιήσεις έπαιξε, πέρα από την αποκατάσταση της δημοκρατίας, η άνοδος του οικονομικού επιπέδου των πολιτών, η οποία οφειλόταν στην οικονομική ανάπτυξη των προηγούμενων δεκαετιών.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι οι κινητοποιήσεις αυτής της περιόδου, οι οποίες είχαν τοπικό χαρακτήρα, δεν στηρίζονταν σε βαθιά γνώση του περιβάλλοντος και των λειτουργιών του, αλλά σε απλό ενδιαφέρον για την περιοχή. Επιπλέον, σε αυτές τις κινητοποιήσεις, οι «οργανωτές», αν και συνεργάζονταν με περιβαλλοντικές οργανώσεις, προσέγγιζαν πολιτικούς της περιοχής τους και πολιτικά κόμματα για να λειτουργήσουν ως μεσολαβητές προς την κυβέρνηση, προκειμένου να επιτύχουν το σκοπό τους. Έτσι, η αποτελεσματικότητα πολλών από τις κινητοποιήσεις αυτής της περιόδου βασίζεται σε τέτοιου είδους ενέργειες και όχι στη μαζικότητα του περιβαλλοντικού κινήματος (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Γ. Δεκαετία του 1980:

Στις αρχές τις δεκαετίας του 1980, παρατηρείται θεαματική αύξηση των περιβαλλοντικών ομάδων, οι οποίες ως το 1987 φτάνουν περίπου τις 200. Γενικότερα, αρχίζει να εκδηλώνεται μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το περιβάλλον και η οικολογική δράση εντείνεται και δομείται κάτω από νέες και πιο οργανωμένες συνθήκες. Το 1982 πραγματοποιείται στη Αίγινα η 1^η Πανελλαδική Οικολογική Συνάντηση, ενώ το 1985 οργανώνεται η Οικολογική Πρωτοβουλία Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Στο διάστημα 1982-1992, εκδηλώθηκαν, σύμφωνα με το περιοδικό «Νέα Οικολογία» (Close 1999), 111 περιβαλλοντικές κινητοποιήσεις, οι οποίες ήταν πιο ευρείες και πιο σύνθετες από εκείνες του παρελθόντος και η στρατηγική που ακολουθούσαν περιλάμβανε πίεση με τη μορφή συνεντεύξεων, πορειών και διαμαρτυριών, αλλά και πιο δραστικές μορφές, όπως το κλείσιμο δρόμων ή τοπικές απεργίες. Οι περισσότερες από αυτές ήταν επιτυχείς, αν και η επιτυχία τους συχνά βασίστηκε σε συνεννοήσεις ανάμεσα στους οργανωτές και τις τοπικές αρχές και τους πολιτικούς (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004):

Επίσης, τη δεκαετία του 1980 εμφανίζεται στην χώρα μας η Πολιτική Οικολογία και ιδρύονται τα πρώτα «πράσινα» κόμματα. Ταυτόχρονα, το περιβάλλον αρχίζει και εντάσσεται στον πολιτικό λόγο και των «παραδοσιακών» κομμάτων. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι, σε αντίθεση με άλλες μορφές κινητοποιήσεων, η οικολογική δράση στην Ελλάδα δεν συνδέθηκε άμεσα με τα «πράσινα» κόμματα που εμφανίστηκαν, αλλά εκφράστηκε κυρίως μέσα από τοπικές οργανώσεις, τόσο στην περιφέρεια όσο και στα μεγάλα αστικά κέντρα. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οικολογικοί σύνδεσμοι συμμετείχαν σε εκλογική αναμέτρηση για πρώτη φορά στις Δημοτικές Εκλογές του 1986 (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Δ. Δεκαετία του 1990 και σημερινή κατάσταση:

Στη δεκαετία του 1990, τα «πράσινα» κόμματα αρχίζουν να χάνουν τη παλιά τους δυναμική και, σιγά-σιγά, αποσύρονται από το πολιτικό παρασκήνιο. Η εκλογική τους δύναμη συρρικνώνεται και κάποια από τα ηγετικά στελέχη ή μέλη τους προσχωρούν σε «παραδοσιακά» πολιτικά κόμματα.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 παρατηρείται περαιτέρω αύξηση των περιβαλλοντικών οργανώσεων (195 περιβαλλοντικές οργανώσεις την Ελλάδα στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990), αλλά παρά την αύξηση που σημειώνεται στον αριθμό τους, η δυναμική τους είναι πολύ περιορισμένη, σε σύγκριση με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές.

Οι Βουδούρης και Καλαμάρας (2002) αναφέρουν ότι μπορεί κανείς να υποθέσει ότι τη δεκαετία του 1990 παρουσιάζεται μια συστηματοποίηση του ελληνικού περιβαλλοντικού ακτιβισμού, όπως φαίνεται από:

- Σταδιακή μείωση των τοπικών διαμαρτυριών.
- Αλλαγή του ποσοστού ανάμεσα σε επίσημες και ανεπίσημες οργανώσεις στις διαμαρτυρίες.
- Μεταστροφή των περιβαλλοντικών οργανώσεων προς δράσεις συνηθισμένες και επαναλαμβανόμενες.
- Κυριαρχία μιας μη συμμετοχικού τύπου οργάνωσης μεταξύ των σημαντικότερων ελληνικών περιβαλλοντικών οργανώσεων.

Ύστερα από έρευνα που πραγματοποίησε ο Botetzagias (2000), κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στην Ελλάδα υπάρχει ένας σκληρός πυρήνας δέκα περιβαλλοντικών οργανώσεων, όχι μόνο ως προς την συμβολή τους στο περιβαλλοντικό κίνημα, αλλά και ως προς τον αριθμό των μελών τους και τα περιουσιακά τους στοιχεία. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Το πιο σημαντικό είναι ότι οι οργανώσεις αυτές συμμετέχουν στις ίδιες συμμαχίες, έχουν σχέσεις με κυβερνητικές υπηρεσίες, έχουν εξασφαλίσει δημόσια ή ευρωπαϊκή χρηματοδότηση...». Οι οργανώσεις αυτές είναι οι ακόλουθες (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004):

- WWF Ελλάς
- Αρκτούρος
- Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης
- Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία
- Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
- Μεσόγειος S.O.S.
- Εταιρία για τη Μελέτη και την Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας
- Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας
- Greenpeace
- Νέα Οικολογία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

4.1 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ

Η **Περιβαλλοντική Εκπαίδευση** (Π.Ε.) δημιουργήθηκε από την αναγκαιότητα αντιμετώπισης της οικολογικής κρίσης, όπως αυτή συγκεκριμενοποιήθηκε με τα προβλήματα του περιβάλλοντος.

Η ευρύτερη δυνατή *έννοια* που μπορούμε να αποδώσουμε στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι μιας εκπαίδευσης σχετικής με το περιβάλλον. Η Π.Ε. υπάρχει από τότε που υπάρχει και ο άνθρωπος. Οι άνθρωποι πάντοτε προσπαθούσαν να κατανοήσουν το περιβάλλον τους, τις σχέσεις που τους συνέδεαν με αυτό και να μεταδώσουν στα παιδιά τους τη γνώση και την εμπειρία που συσώρευαν με το πέρασμα των χρόνων.

Η σχετική, όμως, με το περιβάλλον εκπαίδευση διαφοροποιείται διαχρονικά ανάλογα με τις φάσεις του ανθρώπινου πολιτισμού, τη συσσωρευμένη γνώση, την αντίληψη που έχει ο άνθρωπος για το περιβάλλον και για τη σχέση που τον συνδέει με αυτό, ενώ εκφράζει σε κάθε χρονική περίοδο τις αναγκαιότητες που την προωθούν και την διαμορφώνουν.

Για αιώνες βλέπουμε την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση απόλυτα συνδεδεμένη με την επιβίωση. Ήταν η γνώση του πώς να συμπεριφέρεται και να κινείται ο άνθρωπος στο πλαίσιο της φύσης. Ωθούμενη από τέτοιες ανάγκες, η Π.Ε. αφορούσε αφενός τρόπους προστασίας του ανθρώπου από τα στοιχεία της φύσης και αφετέρου τρόπους εκμετάλλευσης των στοιχείων αυτών προκειμένου να επιβιώσει και να καλυτερεύσει τις συνθήκες της ζωής του (Φλογαίτη 1998).

Πολλοί ορισμοί έχουν δοθεί για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Όλοι έχουν τη βάση τους στη λογική ότι η Π.Ε. είναι η δραστικότερη, αποτελεσματικότερη και η πλέον άμεση απάντηση στην οικολογική κρίση. Ως εκ τούτου, στρέφονται γύρω από την ιδέα ότι η Π.Ε. είναι η διαδικασία εκείνη μέσω της οποίας θα διαμορφωθούν οι πολίτες και οι κοινωνικές ομάδες με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σε θέση να δράσουν ατομικά και συλλογικά για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Σύμφωνα με τους Hungerford et al. (1980), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση* είναι «η διαδικασία η οποία θα βοηθήσει τους πολίτες να αποκτήσουν γνώση του περιβάλλοντος και κυρίως να γίνουν ικανοί και αποφασισμένοι, να έχουν διάθεση να εργαστούν, ατομικά και συλλογικά, για την επίτευξη και την διατήρηση μιας δυναμικής ισορροπίας μεταξύ της ποιότητας της ζωής και της ποιότητας του περιβάλλοντος». Με βάση τη συγκεκριμένη προσέγγιση, ως κεντρικός σκοπός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης θεωρείται η διάπλαση

«περιβαλλοντικά υπεύθυνων πολιτών» και «περιβαλλοντικά υπεύθυνων κοινωνικών ομάδων». Ως «**περιβαλλοντικά υπεύθυνος πολίτης**» χαρακτηρίζεται το άτομο το οποίο (Φλογαΐτη 1998):

- Έχει αντίληψη του συνολικού περιβάλλοντος και είναι ευαισθητοποιημένο στα περιβαλλοντικά ζητήματα.
- Έχει κατανοήσει τις λειτουργίες του περιβάλλοντος και τα συνδεδεμένα με αυτό προβλήματα.
- Ενδιαφέρεται για το περιβάλλον και επιθυμεί να συμμετάσχει ενεργά στη βελτίωση και την προστασία του.
- Έχει αναπτύξει τις απαραίτητες ικανότητες για την πιστοποίηση και επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Συμμετέχει ενεργά σε όλα τα επίπεδα με σκοπό την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

4.2 ΣΤΟΧΟΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι μια πολυδύναμη και πολυδιάστατη διαδικασία, που χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο επιμέρους στόχων, οι οποίοι κινούνται σε διαφορετικά αλλά δυναμικά αλληλοσυσχετιζόμενα επίπεδα, για την κατάκτηση του κεντρικού της σκοπού. Αυτοί οι επιμέρους **στόχοι** είναι οι εξής (Φλογαΐτη 1998):

1. Στοχεύει να οδηγήσει τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες στη διαμόρφωση μιας σφαιρικής αντίληψης του περιβάλλοντος, δηλαδή στη σύλληψη του περιβάλλοντος ως δυναμικού πλέγματος φυσικών και κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων, και στην κατανόηση ότι η δράση φυσικών, βιολογικών και πολιτισμικών παραγόντων και η αλληλεξάρτησή τους μέσα στο χρόνο και το χώρο διαμορφώνουν το συνολικό περιβάλλον του ανθρώπου.
2. Έχει ως στόχο να οδηγήσει τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες στην κατανόηση των οικολογικών, οικονομικών και πολιτικών αλληλεξαρτήσεων σε πλανητικό επίπεδο και να παίξει καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση ισχυρού αισθήματος ευθύνης και αλληλεγγύης μεταξύ των ατόμων και των λαών όλου του κόσμου για την εγκαθίδρυση μιας νέας τάξης πραγμάτων, η οποία θα διασφαλίζει την ποιότητα του περιβάλλοντος και της ζωής.
3. Στοχεύει να οδηγήσει στη γνώση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και την κατανόηση της πολύπλοκης και πολυδιάστατης φύσης τους, καθώς και στην κατανόηση των βαθύτερων αιτιών (κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών) που τα προκαλούν.

4. Στοχεύει ιδιαίτερα στη διαφοροποίηση των στάσεων και των συμπεριφορών των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων απέναντι στο περιβάλλον. Κάτι τέτοιο βέβαια, προϋποθέτει αναγκαστικά την καλλιέργεια καινούργιων ηθικών, οικονομικών, κοινωνικών και αισθητικών αξιών, που θα ευνοήσουν την υιοθέτηση συμπεριφορών σύμφωνων με το νέο περιβαλλοντικό ήθος.
5. Οφείλει να οδηγήσει στην ανάπτυξη των απαραίτητων ικανοτήτων που πρέπει να έχουν τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες ώστε να είναι σε θέση να συμβάλλουν στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
6. Στοχεύει στην εκπαίδευση των πολιτών για την ενεργό συμμετοχή τους σε όλα τα επίπεδα, ώστε να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης και να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την αποφυγή της εμφάνισης στο μέλλον παρόμοιων προβλημάτων.

Όλοι οι παραπάνω στόχοι της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, κινούνται σε δύο βασικά και αλληλοσυμπληρούμενα επίπεδα: α) Στη διαμόρφωση πολιτών με οικολογική παιδεία και οικολογική συνείδηση, και β) στη διαμόρφωση πολιτών με ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία και διαφορετικές στάσεις και συμπεριφορές ως προς το περιβάλλον.

4.3 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Τιφλίδας (1977), κάθε πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης πρέπει να διέπεται από τις εξής **βασικές αρχές** (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004):

- Να θεωρεί το περιβάλλον στο σύνολό του, φυσικό και ανθρωπογενές, τεχνολογικό και κοινωνικό.
- Να εξετάζει τα κύρια περιβαλλοντικά θέματα από τοπική, περιφερειακή, εθνική και διεθνή σκοπιά, ώστε οι μαθητές να εμβαθύνουν σε όλες τις περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν σε όλες τις γεωγραφικές περιοχές.
- Να μελετά συστηματικά τις περιβαλλοντικές πλευρές των σχεδίων ανάπτυξης και οικονομικής μεγέθυνσης.
- Να βοηθά τους διδασκόμενους να ανακαλύπτουν τα συμπτώματα και τις πραγματικές αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Να αποτελεί συνεχή και δια βίου διαδικασία, που θα ξεκινά από τη προσχολική ηλικία και θα συνεχίζεται σε όλα τα στάδια της σχολικής και εξωσχολικής εκπαίδευσης.
- Να επικεντρώνεται στις τρέχουσες και μελλοντικές καταστάσεις του περιβάλλοντος, λαμβάνοντας υπόψη την ιστορική τους άποψη.

- Να διευκολύνει τη συμμετοχή των διδασκόμενων στον προγραμματισμό των μαθησιακών τους εμπειριών και να τους δίνει τη δυνατότητα να λαμβάνουν αποφάσεις και να αποδέχονται τις συνέπειές τους.
- Να τονίζει την πολυπλοκότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και συνεπώς την ανάγκη ανάπτυξης κριτικής σκέψης και ικανοτήτων για την επίλυση προβλημάτων.
- Να υιοθετεί διεπιστημονική προσέγγιση, ώστε χρησιμοποιώντας τις γνώσεις κάθε επιστημονικού τομέα να καθιστά δυνατή μια ολιστική και ισορροπημένη προοπτική.
- Να επιμένει στην αξία και την αναγκαιότητα μιας τοπικής, εθνικής και διεθνούς συνεργασίας, με στόχο την αποτροπή και την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Να συσχετίζει περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, γνώση, ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και αποσαφήνιση των αξιών, απευθυνόμενη σε κάθε ηλικία, αλλά με ιδιαίτερη έμφαση στην ευαισθητοποίηση των νέων ως προς τα περιβαλλοντικά προβλήματα που εντοπίζονται στην κοινότητά τους.
- Να χρησιμοποιεί ποικίλους εκπαιδευτικούς χώρους και διαφορετικές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία και τη μάθηση σχετικά με το περιβάλλον, με έμφαση στις πρακτικές δραστηριότητες και τις πρακτικές εμπειρίες.

4.4 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Στα Πρακτικά της Διάσκεψης της Τιφλίδας καθορίστηκαν ως βασικά *χαρακτηριστικά της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*, τα οποία τη διαχωρίζουν από κάθε άλλη μορφή εκπαίδευσης, τα ακόλουθα (Φλογαΐτη 1998):

1. Ο προσανατολισμός στη λύση προβλημάτων.
2. Η διεπιστημονική προσέγγιση.
3. Η ενσωμάτωση της εκπαίδευσης στην κοινωνία ή το άνοιγμα του σχολείου στη ζωή.
4. Ο διαρκής χαρακτήρας.

Ο εκπαιδευόμενος πρέπει να οδηγείται: α) στο να κατανοήσει, να γνωρίσει και να αναλύσει, όχι μόνο το άμεσο περιβάλλον του αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον με το οποίο συνδέεται έμμεσα, β) να επεξεργάζεται βασικές καταστάσεις και προβλήματα, αλλά να προσεγγίζει και καταστάσεις που είναι δυνατόν ή πιθανόν να συμβούν στο μέλλον, και γ) να πραγματεύεται θέματα και προβλήματα που αφορούν την κοινότητα στην οποία ζει και δραστηριοποιείται.

4.5 ΜΟΡΦΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση εντάσσεται συνήθως στην *τυπική* εκπαίδευση, ωστόσο έχει διαπιστωθεί η αναγκαιότητά της και στις μορφές της *μη τυπικής* και της *άτυπης* εκπαίδευσης (ο διαχωρισμός τους βασίζεται στο κοινό όπου αυτές απευθύνονται, στους τρόπους με τους οποίους εφαρμόζονται και στο χώρο στον οποίο αναπτύσσονται και περιλαμβάνει όλους αυτούς που δεν καλύπτονται από το σχολικό σύστημα).

A. Τυπική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση:

Αφορά την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση που αναπτύσσεται αποκλειστικά και μόνο μέσα στα πλαίσια του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος – από το νηπιαγωγείο ως και τη τριτοβάθμια εκπαίδευση – σε σεμινάρια, καθώς και σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Χαρακτηριστικό της είναι ότι το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι ήδη ορισμένο, με κοινά γνωρίσματα (π.χ. ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης) και εντάσσεται στην διαδικασία της Π.Ε. χωρίς δική του πρωτοβουλία, μιας και η Π.Ε. ενσωματώνεται στο γενικότερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που πρέπει υποχρεωτικά να ακολουθήσει. Ακόμα, στην τυπική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση η μορφή, το είδος και η ποιότητα της περιβαλλοντικής γνώσης που μεταδίδεται, βρίσκονται αποκλειστικά κάτω από τον έλεγχο και την κρίση του διδάσκοντα ή του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Τέλος, η τυπική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση έχει καθορισμένους εκπαιδευτικούς στόχους και οι διδασκόμενοι καλούνται, μέσα από τις ήδη θεσμοθετημένες διαδικασίες του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος (π.χ. βαθμολογία, εξετάσεις κ.α.), να αφομοιώσουν τους συγκεκριμένους στόχους (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

B. Μη Τυπική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση:

Περιλαμβάνει εκείνο το είδος σκόπιμης εκπαίδευσης, η οποία στοχεύει στην ανάπτυξη, σε διάφορους τομείς της κοινωνίας, περιβαλλοντικών εννοιών, δεξιοτήτων, στάσεων και περιβαλλοντικού ήθους, δηλαδή στην περιβαλλοντική συνειδητοποίηση του πληθυσμού.

Πραγματοποιείται σε διάφορα ιδρύματα της κοινωνίας (στα οποία μπορεί να συμπεριλαμβάνονται τα σχολεία και τα Πανεπιστήμια). Επεκτείνεται πέρα από τα όρια του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος, σε ανθρώπους κάθε ηλικίας, εισοδήματος και μορφωτικού επιπέδου. Κατά κύριο λόγο πραγματοποιείται σε κέντρα διάφορων κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων, σε περιοχές φυσικού κάλλους και σε ιδρύματα, ενώ η συμμετοχή του κοινού είναι εθελοντική.

Το πλεονέκτημα της μη τυπικής Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης έγκειται στο ότι δεν λειτουργεί μέσα σε ένα ήδη θεσμοθετημένο πλαίσιο κανόνων και σε ένα αυστηρά

ιεραρχημένο εκπαιδευτικό σύστημα. Επίσης, μπορεί και ανταποκρίνεται καλύτερα σε τοπικά περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία έχουν μεγαλύτερη σημασία και είναι πιο κατανοητά στο εκάστοτε κοινό στο οποίο απευθύνεται και το οποίο με τη σειρά του ζητά να ενημερωθεί για την αντιμετώπιση και την επίλυση των συγκεκριμένων προβλημάτων.

Παρέχεται με διάφορους τρόπους και από πολλαπλές πηγές, όπως τα Μ.Μ.Ε., οι επισκέψεις σε ιδρύματα και μουσεία, οι διαλέξεις σε τοπικά σωματεία, από κυβερνητικές και μη οργανώσεις, από εκπροσώπους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης περιοχών με περιβαλλοντικό χαρακτήρα κ.ο.κ. Στο πλαίσιο της εφαρμόζονται διάφορες μέθοδοι, οι οποίες διακρίνονται σε εκείνες όπου ο εκπαιδευόμενος μετέχει ενεργά και σε εκείνες όπου ο εκπαιδευόμενος είναι απλός δέκτης. Η μέθοδος και το περιεχόμενο ενός προγράμματος μη τυπικής Π.Ε. καθορίζονται από το κοινό στο οποίο απευθύνεται και η επιτυχία ενός τέτοιου προγράμματος εξαρτάται από το κατά πόσο αυτό ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες και τις επιθυμίες των εκπαιδευόμενων.

Η επιτυχία της βασίζεται στην εφαρμογή της σε όλα τα στάδια της εξέλιξης του ατόμου, κυρίως λόγω των συνεχώς μεταβαλλόμενων περιβαλλοντικών συνθηκών, γεγονός που την καθιστά – ουσιαστικά – δια βίου εκπαίδευση (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

Γ. Άτυπη Περιβαλλοντική Εκπαίδευση:

Η άτυπη Π.Ε. εξελίσσεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου. Σε αυτήν το κοινό αποτελείται καθαρά από εθελοντές και αποδέχεται αυτή τη μορφή εκπαίδευσης μετά από δική του επιθυμία, ενώ δεν απαιτείται η συνεχής και υποχρεωτική παρουσία του. Η Άτυπη Π.Ε. υπερβαίνει τις έννοιες του χώρου και του χρόνου (π.χ. κάποιος μπορεί να μην έχει επισκεφτεί τη λίμνη Μεγάλη Πρέσπα, γνωρίζει όμως τα χαρακτηριστικά της και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, μέσω της διαδικασίας της άτυπης Π.Ε.). Δεν απευθύνεται σε καθορισμένο κοινό και δεν υπάρχει κάποιος τρόπος αξιολόγησής της. Περιλαμβάνει οποιαδήποτε διάχυση πληροφορίας και γνώσης, μέσα από τα Μ.Μ.Ε., βιβλιοθήκες, κοινωνικές επαφές ή το διαδίκτυο. Δεδομένων των νέων τεχνολογιών που αναπτύσσονται ραγδαία και βρίσκουν εφαρμογές όλο και συχνότερα στην καθημερινότητά μας, η άτυπη Π.Ε. κερδίζει συνεχώς έδαφος (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

4.6 ΜΕΘΟΔΟΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Οι **μέθοδοι Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης** που υπάρχουν στις μέρες μας, είναι οι ακόλουθες (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004):

- Επίλυση προβλήματος: Ανάλυση ενός θέματος, έλεγχος και αξιολόγηση υποθέσεων, επιλογή και εφαρμογή της καταλληλότερης.
- Συζήτηση: Ελεύθερη ή οργανωμένη και με τυπική μορφή, ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, ανάλυση θεμάτων, ιδεών και στάσεων.
- Καθοδηγούμενη περιβαλλοντική ερμηνεία: Ανάλυση κάποιων στοιχείων μετά από επίσκεψη σε μια περιοχή, οργάνωση συζήτησης, θέματα από το άμεσο περιβάλλον των εκπαιδευτών.
- Αποσαφήνιση αξιών: Διευκρίνιση του μηχανισμού διαμόρφωσης αξιών, επιλογή μέσα από πολλές εναλλακτικές προτάσεις, σεβασμός και υλοποίηση επιλογής.
- Προσομοίωση-παιχνίδια: Προσομοίωση της πραγματικότητας μέσα από διάφορες δραστηριότητες και παιχνίδια, ενεργός συμμετοχή εκπαιδευόμενων και εκπαιδευτικών για τη λήψη απόφασης σχετικά με το πρόβλημα.
- Περιπτώσιακή μελέτη: Μελέτη μιας πραγματικής περίπτωσης, που αντλείται από την τηλεόραση ή ένα ρεπορτάζ και άρθρα εφημερίδων ή περιοδικών, μελέτη μιας υποθετικής περίπτωσης, μέσω ενός σχεδίου των εκπαιδευτικών.
- Πειραματισμός: Συλλογή στοιχείων, διεξαγωγή πειράματος, παρουσίαση δεδομένων, αξιολόγηση διαδικασίας, προβληματισμός κατά τη διαδικασία, ανασκόπηση των μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν.
- Διεκπεραίωση προγράμματος: Ομαδική διδασκαλία, στην οποία συμμετέχουν όλοι, διαμόρφωση και διεξαγωγή της διαδικασίας από τους συμμετέχοντες.
- Επισκόπηση: Ομαδική διδασκαλία, στην οποία συμμετέχουν όλοι, διαμόρφωση και διεξαγωγή της διαδικασίας από τους συμμετέχοντες.
- Μελέτη πεδίου ή εκδρομή στο πεδίο: Έξοδος στο πεδίο για παρατήρηση, συλλογή στοιχείων μετά από ανάλυση ενός τμήματος περιβάλλοντος.
- Μουρμουρητά: Ανάλυση ενός θέματος σε επίπεδο μικρών ομάδων, παρουσίαση των απόψεων, προσδιορισμός των σημαντικότερων απόψεων σε σχέση με το περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Καταιγισμός ιδεών: Μελέτη αρχικού υλικού, παρουσίαση των απόψεων σε σύντομο χρονικό διάστημα, αξιολόγηση απαντήσεων προκειμένου να δημιουργηθεί ένα γενικότερο ενδιαφέρον.
- Διάλεξη: Εκτενής παρουσίαση ενός θέματος από τον εκπαιδευτικό.

- Χρήση οπτικοακουστικών μέσων: Παρουσίαση των βασικότερων σημείων κάποιου θέματος, παρουσίαση ταινιών, προβολή διαφανειών, χρήση πίνακα και διαφανειών.

4.7 ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν παίξει βασικό ρόλο στην ενημέρωση του κοινού για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Αυτό το είδος πληροφόρησης όμως έχει και τα μειονεκτήματά του, γιατί συχνά δίνει έμφαση σε επιπόλαιες και ανεκδοτολογικές απόψεις του προβλήματος. Και επί πλέον, πληροφορεί τους ήδη καλά πληροφορημένους. Επομένως, ο θεσμός της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι απαραίτητος, γιατί χρειάζεται για την ενημέρωση όλων.

Για να αντιμετωπίσουν τα εθνικά ή διεθνή προγράμματα ανάπτυξης τα περιβαλλοντικά προβλήματα, αρχικά έδιναν έμφαση στην εκπαίδευση και επιμόρφωση των ειδικών ή τεχνικών, ώστε να ανταποκρίνονται στη μεγάλη ανάγκη εξειδικευμένου προσωπικού. Αλλά με την πάροδο του χρόνου γίνεται σαφές ότι οι ειδικοί δεν επαρκούν για τη λύση των προβλημάτων, όσο ικανοί και αν είναι. Καμία λύση για τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν μπορεί να εφαρμοστεί, αν δεν επέλθουν αλλαγές σε όλες τις σφαίρες και τα επίπεδα της γενικής εκπαίδευσης.

Πρέπει να ληφθούν μέτρα για την ενίσχυση της ενημέρωσης για τα θέματα του περιβάλλοντος και για μια περιβαλλοντική ηθική σε παγκόσμια κλίμακα. Θα πρέπει, επίσης, να βοηθηθεί η ανάπτυξη των επιστημονικών και τεχνολογικών δυνατοτήτων, ώστε να αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετικά με τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Ακόμα, πρέπει να γίνει μια αρχή για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική συμμετοχή των εργαζόμενων στη διαδικασία της δημιουργίας, της υιοθέτησης και του ελέγχου πολιτικών βασισμένων σε μια νέα προσέγγιση για την ανάπτυξη.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση θα μπορέσει να παίξει βασικό ρόλο στην κατανόηση και λύση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, αλλά είναι προφανές, ότι η δύναμη της εκπαίδευσης δεν θα μπορέσει να δράσει αποτελεσματικά αν δεν συμβάλλουν και άλλοι σημαντικοί παράγοντες, όπως κατάλληλη νομοθεσία, ενημέρωση του πληθυσμού κ.ά. Όλοι αυτοί οι παράγοντες πρέπει να δουλέψουν για να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στη βελτίωση του περιβάλλοντος (Παπασιδέρη 1996).

Στη σημερινή κοινωνία ο ρόλος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης γίνεται όλο και πιο σημαντικός και αυτό γιατί η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση πρέπει να ξεφύγει από το επίπεδο του διδακτισμού ή της απλής πληροφόρησης, προς το επίπεδο της εμπειρίας. Αυτό σημαίνει:

- Για τον σημερινό πολίτη, ότι πρέπει με κάθε τρόπο να έρθει σε άμεση επαφή με τη φύση, ώστε αφενός να γνωρίσει ο ίδιος τα πραγματικά προβλήματα και αφετέρου να συνειδητοποιήσει βοηθούμενος από συνανθρώπους του, που είναι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένο, το σημαντικό ρόλο που έχει ως κοινωνική μονάδα και δύναμη.
- Για το παιδί - νέο, ότι πρέπει με κάθε τρόπο να έρθει σε άμεση επαφή με τη φύση, ώστε με τη δύναμη αφομοίωσης που διαθέτει, να γένει ο καλύτερος «εργάτης» για την αυριανή βιώσιμη κοινωνία.(βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.oikoen.gr/selides.htm>).

Από όλα τα παραπάνω, προκύπτει ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι κυρίως πράξη, όχι θεωρία. Τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης έχουν ιδιαίτερη αξία όταν οδηγούν τους νέους στη φύση αναζητώντας τρόπους προσέγγισης με αυτή.

4.8 ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ

Τόσο η Τυπική Π.Ε. όσο και οι υπόλοιπες μορφές της, δηλαδή η Μη Τυπική και η Άτυπη, στηρίζονται για την επίτευξη των στόχων τους στον *περιβαλλοντικό εκπαιδευτή*, δηλαδή στο πρόσωπο εκείνο που αναλαμβάνει να εφαρμόσει τη διαδικασία της Τυπικής, Μη Τυπικής και Άτυπης Π.Ε. Επομένως, περιβαλλοντικός εκπαιδευτής μπορεί να ονομαστεί ο δάσκαλος, ο καθηγητής, ο δημοσιογράφος, ο ξεναγός ή ο ειδικός που ενημερώνει τους επισκέπτες σε μουσεία, περιοχές φυσικού κάλλους, καταφύγια άγριων ζώων κ.ά. (Τσαμπούκου-Σκάνναβη 2004).

Μέσα από την πορεία και την εξέλιξη της Π.Ε. στο χρόνο έγινε φανερός ο κεντρικός και καταλυτικός ρόλος του περιβαλλοντικού εκπαιδευτή, καθώς η επιτυχία της Π.Ε. στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε αυτόν και στην ικανότητά του να μεταδίδει με σαφήνεια και ευκρίνεια τα μηνύματα της Π.Ε. στο κοινό του, αλλά και να το ενθαρρύνει, παράλληλα, για δράση και κινητοποίηση. Η Π.Ε. έρχεται σε αντίθεση με την επικρατούσα πρακτική του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς θεωρεί απαραίτητη την ολιστική θεώρηση των πραγμάτων, αλλά και τη σύνδεση του «σχολείου» με τη πραγματική ζωή.

Τα νέα αυτά δεδομένα αλλά και γενικότερα η ιδιαίτερη φύση της Π.Ε., συνεπάγονται κάποιες επιπλέον απαιτήσεις από τους εκπαιδευτικούς. Για το λόγο αυτό, εξίσου σημαντική γίνεται η εκπαίδευση και των ίδιων των περιβαλλοντικών εκπαιδευτών, η οποία πρέπει να προσανατολίζεται στην πλήρη και σε βάθος κατανόηση από αυτούς των σκοπών, των στόχων, των χαρακτηριστικών και των μηνυμάτων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Αναλυτικότερα, οι **περιβαλλοντικοί εκπαιδευτικοί** οφείλουν να διαθέτουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά (Τσαμπούκου-Σκάνναβη 2004):

- Να γνωρίζουν τι σημαίνει Π.Ε. (βασικά χαρακτηριστικά, στόχοι, εφαρμογή, εξέλιξη).

- Να έχουν το απαιτούμενο γνωστικό επίπεδο και να ενημερώνονται τακτικά σχετικά με τις εξελίξεις στον τομέα.
- Να χαρακτηρίζονται από υπευθυνότητα απέναντι στο καθήκον που αναλαμβάνουν.
- Να είναι ικανοί να αξιοποιούν πληροφορίες και τεχνολογία, έχοντας παράλληλα τη δυνατότητα σχεδιασμού του προγράμματος εκπαίδευσης.
- Να μπορούν να διδάσκουν δεξιότητες και να παρέχουν τα κατάλληλα εφόδια για τη λύση προβλημάτων, έχοντας την ικανότητα διεπιστημονικής διδασκαλίας..

Εκτός από τα παραπάνω, οι εκπαιδευτικοί, προκειμένου να είναι αποδοτική η εφαρμογή της Π.Ε., πρέπει να διαθέτουν και τα ακόλουθα επιπλέον βασικά χαρακτηριστικά (Τσαμπούκου-Σκάνναβη 2004):

1. Να ακούν τους εκπαιδευόμενους και να σέβονται τις απόψεις τους.
2. Να μοιράζονται τις γνώσεις τους, αλλά να αναγνωρίζουν και τις ελλείψεις τους, ενθαρρύνοντας την κάλυψή τους.
3. Να δημιουργούν ένα περιβάλλον που θα προτρέπει τους εκπαιδευόμενους να μάθουν για το περιβάλλον, θα τους κάνει να νοιώθουν άνετα και θα ευνοεί τη μεταξύ τους συνεργασία.
4. Να προωθούν τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων και να παρέχουν εμπειρίες.

Επομένως, ρόλος των περιβαλλοντικών εκπαιδευτών είναι να δημιουργούν ένα περιβάλλον που θα ενθαρρύνει τη μάθηση, να βοηθούν τους διδασκόμενους στην απόκτηση πληροφορίας, να τους καθοδηγούν και να συμμετέχουν μαζί τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Επιπλέον, οφείλουν (Τσαμπούκου-Σκάνναβη 2004):

- Να μεταφέρουν τις κατευθυντήριες οδηγίες της Π.Ε. στους συναδέλφους τους.
- Να ενθαρρύνουν τους συναδέλφους τους να γίνουν πιο ενήμεροι σε περιβαλλοντικά θέματα.
- Να υποστηρίζουν ξεκάθαρα διατυπωμένους στόχους για την επιθυμητή συμπεριφορά των διδασκόμενων.
- Να αντιμετωπίζουν τα επίμαχα ζητήματα δίκαια και τίμια.
- Να διδάσκουν στους μαθητές πώς να σκέφτονται και όχι τι να σκέφτονται..

Τέλος, οι περιβαλλοντικοί εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ικανοί να διδάξουν τους εκπαιδευόμενους τις ανθρώπινες σχέσεις μέσα στα κοινωνικά συστήματα και το πώς είναι ο κόσμος μας σήμερα και πώς θα μπορούσε να ήταν.

4.9 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι ένα ζήτημα ιδιαίτερα πολύπλοκο, καθώς η νομοθεσία ορίζει μεν συγκεκριμένες θέσεις, η πράξη όμως απέχει πολύ από την θεωρία. Ο όρος Περιβαλλοντική Εκπαίδευση άρχισε να χρησιμοποιείται στη χώρα μας από το 1976 και

μετά. Η Π.Ε., όμως, δεν αναπτύχθηκε ως αυτόνομη έννοια, αλλά αντίθετα συνδέθηκε με τις δραστηριότητες διεθνών οργανισμών που είχαν σκοπό τη διάδοσή της. Από εκπαιδευτική σκοπιά, πριν από τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, δεν υπήρχαν εκπαιδευτικές κινήσεις για Π.Ε. έξω από το σχολείο. Η σύνδεση περιβάλλοντος και εκπαίδευσης γινόταν μέσω του μαθήματος της Πατριδογνωσίας, το οποίο είχε ως αντικείμενο μελέτης το άμεσο γεωφυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού, τη φύση και τη ζωή σε αυτό, τη θρησκευτική ζωή, την ιστορία, τα ήθη και τα έθιμα, την οικονομική ζωή και το λαϊκό πολιτισμό.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποτέλεσε επίσημα μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος των ελληνικών σχολείων από το 1991 και μετά. Από τότε έως σήμερα, η Π.Ε. γνωρίζει σημαντική ανάπτυξη και καθιερώνεται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, η Π.Ε. εισάγεται επίσημα στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, ενώ πραγματοποιούνται 1.500 προγράμματα Π.Ε. στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ακόμα, η Π.Ε. εισάγεται και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ ιδρύονται Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε όλη την Ελλάδα για την προώθηση και την ανάπτυξη της Π.Ε. σε εθνικό επίπεδο.

Γενικότερα, η εικόνα που παρουσιάζει η εφαρμογή της Π.Ε. στα σχολεία, ως προς τον αριθμό, το περιεχόμενο και την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, δεν είναι καθόλου ικανοποιητική. Παρ' όλες τις νομοθετικές ρυθμίσεις του Υπουργείου Παιδείας, η εφαρμογή των προγραμμάτων της Π.Ε. βασίζεται κυρίως στην πρωτοβουλία και στις προσπάθειες των ίδιων των δασκάλων, οι οποίοι, συχνά, δεν βρίσκουν την απαιτούμενη υποστήριξη από τους αρμόδιους φορείς. Από την άλλη πλευρά, το περιεχόμενο των προγραμμάτων περιλαμβάνει, τις περισσότερες φορές, θέματα πολιτιστικού ή αισθητικού ενδιαφέροντος (π.χ. μνημεία, αρχιτεκτονική παλιών κτιρίων), ή αποσπασματικές γνώσεις για το περιβάλλον, όπου τα παιδιά συλλέγουν απλώς κάποιες σχετικές πληροφορίες και τις παρουσιάζουν στους συμμαθητές τους.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων της Π.Ε. στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρατηρούνται τα εξής (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004):

- Δεν υπάρχει καθορισμένο περιεχόμενο, με συνέπεια τα προγράμματα της Π.Ε. να περιλαμβάνουν κυρίως πολιτιστικά θέματα και δραστηριότητες.
- Παρατηρούνται αδυναμίες στη διδακτική μεθοδολογία που ακολουθείται (τίθενται μεγάλοι στόχοι χωρίς να εξετάζεται η δυνατότητα υλοποίησης τους ή η επιλογή των κατάλληλων δραστηριοτήτων για την επίτευξή τους).
- Υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις στα μέσα και τα εργαλεία πραγματοποίησης των προγραμμάτων.

- Δεν γίνεται μελέτη του εξεταζόμενου προβλήματος σε βάθος, καθώς θεωρείται αρκετή η συλλογή πληροφοριών από διάφορες πηγές, χωρίς επεξεργασία και ουσιαστική γνώση.
- Ανυπαρξία ή λανθασμένη αξιολόγηση της πορείας και της συμμετοχής των μαθητών, αλλά και της αποτελεσματικότητας του προγράμματος.
- Πολύ μικρή συμμετοχή μαθητών και εκπαιδευτικών σε προγράμματα Π.Ε., αλλά και απουσία συντονιστικού οργάνου και επικοινωνιακού δικτύου μεταξύ τους.

Η ανατροπή της παραπάνω εικόνας μπορεί να επιτευχθεί με σημαντικές παρεμβάσεις και βελτιώσεις τόσο στα προγράμματα της Π.Ε., όσο και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης απαιτείται αναθεώρηση του περιεχομένου τους, καθώς και της διαδικασίας εφαρμογής και αξιολόγησής τους. Κυρίως, όμως, χρειάζεται να δοθούν από τους αρμόδιους φορείς κίνητρα, υποστηρικτικό υλικό και πόροι στους εκπαιδευτικούς, παράλληλα με τη διοργάνωση σεμιναρίων σε τακτική βάση και σε ολόκληρη τη χώρα για την επιμόρφωση των τελευταίων.

Τα τελευταία χρόνια, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση έχει εισαχθεί στο Πρόγραμμα Σπουδών των Ελληνικών Πανεπιστημίων, γεγονός που ευνοεί την ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα εκπαιδευτικών ικανών για σωστή προώθηση των σκοπών, των στόχων και των αρχών της Π.Ε., αλλά και την ανάπτυξη της έρευνας στο τομέα αυτό. Τα τμήματα των Α.Ε.Ι. που υπάρχουν μαθήματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι: το Τμήμα Περιβάλλοντος και το Τμήμα Παιδαγωγικού Δημοτικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, το Τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Σπουδών και το Τμήμα Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, το Τμήμα Παιδαγωγικού Δημοτικής Εκπαίδευσης και το Τμήμα Ειδικής Αγωγής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, το Τμήμα Παιδαγωγικού Δημοτικής Εκπαίδευσης και το Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το Τμήμα Παιδαγωγικού Δημοτικής Εκπαίδευσης και το Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και τέλος το Τμήμα Τεχνολογικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Πειραιά (Τσαμπούκου-Σκάναβη 2004).

4.10 ΚΕΝΤΡΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Τα τελευταία χρόνια, η δημιουργία Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Κ.Π.Ε.) σε περιοχές όπου το φυσικό περιβάλλον δεσπόζει έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον όσων ασχολούνται με την Π.Ε. αλλά και άλλων φορέων. Ο θεσμός των Κ.Π.Ε. συνδέεται άμεσα με το περιβαλλοντικό κίνημα και θεωρείται σήμερα διεθνώς ένας από τους κυριότερους φορείς της εκπαίδευσης έξω από το σχολείο. Ο όρος Περιβαλλοντικό Κέντρο είναι πολύ ευρύς και καλύπτει μεγάλη ποικιλία κέντρων έξω από το σχολείο, με διάφορους στόχους,

δραστηριότητες και οργάνωση, ανάλογα με τους λόγους για τους οποίους ιδρύθηκαν, την περιοχή όπου βρίσκονται, το κοινό στο οποίο απευθύνονται κ.ο.κ. Μπορούν να διακριθούν σε: Κέντρα της Φύσης, Κέντρα Μελέτης Αστικού Περιβάλλοντος, Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Περιβαλλοντικά Εργαστήρια. Στοχεύουν κυρίως στην προώθηση της Π.Ε. και της έρευνας, στη συλλογή και διάδοση της πληροφορίας, στην παροχή εκπαίδευσης και την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού.

Ο ρόλος τους είναι σημαντικός και μπορεί να συνοψιστεί στα ακόλουθα σημεία (Τσαμπούκου-Σκάνναβη 2004):

1. Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων Π.Ε. για τα σχολεία της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Παροχή ειδικών προγραμμάτων Π.Ε. σε ομάδες μαθητών που επισκέπτονται το Κέντρο.
2. Οργάνωση επιμορφωτικών και ενημερωτικών συναντήσεων για εκπαιδευτικούς και άλλες ενδιαφερόμενες πληθυσμιακές ομάδες.
3. Συνεργασία με Πανεπιστήμια και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, για ανταλλαγή πληροφοριών, εμπειριών, εκπαιδευτικού υλικού και τη στήριξη προγραμμάτων.
4. Δημιουργία Δικτύων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (σύνολο σχολείων, τα οποία επεξεργάζονται το ίδιο θέμα, είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους και επικοινωνούν μέσω του διαδικτύου για ανταλλαγή πληροφοριών και υλικού).

Στην Ελλάδα, ο θεσμός των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ξεκινάει το 1993, με την ίδρυση του πρώτου Κέντρου στην Κλειτορία (Ν. Αχαΐας). Τα Κέντρα στελεχώθηκαν με αποσπασμένους καθηγητές, οι οποίοι είτε είχαν ειδικές γνώσεις πάνω στο περιβάλλον, είτε είχαν ασχοληθεί στο παρελθόν με την Π.Ε. Μέχρι τα μέσα του 2005, λειτουργούσαν 17 Κ.Π.Ε., στην Ακράτα, στην Αργυρούπολη, στο Ελευθέριο Κορδελιού, στην Καστοριά, στην Κλειτορία, στην Κόνιτσα, στο Μουζάκι, στο Σουφλί, στην Αρναία, στην Καλαμάτα, στη Λιθακιά Ζακύνθου, στη Μακρινίτσα, στη Στυλίδα, στην Υπάτη, στα Πορρόια Σερρών, στα Θέρμα και τη Νάουσα. Αυτή τη στιγμή στην Κρήτη λειτουργούν τρία Κ.Π.Ε. (Βάμος, Αρχάνες και Νεάπολη Λασιθίου, ενώ υπό σύσταση είναι ακόμα στα Ανάγεια. Στόχος είναι να υπάρχουν δύο τουλάχιστον Κ.Π.Ε. σε κάθε περιφέρεια της χώρας – δίνοντας προτεραιότητα σε περιοχές που δεν διαθέτουν Κ.Π.Ε., με δυνατότητα αύξησης του αριθμού αυτού, όταν τα πληθυσμιακά δεδομένα και οι γεωγραφικές ιδιαιτερότητες το επιβάλλουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

5.1 ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το πρόβλημα της προστασίας του περιβάλλοντος έχει παγκόσμια διάσταση και αποτελεί ένα από τα μεγάλα προβλήματα της εποχής μας. Δεν είναι βέβαια καινούργιο φαινόμενο, με την έννοια ότι πάντοτε οι ενέργειες του ανθρώπου – άμεσα ή έμμεσα – είχαν κάποιο αντίκτυπο στο φυσικό χώρο που τον περιβάλλει. Σήμερα όμως, όπως δείχνουν τα πράγματα, η υποβάθμιση και η καταστροφή του περιβάλλοντος αποτελούν μια εκτεταμένη και γεμάτη κινδύνους πραγματικότητα. Και τούτο γιατί ασφαλώς και η φύση έχει τα όριά της. Δεν είναι δυνατόν να ανέχεται επ' αόριστον, χωρίς επιζήμιες συνέπειες, οποιεσδήποτε και οσεσδήποτε επιβαρύνσεις. Οι αλόγιστες παρεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον, η καταχρηστική χρησιμοποίηση και εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου οδηγούν, αν όχι αμέσως, μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα σε ολέθριες συνέπειες. Υποβαθμίζονται, καταστρέφονται ή εξαφανίζονται πρωταρχικά για τη ζωή αγαθά, θεωρούμενα μέχρι πρότινος ανεξάντλητα ή αναλλοίωτα, όπως το καθαρό νερό, ο καθαρός αέρας, τα τοπία, τα ζώα, τα φυτά. Μεταβάλλονται, σε αρνητική κατεύθυνση, οι κλιματολογικές συνθήκες, υπονομεύεται η διατροφή μας, απειλείται πολύπλευρα η υγεία μας, εμποδίζεται ή διαστρέφεται η φυσιολογική ανάπτυξη του ψυχικού μας κόσμου.

Η συνειδητοποίηση των παραπάνω κινδύνων συντελέστηκε με αργό ρυθμό, καθώς αρχίσαμε να μιλάμε για το περιβάλλον, για τους κινδύνους που το απειλούν, για την ανάγκη προστασίας του εδώ και τρεις δεκαετίες περίπου. Προηγούμενα, ακόμη και ο όρος «Περιβάλλον» με την έννοια που χρησιμοποιείται σήμερα, ήταν άγνωστος στο ευρύ κοινό. Ορισμένες μεγάλες καταστροφές, ορισμένα συνταρακτικά γεγονότα (π.χ. μερικά ναύαγια γιγαντιαίων πετρελαιοφόρων, σοβαρά ατυχήματα σε μεγάλες βιομηχανικές εγκαταστάσεις) επιτάχυναν την αφύπνιση και έτσι δεν άργησε να αναγνωριστεί ότι υπήρχε άκρως επιτακτική ανάγκη να ληφθούν συντονισμένα μέτρα σε ευρύτερη διεθνή ή και παγκόσμια κλίμακα, καθώς είναι φανερό ότι το φυσικό περιβάλλον είναι ενιαίο και αδιαίρετο. Η φύση δεν έχει στεγανά. Η ρύπανση ή η υποβάθμιση του περιβάλλοντος δεν γνωρίζουν εθνικά σύνορα.

Η αναγνώριση της οικουμενικότητας του προβλήματος σημειώθηκε με μια παγκόσμια συνάντηση για το περιβάλλον που πραγματοποίησε ο Ο.Η.Ε. στη Στοκχόλμη, τον Ιούνιο του 1972 (Τσάλτας 1990).

Σκοπός της συνδιάσκεψης αυτής ήταν ο καθορισμός μορφών συλλογικής δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος και η κινητοποίηση όλων των δυνάμεων προς αυτή την κατεύθυνση. Στο προοίμιο της Διακήρυξης που ακολούθησε, τη γνωστή και ως «Διακήρυξη

της Στοκχόλμης», υπογραμμίζονται ο επείγων χαρακτήρας, το μέγεθος και οι δυσκολίες του στόχου, δηλώνεται όμως η απόλυτη εμπιστοσύνη στην επιστήμη και την τεχνική, παράγοντες που μπορούν να βοηθήσουν τον άνθρωπο στην προσπάθεια του για βελτίωση και προστασία του περιβάλλοντος.

Η Διακήρυξη της Στοκχόλμης δεν είναι ένα κείμενο υποχρεωτικό, δηλαδή νομικά δεσμευτικό, αλλά πρόκειται για μια πράξη αφύπνισης της παγκόσμιας συνείδησης και αναπροσανατολισμού της, ένα πρόγραμμα που θέτει κοινά πλαίσια δράσης και υιοθετεί ορισμένες αρχές. Οι αρχές αυτές οφείλουν να εμπνέουν τους λαούς του κόσμου στον αγώνα τους για την προστασία του περιβάλλοντος. Έτσι μεταξύ άλλων η Διακήρυξη της Στοκχόλμης ορίζει: «Ο άνθρωπος έχει ένα θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία, στην ισότητα και σε συνθήκες ζωής ικανοποιητικές, σε ένα περιβάλλον του οποίου η ποιότητα τού επιτρέπει να ζει με αξιοπρέπεια και ευημερία, αλλά από την άλλη πλευρά οφείλει να προστατεύει και να βελτιώνει το περιβάλλον για το δικό του συμφέρον αλλά και για το συμφέρον των απογόνων του...».

Η πρώτη αυτή Συνδιάσκεψη του Ο.Η.Ε. έδωσε μια γενικότερη ώθηση τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ακολούθησαν μια σειρά από Διεθνείς Συμβάσεις και αρκετές εθνικές νομοθετικές πράξεις για την προστασία του Περιβάλλοντος. Ενδεικτικά, αναφέρονται η Σύμβαση των Παρισίων (1972) για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομιάς, η Σύμβαση της Ουάσιγκτον (1973) για την προστασία των απειλούμενων ειδών πανίδας και χλωρίδας, η Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975) για την ασφάλεια και τη συνεργασία στην Ευρώπη, η Σύμβαση της Βαρκελώνης (1976) για την προστασία της Μεσογείου, δύο συμβάσεις για την προστασία του ποταμού Ρήνου (1976) κ.ά. Σε εθνικό επίπεδο, αρκετές χώρες εμφανίζουν θεσμικές και εξειδικευμένες νομοθετικές ρυθμίσεις για το περιβάλλον όπως π.χ. η Γαλλία, η Σουηδία, η Ιαπωνία, η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ρουμανία, η Ουγγαρία κ.ά.

Ο έντονα διεθνής χαρακτήρας της μεγάλης υπόθεσης της προστασίας του περιβάλλοντος προκύπτει όχι μόνο από τους φυσικούς παράγοντες, οι οποίοι βεβαίως παίζουν τον πρωταρχικό ρόλο σε αυτό. Λειτουργούν και άλλοι παράμετροι που συμβάλλουν στη διεθνοποίηση των συναφών προβλημάτων. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η λειτουργία της οικονομικής ζωής δεν είναι άνευ σημασίας για αυτή τη διεθνοποίηση. Από την άποψη αυτή, είναι φανερό π.χ. ότι η μονομερής, εκ μέρους ορισμένων μόνο παραγωγών, φροντίδα για τη λήψη μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος θα διαταράξει τα θεμέλια του θεμιτού ανταγωνισμού, θα δημιουργήσει ανισότητες, αφού η εφαρμογή μέτρων προστασίας έχει βεβαίως ένα οικονομικό κόστος. Για αυτούς τους λόγους καθιερώνονται σχετικοί κανόνες, στο πλαίσιο διαφόρων διεθνών οργανισμών ή κοινοτήτων, ενώ γίνεται προσπάθεια εναρμόνισης των εθνικών ρυθμίσεων στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος με τους κανόνες αυτούς.

5.2 ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Η προστασία του περιβάλλοντος έχει καθοριστική σημασία για την ποιότητα ζωής των σημερινών και των μελλοντικών γενεών. Εντούτοις, σημαντική πρόκληση αποτελεί ο συνδυασμός της προστασίας του περιβάλλοντος με τη συνεχιζόμενη οικονομική μεγέθυνση, κατά μακροπρόθεσμα αειφόρο τρόπο. Η περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται στην πεποίθηση ότι η ύπαρξη υψηλών περιβαλλοντικών προτύπων τονώνει την καινοτομία και τις εμπορικές ευκαιρίες. Η οικονομική, η κοινωνική και η περιβαλλοντική πολιτική είναι στενά συνυφασμένες μεταξύ τους.

Η ιδρυτική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ., Ρώμη 1957) δεν προέβλεπε ρητά Κοινοτική Πολιτική για το Περιβάλλον, όπως συνέβαινε σε άλλους τομείς και συγκεκριμένα στο εμπόριο, στη γεωργία, στις μεταφορές και στον κοινωνικό τομέα.

Η εξήγηση για αυτή την «απουσία» βρίσκεται στο γεγονός ότι την εποχή εκείνη, δηλαδή τη δεκαετία του 1950, η έννοια της «περιβαλλοντικής πολιτικής» ή της «προστασίας του περιβάλλοντος» όπως την εννοούμε σήμερα, δεν υπήρχε. Μόνο με έμμεσο τρόπο μπορούσε να συναχθεί ο σύνδεσμος με μία πολιτική περιβάλλοντος. Έτσι από το γεγονός ότι η ιδρυτική πράξη της Ε.Ο.Κ. καθορίζει ως έναν από τους κύριους σκοπούς της: «Για τη διαρκή βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας των λαών της...», η Κοινότητα έχει την υποχρέωση να επιδιώκει και να εξασφαλίζει στους πολίτες της το καλύτερο δυνατό περιβάλλον εργασίας και ζωής, δηλαδή καθαρό αέρα και νερό, καθαρή τροφή, δυνατότητα πρόσβασης σε ένα υγιεινό περιβάλλον.

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο η Κοινότητα – υπό το κράτος της ιδρυτικής πράξης – αναμείχθηκε στα περιβαλλοντικά πράγματα, είναι οικονομικής φύσεως. Οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών για το περιβάλλον θα ήταν δυνατό να επηρεάσουν την καλή λειτουργία της Κοινής Αγοράς, με τη δημιουργία ανισοτήτων και στρεβλώσεων στον ανταγωνισμό και τεχνικών εμποδίων στη διεξαγωγή του εμπορίου στο εσωτερικό της. Τέλος, ένας άλλος λόγος που επέτρεψε αλλά και κατέστησε αναγκαία την ενασχόληση της Κοινότητας με τις περιβαλλοντικές πολιτικές απορρέει τόσο από τη φύση της Κοινότητας όσο και από τον χαρακτήρα των περιβαλλοντικών προβλημάτων: Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ως έκφραση στην πράξη της ενότητας και της συνεργασίας μεταξύ Ευρωπαϊκών Εθνών, όφειλε να διαδραματίσει ένα ενεργητικό ρόλο στην αντιμετώπιση προβλημάτων που από τη φύση της ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα των κρατών. Στο πλαίσιο αυτό, η Κοινοτική νομοθεσία προστασίας του περιβάλλοντος έχει ιδιαίτερη αξία, καθώς επιδιώκει αλλά και συμβάλλει τα μέγιστα στην εναρμόνιση αλλά και στην εξέλιξη των νομοθεσιών των κρατών -

μελών. Αυτή η ευρύτερη κοινοτική διάσταση καθιστά την Κοινότητα ιδιαίτερα αποτελεσματική και σε πιο εκτεταμένο διεθνές πεδίο. (Σαμιώτης κ.ά. 1990)

Η διεθνής αυτή δράση της Ε.Ο.Κ. εκδηλώνεται, κατ' αρχήν, με την ενεργητική συμμετοχή της σε πολυάριθμες διεθνείς συνθήκες, στις οποίες έχει καταστεί από νομική άποψη συμβαλλόμενο μέρος. Οι συνθήκες αυτές αφορούν κυρίως τη ρύπανση των νερών αλλά επίσης, σε μικρότερο βαθμό, τη ρύπανση του αέρα και την προστασία της πανίδας και της χλωρίδας. Παρουσιάζουν είτε ένα παγκόσμιο χαρακτήρα, όπως η Συνθήκη της Βιέννης του 1985 για την προστασία της στρεπτοκόκκου του όζοντος ή όπως η Συνθήκη της Ουάσιγκτον του 1973 για την προστασία των απειλούμενων ειδών πανίδας και χλωρίδας, είτε ένα περιφερειακό χαρακτήρα καθώς αφορούν χώρες κάποιας γεωγραφικής ζώνης (π.χ. Μεσόγειος, Ατλαντικός, Βόρεια Θάλασσα κ.λ.π.).

Εκτός από τη συμμετοχή της σε πολυάριθμες διεθνείς συμβάσεις, η Κοινότητα σύναψε σταθερές σχέσεις με ορισμένες τρίτες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς, η Ελβετία κ.ά. Είναι, επίσης, παρούσα σε μια σειρά διεθνών οργανισμών που ασχολούνται με θέματα περιβάλλοντος, όπως το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP), η Οικονομική Επιτροπή του ΟΗΕ για την Ευρώπη, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) κ.ά.

Τέλος, η Κοινότητα σύναψε πολυάριθμες συμφωνίες τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας στον τομέα της έρευνας για το περιβάλλον με ορισμένες τρίτες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, καθώς επίσης συμφωνίες τεχνικής συνεργασίας που έχουν και πτυχές περιβαλλοντικές με ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες, όπως π.χ. με την Αίγυπτο, την Κίνα κ.ά.

5.2.1 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα υιοθέτησε, για πρώτη φορά, μια επίσημη πολιτική για το περιβάλλον, 15 χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης (1957), κατά τη Συνάντηση Κορυφής των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων της Κοινότητας στο Παρίσι, το έτος 1972.

Μέσα σε κλίμα σχετικής ευημερίας και σταθερότητας, οι Ευρωπαίοι ηγέτες, κατά τη συνάντησή τους αυτή, έκριναν ότι η οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να καταλήγει επίσης και σε βελτιώσεις στην ποιότητα ζωής και ότι για το σκοπό αυτό επιβάλλεται να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο περιβάλλον. Κάλεσαν δε τα κοινοτικά όργανα να καταρτίσουν ένα πρώτο πρόγραμμα περιβαλλοντικής δράσης. Ακολούθησαν και άλλα τέτοια προγράμματα, όπου το καθένα από αυτά καλύπτει, συνήθως, μια χρονική περίοδο 5 ετών, με εξαίρεση το έκτο πρόγραμμα, το οποίο θέτει στόχους για τα επόμενα 10 χρόνια. Έτσι, έχουμε:

- Το Πρώτο Πρόγραμμα Δράσης (1973-1976)
- Το Δεύτερο Πρόγραμμα Δράσης (1977-1981)
- Το Τρίτο Πρόγραμμα Δράσης (1982-1986)
- Το Τέταρτο Πρόγραμμα Δράσης (1987-1992)
- Το Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης (1993-2000)
- Το Έκτο Πρόγραμμα Δράσης (2001-2010)

Τα Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον καθορίζουν και περιγράφουν το σύνολο των μέτρων και των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται από την Κοινότητα στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος. Αποτελούν τα σημεία αναφοράς της Κοινοτικής πολιτικής για το περιβάλλον και υιοθετούνται από το Συμβούλιο των Υπουργών ύστερα από πρόταση της Επιτροπής. Ειδικότερα, ως προς το καθένα από το παραπάνω προγράμματα δράσης (Προμπονάς, 2003):

◆ **Πρώτο Πρόγραμμα Δράσης (1973-1976):**

Το 1^ο Πρόγραμμα Δράσης είναι, από μια άποψη, το πιο σημαντικό για το λόγο ότι, πρώτη φορά καθορίζονται σε αυτό οι αρχές και οι θεμελιώδεις σκοποί της Κοινοτικής πολιτικής για το περιβάλλον και περιγράφονται, με ένα γενικό τρόπο, οι δράσεις που πρέπει να αναπτυχθούν στους διάφορους τομείς του περιβάλλοντος. Στο πρώτο αυτό πρόγραμμα επιχειρείται να αντιμετωπιστούν τα πιο κρίσιμα προβλήματα και καταγράφονται διάφορα βασικά διορθωτικά – θεραπευτικά μέτρα.

◆ **Δεύτερο Πρόγραμμα Δράσης (1977-1981):**

Το πρόγραμμα αυτό υιοθετεί τις αρχές και τους στόχους του 1^{ου} Προγράμματος Δράσης και αναλαμβάνει να τους εμβαθύνει και να τους προωθήσει. Όσον αφορά το χρονοδιάγραμμα των δράσεων που πρέπει να αναπτυχθούν, δίνει κάποια προτεραιότητα στα μέτρα καταπολέμησης της ρύπανσης των νερών και του αέρα. Προβλέπει επίσης αυξημένα μέτρα για την καταπολέμηση του θορύβου, ενισχύει τον προληπτικό χαρακτήρα της πολιτικής της Κοινότητας για το περιβάλλον και δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα θέματα της προστασίας και της ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων.

◆ **Τρίτο Πρόγραμμα Δράσης (1982-1986):**

Το 3^ο Πρόγραμμα Δράσης, υιοθετώντας τις αρχές και τους στόχους των δύο προηγούμενων προγραμμάτων, εισάγει νέα στοιχεία, ιδιαίτερα σημαντικά, που χαρακτηρίζουν την εξέλιξη της Κοινοτικής πολιτικής για το περιβάλλον. Τα νεωτεριστικά αυτά στοιχεία είναι, βασικά, τα ακόλουθα:

- α) Η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής στις άλλες τομεακές πολιτικές της Κοινότητας.
- β) Η ενίσχυση της πρόληψης στην περιβαλλοντική πολιτική της. Στο πλαίσιο αυτό, δίδεται μεγάλη σημασία στο θεσμό των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.
- γ) Για πρώτη φορά, καθορίζεται ένας ορισμένος αριθμός προτεραιοτήτων:
- Ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις άλλες κοινοτικές πολιτικές.
 - Διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
 - Μείωση της ρύπανσης και των οχλήσεων, κατά το δυνατόν, στην πηγή.
 - Προστασία του περιβάλλοντος στην περιοχή της Μεσογείου.
 - Αντιμετώπιση των ακουστικών οχλήσεων ιδίως αυτών που προκαλούνται από τα μέσα μεταφοράς.
 - Καταπολέμηση της διασυνοριακής ρύπανσης.
 - Αντιμετώπιση των στερεών αποβλήτων και ιδίως των τοξικών και επικινδύνων, συμπεριλαμβανομένης της διασυνοριακής μεταφοράς τους.
 - Ενθάρρυνση της ανάπτυξης καθαρών τεχνολογιών.
 - Προστασία περιοχών, περιβαλλοντικά ευαίσθητων, που έχουν μια σπουδαιότητα και αξία για την κοινότητα.
 - Συνεργασία με τις υπό ανάπτυξη χώρες στον τομέα του περιβάλλοντος.

♦ **Τέταρτο Πρόγραμμα Δράσης (1987-1992):**

Το 4^ο Πρόγραμμα Δράσης αναπτύσσει και εξειδικεύει ορισμένες αρχές που περιλαμβάνονταν ήδη στο 3^ο Πρόγραμμα Δράσης (π.χ. αναγκαιότητα ενσωμάτωσης της προστασίας του περιβάλλοντος στις άλλες κοινοτικές πολιτικές). Επί πλέον όμως προβάλλονται σε αυτό και ορισμένες νέες ιδέες και αρχές. Έτσι υπογραμμίζεται η ανάγκη να αναπτυχθούν περισσότερο:

- ο έλεγχος και η πραγματική εφαρμογή των κοινοτικών οδηγιών για το περιβάλλον, και
- η ενημέρωση του κοινού και η περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Ακόμη, το 4^ο Πρόγραμμα Δράσης προβλέπει πρωτοβουλίες σε νέους τομείς, ιδίως στους τομείς της βιοτεχνολογίας και των φυσικών πόρων όσον αφορά, από το ένα μέρος, την προστασία των εδαφών, και από την άλλη πλευρά, την προστασία των αστικών, παράκτιων και ορεινών ζωνών.

♦ **Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης (1993-2000):**

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης με τίτλο: «Στόχος η αειφορία». Το πρόγραμμα αυτό εκτυλίσσεται στο πλαίσιο πλέον της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), που αποτελεί μετεξέλιξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Συνθήκη του Μάαστριχτ, που τέθηκε σε ισχύ στις 01/11/1993). Η Συνθήκη του Μάαστριχτ εισήγαγε τυπικά την έννοια της βιώσιμης

ανάπτυξης στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αργότερα, το 1997, η Συνθήκη του Άμστερνταμ ανήγαγε τη βιώσιμη ανάπτυξη σε έναν από τους πρωταρχικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στόχος του 5^{ου} Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον είναι η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη. Ο ακριβής ορισμός της «αειφόρου ανάπτυξης» είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες.

Η βιώσιμη ανάπτυξη είχε προβληθεί ως πανανθρώπινο όραμα ένα χρόνο πριν, στη Διάσκεψη του Ο.Η.Ε. για το Περιβάλλον (Ρίο,1992). Το νέο αυτό όραμα αναφέρεται όχι πια στην ποσοτική αλλά στην ποιοτική ανάπτυξη, δηλαδή σε μια ανάπτυξη συνολική και ισόρροπη που ικανοποιεί τις καλώς εννοούμενες ανθρώπινες ανάγκες, για το παρόν και το μέλλον, και διασφαλίζει ταυτόχρονα την αρμονία της ανθρώπινης κοινωνίας με τη φύση.

Το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης της Ε.Ε. με τίτλο: «Προς τη βιώσιμη ανάπτυξη», που αφορά την πολιτική και τη δράση σχετικά με το περιβάλλον για το χρονικό διάστημα 1993-2000, καταρτίστηκε σχεδόν παράλληλα με την «Ατζέντα 21» της Παγκόσμιας Διάσκεψης του Ρίο.

Το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Έχει έντονα προληπτικό χαρακτήρα.(ενσωματώνει τα περιβαλλοντικά θέματα στις άλλες πολιτικές).
- Επιδιώκει αλλαγές στις σημερινές τάσεις και πρακτικές οι οποίες είναι καταστροφικές για το περιβάλλον (αλλαγή των προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής).
- Αποβλέπει στη συνεργασία μεταξύ της Ε.Ε., των κρατών μελών, των επιχειρήσεων και των πολιτών και στη δημιουργία πνεύματος κοινής ευθύνης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενεργεί στις περιπτώσεις που τα προβλήματα δεν μπορούν να λυθούν μόνο από τις εθνικές κυβερνήσεις. Έτσι, παίρνει συχνά την πρωτοβουλία και ενδέχεται να έχει αποκλειστική αρμοδιότητα για τις διαπραγματεύσεις διεθνών περιβαλλοντικών συμφωνιών, π.χ. σχετικά με το εμπόριο των ειδών που απειλούνται με εξαφάνιση. Από την άλλη πλευρά, η Ε.Ε. ενισχύει τις ενέργειες των εθνικών και τοπικών κυβερνήσεων στους τομείς όπου μπορούν να φέρουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, όπως π.χ. στον προγραμματισμό της χρησιμοποίησης της γης για τις κατασκευές ή τις περιφερειακές και εθνικές μεταφορές (αρχή της επικουρικότητας). Διευρύνει το φάσμα των μέσων περιβαλλοντικής πολιτικής (π.χ. χρησιμοποίηση των φόρων, των επιδοτήσεων και των εθελοντικών συμφωνιών ως μέσο άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής). Υπογραμμίζεται η ανάγκη εφαρμογής της νομοθεσίας και εξάιρεται η διεθνής συνεργασία στο πλαίσιο της Ατζέντας 21 και του 5^{ου} Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον.

Το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης δίδει προτεραιότητα σε πέντε βασικούς οικονομικούς τομείς, λόγω των ιδιαίτερα σημαντικών επιπτώσεών τους στο περιβάλλον: βιομηχανία, ενέργεια, μεταφορές, γεωργία, τουρισμός.

Το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης αφορά επίσης ορισμένα πολύ σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα όπως τις κλιματικές αλλαγές, τη βιοποικιλότητα, την εξάντληση των φυσικών πόρων, την επιδείνωση του αστικού περιβάλλοντος, τις επιβαρύνσεις των παράκτιων ζωνών, τους βιομηχανικούς κινδύνους και τα απόβλητα.

♦ **Έκτο Πρόγραμμα Δράσης (2001-2010):**

Στο 6^ο Πρόγραμμα Δράσης για το περιβάλλον, με θέμα: «Περιβάλλον 2010: Το μέλλον μας, η επιλογή μας!», τίθενται οι προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ως το 2010. Το κλειδί για τη μακροπρόθεσμη ευημερία μας, στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο, είναι η αιεφόρος ανάπτυξη, δηλαδή η εξεύρεση τρόπων βελτίωσης της ποιότητας της ζωής μας χωρίς πρόκληση βλάβης στο περιβάλλον, στις μελλοντικές γενεές ή στους λαούς τόσο του αναπτυσσόμενου όσο και του αναπτυσσόμενου κόσμου.

Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε τέσσερις τομείς:

- **Αντιμετώπιση κλιματικών μεταβολών:** Καθώς οι ανθρώπινες δραστηριότητες δημιουργούν υψηλότερες θερμοκρασίες παγκοσμίως, τα τελευταία χρόνια υπάρχει σε εξέλιξη μια αλλαγή του κλίματος. Οι συνέπειες αυτής της κλιματικής μεταβολής έχουν γίνει ιδιαίτερα έκδηλες και μια πιθανή ένδειξη αυτών που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον είναι οι σοβαρές πλημμύρες και οι καταγίδες. Όλοι, λοιπόν, οφείλουμε να παίζουμε πολύ σημαντικό ρόλο, καθώς μπορούν να γίνουν περισσότερα για την προστασία του εδάφους και των δασών που ενεργούν ως «συλλέκτες» διοξειδίου του άνθρακα από τον αέρα, ενώ οι επιχειρήσεις θα πρέπει να στοχεύουν σε μια ετήσια ενίσχυση 1% τουλάχιστον στην ενεργειακή απόδοση. Ο γενικότερος στόχος είναι η σταθεροποίηση των συγκεντρώσεων των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, σε επίπεδο που να μην προκαλεί μη φυσικές διακυμάνσεις στο κλίμα της γης.

- **Προστασία της φύσης και της άγριας ζωής:** Ο τομέας αυτός στοχεύει:

- στην προστασία και την αποκατάσταση της δομής και λειτουργίας των φυσικών συστημάτων,
- στη μείωση των κινδύνων απώλειας της βιοποικιλότητας τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και σε παγκόσμια κλίμακα, και
- στην προστασία του εδάφους από τη διάβρωση και τη ρύπανση

- **Περιβάλλον και υγεία:** Η μόλυνση του περιβάλλοντος, αναμφισβήτητα, προκαλεί στον άνθρωπο μια σειρά προβλημάτων υγείας, όπως αλλεργίες, στειρότητα, καρκίνο και πρόωρο θάνατο. Παρά την βελτίωση στην ποιότητα του αέρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση,

ολοένα και περισσότερες στατιστικές εκτιμήσεις αναφέρουν ότι όλο και περισσότερα παιδιά παθαίνουν άσθμα. Επίσης, όλοι μας υποφέρουμε καθημερινά από αυξανόμενη ηχορύπανση. Ανησυχούμε για την υγεία μας και με αυτό εννοούμε όχι μόνο το θέμα των ασθενειών αλλά και τη σωματική, ψυχική και κοινωνική ευζωία. Ο ρόλος που θα πρέπει να αναλάβει η Ευρωπαϊκή Ένωση αφορά στον εντοπισμό των κινδύνων και στον καθορισμό των προτύπων ειδικά για την προστασία των ευάλωτων ομάδων, όπως τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι.

- **Διαχείριση φυσικών πόρων και αποβλήτων:** Οι ανανεώσιμοι πόροι του πλανήτη, όπως το νερό, ο αέρας, η ξυλεία και τα αλιεύματα εξαντλούνται με γρήγορο ρυθμό, ως αποτέλεσμα της αύξησης του πληθυσμού και της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ η χρήση των μη ανανεώσιμων πόρων, όπως τα μέταλλα και τα ορυκτά, μεταβάλλει το περιβάλλον για πάντα. Καθώς η κοινωνία της Ευρωπαϊκής Ένωσης γίνεται πλουσιότερη, παράγει περισσότερα απόβλητα, τα οποία καταλαμβάνουν πολύτιμο εδαφικό χώρο και ρυπαίνουν τον αέρα και το έδαφος. Τα απόβλητα συχνά περιέχουν υλικά που θα μπορούσαν να ανακτηθούν και ανακυκλωθούν. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να εστιάσει το ενδιαφέρον της σε τρόπους παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών με λιγότερους φυσικούς πόρους και με παράλληλο περιορισμό των αποβλήτων. Πολλά μπορούν να επιτευχθούν με την ενημέρωση των καταναλωτών, τη στήριξη της έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης νέων προϊόντων, καθώς επίσης και με τη δημιουργία κατάλληλων παραδειγμάτων για τις επιχειρήσεις.

Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι προτεραιότητας προτείνονται οι εξής άξονες δράσης:

- Βελτίωση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, που αφορά στο ότι οι εθνικές κυβερνήσεις έχουν υποχρέωση να θέτουν σε ισχύ την περιβαλλοντική νομοθεσία και δεν θα πρέπει να κωλυσισεργούν γιατί αυτό βλάπτει το περιβάλλον.
- Τοποθέτηση του περιβάλλοντος στον πυρήνα της χάραξης πολιτικών, που σημαίνει ότι κατά τη διαδικασία χάραξης όλων των πολιτικών θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι περιβαλλοντικοί στόχοι και για να γίνει αυτό σωστά απαιτείται καλύτερη πληροφόρηση και ορθή γνώση για το λόγο για τον οποίο εμφανίζονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα και πως αλληλεπιδρούν.
- Συνεργασία με την αγορά και τους πολίτες, που σημαίνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση στοχεύει σε μια κατάσταση όπου η περιβαλλοντική φροντίδα θα είναι για τις εταιρείες το ίδιο σημαντική όσο και η φροντίδα των πελατών και ταυτόχρονα δεσμεύεται να συνεργαστεί με τις βιομηχανίες για την ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων που θα τις βοηθήσουν να μειώσουν τις αρνητικές τους επιπτώσεις στο περιβάλλον και να γίνουν φιλικές προς αυτό.
- Παροχή βοήθειας στα άτομα ώστε να κάνουν φιλικές προς το περιβάλλον επιλογές, που σημαίνει ότι τα άτομα επιθυμούν να έχουν λόγο στον τρόπο με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις που αφορούν και επηρεάζουν το περιβάλλον και ως καταναλωτές μπορούν να βοηθήσουν στο να πειστούν οι εταιρείες να γίνουν φιλικές προς το περιβάλλον και να

αναπτύξουν καινοτόμα οικολογικά προϊόντα και υπηρεσίες. Επίσης, θα πρέπει να προωθηθεί η περιβαλλοντική εκπαίδευση και να εξεταστούν τρόποι αύξησης της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.

- Καλύτερη χρήση της γης, που σημαίνει ότι ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται η γη έχει τεράστια και διαρκή επίπτωση στο περιβάλλον.

Ανεπαρκείς αποφάσεις μπορεί να οδηγήσουν στην καταστροφή των οικοτόπων, στην καταστροφή των τοπίων και στην αυξημένη κυκλοφοριακή ρύπανση. Θα πρέπει να γίνεται προσεκτικότερος σχεδιασμός του τρόπου με τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί η γη, ώστε να εξασφαλιστεί η σωστή αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής διάστασης.

Συγκεκριμένα, θα πρέπει να ενθαρρύνουμε τις επιχειρήσεις να προχωρήσουν μπροστά, τόσο σε εθελοντική βάση όσο και μέσω της νομοθεσίας. Η παροχή αυξημένης προσοχής στα μέτρα για το περιβάλλον θα βελτιώσει την αποδοτικότητα και την παραγωγικότητα. Η επέκταση της αγοράς των οικολογικών προϊόντων θα οδηγήσει σε αυξημένη καινοτομία και διεύρυνση των ευκαιριών απασχόλησης. Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις θα ευημερήσουν σε αυτή τη διευρυνόμενη αγορά. Το Έκτο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον υποστηρίζει και ενθαρρύνει τέτοιου είδους εξελίξεις.

Το πρόγραμμα αυτό, τέλος, δεν αφορά μόνο την προστασία του περιβάλλοντος στο παρόν και το μέλλον, αλλά αφορά επίσης και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων μας.

Τόσο στο πέμπτο όσο και στο έκτο πρόγραμμα δράσης διαφαίνεται καθαρά μια μεταστροφή της πολιτικής, η οποία πλέον δεν περιορίζεται απλώς στον έλεγχο της χρήσης συγκεκριμένων ουσιών ή προϊόντων, αλλά προσανατολίζεται προς ασφαλέστερες εναλλακτικές λύσεις και ασχολείται με την περίπτωση των προϊόντων όταν φθάνουν στο τέλος του κύκλου χρήσης τους. Για παράδειγμα, στο σχεδιασμό των αυτοκινήτων πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο τρόπος ανακύκλωσης και διάθεσης των κατασκευαστικών στοιχείων όταν το όχημα πηγαίνει για διάλυση. Αυτή η ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτικής για τα προϊόντα αναγνωρίζει ότι υπάρχουν όρια στην ικανότητα της Γης να απορροφά τη ρύπανση και να συνεχίζει να προσφέρει φυσικούς πόρους.

5.2.2 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Η αειφόρος ανάπτυξη εξαρτάται από την ανάληψη προσωπικής δέσμευσης από την πλευρά των μεμονωμένων πολιτών. Η συμμετοχή του κοινού αποτελεί βασικό στοιχείο των κοινών διαδικασιών που εφαρμόζονται σε ολόκληρη την Ε.Ε. για την εκτίμηση των επιπτώσεων που έχουν στο περιβάλλον οι πολιτικές και τα προγράμματα του δημόσιου τομέα και τα επενδυτικά έργα. Οι επιτόπιες οργανώσεις έχουν καλύτερη πρόσβαση στη πληροφόρηση, χάρη στη χρηματοδότηση που παρέχεται από την Επιτροπή για τα Ευρωπαϊκά Δίκτυα Επικοινωνιών στον τομέα του περιβάλλοντος. Το σύστημα της οικολογικής σήμανσης

(οικολογικό σήμα) βοηθάει τους πολίτες να κάνουν οικολογικά ορθές αγορές για μια ολόκληρη σειρά προϊόντων και υπηρεσιών. Οι εταιρίες ή οι οργανισμοί παροχής υπηρεσιών που επιθυμούν να επιδείξουν τα υψηλά οικολογικά τους πρότυπα συμμετέχουν στο σύστημα καταγραφής για την οικολογική διαχείριση και τον έλεγχο (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.europa.eu.int/pol/env/index_el.htm).

5.2.3 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Αποστολή του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, ο οποίος εδρεύει στη Κοπεγχάγη, είναι η παρακολούθηση της κατάστασης του περιβάλλοντος και η ταχεία προειδοποίηση σε περίπτωση επικείμενων προβλημάτων. Ο Οργανισμός:

- προσφέρει στους πολιτικούς ιθύνοντες πληροφορίες απαραίτητες για τη λήψη αποφάσεων,
- προωθεί τις βέλτιστες πρακτικές προστασίας του περιβάλλοντος και τις βέλτιστες τεχνολογίες, και
- επικουρεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη διάδοση των αποτελεσμάτων της περιβαλλοντικής έρευνας.

5.2.4 ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Η χρηματοδότηση περιβαλλοντικών έργων στις χώρες της νοτίου Μεσογείου εξασφαλίζεται μέσω του MEDA, ενός προγράμματος γενικής οικονομικής βοήθειας προς τη συγκεκριμένη περιφέρεια. Οι προτεραιότητες είναι η ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτων, η διαχείριση των αποβλήτων, τα 'καυτά σημεία' όπου απειλείται ιδιαίτερα η βιοποικιλότητα ή υπάρχει σοβαρή ρύπανση, η ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών και η απερίμωση.

Πολλά από τα περιβαλλοντικά προβλήματα υπερβαίνουν τα σύνορα της Ε.Ε. Για τον λόγο αυτό, η Ε.Ε. συμμετέχει σε διεθνή προγράμματα και διεθνείς συμβάσεις που καλύπτουν ευρύ φάσμα προβλημάτων, όπως π.χ. η όξινη βροχή, η βιοποικιλότητα, η αλλαγή του κλίματος και τα αέρια του θερμοκηπίου, η απερίμωση, τα επικίνδυνα απόβλητα, οι πετρελαιοκηλίδες, οι έμμονοι οργανικοί ρύποι και η προστασία των μεγαλύτερων ποταμών (Ελβας, Δούναβης και Ρήνος) καθώς και η προστασία της Ανταρκτικής, της Βαλτικής, της Μεσογείου, του βορειοανατολικού Ατλαντικού και των τροπικών δασών. (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.europa.eu.int/pol/env/index_el.htm).

5.3 ΟΔΗΓΙΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΜΕΣΟ LIFE

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, μεριμνώντας για την εξασφάλιση ενός υψηλού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος, προχώρησε στη θέσπιση δύο κύριων Οδηγιών που αφορούν στη διατήρηση των αγρίων πτηνών και των φυσικών ενδιαιτημάτων τους (NATURA 2000). Πιο συγκεκριμένα:

1) Οδηγία 79/409/ΕΟΚ για τη Διατήρηση των Αγρίων Πτηνών:

Ο στόχος αυτής της Οδηγίας αφορά στη μακροχρόνια προστασία και διατήρηση όλων των ειδών αγρίων πτηνών που απαντούν στη φύση στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών – μελών, συμπεριλαμβανομένων των αυγών, των φωλιών και των ενδιαιτημάτων τους.

Τα κράτη – μέλη οφείλουν να διαφυλάττουν, να συντηρούν ή να αποκαθιστούν τους βιότοπους και τα ενδιαιτήματα των πτηνών αυτών λαμβάνοντας τα ακόλουθα μέτρα:

- Δημιουργία ζωνών προστασίας.
- Συντήρηση των ενδιαιτημάτων.
- Αποκατάσταση των κατεστραμμένων βιοτόπων.
- Δημιουργία βιοτόπων.

Σημαντικό μέρος της Οδηγίας αυτής είναι η απαγόρευση της εκ προθέσεως θανάτωσης ή σύλληψης των ειδών πτηνών που καλύπτονται από την Οδηγία, της καταστροφής, της φθοράς ή της συλλογής των φωλιών και των αυγών, της σκόπιμης ενόχλησης των πτηνών και της κατοχής των συγκεκριμένων ειδών. Απαγορεύονται, επίσης, πλην των προβλεπόμενων εξαιρέσεων για ορισμένα θηρεύσιμα είδη, η μεταφορά – η κατοχή και η διάθεση για πώληση των ζώντων ή νεκρών πτηνών καθώς και οποιοδήποτε τμήματος ή προϊόντος προερχόμενου από πτηνό

Τέλος, τα κράτη – μέλη οφείλουν να ενθαρρύνουν τις έρευνες και τις εργασίες που επιτελούνται με σκοπό την προστασία, τη διαχείριση και την εκμετάλλευση των ειδών πτηνών που καλύπτονται από την οδηγία.

2) Οδηγία 92/43/ΕΟΚ για τη Διατήρηση των Φυσικών Ενδιαιτημάτων, καθώς και της Άγριας Πανίδας και της Αυτοφυσούς Χλωρίδας (Δίκτυο NATURA 2000):

Ο στόχος της Οδηγίας αυτής είναι η διασφάλιση της βιολογικής ποικιλομορφίας μέσω της διατήρησης των φυσικών ενδιαιτημάτων καθώς και της άγριας πανίδας και της αυτοφυσούς χλωρίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών – μελών.

Πρωταρχικό μέλημα της περιβαλλοντικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είναι η προστασία από τη συνεχή υποβάθμιση των φυσικών ενδιαιτημάτων και τους κινδύνους που

απειλούν ορισμένα είδη. Η συγκεκριμένη Οδηγία έχει σκοπό να συμβάλλει στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλομορφίας στα κράτη – μέλη, ορίζοντας ένα κοινό πλαίσιο για τη διατήρηση των φυτών και των αγρίων ζώων, καθώς και των ενδιατημάτων κοινοτικού ενδιαφέροντος.

Με βάση την οδηγία αυτή συνίσταται ένα ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο επονομαζόμενο ως Δίκτυο NATURA 2000, το οποίο αποτελείται από ειδικές ζώνες διατήρησης και από ειδικές ζώνες προστασίας που έχουν χαρακτηριστεί από τα κράτη – μέλη. Ο χαρακτηρισμός των ειδικών ζωνών διατήρησης γίνεται σε τρία στάδια:

- α) Κάθε κράτος – μέλος προτείνει έναν κατάλογο τόπων όπου απαντώνται φυσικά ενδιατηματα και άγρια ζωικά και φυτικά είδη.
- β) Βάσει των εθνικών καταλόγων και σε συμφωνία με καθένα από τα κράτη – μέλη, η Επιτροπή ορίζει κατάλογο τόπων κοινοτικής σημασίας.
- γ) Μέσα σε μια εξαετία, από τη στιγμή της επιλογής ενός τόπου ως κοινοτικής σημασίας, το οικείο κράτος – μέλος ορίζει τον εν λόγω τόπο ως ειδική ζώνη διατήρησης.

Τα κράτη – μέλη θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ειδικές ζώνες να εξασφαλίζεται η διατήρηση των ενδιατημάτων και να αποφεύγεται η υποβάθμισή τους, αλλά και σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθούν την έρευνα και τις απαιτούμενες επιστημονικές δραστηριότητες για την επίτευξη των στόχων της Οδηγίας.

5.3.1 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΜΕΣΟ LIFE

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, έχοντας πάντα ως γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος και τη μακροπρόθεσμη ευημερία μας στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο, προχώρησε στη θέσπιση του χρηματοδοτικού μέσου LIFE, το οποίο έχει σαν στόχο τη συμβολή στην ανάπτυξη, στην εφαρμογή και στην αναπροσαρμογή της κοινοτικής πολιτικής και νομοθεσίας στον τομέα του περιβάλλοντος, κυρίως όσον αφορά στην ενσωμάτωση του περιβάλλοντος σε άλλες πολιτικές, καθώς και στη βιώσιμη ανάπτυξη.

Το περιεχόμενο του χρηματοδοτικού αυτού μέσου αφορά στη συγχρηματοδότηση δράσεων υπέρ του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και σε ορισμένες άλλες χώρες (παράκτιες χώρες της Μεσογείου Θάλασσας και της Βαλτικής Θάλασσας, χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, που είναι υποψήφιες για την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση).

Τα έργα που χρηματοδοτούνται από το LIFE θα πρέπει να πληρούν τα ακόλουθα γενικά κριτήρια (Προμπονάς, 2003):

- Να παρουσιάζουν κοινοτικό ενδιαφέρον και να συμβάλλουν στους στόχους του LIFE.

- Να υλοποιούνται από τεχνικώς και οικονομικώς αξιόπιστους συμμετέχοντες.
- Να είναι εφικτά από άποψη τεχνικών προτάσεων, χρονοδιαγράμματος, προϋπολογισμού και σχέσης κόστους – οφέλους.

Το χρηματοδοτικό μέσο LIFE αποτελείται από τρία θεματικά σκέλη:

- Το **LIFE –Φύση**, όπου ο ειδικός στόχος αυτού του σκέλους είναι η συμβολή στην εφαρμογή της κοινοτικής οδηγίας περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών και της οδηγίας για τη διατήρηση των φυσικών ενδιαιτημάτων, κυρίως δε στην υλοποίηση του Δικτύου NATURA 2000. Είναι επιλέξιμα για χρηματοδότηση τα έργα με αντικείμενο τη διατήρηση της φύσης και τα συνοδευτικά μέτρα που απαιτούνται για την ανταλλαγή εμπειριών ή για την προετοιμασία, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των έργων.

- Το **LIFE – Περιβάλλον**, όπου ο ειδικός στόχος αυτού του θεματικού σκέλους είναι η συμβολή στην ανάπτυξη νεωτεριστικών μεθόδων και τεχνικών, καθώς και στην ανάπτυξη της περιβαλλοντικής πολιτικής της Κοινότητας. Τα έργα που χρηματοδοτούνται από το LIFE – Περιβάλλον θα πρέπει να είναι: α) έργα επίδειξης που ενσωματώνουν προβληματισμούς σχετικά με το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, που προάγουν τη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων και των αποβλήτων ή που ελαχιστοποιούν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των οικονομικών δραστηριοτήτων, β) έργα που προετοιμάζουν νέες κοινοτικές δράσεις στον τομέα του περιβάλλοντος, ή γ) συνοδευτικά μέτρα.

Όσον αφορά στα μέτρα επίδειξης, η Επιτροπή θεσπίζει κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα. Οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές προωθούν τη συνεργασία μεταξύ των δράσεων επίδειξης και των αρχών της περιβαλλοντικής πολιτικής.

- Το **LIFE –Τρίτες Χώρες**, όπου ο ειδικός στόχος αυτού του σκέλους είναι η συμβολή στη δημιουργία των αναγκαίων διοικητικών μηχανισμών και δυναμικότητας στον τομέα του περιβάλλοντος, καθώς και στο σχεδιασμό πολιτικής και προγραμμάτων δράσης για το περιβάλλον στις τρίτες χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο ή τη Βαλτική Θάλασσα. Τα έργα που χρηματοδοτούνται από το LIFE – Τρίτες χώρες θα πρέπει: α) να παρουσιάζουν κοινοτικό ενδιαφέρον, β) να ευνοούν την αειφόρο ανάπτυξη, και γ) να παρουσιάζουν λύσεις σε μείζονα περιβαλλοντικά προβλήματα.

5.4 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Στη δεκαετία του 1970, στην Ελλάδα – όπως και σε άλλες χώρες – υπό την πίεση προβλημάτων που είχαν αρχίσει να κάνουν αισθητή την παρουσία τους (π.χ. ατμοσφαιρική ρύπανση, νέφος της Αθήνας, ρύπανση της θάλασσας κ.ά.) και υπό την επίδραση, ασφαλώς, της γενικότερης ανά τον κόσμο κινητοποίησης για την προστασία του περιβάλλοντος που

εκδηλώθηκε εκείνη την εποχή (π.χ. Α' Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για το Περιβάλλον, Στοκχόλμη 1972), θεσπίστηκαν ορισμένες ειδικές νομικές διατάξεις που αντιμετωπίζουν ευθέως το πρόβλημα.

5.4.1 ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Το Σύνταγμα της Ελλάδας το οποίο τροποποιήθηκε το 2002 περιλαμβάνει διατάξεις που αναφέρονται σαφώς στο θέμα του περιβάλλοντος. Έτσι, σύμφωνα με το Άρθρο 24, Παρ. 1 αυτού, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξη του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα.

Στη χώρα μας, πριν από το Σύνταγμα του 1975, οι συνταγματικές διατάξεις δεν αναφέρονταν ρητά στο πρόβλημα της προστασίας του περιβάλλοντος. Μόνο με τρόπο έμμεσο μπορούσαν να θεωρηθούν ότι ρύθμιζαν τα ζητήματα προστασίας του περιβάλλοντος, ιδίως μέσω των διατάξεων που αναφέρονταν στην προστασία της ζωής του ανθρώπου, της προσωπικότητας και της υγείας του (Τάχου, 1983).

Επανερχόμενοι στο Σύνταγμα μας, παρατηρούμε ότι τούτο προστατεύει τόσο το φυσικό όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον. Πέρα από τη γενική ρήτρα της πρώτης παραγράφου, το άρθρο 24, με τις διατάξεις παραγράφων που ακολουθούν, αναφέρεται ειδικότερα στην προστασία των δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων, περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με την χωροταξική αναδιάρθρωση και την πολεοδομική ανάπτυξη της χώρας και διατάξεις για την προστασία των μνημείων, των παραδοσιακών περιοχών και των παραδοσιακών στοιχείων.

Η θέσπιση της συνταγματικής προστασίας του περιβάλλοντος είναι πολύ σημαντική: Ο συνταγματικός νομοθέτης αναγνωρίζει ρητά ότι η προστασία του περιβάλλοντος είναι ένα ζωτικό πρόβλημα της κοινωνίας και της εποχής μας και πρέπει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά. Το άρθρο 24 του Συντάγματος γίνεται έτσι η αφετηρία για την προστασία του περιβάλλοντος και λειτουργεί ως επιταγή προς τον κοινό νομοθέτη για να διαμορφώσει, με τη σειρά του, ένα σύστημα ειδικών κανόνων δικαίου, ικανών να προστατεύουν το Ελληνικό Περιβάλλον.

5.4.2 ΚΟΙΝΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ (ΝΟΜΟΙ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΙ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ)

Στην προ του 1975 νομοθεσία, συναντά βέβαια κανείς διατάξεις που αναφέρονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, κατά κανόνα έμμεσα, στην προστασία του περιβάλλοντος. Έτσι, μπορούμε να βρούμε τέτοιες διατάξεις στον Αστικό Κώδικα, στον Ποινικό Κώδικα, στη δασική και

μεταλλευτική νομοθεσία, στον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, σε υγειονομικές και αστυνομικές διατάξεις κ.ά. Όμως η νομοθεσία αυτή, με την αποσπασματικότητα των ρυθμίσεών της και συχνά με τις ξεπερασμένες αντιλήψεις της είναι φυσικό να παρουσιάζει σοβαρές ανεπάρκειες.

Μετά το 1975, εμφανίστηκαν ορισμένοι καθαρά περιβαλλοντικοί νόμοι [π.χ. Ν.360/1976: «Περί χωροταξίας και Περιβάλλοντος» (ΦΕΚ 151 / Α / 1976), Ν.743/1977: «Περί προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» (ΦΕΚ 319 / Α / 1977), Ν.1032/1980: «Περί συστάσεως Υπουργείου Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος» (ΦΕΚ 57 / Α / 1980), Ν.1327/1983: Κύρωση και συμπλήρωση τής από 18 Ιουνίου 1982 πράξεως Νομοθετικού Περιεχομένου: «Αντιμετώπιση έκτακτων επεισοδίων ρύπανσης του περιβάλλοντος και ρύθμιση συναφών θεμάτων» (ΦΕΚ 21 / Α / 1983)].

Το έτος 1986, σε μια εποχή που τα περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας είχαν οξυνθεί περισσότερο, ψηφίστηκε ο νόμος 1650/1986: «Για την προστασία του Περιβάλλοντος» (ΦΕΚ 160 / Α / 1986). Ο νόμος αυτός αποτελεί σήμερα τον κορμό της εθνικής νομοθεσίας για το περιβάλλον. Χαρακτηρίζεται ως γενικός ή βασικός νόμος για το περιβάλλον γιατί υιοθετεί μια σφαιρική αντίληψη για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, καθορίζει τους βασικούς στόχους και επιδιώξεις και επιχειρεί να συστηματοποιήσει τις συναφείς αρμοδιότητες. Για τις λεπτομέρειες της εφαρμογής των βασικών ή γενικών αυτών επιλογών, παραπέμπει σε διατάξεις πιο ειδικές (Προεδρικά Διατάγματα, Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου, Υπουργικές Αποφάσεις) για τις οποίες υπάρχουν σ' αυτόν οι σχετικές εξουσιοδοτήσεις. Θεματικά, ο Ν. 1650/1986 περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα νομοθετικών ρυθμίσεων σε διάφορους τομείς του περιβάλλοντος (ατμόσφαιρα, νερά, έδαφος, φύση-τοπίο, ειδικά θέματα όπως επικίνδυνες ουσίες, απόβλητα, θόρυβος κ.ά.). Επισημαίνεται ιδιαίτερα η στροφή που σημειώνεται στα νέα προβλήματα της χημικής και τοξικής ρύπανσης, της ανακύκλωσης των αποβλήτων και του θορύβου. Ας σημειωθεί ακόμη ότι ο θεσμός της Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αναπτύσσεται και εμπεδώνεται. Τέλος, βασικό στοιχείο του νέου νόμου αποτελεί το προβλεπόμενο σε αυτόν σύστημα ποινικών, αστικών και διοικητικών κυρώσεων.

Μέχρι σήμερα, στο πλαίσιο των νομοθετικών εξουσιοδοτήσεων του Ν.1650/1986, έχουν εκδοθεί και δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μερικές δεκάδες πράξεων κανονιστικού περιεχομένου (Προεδρικά Διατάγματα, Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου, Υπουργικές Αποφάσεις). Από τις προαναφερόμενες πράξεις, άλλες στηρίζονται αποκλειστικά στα εξουσιοδοτικά ερείσματα του Ν.1650/1986 και άλλες έχουν ως νομική βάση τόσο τις σχετικές εξουσιοδοτήσεις του Ν.1650/1986 όσο και τις αντίστοιχες Κοινοτικές Οδηγίες.

Στο προαναφερόμενο νομοθετικό «οπλοστάσιο» πρέπει να προστεθούν και ορισμένοι μεταγενέστεροι νόμοι όπως ο Ν.2052/1992: Μέτρα για την αντιμετώπιση του νέφους και πολεοδομικές ρυθμίσεις (ΦΕΚ 94 / Α / 1992), ο Ν.2242/1994: Πολεοδόμηση περιοχών δεύτερης κατοικίας σε Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου, προστασία φυσικού και δομημένου

περιβάλλοντος και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ 162 / Α / 1994), καθώς επίσης και μια σειρά διεθνών συμβάσεων που έχουν υπογραφεί και κυρωθεί από τη χώρα μας.

Ακολουθεί ένα απόσπασμα από το Σύνταγμα της Ελλάδας (2002) που αναφέρεται στο σχετικό με την προστασία του περιβάλλοντος άρθρο.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα
(www.parliament.gr/politeuma/syntagmaDetails.asp?ArthroID=26)

Άρθρο 24 - (Προστασία του περιβάλλοντος)

1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον. Η χωροταξική αναδιάρθρωση της χώρας, η διαμόρφωση, η ανάπτυξη, η πολεοδόμηση και η επέκταση των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών υπάγεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα και τον έλεγχο του Κράτους, με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και η ανάπτυξη των οικισμών και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης. Οι σχετικές τεχνικές επιλογές και σταθμίσεις γίνονται κατά τους κανόνες της επιστήμης. Η σύνταξη εθνικού κτηματολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Για να αναγνωριστεί μία περιοχή ως οικιστική και για να ενεργοποιηθεί πολεοδομικά, οι ιδιοκτησίες που περιλαμβάνονται σε αυτή συμμετέχουν υποχρεωτικά, χωρίς αποζημίωση από τον οικείο φορέα, στη διάθεση των εκτάσεων που είναι απαραίτητες για να δημιουργηθούν δρόμοι, πλατείες και χώροι για κοινωφελείς γενικά χρήσεις και σκοπούς, καθώς και στις δαπάνες για την εκτέλεση των βασικών κοινόχρηστων πολεοδομικών έργων, όπως νόμος ορίζει. Νόμος μπορεί να προβλέπει τη συμμετοχή των ιδιοκτητών περιοχής που χαρακτηρίζεται ως οικιστική στην αξιοποίηση και γενική διαρρύθμισή της σύμφωνα με εγκεκριμένο σχέδιο, με αντιπαροχή ακινήτων ίσης αξίας ή τμημάτων ιδιοκτησίας κατά όροφο, από τους χώρους που καθορίζονται τελικά ως οικοδομήσιμοι ή από κτίρια της περιοχής αυτής. Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων εφαρμόζονται και στην αναμόρφωση των οικιστικών περιοχών που ήδη υπάρχουν. Οι ελεύθερες εκτάσεις, που προκύπτουν από την

αναμόρφωση, διατίθενται για τη δημιουργία κοινόχρηστων χώρων ή εκποιούνται για να καλυφθούν οι δαπάνες της πολεοδομικής αναμόρφωσης, όπως νόμος ορίζει. Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.

** Ερμηνευτική δήλωση: Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται πολλοί φορείς που έχουν σχέση με το περιβάλλον και που έχουν ως βασικό σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος σε τοπικό, εθνικό ή και διεθνές επίπεδο.

Ο ρόλος τους αφορά:

- ✓ Στη μελέτη του περιβάλλοντος, ως υποδομή για τη γνώση και τη δράση,
- ✓ Στην ενημέρωση προς κάθε κατεύθυνση για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, γιατί μόνο ο ενημερωμένος πολίτης μπορεί να γνωρίζει, να επαγρυπνεί και να δρα για την αειφορία και
- ✓ Στη δράση, η οποία περνά πρώτα μέσα από την ενίσχυση της περιβαλλοντικής παιδείας και συνείδησης των ίδιων των μελών και έπειτα μέσα από τη μαζικοποίηση των απαραίτητων κινητοποιήσεων, όπως αυτές υπαγορεύονται από το κοινωνικό κόστος των περιβαλλοντικών προβλημάτων. (βλέπε στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.oikoen.gr/selides.htm>).

Στη συνέχεια ακολουθεί η περιγραφή των σκοπών, των αρμοδιοτήτων και των δράσεων ορισμένων σημαντικών περιβαλλοντικών φορέων και οργανώσεων.

6.1 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΟΤΟΠΩΝ – ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ (Ε.Κ.Β.Υ.)

Ο γενικός σκοπός του Ε.Κ.Β.Υ. είναι να προωθήσει την αειφορική διαχείριση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων στην Ελλάδα και σε άλλες περιοχές της Μεσογειακής λεκάνης και της Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Οι ειδικοί στόχοι αφορούν:

- Στην ενίσχυση του επιστημονικού υπόβαθρου για τους ανανεώσιμους φυσικούς πόρους
- Στην παρακολούθηση της γένεσης και της πορείας των ανθρωπίνων χειρισμών στους τομείς της γεωργίας, της αλιείας, της ενέργειας, της βιομηχανίας, των μεταφορών, της κατοικίας, της αναψυχής και του τουρισμού, που ενδέχεται να βλάψουν τα πολύτιμα για τον άνθρωπο και τη φύση οικοσυστήματα
- Στην παροχή επιστημονικής πληροφόρησης
- Στην ευαισθητοποίηση του κοινού για τις φυσικές, τις οικονομικές και τις πολιτιστικές αξίες των υγροτοπικών και χερσαίων οικοσυστημάτων
- Στην προώθηση της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης στην αειφορική ανάπτυξη και διαχείριση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων

- Στην προσφορά προς τις αρμόδιες αρχές τεκμηριωμένων επιχειρημάτων υπέρ της θέσπισης και της εφαρμογής μέτρων πολιτικής και νόμων που θα οδηγούν στην αειφορική ανάπτυξη.

Το ΕΚΒΥ προκειμένου να εκπληρώσει τους παραπάνω σκοπούς, δραστηριοποιείται στους ακόλουθους τομείς:

- *Διαχείριση φυσικών περιοχών*, που αφορά στη σύνταξη προδιαγραφών, στην επίβλεψη και εκπόνηση μελετών διαχείρισης και αποκατάστασης και στην υποστήριξη της εφαρμογής τους.
- *Επιστημονική πληροφόρηση*, που περιλαμβάνει αρχεία πληροφοριών για την αειφορική ανάπτυξη γεωργικών δασικών και άλλων ανανεώσιμων φυσικών πόρων.
- *Εφαρμοσμένη έρευνα*, που αφορά στην προσανατολισμένη έρευνα για τη επίλυση των προβλημάτων διαχείρισης και προστασίας φυσικών περιοχών.
- *Κατάρτιση*, που αφορά στην καταγραφή των αναγκών, στο σχεδιασμό και στην εκπόνηση έργων κατάρτισης για στελέχη διαφόρων υπηρεσιών, οι οποίες εμπλέκονται στη διαχείριση φυσικών περιοχών καθώς και για χρήστες φυσικών πόρων.
- *Ευαισθητοποίηση κοινού και περιβαλλοντική εκπαίδευση*, που αφορά στο σχεδιασμό και στην εκπόνηση έργων ευαισθητοποίησης του κοινού στις αξίες του φυσικού περιβάλλοντος και στα οφέλη από τη διατήρησή του. Επίσης, αυτός ο τομέας δράσης περιλαμβάνει και το σχεδιασμό, την εκπόνηση και υποστήριξη προγραμμάτων και δραστηριοτήτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
- *Εκτέλεση ειδικών έργων*, που περιλαμβάνει την ανάληψη σχεδιασμού και εκτέλεσης ειδικών έργων (σύνταξη προδιαγραφών έργων, επιστημονικές αποστολές και παροχή συμβουλών και τεχνικής στήριξης στη δημόσια διοίκηση και στον ιδιωτικό τομέα). (βλέπε ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.env.gr/myenv/foreis/periballontikoi_foreis.htm).

6.2 ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ (Μ.Φ.Ι.Κ.)

Ο γενικός σκοπός του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κρήτης είναι η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, της βιοποικιλότητας και των ενδημικών μορφών ζωής.

Οι βασικοί στόχοι του Μουσείου αφορούν:

- Στη δημιουργία επιστημονικών συλλογών δειγμάτων και ανάπτυξη της υποδομής για τη φύλαξη και τη μελέτη τους.

- Στη συμβολή για πληρέστερη εκπαίδευση προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών τόσο της Ελλάδας όσο και ξένων χωρών, με παροχή πληροφοριών και συμβουλών.
- Στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας σε θέματα προστασίας και διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος με διοργάνωση εκθέσεων, πραγματοποίηση διαλέξεων κ.ά.

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης προκειμένου να εκπληρώσει τους παραπάνω σκοπούς, δραστηριοποιείται στους ακόλουθους τομείς:

- Εμπλουτισμός επιστημονικών συλλόγων και εκθεσιακού υλικού
- Απογραφή βιολογικών δεδομένων
- Βασική έρευνα, που περιλαμβάνει τους ακόλουθους τομείς: α) μελέτη της χλωρίδας, της πανίδας και των οικοσυστημάτων των νησιών, των βραχονησίδων, των σπηλαίων, των ακτών και β) εξελικτική, ταξινομική και οικολογική έρευνα για τα χερσαία μαλάκια, τα αμφίβια, τα ερπετά, τα πτηνά, τα θηλαστικά κ.ά.
- Εφαρμοσμένη έρευνα
- Ανάπτυξη και επιστημονική στήριξη περιφερειακών μουσείων
- Φωτογραφικό αρχείο
- Εκδόσεις
- Εκπαίδευση
- Εκθέσεις
- Επιμόρφωση και περιβαλλοντική εκπαίδευση
- Ενημέρωση και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση.

6.3 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΑΜΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΣΗ (WWF)

Το WWF είναι η μεγαλύτερη στον κόσμο οργάνωση για την προστασία του περιβάλλοντος και ιδρύθηκε το 1961. Η στρατηγική του Παγκόσμιου Ταμείου για τη Φύση (WWF) εστιάζεται στην προστασία τριών βασικών οικοσυστημάτων: των δασών, των υγροτόπων και της θάλασσας, μαζί με την παράκτια ζώνη. Ο γενικότερος **στόχος του WWF** είναι να διατηρήσει τη βιοποικιλότητα της Ελλάδας, να εμποδίσει την υποβάθμιση του περιβάλλοντος εξασφαλίζοντας την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης.

Το WWF για την επίτευξη των στόχων του:

- Συνεργάζεται με την πολιτεία, τις τοπικές κοινότητες, τους διεθνείς οργανισμούς, αλλά και με επιχειρήσεις, προσπαθώντας να εξασφαλίσει λύσεις στα κρίσιμα περιβαλλοντικά προβλήματα.

- Διεξάγει μακρόχρονα τοπικά προγράμματα σε επιλεγμένες περιοχές, με κύριο στόχο την προστασία του φυσικού πλούτου τους, προωθώντας έτσι την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.
- Προωθεί τον πολλαπλασιασμό των προσπαθειών του μέσω της εκπαίδευσης και της εξασφάλισης της αναγκαίας υποδομής και τεχνογνωσίας σε τοπικό επίπεδο.

6.4 GREENPEACE

Η Greenpeace είναι μια διεθνής οργάνωση που πρωτοεμφανίστηκε το 1971 και οι κυριότεροι στόχοι της αφορούν:

- Στην αποτροπή των επικίνδυνων κλιματικών αλλαγών, όπου πιέζει σε εθνικό και διεθνές επίπεδο για τη λήψη άμεσων μέτρων, τα οποία θα περιορίσουν τις εκπομπές των επικίνδυνων αερίων που απειλούν το κλίμα της Γης.
- Στα γενετικά μεταλλαγμένα προϊόντα, όπου ανέλαβε δράση για να σταματήσει η εισβολή των γενετικά μεταλλαγμένων προϊόντων στο πιάτο των καταναλωτών και να προωθηθεί αυστηρή νομοθεσία σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.
- Στην αποτροπή της τοξικής απειλής, όπου αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την κατάργηση των πιο επικίνδυνων τοξικών ενώσεων που απειλούν το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία.
- Στην εξάλειψη του πυρηνικού εφιάλτη, όπου συνεχίζει τον αγώνα της μέχρις ότου ο πυρηνικός εφιάλτης πάψει να απειλεί την παγκόσμια ειρήνη και μέχρις ότου κλείσουν τα επικίνδυνα πυρηνικά εργοστάσια.
- Στην προστασία της θαλάσσιας ζωής και της βιοποικιλότητας, όπου αγωνίζεται για μια βιώσιμη αλιεία και την αποτροπή της θαλάσσιας ρύπανσης για να υπάρχει μέλλον στους ωκεανούς.

6.5 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗΣ ΑΓΡΙΩΝ ΖΩΩΝ (Ε.Κ.Π.Α.Ζ.)

Το Ελληνικό Κέντρο Περιθαλψής Αγρίων Ζώων, ιδρύθηκε το 1990 και παραλαμβάνει κάθε χρόνο πάνω από 2000 τραυματισμένα, εξαντλημένα ή δηλητηριασμένα άγρια ζώα, τα περισσότερα από τα οποία ανήκουν σε προστατευμένα είδη. Από όλα αυτά τα ζώα, όσα κρίνονται ικανά να επιβιώσουν ελεύθερα στο φυσικό τους περιβάλλον μετά τη θεραπεία τους, απελευθερώνονται. Όσα, μετά τον τραυματισμό τους, δεν μπορούν να επιβιώσουν ελεύθερα στο φυσικό τους περιβάλλον, κρατούνται στους χώρους του κέντρου, σε όσο γίνεται καλύτερες συνθήκες.

Οι κυριότερες αιτίες εισαγωγής ζώων στο Ε.Κ.Π.Α.Ζ. αφορούν:

- Τραυματισμός από παράνομο κυνήγι
- Διάφορα ατυχήματα
- Δηλητηριάσεις, απώλεια βιοτόπων, εξάντληση κατά τη μετανάστευση
- Πτώση νεοσσών από τη φωλιά τους.

Το Ε.Κ.Π.Α.Ζ. προωθεί την ευαισθητοποίηση του κοινού με ευρεία ενημέρωση πάνω σε θέματα και προβλήματα της άγριας φύσης στην Ελλάδα. Επίσης, το Ε.Κ.Π.Α.Ζ. τα τελευταία χρόνια συνεργάζεται με το Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ανθρώπων (ΚΕΘΕΑ), όπου στα πλαίσια αυτής της συνεργασίας έχει συσταθεί μόνιμη ομάδα εθελοντικής εργασίας (SOS Άγρια Φύση) και ξενώνας άγριων πουλιών στην Εναλλακτική Κοινότητα «Παρέμβαση».

6.6 ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ

Η Οικολογική εταιρεία Ανακύκλωσης είναι μια περιβαλλοντική μη – κυβερνητική οργάνωση, που ιδρύθηκε το 1990 και έχει τους ακόλουθους στόχους:

- Οργάνωση και υποστήριξη προγραμμάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης αποβλήτων, νερού και ενέργειας, με έμφαση στη μείωση, επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση των αποβλήτων, τη βιώσιμη διαχείριση του νερού, τη μείωση της σπατάλης ενέργειας και την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- Προώθηση της βιωσιμότητας, δηλαδή μιας οικονομίας που δεν αντιστρατεύεται το περιβάλλον και την κοινωνία.
- Ενημέρωση – ευαισθητοποίηση των πολιτών και διαμόρφωση περιβαλλοντικής συνείδησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

7.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τομέας της **Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας** προήλθε από την ανάγκη του κλάδου της Ψυχολογίας να διαμορφώσει θεωρίες και μεθόδους που θα είναι περισσότερο προσαρμοσμένες στα προβλήματα της καθημερινής ανθρώπινης συμπεριφοράς. Προήλθε όμως και από άλλους τομείς, όπου σχεδιαστές, αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και άλλοι, που ασχολούνται με την αλλαγή του περιβάλλοντος, χρειάζονταν θεωρίες και μεθόδους που θα τους βοηθούσαν να βασίσουν τη δουλειά τους σε πιο ανθρώπινες αρχές.

Έτσι η καθιέρωση της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας ως ξεχωριστό τομέα έρευνας είναι το προϊόν τόσο κοινωνικών δυνάμεων όσο και πνευματικών αναζητήσεων (Συγκολλίτου 1997). Σε κοινωνικό επίπεδο, πιέσεις που δημιουργούν προβλήματα όπως ο υπερπληθυσμός, το άγχος της ζωής στις πόλεις και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνετέλεσαν ώστε να στραφεί το ενδιαφέρον στις σχέσεις ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος. Η ανάπτυξη της έρευνας για τις σχέσεις ανθρώπινης συμπεριφοράς και περιβάλλοντος και η παράλληλη αύξηση της θεωρητικής έμφασης στις σχέσεις αυτές, δημιούργησαν στους ψυχολόγους αυξημένο ενδιαφέρον για προβλήματα όπως η περιβαλλοντική αντίληψη, η χωρική συμπεριφορά και ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός. Οι τομείς αυτοί αποτελούν μέρος των ενδιαφερόντων της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας.

Αν θελήσουμε ωστόσο να δώσουμε έναν ξεκάθαρο ορισμό στην Περιβαλλοντική Ψυχολογία, θα διαπιστώσουμε ότι θα συναντήσουμε δυσκολίες. Έχουν προταθεί ωστόσο κάποιοι ορισμοί (Συγκολλίτου 1997), σύμφωνα με τους οποίους **Περιβαλλοντική Ψυχολογία** είναι:

- Ο τομέας με τον οποίο ασχολούνται οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι.
- Ο τομέας που ασχολείται με τις σχέσεις ανάμεσα στην ανθρώπινη συμπεριφορά και στο φυσικό περιβάλλον του ανθρώπου.
- Η προσπάθεια να βρεθούν εμπειρικές και θεωρητικές σχέσεις μεταξύ της συμπεριφοράς και της εμπειρίας του ατόμου από τη μία πλευρά και του οικιστικού περιβάλλοντος από την άλλη.
- Περιλαμβάνει τη μελέτη των αλληλεπιδράσεων μεταξύ του ατόμου και του φυσικού του πλαισίου.

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι η Περιβαλλοντική Ψυχολογία δεν είναι μια θεωρία ντετερμινισμού. Βλέπει το άτομο όχι σαν ένα παθητικό προϊόν του περιβάλλοντος,

αλλά ως μια ύπαρξη που επενεργεί στο περιβάλλον και που με τη σειρά της επηρεάζεται από αυτό. Η κυρίαρχη ιδέα που διαπερνά τις μελέτες της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας είναι ότι το άτομο, αλλάζοντας τον κόσμο, αλλάζει και τον εαυτό του ή και αντίστροφα.

Ο απώτερος στόχος της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας είναι να βρει το ρόλο που παίζει το φυσικό περιβάλλον στη συμπεριφορά των ατόμων. Βασική αρχή της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας είναι η δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στον άνθρωπο και το περιβάλλον του.

7.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Το πρώτο χαρακτηριστικό της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας είναι το ενδιαφέρον της περισσότερο για το φυσικό περιβάλλον παρά για το ανθρώπινο περιβάλλον. Η χρήση του όρου περιβάλλον από τους κοινωνικούς ψυχολόγους και όλους τους άλλους επιστήμονες που ασχολούνται με τη συμπεριφορά του ανθρώπου αναφέρεται στα ψυχολογικά, κοινωνικά ή πολιτιστικά συστήματα που χαρακτηρίζουν τα ανθρώπινα περιβάλλοντα. Οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι δείχνουν ενδιαφέρον κυρίως για το φυσικό πλαίσιο και όχι τόσο για το ψυχολογικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των ατόμων ή των ομάδων.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας αφορά, ακόμη, τις μεθόδους που χρησιμοποιεί για τη μελέτη της συμπεριφοράς. Φαίνεται να παρουσιάζεται πολύ ευέλικτη ως προς τη χρήση των μεθόδων για τη μελέτη του περιβάλλοντος. Σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς ψυχολόγους, που μελετούν το άτομο απομονώνοντάς το από το καθημερινό του περιβάλλον, οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι μελετούν τη συμπεριφορά όπως εκδηλώνεται, σε «άθικτα» πλαίσια, με το περιβάλλον να παίζει έναν ακέραιο ρόλο στην όλη διαδικασία, εξετάζουν δηλαδή το άτομο ως ένα τμήμα του περιβάλλοντος (Συγκολλίτου 1997). Τα φυσικά περιβάλλοντα, που σύμφωνα με την άποψη της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας πρέπει να μελετηθούν, είναι εκείνοι οι χώροι όπου συμβαίνουν ποικίλες και πολυάριθμες ανθρώπινες δραστηριότητες που χαρακτηρίζουν την καθημερινή ύπαρξη. Αυτοί οι χώροι ορίζονται από τις κοινωνικές πραγματικότητες που ονομάζουμε «πλαίσια συμπεριφοράς», όπως πάρκα, νοσοκομεία, σπίτια και σε μικρότερη κλίμακα δωμάτια, σχολικές τάξεις, γραμματειακοί χώροι κ.ά.

Ένα άλλο στοιχείο που χαρακτηρίζει την περιβαλλοντική προσέγγιση της ψυχολογίας είναι ο πολυδιάστατος και διεπιστημονικός χαρακτήρας της. Η Περιβαλλοντική Ψυχολογία αποτελεί έναν ευρύ διεπιστημονικό τομέα, που κατά κανένα τρόπο δεν αντιπροσωπεύει ένα σαφώς προσδιορισμένο πεδίο έρευνας. Της λείπει η εννοιολογική και θεωρητική δομή που θα προσδιόριζε τα όριά της, για αυτό όχι μόνο δεν μπορούν – προς το παρόν – να δοθούν θεωρητικοί ορισμοί, αλλά είναι δύσκολο να διατυπωθούν ακόμη και οι συνηθισμένοι λειτουργικοί ορισμοί μιας επιστήμης της συμπεριφοράς, όπου δεν είναι απλή υπόθεση να

επισημανθούν τα είδη των θεματικών πεδίων με τα οποία ασχολείται. Αντλεί υλικό όχι μόνο από την Ψυχολογία, αλλά και από την Κοινωνιολογία, την Ανθρωπολογία και από τομείς όπως είναι η Αρχιτεκτονική και η Κοινωνική Βιολογία.

Πρέπει επίσης να τονιστεί ιδιαίτερα ότι ανάμεσα σε αυτά που χαρακτηρίζουν την Περιβαλλοντική Ψυχολογία είναι και το ότι η περιβαλλοντική προσέγγιση βλέπει το περιβάλλον από μία άλλη οπτική γωνία, αυτήν της «περιβαλλοντικής προσοχής» που μεταφράζεται σε ένα πολύ διαφορετικό ρόλο των ερευνητών απέναντι στο περιβάλλον. Ως αποτέλεσμα αυτής της περιβαλλοντικής προσοχής προβάλλονται στάσεις ή αξίες που δίνουν ένα νέο τρόπο αντιμετώπισης του ανθρώπου. Τέτοια στοιχεία είναι η θεώρηση του περιβάλλοντος ως μια πηγή ταυτότητας του ατόμου, το ενδιαφέρον των περιβαλλοντικών ψυχολόγων για το περιβάλλον, για το χώρο και τις χρήσεις του, για τις συνέπειες της χωρικής πυκνότητας και τη σημασία του σχεδιασμού των πόλεων, των κατοικιών, των σχολείων.

7.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ

Ύστερα από την παρουσίαση της έννοιας του περιβάλλοντος και της οπτικής γωνίας κάτω από την οποία το εξετάζει η Περιβαλλοντική Ψυχολογία, θεωρούμε απαραίτητη μια αναφορά στην αντίληψη του περιβάλλοντος. Η παρουσίαση αυτή θα βοηθήσει στο να γίνει κατανοητό το πώς το άτομο αντιλαμβάνεται το περιβάλλον, σύμφωνα με την περιβαλλοντική προσέγγιση, και με ποιο τρόπο επηρεάζεται η συμπεριφορά του ως συνέπεια αυτής της αντίληψης. Η παρουσίαση αυτή θα βοηθήσει στο να γίνει κατανοητό γιατί ορισμένα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος συντελούν στη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς.

Όπως αναφέρθηκε κατά την περιγραφή της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας, οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι θεωρούν ότι η αντίληψη παίζει ένα πρωταρχικό ρόλο στην αλληλεπίδραση ανθρώπου και περιβάλλοντος. Από τη στιγμή που η αντίληψη αποτελεί την πηγή κάθε πληροφορίας που έχουμε για το περιβάλλον, αποτελεί κατά συνέπεια και τη διαδικασία που βρίσκεται στο επίκεντρο κάθε περιβαλλοντικής συμπεριφοράς. Τα περιβάλλοντα διεγείρουν όλες τις αισθήσεις, προμηθεύοντας το άτομο με πολύ περισσότερες πληροφορίες από αυτές που μπορεί να επεξεργαστεί αποτελεσματικά. Συχνά στην αντιληπτική διαδικασία είναι δύσκολο να ξεχωρίσεις το άτομο από το περιβάλλον του, εφόσον και τα δύο βρίσκονται διαρκώς σε αλληλεπίδραση και η αντίληψη εξαρτάται από το τι κάνει το άτομο μέσα στο περιβάλλον.

Η Περιβαλλοντική Ψυχολογία μελετά ορισμένες βασικές ψυχολογικές διαδικασίες. Κεντρικός είναι ο ρόλος της αντίληψης, την οποία οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι θεωρούν ως ένα βασικό στοιχείο στην αλληλεπίδραση ανθρώπου-περιβάλλοντος. Ως τμήμα αυτής της διαδικασίας πολύ σημαντικός θεωρείται και ο ρόλος του «γιγνώσκουν», του πώς δηλαδή το άτομο αποκτά γνώση του περιβάλλοντός του. Συνεπώς, η περιβαλλοντική προσέγγιση

ενδιαφέρεται για τα ερεθίσματα που επηρεάζουν την αντίληψη, ενδιαφέρεται ακόμη για τις χωρικές ιδιότητες του περιβάλλοντος που επηρεάζουν τη συμπεριφορά και για τις κοινωνικές σχέσεις του ατόμου, οι οποίες διευκολύνονται από τη χρήση του χώρου. Μελετά ακόμη το περιβάλλον ως παράγοντα που παίζει ρόλο στην ανάπτυξη του ατόμου, αλλά και στη διαδικασία της μάθησης. Η περιβαλλοντική άποψη για την αντίληψη δέχεται ότι η συμπεριφορά και η εμπειρία κάθε ατόμου είναι μέρος της συνολικής περιβαλλοντικής διαδικασίας. Το άτομο, ως ένα συνθετικό αυτής της διαδικασίας, επηρεάζει διαρκώς όλα τα άλλα συνθετικά και το ίδιο με τη σειρά του επηρεάζεται από τη μορφή των άλλων συνθετικών, των οποίων έχει εμπειρία και τα οποία περιγράφει ως δικό του περιβάλλον.

Εκείνο που ενδιαφέρει περισσότερο την περιβαλλοντική άποψη στη μελέτη της αντίληψης του περιβάλλοντος, είναι το γενικό πρόβλημα τού πως η αντίληψη βοηθάει τα άτομα στην ενεργητική διαδικασία της διαπραγμάτευσης με το περιβάλλον (Συγκολλίτου 1997).

Πολλοί συγγραφείς έχουν τονίσει ότι η πολυεπιστημονική σύγκλιση ενδιαφερόντων για το θέμα της περιβαλλοντικής αντίληψης έχει αναπτυχθεί μέσα από την έρευνα που βασίζεται σε υποθέσεις που δεν είναι τόσο πολύ συγκλίνουσες. Αυτό έχει συχνά προκαλέσει εννοιολογική ανακρίβεια και παρεξήγηση, που προέρχονται πρωταρχικά από τη χρήση των όρων «αντίληψη» και «γνώση» σε μια ποικιλία γενικών πλαισίων που προκαλούν αρκετή σύγχυση.

Οι κύριες διαφορές περιλαμβάνουν τον ρόλο και τις λειτουργίες που ανατίθενται στις αντιληπτικές διαδικασίες για τη γνώση του περιβάλλοντος, τους τρόπους που αυτές οι διαδικασίες ορίζονται εννοιολογικά σε σχέση με τη συμπεριφορά και τα είδη των ενδείξεων που πρέπει να αναμένονται από τη μελέτη της παραγωγής των ίδιων διαδικασιών.

Ακόμη και σήμερα ο όρος «περιβαλλοντική αντίληψη» συχνά χρησιμοποιείται εναλλακτικά με την «περιβαλλοντική εικόνα», το «νοητικό χάρτη» και το «γνωστικό χάρτη», εκφράζοντας όχι μόνο την ποικιλία των επιστημονικών εννοιών που πραγματικά θεωρούνται δεδομένες από την έρευνα για αυτό το θέμα, αλλά επίσης και την άρθρωση των προσεγγίσεων που η περιβαλλοντική ψυχολογία έχει ακολουθήσει, αρχίζοντας από την κλασική βάση θεωριών για την αντίληψη.

7.4 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ

Η «**στάση**» είναι μια έννοια που χρησιμοποιείται από τους κοινωνικούς ψυχολόγους για να εξηγήσουν αποκλίσεις (μεταβολές, παραλλαγές) στην ατομική συμπεριφορά με τις σταθερές διαθέσεις, ανεξάρτητες από την εξειδίκευση των καταστάσεων, όπου το άτομο μπορεί να βρει τον εαυτό του, να ενεργεί προς και από τους στόχους προς τους οποίους η ενέργεια στοχεύει.

Με τον όρο **περιβαλλοντικές στάσεις**, δηλαδή, εννοούμε τα ευνοϊκά ή μη ευνοϊκά αισθήματα που εκδηλώνουμε απέναντι σε ορισμένα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος. Οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι μελέτησαν τις περιβαλλοντικές στάσεις σε ποικίλους τομείς. Μελετήθηκε το επίπεδο ικανοποίησης των ανθρώπων σε σχέση με το περιβάλλον κατοικίας τους, καθώς και οι προτιμήσεις τους για ειδικά χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος (Συγκολλίτου 1997).

Όταν ασχολείται με «περιβαλλοντικές στάσεις», η έρευνα επικεντρώνει την προσοχή στο αποτελεσματικό-αξιολογικό και γνωστικό-πληροφοριακό περιεχόμενο των θέσεων που εκφράζουν τα άτομα προς όψεις ή συγκεκριμένες ιδιότητες του φυσικού περιβάλλοντος. Σε αυτή την περίπτωση, ο κύριος στόχος συνίσταται στο να δείξει τάσεις ανταπόκρισης με ευνοϊκό ή μη ευνοϊκό τρόπο στα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά που εξετάζονται.

Μια άλλη άποψη που επίσης χαρακτηρίζει αυτή τη μελέτη είναι η ποσοτική της προσέγγιση και η εκτεταμένη χρήση οργάνων μέτρησης, όπως «κλίμακες στάσεις». Μιλώντας εμπειρικά, αυτή η προσέγγιση ακολουθεί δύο κύριες κατευθύνσεις: η πρώτη εξετάζει τις στάσεις ως εκφράσεις της ατομικής ικανοποίησης / δυσαρέσκειας προς το περιβάλλον και πρωταρχικά δίνει έμφαση στον αξιολογικό παράγοντα. Η δεύτερη, τείνει να τις προσεγγίσει ως θέσεις σε σχέση με αρκετά σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα (όπως μόλυνση, περιορισμένοι πόροι και περιβαλλοντικοί κίνδυνοι) και δίνει ειδική προσοχή στον πληροφοριακό παράγοντα.

Το ερώτημα του πώς σχηματίζονται και πώς αλλάζουν οι στάσεις μας απέναντι στο περιβάλλον προσεγγίζει πολλές πτυχές της ζωής μας. Η στάση μας απέναντι στο περιβάλλον αποτελεί τη βάση των αποφάσεων μας για το που θέλουμε να κατοικήσουμε, αλλά και τη βάση της ικανοποίησης ή της μη ικανοποίησής μας για το περιβάλλον όπου ζούμε. Η στάση μας απέναντι στο περιβάλλον διαμορφώνει ακόμη τη γνώμη που έχουμε για θέματα όπως είναι η παραγωγή ενέργειας ή η ηλιακή ενέργεια, διαμορφώνει επίσης τα συναισθήματά μας όσον αφορά την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τη διατήρηση των φυσικών πηγών. Η περιβαλλοντική μας στάση επηρεάζει τελικά πολλές αποφάσεις που παίρνουμε στην καθημερινή μας ζωή, από το αν – λόγου χάρη – θα οδηγήσουμε ή θα περπατήσουμε για να πάμε στην εργασία μας, ή ακόμη από το αν θα χρησιμοποιήσουμε τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Επειδή ακριβώς η περιβαλλοντική μας στάση αποτελεί τη βάση για μια σειρά από αποφάσεις μας, για το λόγο αυτό αποτελεί και ένα από βασικότερα θέματα με τα οποία ασχολείται η Περιβαλλοντική Ψυχολογία. Το όφελος που μπορεί να έχει η κοινωνία γενικότερα από την εφαρμογή της γνώσης στον τομέα αυτό είναι αυτονόητο. Τα ευρήματα των ερευνών σχετικά με τις περιβαλλοντικές στάσεις θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ακόμη και για τη θέσπιση νόμων για την προστασία του περιβάλλοντος. Η σχετική έρευνα και γνώση θα μπορούσαν, ακόμη, να χρησιμοποιηθούν σε προγράμματα για την αλλαγή της συμπεριφοράς όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος.

7.5 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η περιβαλλοντική αξιολόγηση περιλαμβάνει μία ποικιλία από παράγοντες και διαδικασίες, ξεκινώντας από την απλή αντίληψη ενός χώρου και φτάνοντας ως τη συναισθηματική εκτίμηση. Οι γνωστικές πλευρές της περιβαλλοντικής αξιολόγησης είναι η αντίληψη, η γνωστική εκτίμηση, η συναισθηματική αξιολόγηση και η προτίμηση ενός χώρου. Η αντίληψη ενός χώρου μπορεί να θεωρηθεί ως η απλή πράξη της επαφής με ένα πλαίσιο μέσω των αισθήσεων. Η αντίληψη μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την κατηγοριοποίηση ή και το σχηματισμό εννοιών ενός χώρου. Όσο για την αξιολόγηση ενός χώρου, αυτή μπορεί να είναι μία γνωστική αντίληψη με την έννοια λογικής σκέψης ή συναισθηματική εκτίμηση.

Οι περισσότερες έρευνες σχετικά με την περιβαλλοντική αξιολόγηση έχουν επικεντρωθεί στις εκτιμήσεις και περιγραφές που κάνουν τα άτομα για το περιβάλλον που υπάρχει γύρω τους. Οι σχετικές έρευνες εξετάζουν τρεις κυρίως διαστάσεις της περιβαλλοντικής αξιολόγησης. Οι διαστάσεις αυτές είναι η ευχαρίστηση (αρεστό – μη αρεστό, προσεγγίσιμο – προς αποφυγή), η κινητοποίηση (ενδιαφέρον – ανιαρό) και η δυνατότητα (ευρύχωρος – στενός). Θα πρέπει να τονιστεί, τέλος, ότι τα φυσικά χαρακτηριστικά των πλαισίων μπορεί να επηρεάσουν την περιβαλλοντική αξιολόγηση.

Ένα από τα μοντέλα που προτάθηκαν για την αξιολόγηση του περιβάλλοντος είναι το μοντέλο αξιολόγησης των Kaplan και Kaplan (Συγκολλίτου 1997). Το συγκεκριμένο μοντέλο βασίζεται στα ανθρώπινα κίνητρα για να εξηγήσει την εμπλοκή και τα ενδιαφέροντα του ατόμου σχετικά με το περιβάλλον. Τα περιβάλλοντα τα οποία διευκολύνουν αυτές τις δύο ιδιότητες έχει παρατηρηθεί ότι προτιμώνται. Η εμπλοκή ή ο βαθμός στον οποίο τα άτομα ενδιαφέρονται για ένα πλαίσιο αποτελεί μια άλλη σημαντικότερη διάσταση στο μοντέλο της περιβαλλοντικής αξιολόγησης των Kaplan. Η πολυπλοκότητα, δηλαδή τα ποσά της ποικιλίας και εναλλαγής, είναι καθοριστικός παράγοντας της εμπλοκής. Μέτρια επίπεδα πολυπλοκότητας συνδέονται με περισσότερο θετικές περιβαλλοντικές μετρήσεις. Ορισμένα πλαίσια παρακινούν για ανακάλυψη με το να υπόσχονται περαιτέρω πληροφορίες. Η ισορροπία ανάμεσα στην κατανόηση και την εμπλοκή καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την περιβαλλοντική αξιολόγηση.

Τα άτομα προτιμούν πλαίσια στα οποία οι προβλέψεις είναι δυνατές, αλλά όχι και αυτονόητες. Όταν όλες οι πληροφορίες για το περιεχόμενο και το νόημα ενός πλαισίου είναι εύκολα διαθέσιμες, τότε το πλαίσιο γίνεται ανιαρό. Τα άτομα προτιμούν να λύνουν προβλήματα και να καταλήγουν σε συμπεράσματα.

Γενικά θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι θετικά και αρνητικά συναισθήματα επηρεάζουν την προσέγγισή μας ή την αποφυγή ενός πλαισίου, πράγμα που μπορεί να έχει επίπτωση και στο περιβαλλοντικό γινώσκειν.

Σχετικά με την ηλικία, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι όταν τα παιδιά αξιολογούν τα περιβάλλοντα, επιλέγουν ποικίλα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους, τις ανάγκες ή τις αξίες, οι οποίες διαφοροποιούνται σε σχέση με την ηλικία. Οι προτιμήσεις για τα περιβάλλοντα συνδέονται τόσο με την παρελθούσα εμπειρία του ατόμου όσο και με τις προσδοκίες του για το μέλλον. Η αξιολόγηση δηλαδή του περιβάλλοντος από μέρους των παιδιών μπορεί να φανεί ως συνολικό φαινόμενο, στο οποίο ενσωματώνονται τόσο η διαδικασία της γνώσης και τα συναισθήματα όσο και τα σχέδια και η δράση. Στους ενήλικους, οι στόχοι και τα σχέδια αποτελούν έναν παράγοντα-κλειδί για την αξιολόγηση που κάνουν για τα διάφορα περιβάλλοντα. Έτσι, η περιβαλλοντική αξιολόγηση των παιδιών και των ενηλίκων μπορεί να διαφέρει όχι μόνο λόγω των διαφορετικών ενδιαφερόντων κατά τις διάφορες φάσεις της ζωής, αλλά και λόγω βαθύτερων αιτιών.

7.6 ΔΡΑΣΗ

Οι ερευνητές που μελετούν την περιβαλλοντική αξιολόγηση συμπεραίνουν ότι το άτομο δέχεται πληροφορίες από το εξωτερικό περιβάλλον και καταλήγει στο να δώσει μια ψυχολογική απάντηση. Στη βάση, λοιπόν, αυτής της απάντησης συμβαίνει αυτό που αποκαλείται «δράση». Το ενδιαφέρον των ερευνητών επικεντρώθηκε στις ψυχολογικές αντιδράσεις ή και διαδικασίες που μεσολαβούν μεταξύ του εξωτερικού περιβάλλοντος και της δράσης, ενώ θεωρήθηκε ως δεδομένο η ύπαρξη κινήτρων, στόχων και στάσεων έναντι των εναλλακτικών δράσεων. Υπάρχει σχετικά αρκετή έρευνα για το πώς τα άτομα παίρνουν αποφάσεις και δρουν σε περιβάλλοντα του πραγματικού κόσμου. Οι δράσεις αυτές γίνονται αντιληπτές ως μια διαδικασία κατά την οποία το άτομο διαμορφώνει και καταλήγει στις προτιμήσεις του για τις ποικίλες εναλλακτικές δράσεις του. Αποφασίζει τότε ποια εναλλακτική λύση θα επιλέξει σύμφωνα με κάποιους κανόνες απόφασης, και προβαίνει στη δράση.

7.7 ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον των περιβαλλοντικών ψυχολόγων για τη μελέτη των στάσεων απέναντι σε μερικά περιβαλλοντικά προβλήματα συνδέεται αφενός με τη διαρκώς αυξανόμενη αντικειμενική σημασία που αυτά τα προβλήματα έχουν λάβει και αφετέρου με την ανάπτυξη των περιβαλλοντικών οργανώσεων και την εξάπλωση του οικολογικού κινήματος. Συγκεκριμένα προβλήματα περιλαμβάνουν την εντατική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, τις διάφορες μορφές περιβαλλοντικής μόλυνσης και τους κινδύνους που

μερικά συστήματα παραγωγής ενέργειας (ιδιαίτερα της πυρηνικής) μπορούν να συνεπάγονται για την υγεία και την ευημερία των ανθρώπων (Κοσμόπουλος 2000).

Μιλώντας εμπειρικά, η έρευνα έχει κυρίως προσανατολιστεί προς τη μελέτη των τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και αξιολογούν αυτά τα προβλήματα. Ιδιαίτερη προσοχή έχει αφιερωθεί στα είδη της πληροφόρησης που τα άτομα έχουν για συγκεκριμένα προβλήματα, αφού η πληροφόρηση είναι το μέσο αναφοράς τους για την κατασκευή στάσεων.

Η περιβαλλοντική ψυχολογία έχει επίσης προτείνει την επαλήθευση της σχέσης μεταξύ των στάσεων και των συμπεριφορών που οι άνθρωποι τείνουν να υιοθετούν εν όψει μιας βελτίωσης των περιβαλλοντικών συνθηκών.

Η ποσοτική προσέγγιση που επίσης υιοθετήθηκε σε αυτή την περίπτωση, δίνει πρώτη προτεραιότητα στην ανάπτυξη των κλιμάκων μέτρησης. Έχοντας εμφανιστεί στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, πολλά όργανα και μέσα είναι σήμερα διαθέσιμα: μερικά σκοπεύουν άμεσα στην κλιμάκωση των θέσεων αξιολόγησης απέναντι στα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά στην μέτρηση της στάσης και της γνώσης που έχουν τα άτομα για το περιβάλλον και άλλα ακόμη στη διάκριση των προσανατολισμών προς τις συμπεριφορές και τις πράξεις που θεωρούνται «οικολογικά υπεύθυνες».

Εξαιτίας της εμπλοκής της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας στην εφαρμοσμένη έρευνα, η μελέτη των περιβαλλοντικών στάσεων επίσης περιλαμβάνει τη διατύπωση των προβλέψεων για τις συμπεριφορές. Η βιβλιογραφία δείχνει την κυρίαρχη τάση για την επικέντρωση πρωταρχικά στο βαθμό και την ποιότητα της πληροφόρησης / γνώσης που έχουν οι άνθρωποι για τα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα. Αυτό είναι το σημείο έναρξης από το οποίο γίνονται έρευνες για να εντοπίσουν τις σχέσεις μεταξύ της πληροφόρησης, τις αξιολογητικές θέσεις των ανθρώπων απέναντι σε συγκεκριμένα περιβαλλοντικά προβλήματα και την ετοιμότητα των συμπεριφορών για την διασφάλιση και βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών.

Ερευνώντας το πρόβλημα της ατμοσφαιρικής μόλυνσης, πραγματοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 μια μεγάλη δημοσκόπηση σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες (Μεγάλη Βρετανία, Ουγγαρία και Γιουγκοσλαβία). Η έρευνα αυτή έδειξε ότι η πλειοψηφία των υποκειμένων που ρωτήθηκαν αγνόησαν τις πιθανές αιτίες των παραγόντων που δημιουργούν αυτού του είδους τη μόλυνση, καθώς και τα πιθανά αποτελέσματα στην υγεία. Σαν μια ακραία περίπτωση, αυτό το παράδειγμα δείχνει πως η ανάληψη «μη οικολογικά υπεύθυνων συμπεριφορών» από αυτά τα άτομα, μαζί με τις ουδέτερες ή αδιάφορες στάσεις τους απέναντι στο πρόβλημα, συνδέονται με μια έλλειψη πληροφόρησης / γνώσης. Σύμφωνα με όσα έχουν αποδειχθεί σε αρκετές μελέτες, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα οι άνθρωποι να αναλαμβάνουν υπεύθυνες συμπεριφορές όταν πληροφορούνται για τις συνέπειες της ρύπανσης (Κοσμόπουλος 2000).

7.8 ΑΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Την πόλη μπορούμε να την θεωρήσουμε ως ένα τόπο που χαρακτηρίζεται από ποικίλες και αντιφατικές πραγματικότητες. Στην πόλη μπορούμε να συναντήσουμε το ενδιαφέρον και την πλήξη, τη μοναξιά και την κοινωνικότητα, την απομόνωση και την ένταξη, το καλό και το κακό, την φτώχεια και τον πλούτο.

Ο όρος πόλη χαρακτηρίζει έναν μεγάλο αριθμό ατόμων και δραστηριοτήτων που συγκεντρώνονται σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή, έτσι ώστε να δημιουργούνται οι διαστάσεις της ανθρώπινης ζωής που ονομάζουμε οργανωμένη κοινωνία (Συγκολλίτου 1997).

Το περιβάλλον της πόλης είναι ένα πολύπλοκο κατασκευασμένο περιβάλλον που προκαλεί διφορούμενες αντιδράσεις. Η πόλη αποτελεί ένα πολύπλοκο σύστημα οικονομικών, πολιτικών και βιομηχανικών δράσεων και στοιχείων επικοινωνίας. Πόλη είναι οι άνθρωποι όπως είπε και ο Σοφοκλής και οι ψυχολόγοι ενδιαφέρονται για την εμπειρία των ανθρώπων και τις συνέπειες της πόλης στη συμπεριφορά τους. Ποια είναι, λοιπόν, η φύση του πολύπλοκου αυτού περιβάλλοντος που συνιστά μια πόλη; Ποιες ψυχολογικές διαδικασίες εμπλέκονται και επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ατόμων; Τίθενται, λοιπόν, τα ακόλουθα ερωτήματα: το να μένει κανείς σε μια μεγάλη πόλη επηρεάζει τη συμπεριφορά του; Αν ναι, με ποιο τρόπο;

Μάλιστα, λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η πόλη ως ένα πλαίσιο συμπεριφοράς, έχουν γίνει μέχρι σήμερα πολλές μελέτες σχετικά με την επίδρασή της στη συμπεριφορά. Οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι βρήκαν θετικές κοινωνικές σχέσεις ως αποτέλεσμα της διαβίωσης των ατόμων στην πόλη ή ως αποτέλεσμα της βελτίωσης του αστικού σχεδιασμού και της πρόβλεψης για κάλυψη περισσότερων αναγκών των κατοίκων των πόλεων. Πολλά από τα χαρακτηριστικά του αστικού περιβάλλοντος μπορεί να οδηγήσουν σε θετικές κοινωνικές σχέσεις και η κοινωνική ζωή στην πόλη να είναι φιλική και υποστηρικτική για το άτομο. Από την άλλη, ορισμένα χαρακτηριστικά του αστικού περιβάλλοντος, όπως ο υπερβολικός θόρυβος ή η υψηλή πυκνότητα, μπορεί να οδηγήσουν τα άτομα σε κοινωνική απομόνωση.

Θα αρχίσουμε με τη θέση των περιβαλλοντικών ψυχολόγων που υποστηρίζουν πως το φυσικό περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει την επιλογή των φίλων μας, πράγμα που ίσως σε μια πρώτη θεώρηση μας φανεί περίεργο. Πρώτος παράγοντας που μας έρχεται στο νου, όταν σκεφτόμαστε το γιατί διαλέξαμε τους συγκεκριμένους φίλους, ίσως να είναι ο ψυχολογικός και το ότι μοιραζόμαστε κοινές κοινωνικές και πολιτικές θέσεις, ή ότι απολαμβάνουμε τα ίδια πράγματα. Στη συνέχεια μπορεί να διαπιστώσουμε ότι το φυσικό περιβάλλον μπορεί να έχει παίξει κάποιο ρόλο στην επιλογή των φίλων μας. Μπορεί να είμαστε γείτονες ή να

κατοικούμε στην ίδια οικοδομή, στη φοιτητική εστία, ή και να μοιραζόμαστε το ίδιο διαμέρισμα.

Έως σήμερα έχουν εμφανιστεί διάφορες θεωρίες ερμηνείας της συμπεριφοράς στην πόλη (Συγκολλίτου 1997). Κάποιες από αυτές είναι οι ακόλουθες:

Υπερφόρτιση ερεθισμών:

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το πλαίσιο μιας μεγάλης πόλης δημιουργεί στο άτομο μια υπερφόρτωση πληροφοριών. Πιο συγκεκριμένα ο Milgram, ο οποίος πρότεινε αυτή τη θεωρία, υποστηρίζει ότι όταν συγκρίνουμε την πόλη με άλλα περιβάλλοντα, όπως λόγω χάρη με ένα χωριό, είναι εμφανείς ορισμένες αντικειμενικές εξωτερικές συνθήκες. Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά μιας πόλης (ψηλά κτίρια, θόρυβος, μόλυνση, κόσμος, κ.ά.) μεταφράζονται σε ψυχολογική εμπειρία με την έννοια της υπερφόρτισης πληροφοριών. Υπό αυτές τις συνθήκες το άτομο αναγκάζεται να ακολουθήσει ορισμένες διαδικασίες προσαρμογής, οι οποίες μπορεί να είναι ποικίλες και οδηγούν στην εκδήλωση συγκεκριμένων μορφών συμπεριφοράς, που τελικά θα οδηγήσουν το άτομο στην επιτυχία ή όχι προσαρμογή. Στην περίπτωση μη προσαρμογής, εξαιτίας υπερβολικής φόρτισης, είναι δυνατό να εμφανιστούν σοβαρά ψυχοσωματικά προβλήματα.

Οι αντιδράσεις προσαρμογής ωστόσο είναι δυνατό να πάρουν ποικίλες μορφές. Δύο συμπεριφορές προσαρμογής που εξοικονομούν χρόνο και ενέργεια είναι η διάθεση λιγότερου χρόνου σε κάθε ερέθισμα και η εκδήλωση αδιαφορίας σε ερεθίσματα χαμηλής προτεραιότητας. Για παράδειγμα, αυτές οι δύο αντιδράσεις μπορούν να οδηγήσουν στην αδιαφορία απέναντι σε ένα μεθυσμένο άτομο στο δρόμο.

Άλλες τεχνικές προσαρμογής που χρησιμοποιεί το άτομο είναι το μπλοκάρισμα υποδοχής ενός «εισιόντος» πριν εισέλθει το άτομο στο σύστημα, για παράδειγμα αποφυγή οπτικής επαφής. Δηλαδή ορισμένες από τις συμπεριφορές που μοιάζουν ως ανεύθυνες κοινωνικά και φαίνεται ότι χαρακτηρίζουν τους κατοίκους των μεγάλων πόλεων, όπως για παράδειγμα η μη επέμβαση σε περίπτωση ατυχήματος ή η απροθυμία παροχής βοήθειας προς ένα άγνωστο άτομο μπορεί να είναι αποτέλεσμα των στρατηγικών που χρησιμοποιούν οι κάτοικοι ώστε να αντεπεξέλθουν στην υπερφόρτιση ερεθισμών.

Περιβαλλοντικό άγχος:

Ορισμένοι μελετητές μιλούν για το περιβαλλοντικό άγχος ως μια προσέγγιση ερμηνείας και πρόβλεψης των αντιδράσεων των ανθρώπων της πόλης. Η προσέγγιση αυτή μιλάει για την ύπαρξη ειδικών αρνητικών ερεθισμών, όπως είναι ο θόρυβος, η χωρική και κοινωνική πυκνότητα, οι οποίοι ερεθισμοί αποτελούν το κρίσιμο στοιχείο για τις αρνητικές συνέπειες της ζωής στην πόλη, σε αντίθεση με την άποψη που υποστηρίζει ότι το κρίσιμο στοιχείο είναι η υπερφόρτωση ερεθισμών. Τα αρνητικά στοιχεία της ζωής στην πόλη μπορεί να βιωθούν ως

απειλητικά και να προκαλέσουν αντιδράσεις άγχους. Αυτές οι αντιδράσεις άγχους περιέχουν στοιχεία συναισθηματικά, συμπεριφορικά και φυσιολογικά, και οδηγούν σε ποικιλία στρατηγικών προσαρμογής. Οι στρατηγικές αυτές μπορεί να είναι είτε εποικοδομητικές, όπως η χρήση λογικών μέσων για έλεγχο του παράγοντα που προκαλεί το άγχος, είτε διαλυτικές, όπως η εκδήλωση επιθετικότητας. Αν οι στρατηγικές προσαρμογής πετυχαίνουν να απομακρύνουν την απειλή, τότε συμβαίνει προσαρμογή και οι μακροχρόνιες συνέπειες του παράγοντα που προκαλεί την απειλή συχνά μπορούν να προβλεφθούν. Αν αντίθετα οι στρατηγικές δεν είναι επιτυχείς, τότε προκύπτουν μακροχρόνιες συνέπειες.

Συμπεριφορικός περιορισμός:

Μια τρίτη άποψη, πέρα από τις έννοιες της υπερφόρτωσης και του περιβαλλοντικού άγχους, είναι αυτή που προσπαθεί να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά των ανθρώπων στην πόλη, υποστηρίζοντας ότι οι κάτοικοι μιας μεγάλης πόλης βιώνουν περιορισμούς κατά την εκδήλωση των συμπεριφορών τους. Τέτοιοι περιορισμοί μπορεί να προέρχονται από το φόβο εγκλημάτων ή κλοπών, περιορισμοί τους οποίους κατά κανόνα δεν αισθάνονται να έχουν οι κάτοικοι των μικρών πόλεων ή των αγροτικών περιοχών. Αυτοί οι περιορισμοί πολύ συχνά καθορίζουν αν τα άτομα θα πετύχουν τους στόχους τους μέσα σε ένα περιβαλλοντικό πλαίσιο. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, οι κάτοικοι μιας μεγάλης πόλης που βιώνουν αυτούς τους περιορισμούς αναπτύσσουν αρνητικά συναισθήματα και κάνουν μεγάλες προσπάθειες να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Αν οι προσπάθειες εξασφάλισης ελέγχου διαρκώς αποτυγχάνουν, ή αν υπερισχύουν πολλά ανεξέλεγκτα γεγονότα, τότε τα άτομα αποτυγχάνουν να αποκτήσουν έλεγχο των κινήσεών τους στο πλαίσιο της πόλης, ακόμα και σε καταστάσεις που είναι δυνατόν να ελεγχθούν. Στην πραγματικότητα τα άτομα είναι δυνατό να βιώνουν αυτό που ονομάζουμε «μαθημένη ανημπόρια» ή απελπισία.

Υπερστελέγωση περιβάλλοντος:

Αυτή η θεωρία υποστηρίζει ότι ένα πλαίσιο και κατά συνέπεια και η πόλη μπορεί να είναι υπερστελεχωμένο, υποστελεχωμένο ή κατάλληλα στελεχωμένο. Σύμφωνα λοιπόν με την άποψη αυτή, υπερστελέγωση συμβαίνει όταν ο αριθμός των συμμετεχόντων σε ένα σύστημα ξεπερνά τις δυνατότητες που αυτό διαθέτει. Η θεωρία της στελέγωσης υποστηρίζει ότι στη μεγάλη πόλη έχουμε να κάνουμε με ένα υπερστελεχωμένο περιβάλλον. Στο περιβάλλον αυτό οι κάτοικοι απαντούν βιώνοντας συναισθήματα ανταγωνισμού και περιθωριοποίησης και βάζοντας προτεραιότητες για αλληλεπίδραση ή προσπαθώντας να αποκλείσουν άλλους από τη ζωή τους. Αν η υπερστελέγωση είναι η συνηθισμένη κατάσταση, τότε αυτές οι συμπεριφορές είναι δυνατόν να χαρακτηρίζουν την καθημερινή ζωή. Ωστόσο, όμως και εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι οι μεγάλες πόλεις προσφέρουν ποικιλία πλαισίων συμπεριφοράς,

από τα οποία μπορεί να επιλέξει το άτομο, πράγμα το οποίο έχει σίγουρα τις θετικές του πλευρές.

7.9 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Το τι είναι φυσικό περιβάλλον δεν είναι πάντοτε εύκολο να οριστεί και αυτό γιατί δεν υπάρχουν στατικές έννοιες και σημασίες. Από τότε που ο άνθρωπος κατοικεί στη Γη, το περιβάλλον έχει αλλάξει σε υπερβολικό βαθμό. Ακόμη και φυσικές περιοχές, οι οποίες δεν εκτίθενται στην ανθρώπινη δραστηριότητα, αλλάζουν οικολογικά ως αποτέλεσμα φυσικών διαδικασιών και φαινομένων, όπως είναι λόγου χάρι οι θύελλες, οι τυφώνες ή άλλες φυσικές καταστροφές. Καθώς αλλάζει η ανθρώπινη συμπεριφορά, καθώς νέες ανακαλύψεις για τη φύση της πραγματικότητας έρχονται στο φως, ενώ από την άλλη προκύπτουν νέες φιλοσοφίες για τη ζωή, η στάση μας απέναντι στον κόσμο, για τον οποίο είχαμε σχηματίσει αυτές τις έννοιες, αλλάζει επίσης.

Ο άνθρωπος, στις διάφορες φάσεις της ιστορίας του ανέπτυξε διαφορετικές αντιληπτικές στάσεις απέναντι στο φυσικό κόσμο, πράγμα που δείχνει ότι διαφορετικές κάθε φορά δυνάμεις υπαγόρευαν αυτές τις αντιλήψεις του. Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει μία πολύ διαφορετική αντίληψη του τι είναι σημαντικό για το περιβάλλον του από αυτήν του πρωτόγονου ανθρώπου, και οι δύο πάλι αυτές αντιλήψεις διαφέρουν σημαντικά από την παγανιστική αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ή αργότερα από αυτήν των θεολόγων του Μεσαίωνα. Επιπλέον, καμία από αυτές τις «ερμηνείες» του φυσικού κόσμου δεν έχει μεγάλες ομοιότητες με τη σχετική φιλοσοφία που ανέπτυξε η Ανατολή. Ένας τρόπος να εξηγήσουμε αυτές τις διαφορές είναι να δεχτούμε ότι η στάση του ανθρώπου απέναντι στο περιβάλλον είναι μια αντανάκλαση της ανάγκης του να βρει μια ασφαλή και με σημασία θέση για τον εαυτό του μέσα σε αυτό. Έτσι, στη Δύση αυτή η ανάγκη οδήγησε σε μια ανθρωποκεντρική άποψη για τον κόσμο, μια άποψη που διαχώριζε τον άνθρωπο από τη φύση, καθιστώντας τον, σύμφωνα με τα λόγια του Πλάτωνα, «το μέτρο όλων των πραγμάτων». Υπό μια τέτοια οπτική γωνία μπορούμε να φανταστούμε ένα σύμπαν που προηγήθηκε της άφιξης μας στη γη και που σίγουρα θα εξακολουθήσει να υπάρχει σε περίπτωση που η ανθρώπινη ζωή εξαφανιστεί. Ωστόσο, το καθημερινό περιβάλλον στο οποίο ζούμε αποκτά αξία μόνο στο βαθμό που προβάλλουμε ανθρώπινη σημασία. Ο δυτικός άνθρωπος έχει πάντοτε την τάση να δέχεται το φυσικό περιβάλλον ως ένα δεδομένο που υπόκειται στον ανθρώπινο έλεγχο, αλλά παρ' όλα αυτά ως κάτι ανεξάρτητο από την ανθρώπινη ύπαρξη. Βρίσκουμε μία θέση στη φύση, όχι όμως απαραίτητα ως μέρος της οργάνωσης που διέπει τη φύση. Έχουμε περισσότερο την τάση να προσαρμόζουμε τον κόσμο στους εαυτούς μας παρά το αντίστροφο. Αυτή η δυτική, επιστημονικά προσανατολισμένη, παράδοση είναι μία στάση πρόβλεψης και ελέγχου που

οδηγεί στη χρησιμότητα. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή η αξία του περιβάλλοντος έγκειται στο ότι το κατοικούμε.

Συγκρίνοντας την παραπάνω θεώρηση με αυτήν του ανθρώπου της Ανατολής, θα λέγαμε ότι σύμφωνα με τη δεύτερη ο άνθρωπος δεν θεωρείται μια ύπαρξη ξεχωριστή από το περιβάλλον του, αλλά μέρος του οργανικού συνόλου της φύσης, μια ύπαρξη που έχει άμεση εμπειρία του φυσικού κόσμου, χωρίς την ανάγκη επιστημονικών μοντέλων για να εξηγήσει αυτόν τον κόσμο.

Οι παραπάνω θεωρήσεις μπορούν να μας δώσουν μια κάποια ερμηνεία για τη διαφορετική κάθε φορά αντιμετώπιση της φύσης από τους ανθρώπους και του τι είναι φυσικό περιβάλλον. Μπορεί οι σύγχρονες επιστημονικές ερμηνείες να μην αφήνουν περιθώρια για τα φυσικά πνεύματα και το σύμπαν να μετριέται και να γίνεται κατανοητό χωρίς την επίκληση της μαγείας ή της θρησκείας, ωστόσο ο σύγχρονος άνθρωπος νοιώθει – με το δικό του τρόπο – ένα σεβασμό απέναντι στη φύση. Βρίσκει ανακούφιση απομακρυνόμενος από έναν κόσμο φτιαγμένο από τον ίδιο, που φαίνεται όμως ότι τον καταπιέζει, για να στραφεί σε ένα πιο «φυσικό» κόσμο, που ίσως του υπόσχεται ψυχική ανανέωση. Πέρα από αυτό όμως, η οικολογική κρίση ανάγκασε το σύγχρονο άνθρωπο να σκεφτεί για το φυσικό περιβάλλον με ένα αποκαλυπτικό τρόπο.

Από όσα εκθέσαμε παραπάνω σχετικά με το φυσικό περιβάλλον ίσως δόθηκε η εντύπωση ότι με τον όρο αυτό εννοούμε τη φύση και μόνο. Στην πραγματικότητα, λέγοντας φυσικό περιβάλλον, πιο σωστό θα ήταν να συμπεριλάβουμε οτιδήποτε είναι έξω από τον άνθρωπο. Εκτός από ό,τι περιγράψαμε ως φυσικό κόσμο, επιπλέον η ποικιλία των χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος, όπως τα κτίσματα, οι γεωγραφικές περιοχές, το μέγεθος μιας γειτονιάς ή μια ολόκληρη πόλη, δηλαδή ολόκληρο το οικιστικό περιβάλλον αποτελούν τελικά το φυσικό περιβάλλον.

7.10 ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Οι φυσικές καταστροφές είναι σχετικά σπάνια συμβάντα, αλλά εξαιτίας των δραματικών συνεπειών τους δίνουν την εντύπωση σε αυτούς που συμβαίνει να τις έχουν ζήσει ότι είναι πολύ πιο συχνές και η ανάμνηση τους κρατάει για χρόνια. Τα περισσότερα άτομα έχουν βιώσει ελάχιστες φυσικές καταστροφές και αυτό συμβαίνει μόνο αν ζουν σε περιοχές που πλήττονται συχνά από αυτές. Οι φυσικές καταστροφές προκαλούνται από φυσικές δυνάμεις και δεν μπορούν να τεθούν υπό τον έλεγχο του ανθρώπου, ο οποίος πρέπει να μάθει να ζει με αυτές.

Οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι φυσικές καταστροφές θεωρούνται τα φυσικά συμβάντα που προκαλούν μεγάλο βαθμού καταστροφές, για τις οποίες απαιτείται μεγάλη βοήθεια, δηλαδή είναι η φύση του συμβάντος και το μέγεθος της ζημίας που θα

καθορίσουν τι θα ονομάσουμε φυσική καταστροφή. Ωστόσο άλλοι ερευνητές δεν συμφωνούν με την άποψη αυτή, υποστηρίζοντας ότι οι φυσικοί δείκτες δεν είναι αρκετοί για να προσδώσουν το χαρακτηρισμό της φυσικής καταστροφής, αλλά ως κριτήριο πρέπει να ληφθεί το κατά πόσο τα άτομα, οι ομάδες και η όλη λειτουργικότητά τους διαταράσσεται.

Συχνά μπορεί να υπάρχει μικρή φαινομενικά καταστροφή και ωστόσο η διαλυτική επίδραση στα άτομα να είναι μεγάλη. Έτσι, ορθότερος ορισμός των φυσικών καταστροφών θα ήταν εκείνος που θα περιλάμβανε τα συμβάντα που προκαλούνται από φυσικές δυνάμεις και διαταράσσουν τους πληθυσμούς στους οποίους συμβαίνουν.

Τα πιο κοινά χαρακτηριστικά των φυσικών καταστροφών συνήθως είναι η προειδοποίηση, η διάρκεια και η ένταση. Οι φυσικές καταστροφές, όπως είναι γνωστό, τις περισσότερες φορές είναι απρόβλεπτες και ξαφνικές, ενώ η διάρκειά τους είναι ελάχιστη, αφού μπορεί να διαρκέσουν από δευτερόλεπτα μέχρι λίγες το πολύ ημέρες. Αφού περάσει η πρώτη κρίση, αρχίζουν οι λειτουργίες προσαρμογής στη νέα κατάσταση, πράγμα όμως που απαιτεί από τα άτομα μεγάλη προσπάθεια.

Ύστερα από όσα εκθέσαμε παραπάνω, τίθεται το ερώτημα ποιες μπορεί να είναι οι επιπτώσεις των φυσικών καταστροφών στη συμπεριφορά και την ψυχική υγεία των ατόμων.

Η συμπεριφορά των «θύμάτων» των φυσικών καταστροφών ποικίλει ανάλογα:

- Με το άτομο.
- Τις συνθήκες στις οποίες βρίσκεται κατά τη διάρκεια της καταστροφής (π.χ. εάν η οικογένειά του είναι κοντά του την ώρα της καταστροφής).
- Το είδος και τη διάρκεια της καταστροφής.
- Τα αποτελέσματα.

Από την επισκόπηση των σχετικών ερευνών (Συγκολλίτου 1997) φαίνεται ότι ορισμένοι ερευνητές καταλήγουν στην άποψη ότι οι φυσικές καταστροφές προκαλούν σοβαρές διαταραχές και άγχος, που μπορούν να οδηγήσουν σε διαρκή συναισθηματικά προβλήματα, ενώ ορισμένοι άλλοι υποστηρίζουν ότι οι ψυχολογικές επιπτώσεις είναι οξείες αλλά αντιπαρέρχονται μόλις περάσει ο κίνδυνος.

Το άγχος προέρχεται από πολλές αιτίες:

- Από την απειλή της οικογένειας, λόγω θανάτου μελών, χωρισμού και τραυματισμού.
- Από την απειλή της περιουσίας, που αφορά την καταστροφή του σπιτιού και την απώλεια περιουσιακών στοιχείων.
- Από την απειλή του ίδιου του «θύματος», λόγω τραυματισμού, αρρώστιας, κούρασης, στέρησης ύπνου και φαγητού.
- Από θλίψη – έντονη αντίδραση σε όλες τις μορφές αποστέρησης (απώλεια προσώπων, αλλαγές στον τρόπο ζωής, απώλεια περιουσιακών στοιχείων κ.ά.).

Σχετικά με τις αντιδράσεις του άγχους (Παπαδοπούλου 1984) μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής κατηγορίες:

1. **Σωματικές αντιδράσεις** που εκδηλώνονται με ταχυκαρδία, γρήγορη αναπνοή, ναυτία και εμετό, ξηροστομία, διαταραχές στην όρεξη και στην πέψη, καθώς και αϋπνία
2. **Ψυχολογικές αντιδράσεις** που μπορεί να έχουν τις ακόλουθες μορφές:
 - **Θριαμβευτική αδιαφορία:** Μπορεί να συμβεί όταν το άτομο αντιλαμβάνεται ότι έχει επιζήσει. Συνήθως διαρκεί πολύ λίγο, καθώς βλέπει ότι υποφέρει λιγότερο από άλλους που έχουν πληγεί περισσότερο.
 - **Δυσπιστία – απόσυρση:** Καθώς η καταστροφή είναι μία πραγματικότητα, ορισμένα άτομα έχουν την τάση να αρνούνται να πιστέψουν το γεγονός. Παρουσιάζουν απόσυρση για να μην αντιμετωπίσουν την κατάσταση.
 - **Θυμός:** Συνήθως το άτομο κατηγορεί τους άλλους, ίσως να νιώθει ενοχές για ό,τι του έχει συμβεί.
 - **Ενοχή:** Μπορεί να αναπτύξει σύμπλεγμα ενοχών για φανταστικούς λόγους, π.χ. για τα προστατευτικά μέτρα που έπρεπε να πάρει, για τη βοήθεια που έπρεπε να προσφέρει στα μέλη της οικογένειάς του κ.ά.
 - **Φόβος – ανικανότητα:** Αισθάνεται φόβο για μελλοντικά γεγονότα και συγχρόνως ανικανότητα να αντιμετωπίσει τις καταστάσεις που θα προκύψουν.
 - **Υπερβολικές αντιδράσεις,** όπως είναι η παθητικότητα, η υπερδραστηριότητα (έντονες συζητήσεις με εριστική διάθεση, αστεϊσμοί και τάσεις για κριτική).

Οι ψυχολογικές συνέπειες λίγους μήνες μετά την καταστροφή έχει διαπιστωθεί ότι σπάνια διαρκούν σε πάνω από 25-30% του πληθυσμού, και αυτό συμβαίνει σε εκείνα τα άτομα που έχουν πληγεί περισσότερο. Δηλαδή, θα ήταν πιο σωστό να υποστηριχθεί ότι είναι μάλλον η απώλεια περιουσιακών στοιχείων ή και αγαπημένων προσώπων εκείνη που οδηγεί σε ψυχολογικά προβλήματα που διαρκούν, παρά η ίδια η φυσική καταστροφή. Η άποψη αυτή συμφωνεί και με την έρευνα του Erikson το συμπέρασμα ότι πολλά από τα συμπτώματα των επιζώντων μιας φυσικής καταστροφής πηγάζουν από τη διάλυση της κοινότητας. Αποπροσανατολισμός και έλλειψη συνοχής είναι κοινά συμπτώματα μεταξύ των επιζώντων όταν η κοινότητα έχει διαλυθεί.

Σχετικά με τις αντιδράσεις της κοινότητας κατά την περίοδο πριν την καταστροφή, αυτές χαρακτηρίζονται από υπερδραστηριότητα, μειωμένη δραστηριότητα και μη αποτελεσματικότητα στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της καταστροφής, καθώς και άρνηση του προβλήματος ή απώθησή του.

Κατά την περίοδο της προειδοποίησης, η κοινότητα χαρακτηρίζεται από υπερδραστηριότητα ή πανικό και ζητά πληροφόρηση για να αποφύγει τον κίνδυνο. Τα άτομα που είχαν πρόσφατα εμπειρία καταστροφής είναι πολύ ευαίσθητα, σε αντίθεση με τα άτομα

που δεν έχουν εμπειρία από καταστροφές και που εκφράζουν άρνηση ή δυσπιστία απέναντι στην πραγματικότητα.

Τα άτομα στην προσπάθειά τους να ανταποκριθούν στα πρώτα σημεία του κινδύνου λαμβάνουν υπ' όψη τη φύση, την ένταση της απειλής, το χρόνο, την αποτελεσματικότητα των διαθέσιμων μέτρων και το κόστος που θα έχουν για αυτόν.

Κατά την περίοδο της καταστροφής, ο φόβος διεγείρει την ενστικτώδη αντίδραση για αυτοπροστασία των ατόμων. Κυρίως σε αυτή την περίοδο εμφανίζονται δύο καταστάσεις. Η μία είναι αυτή της δυσπιστίας και της άρνησης και η δεύτερη της διεγερσης και της δραστηριοποίησης καθώς η πραγματικότητα της κατάστασης αναγνωρίζεται. Η αντίληψη ότι τα άτομα γίνονται «υστερικά» στην παρουσία του κινδύνου δεν στηρίζεται σε δεδομένα έρευνας (Παπαδοπούλου 1984).

Κατά την περίοδο αμέσως μετά το γεγονός έρευνες των τελευταίων χρόνων έχουν δείξει ότι όσοι επιστούν από την καταστροφή αναλαμβάνουν να φέρουν σε πέρας πολλά από τα καθήκοντα διάσωσης και παροχής βοήθειας στα θύματα και ότι αν μια κοινότητα αποκοπεί για ένα χρονικό διάστημα θα αναπτύξει μορφές επείγουσας οργάνωσης για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα. Αν και πολλά άτομα παραμένουν «ζαλισμένα» και υπό καθεστώς «σύγχυσης», μετά την καταστροφή συνήθως αποκτούν αυτοέλεγχο μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα και αν δεν έχουν τραυματισθεί αρχίζουν να βοηθάνε συγγενείς και γείτονες. Ωστόσο, οι εκδηλώσεις αμοιβαίας βοήθειας μεταξύ των θυμάτων εξαρτάται από τις πηγές και τα διαθέσιμα μέσα που επιτρέπει η κατάσταση.

Τα προβλήματα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου είναι:

- Ασυντόνιστη δραστηριότητα.
- Σύγκρουση ρόλων.
- Προβλήματα οργάνωσης και συντονισμού.

Τέλος, η περίοδος της αποκατάστασης χαρακτηρίζεται από μία αύξηση στη δραστηριότητα. Τα άτομα που έχασαν συγγενείς, τα σπίτια τους κ.ά. σιγά-σιγά αρχίζουν να συνειδητοποιούν την έκταση των προβλημάτων. Παρατηρούνται αντιδράσεις όπως θλίψη, οδύνη και πόνος, αλλά γενικά υπάρχει μία τάση για έκφραση θυμού ή δυσαρέσκειας και μνησικακίας, ειδικά εναντίον οποιασδήποτε αρχής θεωρούν υπεύθυνη για την κατάστασή τους.

Όσον αφορά τις αντιδράσεις σε σχέση με την ηλικία, έχει διαπιστωθεί ότι τα πιο ηλικιωμένα άτομα μπορεί να δίνουν έμφαση στην απώλεια αγαθών που συμβολίζουν τις φάσεις της ζωής τους. Τα παιδιά παίρνουν τα μηνύματά τους από τους γονείς και απαντούν στο φόβο ή στην έλλειψη φόβου εκείνων. Όταν εκτίθενται με άμεσο τρόπο σε περιβαλλοντική διάλυση, αντιδρούν πολύ έντονα σε σκηνές θανάτου ή απώλειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

8.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας δίνει σήμερα έμφαση στη γνώση της λειτουργίας της Γης, της οποίας εμείς οι άνθρωποι είμαστε κάτοικοι, το ίδιο σημαντικοί όπως οι φυτικοί και οι ζωικοί οργανισμοί. Γιατί η δική μας η ζωή δεν είναι ανεξάρτητη από αυτούς και δεν μπορούμε να ζήσουμε χωρίς αυτούς.

Οι αξίες της Κοινωνικής Εργασίας και της Οικολογίας συμπίπτουν και οι απώτεροι σκοποί και των δύο συμβαδίζουν. Μόνο που από τη θέση της κοινωνικής δικαιοσύνης, την οποία προασπίζεται η Κοινωνική Εργασία, οδηγούμαστε τώρα στη θεώρηση μιας «δικαιοσύνης» ευρύτερης – για το συμφέρον του συνόλου της ζωής στον πλανήτη, του συνόλου της Γης, που σε τελευταία ανάλυση είναι το συμφέρον του ανθρώπου με τον οποίο ουσιαστικά εργάζεται άμεσα ο Κοινωνικός Λειτουργός.

Σχέση Κοινωνικής Εργασίας – Οικολογίας (Καλοδήμου – Ιωαννίδη 1993)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ
Η αξία και το ανεπανάληπτο κάθε ατόμου, ομάδας ή κοινότητας..	Η αξία κάθε όντος, οικοσυστήματος και βιοκοινότητας.
Η αυτοδιάθεση και η συμμετοχή ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων για προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη.	Η αξία του συνόλου των βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων της Γης.
Η ανθρώπινη συνείδηση, δυνατότητα και ευθύνη για προώθηση προσωπικής εξέλιξης, κοινωνικής συνύπαρξης και πνευματικής ενατένισης.	Η αξία της Γης ως ενιαίου και αυτορυθμιζόμενου «Όλου».
	Η αλληλεξάρτηση του Συμπαντικού Πνεύματος και της αυτοργάνωσης της Γης για την προώθηση των σκοπών της πορείας της ως «Όλον».

Σημαντική είναι η συμβολή που μπορεί να έχει η Κοινωνική Εργασία με τη μεθοδολογία παρέμβασής της στον κοινωνικό χώρο για την «εκπαίδευση» και την «ευαισθητοποίηση» των πολιτών σε περιβαλλοντικά θέματα. Διότι μπορεί να χρησιμοποιήσει εποικοδομητικά ένα φάσμα μεθοδολογικών προσεγγίσεων, από τη «συνέντευξη» και τη δημιουργία κινήτρων για συμμετοχή και «συναίνεση» μέχρι την προώθηση της «κοινωνικής δράσης» για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η Κοινωνική Εργασία επαναδιατυπώνει σήμερα αυτό που μέχρι πρόσφατα ονόμαζε «Σύστημα – Πελάτη», σε ένα σύστημα ευρύτερο: αυτό των «δικαιούχων πολιτών». Το κεντρικό σημείο στο «σύστημα» αυτό είναι το βίωμα της διαταραχής της σχέσης του ανθρώπου με το φυσικό του περιβάλλον, πράγμα που σημαίνει ότι η προστασία του περιβάλλοντος δεν θα πρέπει να αφήνει αδιάφορο κανένα από εμάς, αντιθέτως όλοι θα πρέπει να ενεργούμε για την ύπαρξη μιας ομαλούς σχέσης μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος.

Στην Ελλάδα, την τελευταία δεκαετία παρατηρείται έντονη κινητικότητα για το ζήτημα της περιβαλλοντικής προστασίας και αγωγής. Σε επίπεδο των πρακτικών της Κοινωνικής Εργασίας, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί έχουν εμπλακεί με διάφορους τρόπους σε περιβαλλοντικά προγράμματα. Ένα ερώτημα που τίθεται εδώ είναι, ποια μπορεί να είναι η συμβολή του Κοινωνικού Λειτουργού σε ένα τέτοιο πρόγραμμα. Ασφαλώς, ο Κοινωνικός Λειτουργός δεν μπορεί να υποκαταστήσει τον ειδικό σε οικολογικά ζητήματα επιστήμονα. Μπορεί όμως να συμβάλλει στη διαμόρφωση των όρων προαγωγής μιας κοινωνικής – οικολογικής συνείδησης, η οποία θα αφορά την αντίληψη και επεξεργασία της κοινωνικής – οικολογικής πραγματικότητας και την ανάδειξη των προβληματικών αλληλεξαρτήσεων στη σχέση ανθρώπου και φύσης, συμβάλλοντας με τις ιδιαίτερες γνώσεις και δεξιότητές του στον τομέα της κοινοτικής συμμετοχής και την οργάνωση ομάδων ενδιαφερόντων και δράσης. Μπορεί, για παράδειγμα, να συνεργαστεί με οικολογικές και περιβαλλοντικές οργανώσεις, να συγκροτήσει ομάδες δράσης και ενημέρωσης, να συνδέσει προγράμματα σχολικής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με πρακτικές κοινοτικής ανάπτυξης και τέλος να οργανώσει σε συνεργασία με τον τοπικό πληθυσμό ενημερωτικές εκστρατείες και να συνδέσει τις δραστηριότητες αυτές με τις αξίες της αλληλεγγύης, της συμμετοχής και της οικολογίας.

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί δεν επιτρέπεται να είναι απόντες από τα δρώμενα του οικολογικού – περιβαλλοντικού χώρου στη χώρα μας. Αντίθετα, ως πρόσωπα και όχι μόνο ως επαγγελματίες, είναι απαραίτητο να γίνουν μέλη ομάδων γειτονιάς και περιφέρειας, έστω κι έξω από το χώρο εργασίας τους, αν δεν μπορούν στα πλαίσια της υπηρεσίας τους.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός είναι ουσιαστικά ο μόνος που εργάζεται επαγγελματικά με τον πολύ κόσμο της «ένδειας» (η γενικευμένη σήμερα έννοια της φτώχειας) και απουσιάζει ως πρόσωπο και ως ειδικός από τους χώρους, όπου αυτή η «ένδεια» εκδηλώνεται.

Σχέση Κοινωνικής Εργασίας – Οικολογίας (Καλοδήμου – Ιωαννίδη 1993)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ
Ο άνθρωπος ως βιολογικό, κοινωνικό και πνευματικό ον.	Η γνώση των Οικοσυστημάτων (Οργάνωση και λειτουργία τους).
Η προσέγγιση της Κοινωνικής Εργασίας με κάθε Άτομο και Οικογένεια.	Η σημασία της αλληλεξάρτησης και της διατήρησης της θέσης κάθε όντος στο

<p>Η σημασία της συνέντευξης για τη διερεύνηση των κινήτρων και των αναγκών.</p> <p>Η αναζήτηση της έμπνευσης, της δημιουργικότητας και της ύπαρξης κάθε ατόμου.</p> <p>Η συστηματική θεώρηση της ανάλυσης των αιτημάτων ατόμων, ομάδων, κοινοτήτων.</p> <p>Η προσέγγιση ειδικών ομάδων που πλήττονται από τις νέες μορφές φτώχειας και υποβάθμισης περιβάλλοντος και σχέσεων.</p> <p>Κοινωνική Εργασία με Κοινότητες, με ειδική αναφορά στην Τοπική Ανάπτυξη και Οργάνωση, το Σχεδιασμό και την Κοινωνική Δράση.</p>	<p>περιβάλλον.</p> <p>Η συνύπαρξη και προώθηση της Γης ως «Όλον».</p> <p>Η γνώση των διαταραχών στα οικοσυστήματα και η απειλή για τη συνύπαρξη.</p> <p>Η επανεξέταση της έννοιας του «χρήσιμου» και του «ισχυρού».</p> <p>Το συμφέρον του «όλου» και οι επιπτώσεις στο ανθρώπινο είδος που διαταράσσει τους σκοπούς του «Όλου».</p>
---	--

Οι Berger και Kelly (Ζαϊμάκης 2001) προτείνουν την ενσωμάτωση στις αναφορές μιας Οικολογικής Κοινωνικής Εργασίας τις παρακάτω θέσεις:

Καθώς οι άνθρωποι είναι χαρακτηριστικά στοιχεία ενός απέραντου σύμπαντος, το ενδιαφέρον της Κοινωνικής Εργασίας θα πρέπει να επεκτείνεται από την αλληλεπίδραση ανθρώπου – κοινωνικού περιβάλλοντος, στις ευρύτερες αλληλεξαρτήσεις που παρατηρούνται ανάμεσα στα οικοσυστήματα του πλανήτη.

Η Κοινωνική Εργασία θα πρέπει να προάγει τον αυτοκαθορισμό και το σεβασμό του ανθρώπου μέσα σε ένα οικολογικό πλαίσιο ατομικού και κοινοτικού σεβασμού προς τη φύση. Επίσης, θα πρέπει να γνωρίζει τη μεταβλητή ικανότητα ανοχής της βίωσης στις βλαπτικές ανθρωπογενείς παρεμβάσεις και να υπερασπίζεται την ακεραιότητα των φυσικών οικοσυστημάτων.

Το δικαίωμα των ανθρώπων να μοιράζονται ισότιμα τον παγκόσμιο πλούτο, σημαίνει, πως η παγκόσμια αρμονία δεν μπορεί να υπάρξει όσο υφίσταται η άνιση κατανομή του. Οι παρεμβάσεις της Κοινωνικής Εργασίας, λοιπόν, θα πρέπει να προσανατολίζονται όχι μόνο στην κάλυψη βραχυχρόνιων αναγκών ευάλωτων ατόμων και ομάδων αλλά και στις ανάγκες των επερχόμενων γενεών.

Η Κοινωνική Εργασία θα πρέπει να προάγει κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά συστήματα τα οποία θα σέβονται την ακεραιότητα του πλανήτη και θα εισάγουν νέες πρακτικές δράσης, που θα είναι φιλικές προς το περιβάλλον και θα μειώνουν τους οικολογικούς κινδύνους.

Ο άνθρωπος, έχει την ικανότητα να προασπίσει τη βιωσιμότητα του πλανήτη και να αναζητήσει υγιείς και εύρωστους τρόπους ζωής. Είναι υποχρέωση των επαγγελματιών

Κοινωνικών Λειτουργών να συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών για τους κινδύνους που απειλούν τον πλανήτη και στη διαμόρφωση ενός οικολογικού κοινοτικού ήθους.

Η Κοινωνική Εργασία θα πρέπει να συμβάλλει στο χώρο του οικολογικού κινήματος, όπου διατυπώνεται η ανάγκη για ομάδες δράσης και για εμπυχωτές των ομάδων αυτών, ώστε οι σημαντικές αυτές «κοινότητες» να μη διαλύονται. Η ισχυροποίηση των οικολογικών δικτύων – εθνικών και διασυνοριακών – είναι πλέον επιτακτική ανάγκη. Για αυτό το λόγο, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί, θα πρέπει να μελετήσουν παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις, την «Οικολογία του Ανθρώπου» και το μάθημα της Οικολογίας θα πρέπει να ενταχθεί στα προγράμματα σπουδών των σχολών Κοινωνικής Εργασίας. Ακόμα, θα πρέπει να γνωρίσουν το «Δίκαιο Περιβάλλοντος» και να συμβάλλουν με την αναγνωρισμένη τους επαγγελματική πρακτική στην προώθηση δικαιωμάτων για την προάσπιση των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του πολίτη, που πλήττεται από τις ανεξέλεγκτες παραβάσεις. (Ζαϊμάκης 2001)

Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Κοινωνικός Λειτουργός θα πρέπει να δραστηριοποιείται σε τρία επίπεδα:

Πρώτον, στη συγκρότηση του αναφερόμενου σε περιβαλλοντικά θέματα θεωρητικού υπόβαθρου και στην ενσωμάτωση στο λόγο της Κοινωνικής Εργασίας οικολογικών αναφορών.

Δεύτερον, στη διαμόρφωση μεθοδολογικών εργαλείων και τεχνικών παρέμβασης σε ζητήματα οικολογικής δράσης.

Τρίτον, στην ένταξη στα εκπαιδευτικά προγράμματα Κοινωνικής Εργασίας οικολογικών μαθημάτων και την εκπαίδευση των φοιτητών και σπουδαστών των σχολών Κοινωνικής Εργασίας σε τεχνικές παρέμβασης φιλικές προς το περιβάλλον, οι οποίες θα προωθούν στη πράξη τις ιδέες της συμφιλίωσης ανθρώπου και φύσης. (Ζαϊμάκης 2001)

Θα ολοκληρώσουμε το παρόν κεφάλαιο παραθέτοντας την αναφορά του νομπελίστα κοινωνιοβιολόγου, Κόνραντ Λορέντς, σχετικά με το τι χρειάζεται να κάνει ο επιστήμονας σήμερα για τον κόσμο γύρω του. Ο γνωστός νομπελίστας αναφέρεται στην ανάγκη του «κηρύττειν», όπου με αυτό εννοεί ότι η ενσυνείδηση του σημερινού πολίτη, η αφύπνισή του είναι απαραίτητη και επιτακτική και θα πρέπει να ξεκινάει με την αλλαγή του ίδιου του προσωπικού του τρόπου ζωής, που οφείλει να γίνεται όλο και πιο λιτός και ταπεινός.

8.2 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τα τελευταία χρόνια, διεθνώς, εμπλέκονται όλο και περισσότερο οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας σε προγράμματα παροχής βοήθειας σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών. Αυτό συμβαίνει γιατί αναγνωρίζεται η ανάγκη ότι τα «θύματα» μιας καταστροφής, πέρα από την οποιαδήποτε πρακτική βοήθεια κυρίως κατά την επείγουσα φάση, έχουν ανάγκη «υποστηρικτικής βοήθειας» για να αντιμετωπίσουν τα ειδικά κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα και να γίνουν αυτοδύναμα και ανεξάρτητα όσο το δυνατό γρηγορότερα.

Η αντίληψη για την αποστολή των Κοινωνικών Λειτουργών σε περιπτώσεις καταστροφών περιορίζονταν συνήθως στην εκτίμηση των αναγκών των θυμάτων, στην παροχή καταλυμάτων, τροφίμων και ιματισμού, στην καταγραφή των ατόμων με ειδικές ανάγκες και στη δραστηριοποίησή τους για την αντιμετώπισή όλων των προαναφερόμενων αναγκών. Χωρίς να αμφισβητείται η σημασία της ανάγκης για τις παραπάνω ενέργειες, ο ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών δεν θα πρέπει να περιορίζεται μόνο σε αυτές.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός, λόγω της εκπαίδευσής του και των γνώσεων που διαθέτει σχετικά με τον άνθρωπο και τις ατομικές ομαδικές και κοινωνικές εκδηλώσεις της ζωής του, είναι μία από τις κύριες ειδικότητες που μετέχει στην ομάδα «βοήθειας» σε όλες τις φάσεις: πριν την καταστροφή, κατά τη διάρκεια της οξείας φάσης και κατά τη φάση της αποκατάστασης.

Πολλοί παράγοντες όπως το «σοκ» από την καταστροφή, ο θάνατος ή ο τραυματισμός αγαπημένων προσώπων, οι αλλαγές στις συνθήκες διαβίωσης, η απώλεια εισοδήματος κ.ά. δημιουργούν προβλήματα που επηρεάζουν την ικανότητα δραστηριοποίησης του ατόμου για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του.

Ο κύριος στόχος της Κοινωνικής Υπηρεσίας στις περιπτώσεις των φυσικών καταστροφών θα πρέπει να είναι ο εντοπισμός και η παροχή βοήθειας στα άτομα εκείνα που υποφέρουν «συναισθηματικά», ή σε εκείνα των οποίων οι βασικές ανάγκες δεν καλύπτονται. Επίσης ειδικότερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις «ευπαθείς» κοινωνικές ομάδες, όπως παιδιά, άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένοι, έγκυες και μητέρες σε γαλουχία, άρρωστοι, καθώς και στα άτομα εκείνα που η καταστροφή έχει υπερτονίσει τα οικογενειακά τους προβλήματα (Παπαδοπούλου 1984).

Η Κοινωνική Υπηρεσία είναι απαραίτητο να κινητοποιήσει τις πηγές βοήθειας μεταξύ των «θυμάτων» και των μέσων και υπηρεσιών της κοινότητας, να δημιουργήσει σωστά κανάλια επικοινωνίας μεταξύ των «θυμάτων» και των οργανώσεων και να αναπτύξει δραστηριότητες που θα προάγουν τη γενική ευημερία, εμπλέκοντας τους ενδιαφερόμενους στο σχεδιασμό των προγραμμάτων για την αποκατάστασή τους.

Πιο συγκεκριμένα, ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί μέσω προγραμμάτων να συμβάλλει προληπτικά στην αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για την εκπαίδευση και την προετοιμασία του πληθυσμού. Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να αναλάβει τόσο την οργάνωση όσο και την εκτέλεση πολλών προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και ενεργού συμμετοχής, όπως:

- **Εκπαίδευση στα σχολεία** (δημοτικά, γυμνάσια, λύκεια, τριτοβάθμια εκπαίδευση, λέσχες νέων, κ.ά.): Η εκπαίδευση αυτή θα μπορούσε να συνδυάσει θεωρία και πράξη. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να συζητήσουν με τις οικογένειές τους μια πιθανή κατάσταση (π.χ. ένα σεισμό) και να αποκτήσουν γνώση για την κινητοποίησή τους πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την καταστροφή.
- **Μαζική ενημέρωση σχεδίων ετοιμότητας:** Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορούν να συμβάλλουν στην ενημέρωση των ανθρώπων, προβάλλοντας εκπαιδευτικά προγράμματα πριν την καταστροφή αλλά και κρατικά μηνύματα, οδηγίες και συμβουλές κατά τη διάρκεια της καταστροφής. Για παράδειγμα, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σε προγράμματα για την ενημέρωση των αναπήρων και των οικογενειών τους για τις τεχνικές διάσωσης.
- **Δραστηριότητες του Κοινωνικού Λειτουργού σε επίπεδο γειτονιάς:** Οι δραστηριότητες αυτές θα μπορούσαν να εμπλέξουν άτομα που θα εκπαιδευτούν σε ομάδες για το πώς θα προστατεύσουν τον εαυτό τους αλλά και πώς θα βοηθήσουν τους συνανθρώπους τους.
- **Ασκήσεις ετοιμότητας** (θεωρητικές, πρακτικές, επικοινωνίας, κινητοποίησης)
- **Στρατολόγηση, εκπαίδευση και εποπτεία εθελοντών.**

Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί επίσης να αναλαμβάνει και αρμοδιότητες σε σχέση με τα θύματα της καταστροφής, όπως:

- **Εκτίμηση αναγκών και πηγών βοήθειας:** Αυτή είναι μια πρωταρχικής σημασίας ενέργεια προκειμένου να δραστηριοποιηθούν τα προγράμματα ανακούφισης. Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί θεωρούνται οι πλέον κατάλληλοι για την εκτίμηση των κοινωνικών, οικονομικών και ψυχολογικών αναγκών των θυμάτων. Η αρχική εκτίμηση πρέπει να γίνει όσο το δυνατόν γρηγορότερα για να επιτευχθεί άμεση επέμβαση και μακροπρόθεσμα θα ακολουθήσουν τα προγράμματα αποκατάστασης.
- Καταγραφή και ενημέρωση των θυμάτων.
- Επείγουσα διατροφή και ιματισμός.
- Προσωρινή μεταστέγαση των θυμάτων.
- Κοινωνική Εργασία με άτομα και οικογένειες: Ο Κοινωνικός Λειτουργός εφαρμόζει μια σειρά υποστηρικτικών μεθόδων που στην ελάττωση του πόνου και της αγωνίας των ατόμων, αλλά και στη διευκόλυνση της προσαρμογής τους στις νέες συνθήκες.

Εκτιμά κατά πόσο η οικογένεια μπορεί να καλύψει κάποιες από τις ανάγκες της και ανάλογα παραπέμπει σε ειδικές οργανώσεις. Φροντίζει για την παροχή οικονομικής βοήθειας – όπου χρειάζεται – και επιμελείται των περιπτώσεων που χρειάζονται παρακολούθηση.

- Προώθηση συμμετοχής των άμεσα πληγέντων στο σχέδιο ανακούφισης.

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ
ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έρευνα με την οποία ασχοληθήκαμε, στα πλαίσια της πτυχιακής αυτής εργασίας, είχε το εξής θέμα: **«Καταγραφή των απόψεων, της στάσης και της συμπεριφοράς των νέων σχετικά με το περιβάλλον στην περιοχή του Ηρακλείου. Συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων μεταξύ φοιτητών του Τ.Ε.Ι. και κατοίκων άνω των 40 ετών».**

Η έρευνα αυτή απευθύνθηκε σε δύο κατηγορίες ερωτώμενων. Η πρώτη κατηγορία του δείγματος αφορούσε τους φοιτητές του Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης στο Ηράκλειο, με την έρευνα να πραγματοποιείται στο χώρο του Τ.Ε.Ι., και η δεύτερη κατηγορία αφορούσε κατοίκους της πόλης του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, με την έρευνα να πραγματοποιείται σε τρεις συγκεκριμένες περιοχές (Καμίνια, Μασταμπάς, Θέρισσος), με δικές μας επισκέψεις στα σπίτια των ερωτώμενων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

9.1 ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΕ ΣΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Κατά τη διάρκεια του ΣΤ΄ Εξαμήνου και στα πλαίσια του εργαστηριακού μαθήματος «Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση και Παρέμβαση», μας δόθηκε η ευκαιρία να έρθουμε σε επαφή και να ασχοληθούμε με θέματα που αφορούσαν το περιβάλλον. Συνέπεια αυτού ήταν να αποκτήσουμε περισσότερες γνώσεις στα κύρια περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο πλανήτης μας και να προβληματιστούμε πάνω σε αυτά.

Παίρνοντας, λοιπόν, το ερέθισμα από το παραπάνω μάθημα, αποφασίσαμε να αναφέρεται η πτυχιακή μας εργασία σε θέμα σχετικό με το περιβάλλον, καθώς μάλιστα το μέλλον του πλανήτη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τον τρόπο με τον οποίο τον διαχειρίζονται οι άνθρωποι. Για αυτό το λόγο κύριο ενδιαφέρον μας είναι να μελετήσουμε τις απόψεις, τις στάσεις και τις συμπεριφορές των νέων, οι οποίοι θα αποτελέσουν τους μελλοντικούς αποδέκτες των όποιων συνεπειών ακολουθήσουν. Επιπλέον, θελήσαμε να συγκρίνουμε – στο μέτρο του δυνατού – τις προαναφερόμενες παραμέτρους με κατοίκους της πόλης του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, ώστε να διερευνήσουμε και να αιτιολογήσουμε πιθανές αποκλίσεις και διαφοροποιήσεις.

9.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο κύριος σκοπός της μελέτης μας ήταν να διαπιστώσουμε ποιες είναι οι απόψεις, οι στάσεις και η συμπεριφορά των φοιτητών, απέναντι στα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα που απειλούν σήμερα τον πλανήτη μας. Επίσης, ο εντοπισμός των διαφοροποιήσεων σε σχέση με την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων μεταξύ των φοιτητών του Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου και πολιτών του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, καθώς και να προσεγγίσουμε το κατά πόσο οι νέοι και τα άτομα άνω των 40 ετών αντιλαμβάνονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα ως θέματα που αφορούν την ίδια την καθημερινή ζωή τους ή όχι.

Ένας επιπλέον σκοπός της μελέτης ήταν να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό ήταν ευαισθητοποιημένοι οι ερωτώμενοι, κατά πόσο αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και δραστηριοποιούνται για τη διεκδίκηση και την εφαρμογή λύσεων, με απώτερο σκοπό την καλύτερευση της ποιότητας ζωής τους.

Τέλος, μας ενδιέφερε να αναφερθούμε στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να συμβάλλει η Κοινωνική Εργασία στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των ερωτώμενων σε διάφορα περιβαλλοντικά θέματα.

9.3 ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι βασικοί στόχοι της έρευνάς μας θα μπορούσαν να καταγραφούν ως εξής:

- Η διερεύνηση τού κατά πόσο το φύλο των φοιτητών διαφοροποιεί τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά τους.
- Να ερευνηθεί κατά πόσο η οικονομική κατάσταση των φοιτητών συμβάλλει στην υιοθέτηση θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι στο περιβάλλον.
- Να ερευνηθεί κατά πόσο το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών των φοιτητών συμβάλλει στην ευαισθητοποίησή τους σε περιβαλλοντικά θέματα.
- Η διερεύνηση τού αν και κατά πόσο ο τόπος προέλευσης και ο τόπος κατοικίας των φοιτητών επηρεάζουν την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.
- Να ερευνηθεί το εάν η ενημέρωση και η γνώση που έχουν οι φοιτητές πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα τους οδηγεί και στην ανάληψη σχετικής δράσης.

Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία του δείγματός μας, που αποτελούταν από κατοίκους της πόλης του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, στόχος μας ήταν να απαντήσουμε σε ερωτήματα σχετικά με το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, την οικονομική κατάσταση, τον τόπο καταγωγής τους και την ενημέρωσή τους πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα και κατόπιν να προβούμε σε σύγκριση με τα ανάλογα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων που απευθύνονταν σε φοιτητές και να εντοπίσουμε τυχόν διαφοροποιήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

10.1 ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ξεκινώντας να οργανώσουμε το ερευνητικό μέρος της εργασίας μας αλλά και να καθορίσουμε την μεθοδολογία στην οποία θα βασιζόμασταν για την υλοποίηση της έρευνάς μας ακολουθήσαμε τα παρακάτω στάδια:

10.1.1 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΩΜΕΝΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Σε αυτό το στάδιο προσπαθήσαμε να προσδιορίσουμε ποιο θα είναι ακριβώς το θέμα που θα μας ενδιέφερε να μελετήσουμε και κατόπιν να το διατυπώσουμε με ακρίβεια. Έτσι λοιπόν εφόσον σκεφτήκαμε τι θα μας ενδιέφερε να ερευνήσουμε, διατυπώσαμε το ακόλουθο θέμα: «Καταγραφή των απόψεων, της στάσης και της συμπεριφοράς των νέων σχετικά με το περιβάλλον στην περιοχή του Ηρακλείου. Συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων μεταξύ φοιτητών του Τ.Ε.Ι. και κατοίκων άνω των 40 ετών».

Μέσα από την αποσαφήνιση του παραπάνω θέματος προέκυψαν αμέσως περιορισμοί στην επιλογή του δείγματος. Όπως γίνεται φανερό από τον τίτλο της έρευνάς μας, το δείγμα θα έπρεπε να περιλαμβάνει φοιτητές της πόλης του Ηρακλείου και πιο συγκεκριμένα φοιτητές του Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου. Οι φοιτητές που θα αποτελούσαν τους ερωτώμενους θα έπρεπε να βρίσκονται σε αναλογία σε σχέση με το φύλο τους, ενώ επίσης θα έπρεπε να είναι φοιτητές από διαφορετικές σχολές του Τ.Ε.Ι. Επίσης, το δείγμα μας αφορά και κατοίκους της πόλης του Ηρακλείου και ειδικότερα άτομα άνω των 40 ετών. Οι κάτοικοι που θα αποτελούσαν τους ερωτώμενους θα έπρεπε να βρίσκονται σε αναλογία σε σχέση με το φύλο τους και επιλέξαμε να διαμένουν σε τρεις συγκεκριμένες περιοχές του Ηρακλείου (Καμίνια, Θέρισσος, Μασταμπάς). Οι περιοχές αυτές επιλέχθηκαν λόγω της διαφορετικής οικονομικής κατάστασης των κατοίκων τους. Η οικονομική κατάσταση των περιοχών αυτών μπορεί να απεικονιστεί μέσω της αντικειμενικής αξίας της αγοράς οικοπέδου, όπου ενδεικτικά αναφέρουμε: η τιμή οικοπέδου για την περιοχή του Μασταμπά ανέρχεται στα 1850 euro ανά τ.μ., στην περιοχή της Θέρισσου η τιμή ανά τ.μ. υπολογίζεται γύρω στα 1500 euro και τέλος για την περιοχή των Καμινίων η τιμή ανά τ.μ. είναι 1350 euro (βλέπε Παράρτημα). Παρατηρούμε λοιπόν, ότι υπάρχει απόκλιση στις αντικειμενικές αξίες των περιοχών αυτών. (ΠΗΓΗ: Α΄ Δ.Ο.Υ. Ηρακλείου).

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι το δείγμα μας *δεν ήταν τυχαίο*, αφού προερχόταν από συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα φοιτητών και κατοίκων του Ηρακλείου που θα τηρεί συγκεκριμένα κριτήρια (άτομα ηλικίας άνω των 40 ετών) αλλά *ούτε και αντιπροσωπευτικό*, εφόσον ο αριθμός των ερωτώμενων ήταν μικρός σε σχέση με το γενικό σύνολο των φοιτητών του Τ.Ε.Ι. και των κατοίκων της πόλης του Ηρακλείου. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι τα όποια αποτελέσματα της έρευνας δεν μπορούν να αναχθούν στο σύνολο του φοιτητικού πληθυσμού και του γενικότερου πληθυσμού της πόλης του Ηρακλείου.

10.1.2 ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΔΙΩΚΟΥΜΕ ΝΑ ΣΥΛΛΕΞΟΥΜΕ ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΗ

Εφόσον επιλέξαμε το θέμα μας, προχωρήσαμε στο να καθορίσουμε τι ακριβώς πληροφορίες θα θέλαμε να συλλέξουμε ώστε να «απαντούν» και να σχετίζονται άμεσα με το θέμα της έρευνάς μας. Αφού μελετήσαμε τη σχετική με το θέμα βιβλιογραφία, σκεφτήκαμε και καθορίσαμε τους θεματικούς άξονες πάνω στους οποίους θα «κινείται» η έρευνά μας. Οι θεματικοί αυτοί άξονες συμπεριλάμβαναν θέματα τα οποία θα έπρεπε να απαντηθούν από τους ερωτώμενους, ώστε να εμπίπτουν στο θέμα μας.

10.1.3 ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Μετά και από τον καθορισμό των θεματικών αξόνων προχωρήσαμε στο να δούμε με ποιον τρόπο θα συλλέγαμε τα στοιχεία που θέλαμε. Έτσι αποφασίσαμε – κάτι με το οποίο συμφώνησε και ο υπεύθυνος καθηγητής μας – να ακολουθήσουμε τη μέθοδο συμπλήρωσης σχετικού ερωτηματολογίου. Σύμφωνα με τον αριθμό του δείγματος και τους τομείς που θέλαμε να ερευνήσουμε, θεωρήσαμε ότι το καταλληλότερο και αποτελεσματικότερο εργαλείο για την έρευνά μας ήταν το ερωτηματολόγιο, τόσο για τη συλλογή όσο και για την επεξεργασία, ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Οι ερωτώμενοι που αποτέλεσαν το δείγμα μας ενημερώθηκαν είτε προηγουμένως από εμάς, εφόσον ανήκαν στο φιλικό ή γνώριμο περιβάλλον μας, είτε με άμεση επιτόπια ενημέρωση.

10.1.4 ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ (ΑΡΝΗΣΕΙΣ – ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ)

Υπολογίζοντας τις πιθανές δυσκολίες που θα μπορούσαμε να συναντήσουμε κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας, σκεφτήκαμε ακριβώς τι θα κάναμε για να τις ξεπεράσουμε ή για να τις αντιμετωπίσουμε. Έτσι αποφασίσαμε στην

περίπτωση που κάποιος φοιτητής ή κάτοικος, κατόπιν της ενημέρωσης, αρνιόταν να συμμετέχει στην έρευνα, και εφόσον του είχαμε τονίσει την τήρηση του απορρήτου, να μην τον πιέσουμε αλλά να καταφύγουμε στην αναζήτηση άλλου ερωτώμενου. Επίσης, σκεφτήκαμε το ενδεχόμενο κάποιος από τους ερωτώμενους να μην δεχτεί να συμμετάσχει, αλλά στην πορεία να μην μπορέσει να απαντήσει σε κάποιες ερωτήσεις λόγω του ότι θα χρειαζόταν κάποιες επισημάνσεις για την ευκολότερη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Σε αυτή την περίπτωση, θα προσπαθούσαμε να γίνουμε περισσότερο επεξηγηματικές σε αυτό που ο ερωτώμενος θα θεωρούσε δυσνόητο.

10.1.5 ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το χρονικό όριο που καθορίσαμε για την ολοκλήρωση του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας προσδιορίστηκε από τη στιγμή υποβολής της αίτησης της πτυχιακής μας εργασίας γύρω στις 17 εβδομάδες. Πιο αναλυτικά, φροντίσαμε ώστε η διαμόρφωση και η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων να πραγματοποιηθεί το αργότερο μέσα σε επτά εβδομάδες, ενώ οι υπόλοιπες δέκα εβδομάδες αφιερώθηκαν για την επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων.

10.2 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, για τη συλλογή των πληροφοριών της έρευνας θεωρήσαμε ως καταλληλότερο εργαλείο το ερωτηματολόγιο. Οι βασικοί στόχοι της έρευνας, που αναφέρθηκαν παραπάνω, προσδιόρισαν τους θεματικούς άξονες πάνω στους οποίους θα έπρεπε να κινείται το ερωτηματολόγιό μας. Οι άξονες από τους οποίους αποτελείται το ερωτηματολόγιο είναι πέντε. Πιο συγκεκριμένα είναι οι εξής:

A' ΜΕΡΟΣ: Δημογραφικά στοιχεία.

B' ΜΕΡΟΣ: Ερωτήσεις γνώσεων για το περιβάλλον.

Γ' ΜΕΡΟΣ: Ερωτήσεις διερεύνησης της βιωματικής σχέσης των ερωτώμενων με το περιβάλλον.

Δ' ΜΕΡΟΣ: Απόψεις των ερωτώμενων για το περιβάλλον.

E' ΜΕΡΟΣ: Πηγές ενημέρωσης των ερωτώμενων σε θέματα περιβάλλοντος.

Οι παραπάνω θεματικοί άξονες καθόρισαν και το περιεχόμενο των ερωτήσεων που περιελάμβανε το ερωτηματολόγιό μας. Οι ερωτήσεις αυτές ήταν κυρίως «κλειστού τύπου», με καθορισμένες εκ των προτέρων δυνατές απαντήσεις, ώστε ο ερωτώμενος να ενθαρρυνθεί να δώσει απαντήσεις πάνω στα θέματα τα οποία αφορούσαν την έρευνα. Επιπλέον χρησιμοποιήθηκαν και κάποιες «ανοικτού τύπου» ερωτήσεις, χωρίς περιορισμό ως προς την απάντηση που θα έδινε ο κάθε ερωτώμενος.

Αφού, λοιπόν, διαμορφώσαμε το ερωτηματολόγιο, με βάση το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας και τις υποθέσεις έρευνας στις οποίες θέλαμε να δώσουμε απαντήσεις, θεωρήσαμε σωστό να λάβουμε υπόψη μας τη γνώμη ειδικού στατιστικολόγου, πριν προβούμε στη συμπλήρωσή του. Μετά και την έγκριση από την ειδικό, το ερωτηματολόγιο δοκιμάστηκε πιλοτικά σε ένα μικρό αριθμό φοιτητών και ενήλικων ατόμων (άνω των 40 ετών), για τη διαπίστωση αρνητικών αντιδράσεων ή αρνήσεων απάντησης σε κάποια ερωτήματα, καθώς και για τον υπολογισμό του χρόνου που απαιτούσε η συμπλήρωσή του. Τα πιλοτικά αυτά ερωτηματολόγια επεστράφησαν χωρίς τη διαπίστωση σοβαρών αδυναμιών. Έπειτα και από αυτό το στάδιο, προχωρήσαμε στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, ο συνολικός αριθμός των οποίων ήταν 150 και διαμοιράστηκαν σε 75 φοιτητές του Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης και σε 75 κατοίκους του Ηρακλείου άνω των 40 ετών.

Η προσέγγιση του δείγματος έγινε από εμάς τις ίδιες. Όσον αφορά τους φοιτητές του Τ.Ε.Ι., ένα σημαντικό μέρος του δείγματος προήλθε από το γνώριμο και φιλικό μας περιβάλλον, ενώ το υπόλοιπο μέρος αυτού μέσω επιτόπιας ενημέρωσης και συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Όσον αφορά τώρα τους κατοίκους του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, ένα μικρό μέρος του δείγματος προήλθε από το γνώριμο σε εμάς περιβάλλον, ενώ η προσέγγιση του μεγαλύτερου μέρους έγινε μέσω επισκέψεών μας στα σπίτια των ερωτώμενων. Να αναφέρουμε στο σημείο αυτό ότι αυτή η κατηγορία του δείγματός μας προέρχεται από τρεις συγκεκριμένες περιοχές του Ηρακλείου (Καμίνια, Θέρισσος, Μασταμπάς). Οι περιοχές αυτές επιλέχθηκαν λόγω της διαφορετικής οικονομικής κατάστασης των κατοίκων τους, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως (βλέπε Παράρτημα).

Ως προς τον τρόπο προσέγγισής μας, προσπαθήσαμε να συμβάλλουμε στην δημιουργία ενός άνετου και φιλικού κλίματος, ιδιαίτερα στην περίπτωση των φοιτητών και των κατοίκων που δεν γνωρίζαμε. Αξίζει να σημειώσουμε ότι σε όλους τους φοιτητές και τους κατοίκους γινόταν πριν τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μια ενημέρωση για τον σκοπό και το λόγο για τον οποίο γινόταν η έρευνα, ενώ τονίζαμε και το θέμα της διατήρησης της ανωνυμίας τους.

10.3 ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Καθώς το ερευνητικό μέρος της εργασίας μας βασιζόταν στην ποσοτική έρευνα, χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό πακέτο SPSS v13. Για τη διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ των κατηγοριών χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος χ^2 , θέτοντας επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$, ($p<0,05$).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

11.1 ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στην ενότητα Α΄ περιλαμβάνονται οι ερωτήσεις που αποσκοπούν στη διερεύνηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των ερωτηθέντων (φύλο, ηλικία, σχολή, μορφωτικό επίπεδο / επάγγελμα γονέων, τόπος καταγωγής κ.ά. για τους φοιτητές, και φύλο, ηλικία, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, τόπος καταγωγής κ.ά. για τα άτομα άνω των 40 ετών).

Το δείγμα αποτελείτο από **151 άτομα**, εκ των οποίων **77 ήταν φοιτητές του Τ.Ε.Ι.** και **74 κάτοικοι του Ηρακλείου άνω των 40 ετών**.

			Ομάδα		Σύνολο
			Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Φύλο	Ανδρας	N	32	40	72
		%	41,6%	54,1%	47,7%
	Γυναίκα	N	45	34	79
		%	58,4%	45,9%	52,3%
Σύνολο		N	77	74	151
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Η αναλογία ανδρών – γυναικών ήταν περίπου 50% ανά φύλο (47,7% άνδρες και 52,3% γυναίκες). Όσον αφορά την ομάδα των φοιτητών το 41,6% ήταν άνδρες και το 58,4% ήταν γυναίκες, ενώ στην ομάδα των κατοίκων άνω των 40 ετών το 54,1% ήταν άνδρες και το 45,9% ήταν γυναίκες.

Λόγω του ότι το δείγμα μας αποτελείτο από δύο κατηγορίες ερωτηθέντων, δηλαδή αφενός τους φοιτητές και αφετέρου τα άτομα άνω των 40 ετών, υπήρξε διαχωρισμός των ερωτήσεων που αφορούσαν τα δημογραφικά στοιχεία.

Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις που αφορούσαν τους φοιτητές αναφέρονταν στη σχολή φοίτησης και στο μορφωτικό επίπεδο / επάγγελμα των γονέων τους. Από την ανάλυση προέκυψε ότι σε ποσοστό 32,9% οι φοιτητές προέρχονταν από τη Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας (ΣΕΥΠ), σε ποσοστό 22,4% από τη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας (ΣΔΟ), σε ποσοστό 15,8% από τη Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών (ΣΤΕΦ), ενώ ακολουθούσαν με το ίδιο ποσοστό οι φοιτητές από τη Θερμοκηπιακών Καλλιέργειών (ΘΕΚΑ) και τη Σχολή Τεχνολόγων Γεωπόνων (ΣΤΕΓ)14,5%. Σχετικά με το **μορφωτικό επίπεδο των γονέων** των φοιτητών προκύπτει ότι η πλειοψηφία των ανδρών είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με ποσοστό 48,3%, το 28,4% είναι υποχρεωτικής, το 18,7%

τριτοβάθμιας και το 4,6% αναλφάβητοι. Από τις μητέρες των φοιτητών, το 46,6% είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το 32,4% υποχρεωτικής, το 14,1% τριτοβάθμιας και μόλις το 6,9% δηλώνουν αναλφάβητες. Όσον αφορά την **επαγγελματική κατάσταση των γονέων των φοιτητών**, η πλειοψηφία των γυναικών δηλώνει ως επάγγελμα τα οικιακά (42,1%) και ακολουθούν οι ιδιωτικοί (19,7%) και οι δημόσιοι υπάλληλοι (18,4%). Από τους άνδρες τα πιο κοινά επαγγέλματα είναι αυτά του ελεύθερου επαγγελματία (24,7%) και του δημόσιου και ιδιωτικού υπάλληλου (23,4%).

Οι ερωτήσεις που αφορούσαν τα **άτομα άνω των 40 ετών** αναφέρονταν στο μορφωτικό επίπεδο, στο επάγγελμα, στην οικογενειακή κατάσταση και στον αριθμό των παιδιών τους. Ειδικότερα, αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης, το 40,3% ήταν απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το 29,2% τριτοβάθμιας, το 23,6% υποχρεωτικής, ενώ μόλις το 6,9% δήλωσαν αναλφάβητοι. Σχετικά με το επάγγελμά τους, το 30,1% αντιστοιχούσε σε δημόσιους υπάλληλους, το 26,0% σε ιδιωτικούς και ακολουθούσαν οι ελεύθεροι επαγγελματίες (17,8%), τα οικιακά (15,1%), οι αγρότες (5,5%) και οι συνταξιούχοι (4,1%). Επίσης, ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του (1,4%) δεν ανήκε σε καμία από τις παραπάνω κατηγορίες. Όσον αφορά την οικογενειακή τους κατάσταση, το 82,4% δήλωσαν έγγαμοι, το 12,2% άγαμοι, το 2,7% διαζευγμένοι και το 2,7% δεν ανήκε σε καμία από τις παραπάνω κατηγορίες. Σχετικά με τον αριθμό παιδιών προκύπτει ότι το 43,1% έχουν δύο παιδιά, το 24,6% τρία, το 16,9% ένα παιδί, το 7,7% τέσσερα, το 3,1% πέντε παιδιά και μόλις το 4,6% δηλώνει ότι δεν έχει κανένα παιδί.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η ανάλυση των ερωτήσεων που αφορούν και τις δύο κατηγορίες ερωτώμενων.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ Α8: ΚΑΤΟΙΚΕΙΤΕ ΣΕ: ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑΣ Ή ΣΕ ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ;**

Όσον αφορά τον τόπο κατοικίας των ερωτώμενων, τόσο οι φοιτητές όσο και τα άτομα άνω των 40 ετών δήλωσαν ότι κατοικούν σε **διαμέρισμα πολυκατοικίας** με ποσοστό 56,6% και 52,8% αντίστοιχα. Παράλληλα, ιδιαίτερα **μεγάλα ποσοστά** παρατηρούνται και για τη διαμονή σε **μονοκατοικία** (φοιτητές: 43,4% / άτομα άνω των 40 ετών: 47,2%).

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ Α9: ΚΑΤΟΙΚΕΙΤΕ ΣΕ: ΙΔΙΟΚΤΗΤΟ ΣΠΙΤΙ Ή ΣΕ ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ;**

Αναφορικά με το είδος της κατοικίας προκύπτει ότι οι **φοιτητές** με ποσοστό της τάξεως του 52,0% διαμένουν σε **ιδιόκτητο σπίτι**. Το στοιχείο αυτό μας προξένησε ιδιαίτερη εντύπωση, καθώς το αναμενόμενο θα ήταν να υπερτερεί ο αριθμός εκείνων που διαμένουν σε ενοικιαζόμενο σπίτι. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το ότι σημαντικός αριθμός των φοιτητών του δείγματός μας ήταν μόνιμοι κάτοικοι Ηρακλείου, γεγονός που προέκυψε

τυχαία. Ακολουθεί με μικρή διαφορά (48,0%) η διαμονή σε ενοικιαζόμενο σπίτι. Για τα άτομα άνω των 40 ετών παρατηρείται ότι το 72,9% διαμένει σε **ιδιόκτητη κατοικία**, ενώ το 27,1% κατοικεί σε ενοικιαζόμενο σπίτι. Ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά (φοιτητές 52,0% και άτομα άνω των 40 ετών 72,9%) παρατηρούνται για τη διαμονή και των δύο κατηγοριών ερωτώμενων σε ιδιόκτητο σπίτι.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ Α10: ΠΩΣ ΘΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΑΤΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ; (Πολύ καλή, καλή, μέτρια, κακή, πολύ κακή)**

Η οικονομική κατάσταση των ερωτώμενων, με βάση τις απαντήσεις τους, χαρακτηρίζεται ως **μέτρια** και για τις δύο κατηγορίες που αποτέλεσαν το δείγμα μας (φοιτητές: 50,6% και άτομα άνω των 40 ετών: 48,6%). Έπειτα, ακολουθεί η καλή οικονομική κατάσταση των ερωτώμενων με ποσοστό 31,2% για τους φοιτητές και 36,5% για τα άτομα άνω των 40 ετών. Τέλος, μικρότερα ποσοστά παρατηρούνται για την πολύ καλή οικονομική κατάσταση (φοιτητές: 15,6%, άτομα άνω των 40 ετών: 9,5%), την κακή και την πολύ κακή (φοιτητές: 2,6%, άτομα άνω των 40 ετών: 5,4%).

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ Α11: ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΣΑΣ; (Επαρχία / χωριό ή πόλη)**

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Επαρχία - χωριό	N	43	46	89
	%	55,8%	62,2%	58,9%
Πόλη	N	34	28	62
	%	44,2%	37,8%	41,1%
Σύνολο	N	77	74	151
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών δήλωσε ότι κατάγεται από την επαρχία ή από χωριό σε ποσοστό 55,8%, ενώ το 44,2% από αυτούς ανέφερε ότι κατάγεται από πόλη. Για τα άτομα άνω των 40 ετών προκύπτει ότι το 62,2% κατάγεται από την επαρχία ή από χωριό, ενώ το 37,8% από αυτούς κατάγεται από πόλη.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ Α12: ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣΤΕ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΣΑΣ; (1/εβδομάδα, 1/μήνα, 1/εξάμηνο, σπάνια, ποτέ)**

Σχετικά με το πόσο συχνά οι ερωτώμενοι επισκέπτονται τον τόπο καταγωγής τους, από την ανάλυση προκύπτει ότι η ομάδα των φοιτητών επισκέπτεται τον τόπο καταγωγής της «1 φορά το εξάμηνο» με ποσοστό 36,6%, «1 φορά την εβδομάδα» με ποσοστό 32,4% και «1

φορά το μήνα» με ποσοστό 23,9%. Αντίθετα, **τα άτομα άνω των 40 ετών** δηλώνουν ότι επισκέπτονται συχνότερα τον τόπο από τον οποίο κατάγονται, δηλαδή **«1 φορά την εβδομάδα»** σε ποσοστό 46,4%. Έπειτα ακολουθεί η επίσκεψή τους στον τόπο καταγωγής τους «1 φορά το μήνα» με ποσοστό 25,0% και τέλος, «σπάνια» με ποσοστό 14,3%. Σε αυτή την ερώτηση παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση στις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτώμενοι, καθώς διαπιστώνεται ότι τα άτομα άνω των 40 ετών επισκέπτονται συχνότερα τον τόπο καταγωγής τους.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ A13: ΕΧΕΤΕ ΕΞΟΧΙΚΟ ΣΠΙΤΙ; (Ναι ή Όχι)**

Όσον αφορά το αν οι ερωτώμενοι έχουν κάποιο εξοχικό σπίτι ή όχι, παρατηρείται ότι το 62,3% των **φοιτητών δεν έχει κάποιο εξοχικό** Τα άτομα άνω των 40 ετών με ποσοστό 54,1% αναφέρουν ότι **δεν έχουν εξοχικό σπίτι**, ενώ το 45,9% αυτών έχει τη δική του εξοχική κατοικία.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ A14: ΑΝ ΝΑΙ, ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΤΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣΤΕ; (1/εβδομάδα, 1/μήνα, 1/εξάμηνο, σπάνια, ποτέ)**

Η ομάδα των φοιτητών που δήλωσε ότι έχει δικό της εξοχικό σπίτι (37,7%) αναφέρει ότι το επισκέπτεται «σπάνια» με ποσοστό 34,5%, **«1 φορά το εξάμηνο»** με ποσοστό 31,0% και «1 φορά το μήνα» με ποσοστό 24,1%. Από τις απαντήσεις της ομάδας των ατόμων άνω των 40 ετών που έχει εξοχική κατοικία προκύπτει ότι την επισκέπτεται συχνότερα, δηλαδή **«1 φορά την εβδομάδα»** σε ποσοστό 38,2%, «1 φορά το μήνα» σε ποσοστό 32,4% και «σπάνια» σε ποσοστό 17,6%. Στο σημείο αυτό διαπιστώνεται μια ακόμη σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτώμενοι για τη συχνότητα με την οποία επισκέπτονται την εξοχική τους κατοικία. Και σε αυτή την ερώτηση τα άτομα άνω των 40 ετών φαίνεται να επισκέπτονται συχνότερα την εξοχική τους κατοικία, την οποία ίσως και να τη διατηρούν στον τόπο από τον οποίο κατάγονται.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ A15: ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΠΙΛΕΓΕΤΕ ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΠΩΝ ΣΑΣ; (Θα πρέπει να έχει κέντρα διασκέδασης, Θα πρέπει να έχει εύκολη πρόσβαση, Θα πρέπει να έχει παραδοσιακό χαρακτήρα, Θα πρέπει να έχει όμορφη φύση, Θα πρέπει να έχει έντονη τουριστική κίνηση, Θα πρέπει να είναι ήσυχα, Πηγαίνετε όπου βρείτε μέρος για να μείνετε).**

Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων για τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν το μέρος των διακοπών τους προκύπτει ότι οι φοιτητές επιλέγουν ως 1^ο κριτήριο την «**ύπαρξη όμορφης φύσης**» με ποσοστό 33,8%, την «**ύπαρξη εύκολης πρόσβασης**» με ποσοστό 22,1% και «**να είναι ήσυχα**» με ποσοστό 14,3%. Ως 2^ο κριτήριο κυριαρχεί και πάλι η «**ύπαρξη όμορφης φύσης**» με ποσοστό 28,6%, η «**ύπαρξη κέντρων διασκέδασης**» με ποσοστό 22,1% και η

«ύπαρξη εύκολης πρόσβασης» με ποσοστό 15,6%. Αυτά προκύπτουν από τα άτομα που δεν τα είχαν επιλέξει ως 1^ο κριτήριο. Ως 3^ο κριτήριο οι φοιτητές επιλέγουν την «ύπαρξη εύκολης πρόσβασης» (23,4%), την «ύπαρξη παραδοσιακού χαρακτήρα» (18,2%), την «ύπαρξη όμορφης φύσης» (15,6%).

Τα άτομα άνω των 40 ετών αναφέρουν ως 1^ο κριτήριο επιλογής των διακοπών τους την «ύπαρξη όμορφης φύσης» με ποσοστό 35,1%, την «ύπαρξη εύκολης πρόσβασης» με ποσοστό 24,3% και «να είναι ήσυχα» με ποσοστό 23,0%. Ως 2^ο κριτήριο επιλέγουν την «ύπαρξη όμορφης φύσης» (40,5%), την «ύπαρξη παραδοσιακού χαρακτήρα» (18,9%) και την «ύπαρξη εύκολης πρόσβασης» (17,6%). Αυτά αναφέρονται από τα άτομα που δεν τα είχαν επιλέξει ως 1^ο κριτήριο. Ως 3^ο κριτήριο επιλέγουν «να είναι ήσυχα» (38,4%), «να έχει εύκολη πρόσβαση» (19,2%) και «να έχει παραδοσιακό χαρακτήρα» (17,8%). Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ότι υπάρχει ταύτιση των απόψεων των ερωτώμενων, καθώς και οι δύο κατηγορίες που αποτέλεσαν το δείγμα μας ανέφεραν ότι το μέρος που επιλέγουν για τις διακοπές τους θα πρέπει να συνδυάζει τα ακόλουθα: να έχει όμορφη φύση, να έχει εύκολη πρόσβαση και να έχει παραδοσιακό χαρακτήρα.

Το μέρος που επιλέγετε για τις διακοπές σας:
(βάλτε σε σειρά προτεραιότητας τις τρεις απαντήσεις που αντιπροσωπεύουν τα πιο βασικά κριτήρια για εσάς)

		Ομάδα					
		Φοιτητές ΤΕΙ			Άνω των 40		
		1ο κριτήριο	2ο κριτήριο	3ο κριτήριο	1ο κριτήριο	2ο κριτήριο	3ο κριτήριο
Θα πρέπει να έχει κέντρα διασκέδασης	N	9	17	14	1	3	4
	%	11,7%	22,1%	18,2%	1,4%	4,1%	5,5%
Θα πρέπει να έχει εύκολη πρόσβαση	N	17	12	18	18	13	14
	%	22,1%	15,6%	23,4%	24,3%	17,6%	19,2%
Θα πρέπει να έχει παραδοσιακό χαρακτήρα	N	6	7	16	8	14	13
	%	7,8%	9,1%	20,8%	10,8%	18,9%	17,8%
Θα πρέπει να έχει όμορφη φύση	N	26	22	12	26	30	10
	%	33,8%	28,6%	15,6%	35,1%	40,5%	13,7%
Θα πρέπει να έχει έντονη τουριστική κίνηση	N	8	10	7	3	4	4
	%	10,4%	13,0%	9,1%	4,1%	5,4%	5,5%
Θα πρέπει να είναι ήσυχα	N	11	9	9	17	10	28
	%	14,3%	11,7%	11,7%	23,0%	13,5%	38,4%
Πηγαίνετε όπου βρείτε μέρος για να μείνετε	N			1	1		
	%			1,3%	1,4%		
Σύνολο	N	77	77	77	74	74	73
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

11.2 ΕΝΟΤΗΤΑ Β΄: ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στην ενότητα Β΄ περιλαμβάνονται οι ερωτήσεις που αποσκοπούν στη διερεύνηση των γνώσεων των ερωτηθέντων (φοιτητές και άτομα άνω των 40 ετών) γύρω από το περιβάλλον.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ Β1: ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΓΙΑ ΕΣΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ;

Στην ανοικτή ερώτηση: «**Τι σημαίνει για εσάς περιβάλλον**», οι απαντήσεις των ερωτώμενων μπορούν να διαφοροποιηθούν σε κάποιες επιμέρους κατηγορίες. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων απαντάει ότι «**περιβάλλον είναι αυτό που μας περιβάλλει**» και «**ο χώρος που περιλαμβάνει όλα τα έμψυχα και άψυχα όντα**». Επίσης, ένας μεγάλος αριθμός ερωτώμενων απαντάει ότι το περιβάλλον ταυτίζεται με την έννοια της φύσης. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι 12 άτομα από το δείγμα μας δεν απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ Β2: ΠΟΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ;

Στην αμέσως επόμενη ανοικτή ερώτηση: «**Ποια περιβαλλοντικά προβλήματα γνωρίζετε;** (Αναφέρετε ονομαστικά τα 3 σημαντικότερα κατά την άποψή σας)», ως **πρώτο** περιβαλλοντικό πρόβλημα οι ερωτώμενοι αναφέρουν την «**Τρύπα του Όζοντος**», ως **δεύτερο** την «**Ατμοσφαιρική Ρύπανση**» και ως **τρίτο** τη «**Ρύπανση του Νερού**». Αξίζει να σημειωθεί ότι υπήρξαν και άτομα που δεν αναφέρθηκαν και στα τρία σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως τους ζητήθηκε, αλλά ανέφεραν δύο ή μόνο ένα.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ Β3: ΑΝΑΦΕΡΕΤΕ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΑ 3 ΑΠΟ ΤΑ ΕΙΔΗ ΡΥΠΑΝΣΗΣ ΠΟΥ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ.

Στην τελευταία ανοικτή ερώτηση που υπήρχε στο ερωτηματολόγιο: «**Αναφέρετε ονομαστικά 3 από τα είδη ρύπανσης που γνωρίζετε**», ως **πρώτο** είδος ρύπανσης οι ερωτώμενοι ανέφεραν την «**Ηχορύπανση**», ως **δεύτερο** την «**Ατμοσφαιρική Ρύπανση**» και ως **τρίτο** τη «**Ρύπανση του Εδάφους**». Και σε αυτή την ερώτηση υπήρξαν άτομα που δεν αναφέρθηκαν σε τρία είδη ρύπανσης, αλλά μόνο σε δύο ή σε ένα.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ Β4: ΜΕ ΠΟΙΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΣΥΜΒΑΛΛΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ; (Μόλυνση εδάφους, Μόλυνση νερού, Μόλυνση αέρα, Λιπάσματα, Βιομηχανίες, Λύματα, Κατασπατάληση φυσικών πόρων)

Στη συνέχεια, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να βάλουν σε σειρά προτεραιότητας τους τρόπους με τους οποίους ο άνθρωπος συμβάλλει στην καταστροφή του περιβάλλοντος και προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

- ο Ως 1^ο τρόπο συμβολής του ανθρώπου στην καταστροφή του περιβάλλοντος επέλεξαν «τη μόλυνση του αέρα» με ποσοστό 32,5%, ενώ με μικρότερο ποσοστό 27,2% ακολουθούσαν «οι βιομηχανίες».
- ο Ως 2^ο τρόπο επέλεξαν «τη μόλυνση του αέρα» (21,9%) και με μικρή διαφορά ακολουθεί «η μόλυνση του νερού» (21,2%), για αυτούς που δεν τα διάλεξαν ως 1^ο κριτήριο.
- ο Ως 3^ος τρόπος εμφανίζεται «η μόλυνση του νερού» με ποσοστό 26,5%, ενώ ακολουθεί «η μόλυνση του εδάφους» με ποσοστό 21,2%.
- ο Ως 4^ος τρόπος προκύπτει «η μόλυνση του εδάφους» (26,4%), ενώ ακολουθούν «οι βιομηχανίες» (19,4%).
- ο Ως 5^ος τρόπος εμφανίζονται «τα λιπάσματα» με ποσοστό 25,4% και ακολουθούν «τα λύματα» με ποσοστό 17,6%.
- ο Ως 6^ος τρόπος εμφανίζονται «τα λύματα» (33,3%), ενώ ακολουθούν «τα λιπάσματα» (23,4%).
- ο Ως 7^ος τρόπος συμβολής στην καταστροφή του περιβάλλοντος έρχεται «η κατασπατάληση φυσικών πόρων» με ποσοστό 51,4%.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ Β5: ΠΟΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΣΥΝΗΘΕΣΤΕΡΑ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ ΩΣ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΗΣ ΜΟΛΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ; (Αλλεργία, στειρότητα, καρκίνος, άσθμα, θάνατος, Δε γνωρίζω)**

Αναφορικά με τις γνώσεις των ερωτώμενων για το ποια προβλήματα υγείας εμφανίζονται συνηθέστερα στον άνθρωπο ως συνέπεια της μόλυνσης του περιβάλλοντος, προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα: Και οι δύο κατηγορίες ερωτώμενων ανέφεραν ως 1^ο πρόβλημα υγείας «την αλλεργία» με ποσοστό 38,6%, ενώ ακολουθεί με πολύ μικρή διαφορά (36,4%) ο «καρκίνος». Ως 2^ο πρόβλημα εμφανίζεται το «άσθμα» με ποσοστό 46,8% και ως 3^ο πρόβλημα υγείας προκύπτει ο «καρκίνος» με ποσοστό 25,9% και το «άσθμα» με μικρή διαφορά στο ποσοστό 25,2%, για τα άτομα που δεν τα επέλεξαν ως 1^ο και 2^ο πρόβλημα. Τέλος, ως 4^ο πρόβλημα υγείας έρχεται η «στεριότητα» με ποσοστό 50,4% και ως 5^ο πρόβλημα εμφανίζεται ο «θάνατος» με ποσοστό 66,9%.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ Β6 – Β12: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΩΣΤΟΥ – ΛΑΘΟΥΣ. (Σωστό, Λάθος, Δεν γνωρίζω)**

Έπειτα, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, τύπου «Σωστό – Λάθος», ενώ υπήρχε και η δυνατότητα επιλογής «Δεν γνωρίζω». Το περιεχόμενο των ερωτήσεων αφορούσε στα περιβαλλοντικά προβλήματα που υπάρχουν στις μέρες μας. Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων προέκυψαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

▪ Στην **1^η ερώτηση**: «Μια πηγή ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι τα καυσαέρια που προέρχονται από τα αυτοκίνητα», η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων (φοιτητές και άτομα άνω των 40 ετών), 98,7%, χαρακτήρισε ως **σωστή** την πρόταση αυτή, κάτι που ισχύει.

▪ Στην **2^η ερώτηση**: «Από τη δημιουργία του περιβαλλοντικού προβλήματος μέχρι την εμφάνιση των βλαπτικών συνεπειών του μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα» το ποσοστό της **σωστής απάντησης** που έδωσαν οι ερωτώμενοι ανερχόταν σε 67,1%, ποσοστό που αντιστοιχεί πράγματι στη σωστή απάντηση. Ωστόσο αξιοσημείωτο ήταν και το ποσοστό της επιλογής «Δεν γνωρίζω», που έφτασε το 24%.

▪ Στην **3^η ερώτηση**: «Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι μεγαλύτερη στα αστικά και βιομηχανικά κέντρα», οι ερωτώμενοι χαρακτήρισαν **σωστή** την πρόταση αυτή με ένα ποσοστό που έφτασε το 96,7% και το οποίο χαρακτηρίζει όντως τη σωστή απάντηση.

▪ Στην **4^η ερώτηση**: «Ο μισός πληθυσμός της γης δεν έχει πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό», το 59,7% των ερωτώμενων απάντησε την επιλογή «**Σωστό**», δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι γνώριζαν την πραγματική διάσταση του προβλήματος. Επίσης, αξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι σε ποσοστό περίπου 31% οι ερωτώμενοι δεν γνώριζαν να απαντήσουν.

▪ Στην **5^η ερώτηση**: «Η ανακύκλωση λύνει οριστικά το έντονο πρόβλημα των απορριμμάτων», το 60,0% των ερωτώμενων χαρακτήρισε **λανθασμένη** την παραπάνω πρόταση, κάτι που όντως ισχύει.

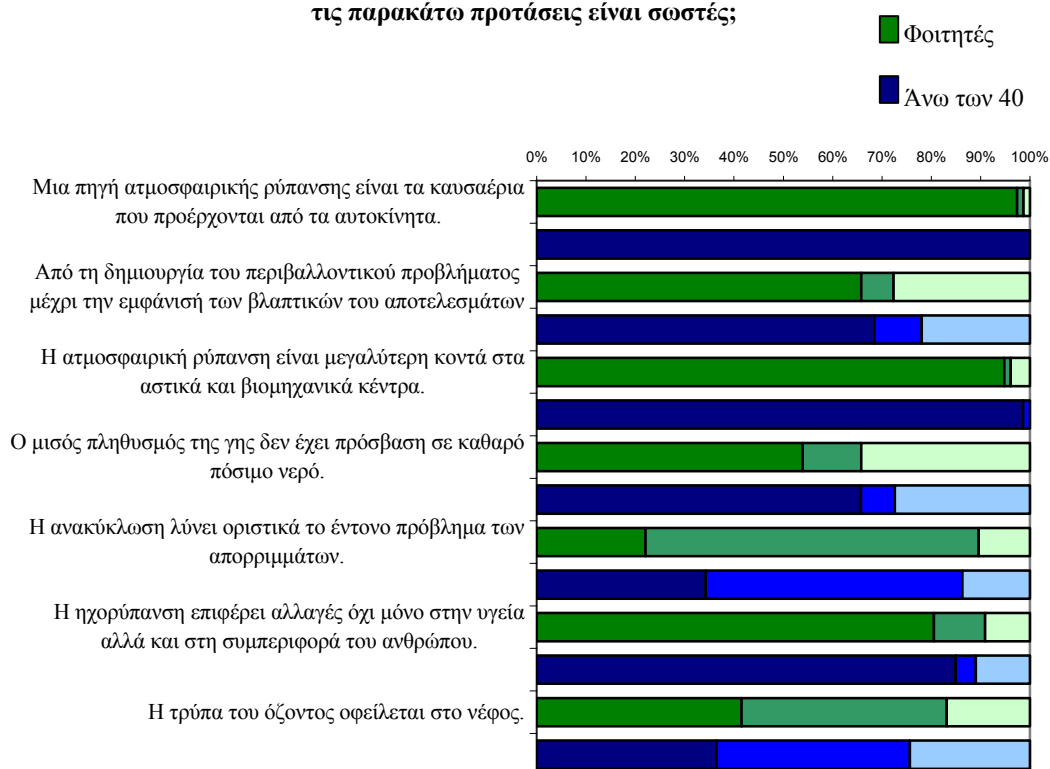
▪ Στην **6^η ερώτηση**: «Η ηχορύπανση επιφέρει αλλαγές όχι μόνο στην υγεία αλλά και στη συμπεριφορά του ανθρώπου», το 82,7% των ερωτώμενων έδωσε **σωστή απάντηση** για αυτή την πρόταση, η οποία είναι πράγματι σωστή.

▪ Τέλος, στην **7^η ερώτηση**: «Η τρύπα του όζοντος οφείλεται στο νέφος», το 40,4% των ερωτώμενων έδωσε τη σωστή απάντηση επιλέγοντας «**Λάθος**», ενώ με πολύ μικρή διαφορά στο ποσοστό (39,1%) ακολουθεί ο χαρακτηρισμός της παραπάνω πρότασης ως σωστής. Αξίζει να αναφέρουμε ότι υπήρχε και ένα ποσοστό της τάξεως του 20% που δεν ήξερε να απαντήσει.

Από τις απαντήσεις της πλειοψηφίας των ερωτώμενων για το αν γνωρίζουν για τα περιβαλλοντικά προβλήματα που υπάρχουν γύρω τους, προκύπτει ότι είναι ιδιαίτερα ενημερωμένοι, γεγονός που φαίνεται από το ότι οι ερωτώμενοι (φοιτητές και άτομα άνω των 40 ετών) έδωσαν σωστές απαντήσεις στις ερωτήσεις που τους τέθηκαν. Μάλιστα, από τα

συνολικά αποτελέσματα προκύπτει ότι υπάρχει πλήρης ταύτιση στις απαντήσεις που έδωσαν και οι δύο κατηγορίες ερωτώμενων. Αξίζει να σχολιαστεί η μικρή διαφορά που παρατηρήθηκε στα ποσοστά της τελευταίας ερώτησης (Λάθος: 40,4%, Σωστό: 39,1%), γεγονός που οδηγεί στην ελλιπή γνώση των ερωτώμενων για το συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα. Επίσης αξίζει να σχολιαστεί και η ύπαρξη υψηλών ποσοστών για την επιλογή «Δεν γνωρίζω» σε ορισμένες ερωτήσεις, κάτι το οποίο μπορεί να σημαίνει ελλιπή γνώση.

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστές;

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ B13: ΤΣΕΚΑΡΕΤΕ ΠΟΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ: (WWF Ελλάς, Greenpeace, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Μεσόγειος S.O.S., Αρκτούρος)

Όσον αφορά τις γνώσεις των ερωτώμενων γύρω από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις που υπάρχουν στη χώρα μας, προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (92,1%) συγκεντρώνεται γύρω από την **Greenpeace**, ενώ ακολουθούν το **Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF Ελλάς)** με 64,2% και η περιβαλλοντική οργάνωση «**Αρκτούρος**» με 58,9%. Με βάση τα ποσοστά που προέκυψαν από αυτή την ανάλυση, παρατηρείται ότι οι ερωτώμενοι δεν ήταν ιδιαίτερα ενημερωμένοι για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις «**Εταιρία Προστασίας της**

Φύσης» και «Μεσόγειος SOS», καθώς το 74,8% και το 71,5% αντίστοιχα ανέφεραν ότι δεν γνώριζαν τις προαναφερόμενες οργανώσεις.

Ποια από τις παρακάτω περιβαλλοντικές οργανώσεις γνωρίζετε;

ΟΛΟΙ		Όχι	Ναι	Σύνολο
WWF Ελλάς	N	54	97	151
	%	35,8%	64,2%	100,0%
Greenpeace	N	12	139	151
	%	7,9%	92,1%	100,0%
Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης	N	113	38	151
	%	74,8%	25,2%	100,0%
Μεσόγειος SOS	N	108	43	151
	%	71,5%	28,5%	100,0%
Αρκτούρος	N	62	89	151
	%	41,1%	58,9%	100,0%

11.3 ΕΝΟΤΗΤΑ Γ΄: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ C1: ΕΧΕΤΕ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ ΖΩΑ; (Ναι, Όχι)

Στην ερώτηση: «**Έχετε κατοικίδια ζώα**», από την ομάδα των φοιτητών ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως του 53,2% **απάντησε αρνητικά. Από την ομάδα των ατόμων άνω των 40 ετών**, στην ίδια ερώτηση **απάντησε «Όχι»** ένα ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό της τάξεως του 62,2%.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ C2: ΠΟΣΑ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ ΖΩΑ ΕΧΕΤΕ;

Από τους **φοιτητές** που απάντησαν ότι είχαν κατοικίδια ζώα, το 50% έχει μόνο **ένα ζώο**, ενώ δύο ζώα έχει το 30,6% και τέσσερα ζώα έχει μόλις το 8,3%. Από **τα άτομα άνω των 40 ετών** που απάντησαν ότι είχαν κατοικίδια, το 44% δήλωσε ότι έχει **ένα μόνο κατοικίδιο**, το 32% ότι έχει δύο κατοικίδια και τέσσερα ζώα έχει μόλις το 8%. Από το σύνολο των ερωτηθέντων, το 47,5% απάντησε ότι έχει μόνο ένα κατοικίδιο ζώο και το 31,1% ότι διαθέτει δύο κατοικίδια.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ C3: ΤΙ ΕΙΔΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ ΕΧΕΤΕ; (Σκύλος, γάτα, ωδικά πουλιά, άλλο)

Όσον αφορά το είδος των κατοικίδιων ζώων, το 52,8% των **φοιτητών** που έχουν κατοικίδιο δήλωσε ότι έχει **σκύλο** και το 47,2% **γάτα**, ενώ από **τα άτομα άνω των 40 ετών** το 60,7%

έχει ως κατοικίδιο επίσης σκύλο και το 46,4% ωδικά πουλιά. Σε αυτό το σημείο υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο ομάδες. Από το σύνολο των ερωτηθέντων, το 56,3% αναφέρει ως είδος κατοικίδιου ζώου το σκύλο και το 43,8% τη γάτα.

- **ΕΡΩΤΗΣΗ C4: ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΤΕ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ;** (Δεν έχω χώρο στο σπίτι, είμαι αλλεργικός / ή στα ζώα, πιστεύω ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους, είναι φασαρία και βρωμιά, δεν επιτρέπεται από τον κανονισμό όπου μένω, αντιδρούν τα άλλα μέλη της οικογένειάς μου)

Από την ομάδα των φοιτητών που δήλωσαν ότι δεν έχουν κατοικίδια ζώα, το 41,5% ανέφερε ως αιτία την αντίδραση των άλλων μελών της οικογένειάς τους και το 39,0% επειδή πιστεύουν ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους. Επίσης, ένα ποσοστό της τάξεως του 36,6% ανέφερε ως λόγο την έλλειψη χώρου στο σπίτι που κατοικούν. Από τα άτομα άνω των 40 ετών που δεν έχουν κατοικίδια, το 67,4% ανέφερε ως αιτία το γεγονός ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους και το 32,6% ανέφερε την έλλειψη χώρου στο σπίτι που κατοικούν. Στο σύνολό τους, οι ερωτώμενοι που δεν έχουν κατοικίδια ζώα, αναφέρουν ως λόγο το ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους με ποσοστό 54% και επίσης την έλλειψη χώρου στο σπίτι που ζουν με ποσοστό 34,5%.

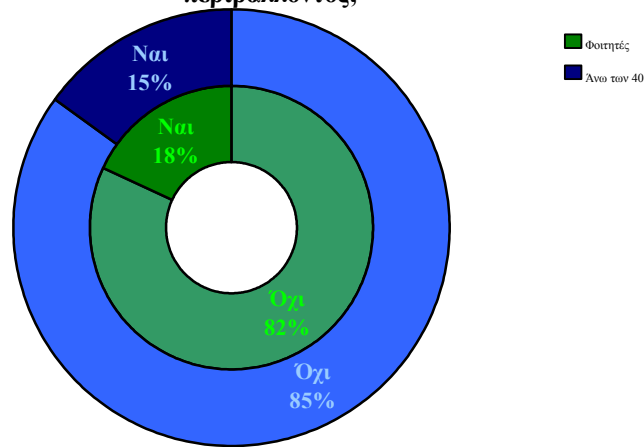
- **ΕΡΩΤΗΣΗ C5: ΠΟΙΟ ΜΕΣΟ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΣΑΣ;** (Αυτοκίνητο, μηχανή, λεωφορείο, ταξί, ποδήλατο, άλλο)

Στη συνέχεια, αναφορικά με την ερώτηση «Ποιο μέσο μεταφοράς χρησιμοποιείτε περισσότερο για τις μετακινήσεις σας», συνηθέστερο μέσο για τους φοιτητές είναι το αυτοκίνητο με ποσοστό 46,8% και ακολουθεί το λεωφορείο με ποσοστό 41,2%, ενώ για τα άτομα άνω των 40 ετών το αυτοκίνητο είναι εκείνο που κυριαρχεί στις μετακινήσεις τους, με ποσοστό της τάξεως του 86,5%. Στο σημείο αυτό αξίζει να προσθέσουμε ότι οι φοιτητές μετακινούνται σε σημαντικό ποσοστό (46,8%) με αυτοκίνητο, κάτι που δεν ήταν ιδιαίτερα αναμενόμενο.

- **ΕΡΩΤΗΣΗ C6: ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΤΕ ΠΟΤΕ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΑ ΣΕ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ;**(Ναι, Όχι)

Στην ερώτηση: «Συμμετείχατε ποτέ εθελοντικά σε οργανωμένες δραστηριότητες σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος» και οι δύο κατηγορίες ερωτηθέντων απάντησαν αρνητικά, σε ποσοστό της τάξεως του 81,8% για τους φοιτητές και του 85,1% για τα άτομα άνω των 40 ετών.

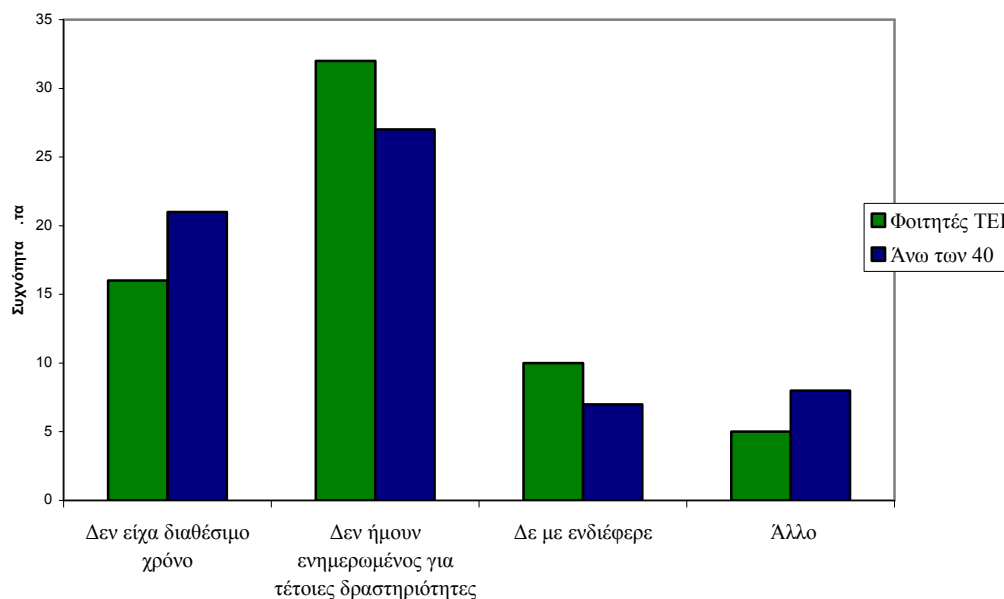
Συμμετείχατε ποτέ εθελοντικά σε οργανωμένες δραστηριότητες σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος;

- **ΕΡΩΤΗΣΗ C7: ΑΝ ΟΧΙ, ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;** (Δεν είχα διαθέσιμο χρόνο, δεν ήμουν ενημερωμένος για τέτοιες δραστηριότητες, δε με ενδιέφερε, άλλο)

Ως λόγο μη συμμετοχής σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, και οι δύο ομάδες ερωτώμενων ανέφεραν πρωταρχικά την **έλλειψη ενημέρωσης για σχετικές δραστηριότητες** σε ποσοστό 50,8% για τους φοιτητές και 42,9% για τα άτομα άνω των 40 ετών και κατά δευτερεύοντα λόγο την έλλειψη ελεύθερου χρόνου με ποσοστό 25,4% και 33,3% αντίστοιχα. Βλέπουμε δηλαδή ότι οι λόγοι μη συμμετοχής σε δραστηριότητες σχετικές με την προστασία του περιβάλλοντος είναι κοινói και για τις δύο ομάδες ερωτώμενων και ότι δεν υπάρχει μεγάλη απόκλιση στα ποσοστά.

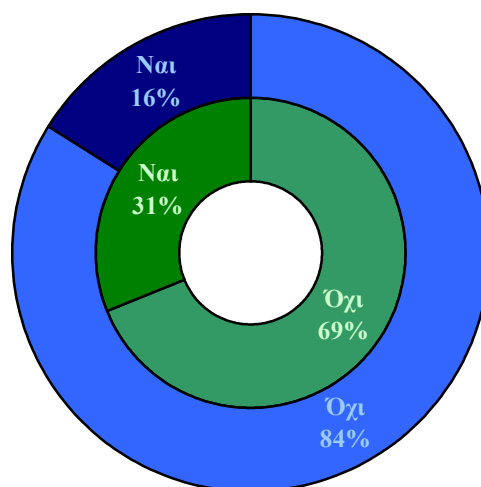
Για ποιο λόγο δεν έχετε συμμετάσχει σε οργανωμένες δραστηριότητες;

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ C8: ΠΗΡΑΤΕ ΠΟΤΕ ΜΕΡΟΣ ΣΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΙΜΩΝ ΥΛΙΚΩΝ; (Ναι, Όχι)

Όσον αφορά τη συμμετοχή των ερωτηθέντων σε προγράμματα συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών, το 68,8% των φοιτητών και το 83,8% από τα άτομα άνω των 40 ετών δήλωσε απουσία σχετικής δράσης.

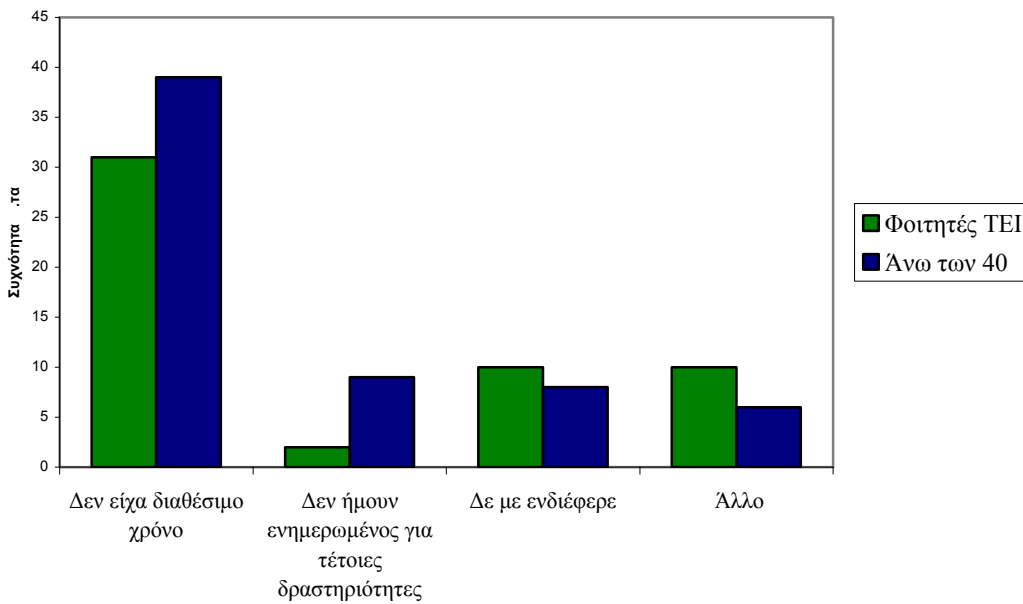
Πήρατε ποτέ μέρος σε προγράμματα για τη συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών;

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ C9: ΑΝ ΧΙ, ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ;**(Δεν ήμουν ενημερωμένος για ένα τέτοιο πρόγραμμα, οι πιο αποτελεσματικές ενέργειες για την ανακύκλωση είναι εκείνες του κράτους, τα άχρηστα υλικά είναι λίγα για να αξίζει μια τέτοια προσπάθεια, δε με ενδιέφερε, άλλο)

Ο λόγος για τη μη συμμετοχή των φοιτητών σε ένα τέτοιου είδους πρόγραμμα, είναι για το 58,5% η έλλειψη σχετικής ενημέρωσης και για το 18,9% η αδιαφορία για μια τέτοιου είδους ενέργεια. Για τα άτομα άνω των 40 ετών, λόγος μη συμμετοχής για το 62,9% είναι η έλλειψη σχετικής ενημέρωσης και για το 14,5% επειδή «πιστεύουν» ότι αποτελεσματικές μπορούν να είναι μόνο οι ενέργειες του κράτους.

Για ποιο λόγο δεν πήρατε μέρος σε πρόγραμμα ανακύκλωσης;

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ C10: ΘΑ ΣΑΣ ΕΝΔΙΕΦΕΡΕ ΝΑ ΕΝΤΑΧΘΕΙΤΕ ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ Ή ΣΥΛΛΟΓΟ;** (Ναι, Όχι)

Στην ερώτηση: «Θα σας ενδιέφερε να ενταχθείτε σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση ή σύλλογο», το 55,8% των φοιτητών απαντάει καταφατικά, ενώ καταφατικά απαντάει επίσης και το 55,4% από τα άτομα άνω των 40 ετών.

11.4 ΕΝΟΤΗΤΑ Δ': ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το τέταρτο μέρος της ανάλυσης του ερωτηματολογίου μας αναφερόταν στις απόψεις που έχουν οι ερωτώμενοι σχετικά με το περιβάλλον.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ D1: ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ.**(Να έχει χαμηλό κόστος, να είναι μονοκατοικία της πόλης, να είναι στο κέντρο της πόλης, να είναι κοντά στον τόπο δουλειά σας,

να έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις, να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή, να είναι κοντά οι συγγενείς και οι φίλοι, να είναι κοντά στην ύπαιθρο)

Στην ερώτησή μας «**ποια είναι τα βασικότερα κριτήρια με τα οποία θα επιλέγατε την κατοικία σας**», τόσο οι φοιτητές του Τ.Ε.Ι. όσο και οι κάτοικοι του Ηρακλείου άνω των 40 ετών κλήθηκαν να ιεραρχήσουν μία σειρά από κριτήρια (πιθανές απαντήσεις).

Έτσι με βάση τα αποτελέσματά μας οι **φοιτητές** έθεσαν ως **πρώτο κριτήριο** επιλογής της κατοικίας τους με ποσοστό 26% το **να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς τους**. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι ποσοστά της τάξης του 18,2% και του 15,6%, που περίπου κινούνται στα ίδια επίπεδα, αντιπροσωπεύουν το να έχει χαμηλό κόστος και να είναι κοντά στην ύπαιθρο. Ως **δεύτερο κριτήριο** και με ποσοστό 19,5% έθεσαν το να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς τους. Αυτό μπορεί να ερμηνευθεί επειδή προφανώς το ποσοστό αυτό δεν το έχει θέσει ως πρώτο κριτήριο. Κοντά σε αυτό το ποσοστό είναι και το 15,6%, που αντιπροσωπεύει το να **έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις**, ενώ με το ίδιο ποσοστό απάντησαν ότι επιλέγουν την κατοικία τους έτσι ώστε να είναι κοντά σε συγγενείς και φίλους. **Τρίτο κριτήριο** παρουσιάζεται με ποσοστό 22,1% το να έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις, ενώ ακολουθεί το ίδιο και ως **τέταρτο κριτήριο**. Αυτό επίσης ερμηνεύεται από το ότι δεν έχει αναφερθεί στα προηγούμενα κριτήρια. Ως **πέμπτο κριτήριο** παρουσιάζονται με ίδιο ποσοστό (19,7%) δύο κριτήρια που αντιπροσωπεύουν το **να είναι μονοκατοικία της πόλης** και να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς τους. **Έκτο κριτήριο** επιλογής της κατοικίας τους θέτουν το **να έχει χαμηλό κόστος**, **έβδομο** με 26,0% να είναι μονοκατοικία της πόλης και **όγδοο** κριτήριο με ποσοστό 30,0% **να είναι κοντά στην ύπαιθρο**.

Όσον αφορά τους **κατοίκους του Ηρακλείου άνω των 40 ετών**, εκείνοι ως **πρώτο κριτήριο επιλογής** της κατοικίας τους έθεσαν με ποσοστό 27% το **να είναι κοντά στην ύπαιθρο**, ενώ με ένα αξιοσημείωτο ποσοστό της τάξεως του 25,7% παρουσιάζεται και ως πρώτο κριτήριο το να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς τους. Ως **δεύτερο κριτήριο** έθεσαν με ποσοστό 31% το **να έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις**. Ως **τρίτο κριτήριο** επέλεξαν με ποσοστό 22,9% το **να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς τους**, για όσους δεν το έθεσαν ως πρώτο κριτήριο, ενώ με ποσοστό 20% ακολουθεί ως τρίτο κριτήριο το να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή. **Τέταρτο κριτήριο** με ποσοστό 27,7% παρουσιάζεται το **να είναι κοντά σε συγγενείς και φίλους**. Ως **πέμπτο κριτήριο** παρουσιάζονται με το ίδιο ποσοστό (19,0%) δύο κριτήρια που αντιπροσωπεύουν το **να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή** και κοντά σε συγγενείς και φίλους. Επίσης ως **έκτο κριτήριο** παρουσιάζονται με το ίδιο ποσοστό (19,6%) δύο κριτήρια που αντιπροσωπεύουν το **να είναι μονοκατοικία της πόλης** και να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή. Ακολουθούν ως **έβδομο κριτήριο** το **να είναι στο κέντρο της πόλης** και ως **όγδοο το ίδιο κριτήριο** με ποσοστό 50%.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις όσον αφορά τα κριτήρια με τα οποία οι δύο ομάδες ερωτώμενων θα επέλεγαν τον τόπο κατοικίας τους, καθώς παρατηρείται μία ταύτιση στις επιλογές τους με ποσοστά περίπου τα ίδια και με τη σειρά επιλογής των κριτηρίων να μη διαφέρει σημαντικά ανάμεσα στις δύο κατηγορίες.

▪ **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ D2 – D11: ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΙ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΤΕ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ; (Πάντα, συχνά, μερικές φορές, σπάνια, ποτέ)**

Στη συνέχεια όταν ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν πόσο συχνά τους ευχαριστεί να συμμετέχουν σε μία σειρά από συγκεκριμένες δραστηριότητες, έδωσαν τις παρακάτω απαντήσεις.

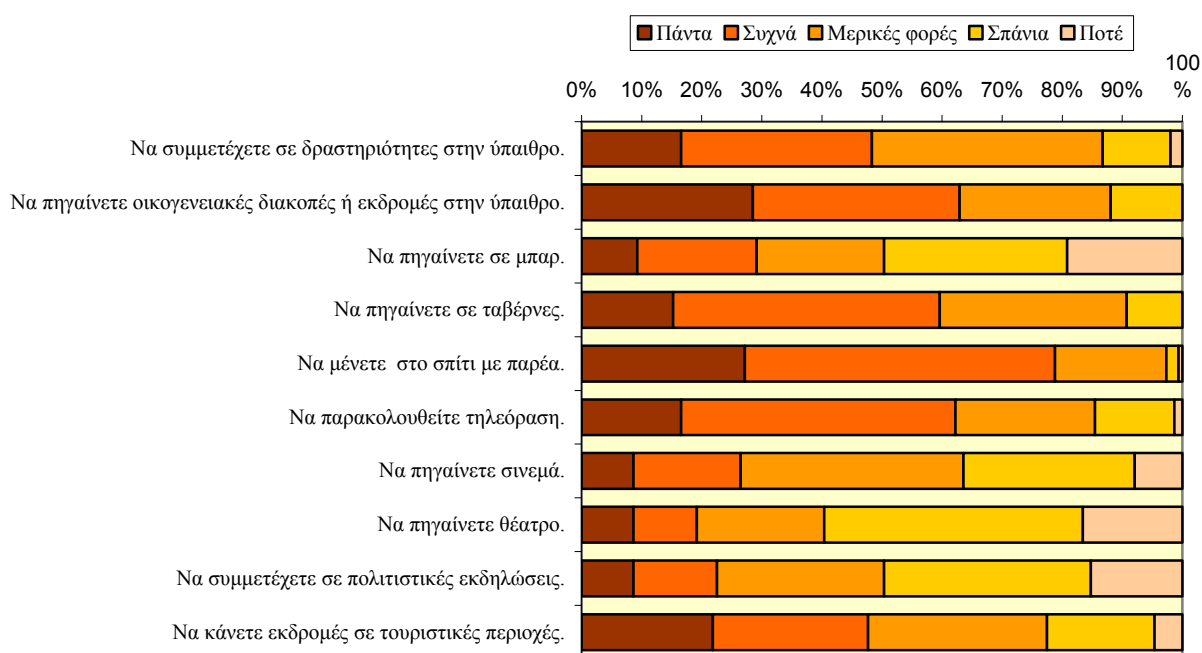
Όσον αφορά τους φοιτητές, δύο στους τρεις (ποσοστό 66,7%) σημείωσαν ότι **συχνά** ή **μερικές φορές** τους ευχαριστεί να **συμμετέχουν σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο**. Σχετικά με το αν τους ευχαριστεί να **πηγαίνουν οικογενειακές διακοπές ή εκδρομές στην ύπαιθρο**, η πλειοψηφία (ποσοστό 64,0%) απάντησε **συχνά** ή **μερικές φορές**. **Συχνά** ή και **μερικές φορές** τους ευχαριστεί να **πηγαίνουν και σε μπαρ** με ποσοστό 60,0%. Τους ευχαριστεί επίσης **συχνά** ή **μερικές φορές** με ποσοστό 80,0% να **πηγαίνουν σε ταβέρνες**. Σχετικά με το αν τους ευχαριστεί να **μένουν στο σπίτι με παρέα** οι περισσότεροι απάντησαν **συχνά** ή **μερικές φορές** με ποσοστό 78,0%. Το να **παρακολουθούν τηλεόραση** τους ευχαριστεί **συχνά** ή **μερικές φορές** με ποσοστό 74,0%. Αναφορικά με το αν τους ευχαριστεί να **πηγαίνουν σινεμά** οι περισσότεροι απάντησαν **μερικές φορές** και **συχνά** με ποσοστό 69,0%. Στην επιλογή του να **πηγαίνουν θέατρο** απάντησαν με ποσοστό 49,4% ότι **σπάνια** τους ευχαριστεί. Η **συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις** επίσης **σπάνια** τους ευχαριστεί (41,6%). Σχετικά με το να **κάνουν εκδρομές σε τουριστικές περιοχές** δήλωσαν ότι τους ευχαριστεί **μερικές φορές** ή **συχνά**, με ποσοστό 63,0%.

Όσον αφορά τις απαντήσεις που έδωσαν οι κάτοικοι άνω των 40 ετών παρουσιάζονται κάπως διαφορετικές από αυτές των φοιτητών. Ειδικότερα σημείωσαν ότι **μερικές φορές** ή και **συχνά** τους ευχαριστεί να **συμμετέχουν σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο** με ποσοστό 74%. Σχετικά με το αν τους ευχαριστεί να **πηγαίνουν οικογενειακές διακοπές ή εκδρομές στην ύπαιθρο**, η πλειοψηφία (33,8%) απάντησε **πάντα**, ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 32,4% απάντησε **συχνά**. Αντίθετα, **σπάνια** τους ευχαριστεί να **πηγαίνουν σε μπαρ** (74,0%). **Συχνά** ή και **μερικές φορές** τους ευχαριστεί – με ποσοστό 70% – να **πηγαίνουν σε ταβέρνες**. Σχετικά με το αν τους ευχαριστεί να **μένουν στο σπίτι με παρέα**, οι περισσότεροι απάντησαν **συχνά** (45,9%), αλλά και **πάντα** με ποσοστό 35,1%. Το να **παρακολουθούν τηλεόραση** τους ευχαριστεί **συχνά** με ποσοστό 47,3%. Αναφορικά με το αν τους ευχαριστεί να **πηγαίνουν σινεμά**, οι περισσότεροι απάντησαν **σπάνια** με ποσοστό 33,8%, καθώς και **μερικές φορές** με ποσοστό 28,4%. Στην επιλογή του να **πηγαίνουν θέατρο**

απάντησαν με ποσοστό 49,4% ότι τους ευχαριστεί **σπάνια**. Η **συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις** επίσης τους ευχαριστεί **σπάνια** ή **μερικές φορές** (ποσοστό 58%), όπως και ποτέ με ποσοστό 25,7%. Σχετικά με το **αν κάνουν εκδρομές σε τουριστικές περιοχές** δήλωσαν με ποσοστό 25,7% ότι τους ευχαριστεί **μερικές φορές**, αλλά και πάντα καθώς και σπάνια με ποσοστό 23%.

Από την ανάλυση αυτή προέκυψε ότι τα **άτομα άνω των 40 ετών** επιλέγουν περισσότερο τις **ακραίες τιμές** (πάντα και ποτέ), σε αντίθεση με τους **φοιτητές** που επιλέγουν πιο **κεντρικές τιμές** (συχνά, μερικές φορές, σπάνια). Δεν παρατηρήθηκαν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο ομάδων, παρά μόνο στην πρόταση που εξετάζει αν ευχαριστεί τους ερωτώμενους να πηγαίνουν σε μπαρ. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές απαντούν ότι κάτι τέτοιο τους ευχαριστεί συχνά και μερικές φορές, ενώ τα άτομα άνω των 40 ετών απαντούν σπάνια ή ποτέ.

Σε ποιο βαθμό σας ευχαριστούν τα παρακάτω:

▪ **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ D12 – D28: ΣΥΜΦΩΝΕΙΤΕ ΜΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ;**

(Συμφωνώ απόλυτα, συμφωνώ, ουδέτερος/ η, διαφωνώ, διαφωνώ απόλυτα)

Στη συνέχεια οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να σημειώσουν εάν συμφωνούν σε μια σειρά από συγκεκριμένες προτάσεις.

Όσον αφορά τις απαντήσεις που έδωσαν οι **φοιτητές**, περιελάμβαναν τα εξής. Στην πρόταση «**με ενοχλεί να βλέπω να πετιούνται πράγματα**» το 50,6% των φοιτητών απάντησε ότι **συμφωνεί**. Όσον αφορά το **αν στα μαγαζιά ψάχνουν προϊόντα φτιαγμένα από**

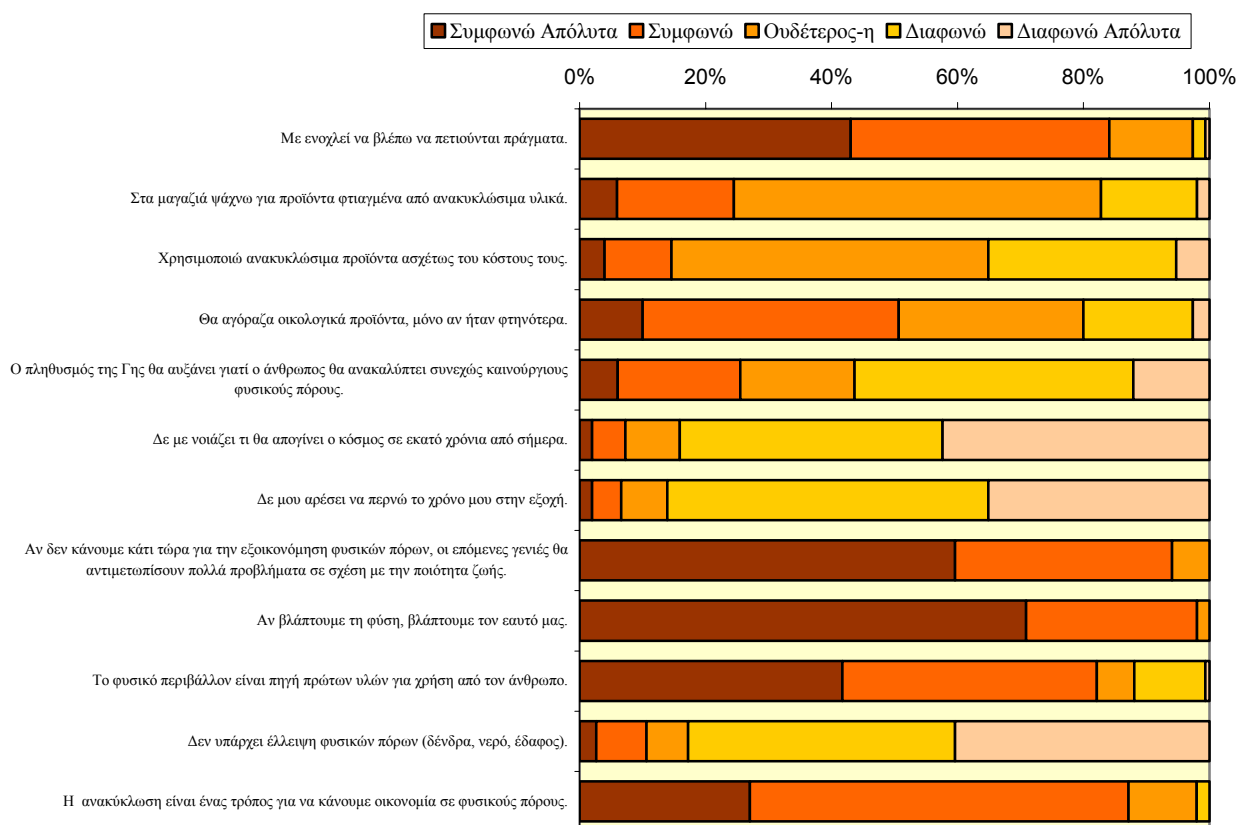
ανακυκλώσιμα υλικά, ποσοστό 63,6% φάνηκαν **ουδέτεροι** απέναντι σε αυτό. Σχετικά με το **αν χρησιμοποιούν ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους**, η πλειοψηφία με ποσοστό 45,4% παρουσιάζεται επίσης **ουδέτερη**, ενώ το 33,8% **διαφωνεί**. Στην ερώτηση όμως **αν θα αγόραζαν οικολογικά προϊόντα μόνο αν ήταν φθηνότερα**, το 38,2% των ερωτώμενων απάντησε ότι **συμφωνούν**, ενώ το 27,6% εμφανίστηκε να είναι ουδέτερο. Στην πρόταση για το **αν συμφωνούν ότι ο πληθυσμός της Γης θα αυξάνει γιατί ο άνθρωπος θα ανακαλύπτει συνεχώς καινούριους φυσικούς πόρους**, το 48,7% των φοιτητών απάντησε ότι **διαφωνεί**, ενώ το 23,7% παρουσιάζεται ουδέτερο. Στη συνέχεια, σχετικά με την πρόταση **«δεν με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε 100 χρόνια από σήμερα»**, η πλειοψηφία των φοιτητών απάντησε ότι **διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα** με ποσοστό 82,0%. Αναφορικά με το **αν συμφωνούν με την πρόταση «δεν μου αρέσει να περνάω το χρόνο μου στην εξοχή»**, το 84,0% απάντησε ότι **διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα**. Επιπρόσθετα στην πρόταση **«αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής»**, η πλειοψηφία των φοιτητών απάντησε ότι **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα** με ποσοστό 94,0%. Επίσης με ποσοστό 97,0% οι φοιτητές **συμφωνούν ή συμφωνούν απόλυτα** με το ότι **«αν βλάπτουμε τη φύση βλάπτουμε τον εαυτό μας»**. Ακόμα το 81% των φοιτητών **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα** με το **«ότι το φυσικό περιβάλλον είναι πηγή πρώτων υλών για χρήση από τον άνθρωπο»**. Αντίθετα η πλειοψηφία των φοιτητών **διαφώνησε ή διαφώνησε απόλυτα** με ποσοστό 88% με το ότι **«δεν υπάρχει έλλειψη φυσικών πόρων»**. Σε ότι αφορά την ανακύκλωση, το 66,7% απάντησε πως **διαφωνεί** με το ότι **«η ανακύκλωση είναι ένας τρόπος για να κάνουμε οικονομία σε φυσικούς πόρους»**, αλλά και το 24% απάντησε ότι **συμφωνεί απόλυτα**. Σχετικά με το ανακυκλωμένο χαρτί το 87,0% απάντησε ότι **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα** με το ότι **«ίσως να μην είναι καλύτερο αλλά πρέπει να το χρησιμοποιούμε για να σωθούν τα δάση»**. Στην πρόταση **«η ανακύκλωση-επαναχρησιμοποίηση του νερού ακόμα και αν έχει μεγάλο κόστος πρέπει οπωσδήποτε να γίνεται»** το 43,4% **συμφώνησε**, ενώ το 39,5% παρουσιάζεται **αδιάφορο**. Ιδιαίτερη ποικιλία απόψεων παρουσιάζει η πρόταση **«αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας ή μία από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη»**, η πλειοψηφία με ποσοστό 32% απαντάει ότι **διαφωνεί**, ενώ αντίθετα το 29,3% **συμφωνεί**. Με ποσοστό της τάξεως του 16% κάποιοι παρουσιάζονται ουδέτεροι και κάποιοι άλλοι **διαφωνούν απόλυτα**. Όσον αφορά το κυνήγι και την πρόταση **«το κυνήγι μας παρέχει τροφή»** το 33,8% παρουσιάζονται **ουδέτεροι**, το 29,9% **συμφωνεί** και το 28,6% **διαφωνεί**. Τέλος, σχετικά με το ότι **«το κυνήγι πρέπει να γίνεται μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές»**, το 86% **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα**.

Όσον αφορά τις απαντήσεις που έδωσαν οι κάτοικοι του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, περιελάμβαναν τα ακόλουθα:

Στην πρόταση «**με ενοχλεί να βλέπω να πετιούνται πράγματα**», το 84% των κατοίκων απάντησε ότι **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα**. Σχετικά με το αν «**στα μαγαζιά ψάχνουν προϊόντα φτιαγμένα από ανακυκλώσιμα υλικά**» η πλειοψηφία με ποσοστό 52,7% φάνηκαν **ουδέτεροι** απέναντι σε αυτό. Αναφορικά με το αν «**χρησιμοποιούν ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους**» η πλειοψηφία με ποσοστό 55,4% παρουσιάζεται επίσης **ουδέτερη**, ενώ ποσοστό 25,7% διαφωνεί. Στην ερώτηση αν «**θα αγόραζαν οικολογικά προϊόντα μόνο αν ήταν φθηνότερα**» το 43,2% απάντησε ότι **συμφωνεί**, ενώ το 31,1% φάνηκε να είναι **ουδέτερο**. Στην πρόταση για το «**αν συμφωνούν ότι ο πληθυσμός της Γης θα αυξάνει γιατί ο άνθρωπος θα ανακαλύπτει συνεχώς καινούριους φυσικούς πόρους**», το 39,7% των κατοίκων απάντησε ότι **διαφωνεί**. Στη συνέχεια, σχετικά με την πρόταση «**δεν με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε 100 χρόνια από σήμερα**», τρεις στους πέντε κατοίκους (δηλαδή ποσοστό 60,0%) απάντησαν ότι **διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα**. Αναφορικά με το αν συμφωνούν με την πρόταση «**δεν μου αρέσει να περνά το χρόνο μου στην εξοχή**», το 88,0% απάντησε ότι **διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα**. Επιπρόσθετα, στην πρόταση «**αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής**», η πλειοψηφία των κατοίκων (93,0%) απάντησε ότι **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα**. Επίσης με ποσοστό 83,8% οι κάτοικοι **συμφωνούν απόλυτα** με το ότι «**αν βλάπτουμε τη φύση βλάπτουμε τον εαυτό μας**». Ακόμα το 84,0% των κατοίκων **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα** με το ότι «**το φυσικό περιβάλλον είναι πηγή πρώτων υλών για χρήση από τον άνθρωπο**». Αντίθετα η πλειοψηφία των κατοίκων με ποσοστό 77,0% **διαφώνησε ή διαφώνησε απόλυτα** με το ότι «**δεν υπάρχει έλλειψη φυσικών πόρων**». Όσον αφορά την ανακύκλωση, το 84,0% απάντησε πως **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα** με το ότι «**η ανακύκλωση είναι ένας τρόπος για να κάνουμε οικονομία σε φυσικούς πόρους**». Σχετικά με το ανακυκλωμένο χαρτί το 76,0% απάντησε ότι **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα** με το ότι «**ίσως να μην είναι καλύτερο αλλά πρέπει να το χρησιμοποιούμε για να σωθούν τα δάση**». Με την πρόταση ότι «**η ανακύκλωση-επαναχρησιμοποίηση του νερού, ακόμα και αν έχει μεγάλο κόστος, πρέπει οπωσδήποτε να γίνεται**», το 65,0% **συμφώνησε ή συμφώνησε απόλυτα**, ενώ το 31,1% εμφανίστηκε **ουδέτερο**. Όσον αφορά την πρόταση «**αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας ή μία από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη**», η πλειοψηφία με ποσοστό 62,0% απάντησε ότι **διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα**. Όσον αφορά το κυνήγι και την πρόταση «**το κυνήγι μας παρέχει τροφή**» το 32,9% **διαφώνησε**, το 24,7% **συμφώνησε** και ένα αξιοσημείωτο ποσοστό της τάξεως του 21,9% παρουσιάστηκε **ουδέτερο**. Τέλος σχετικά με το ότι «**το κυνήγι πρέπει να γίνεται μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές**» το 86,0% **συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα**.

Όπως φαίνεται από την παραπάνω ανάλυση, δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις στις απαντήσεις των δύο κατηγοριών του δείγματός μας. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι τόσο οι φοιτητές όσο και οι κάτοικοι άνω των 40 ετών παρουσιάζονται ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι όσον αφορά τις συγκεκριμένες προτάσεις, μέσα από τις οποίες εκφράζουν σε σημαντικό βαθμό τις απόψεις και τη στάση τους απέναντι σε κάποια περιβαλλοντικά θέματα.

Σημειώστε αν συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

▪ **ΕΡΩΤΗΣΗ D29: ΠΟΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΕΠΙΒΛΑΒΗ; (Καταστροφή φυσικών οικοσυστημάτων, ρύπανση εδάφους, αέρα, νερού, αύξηση πληθυσμού-ανεπάρκεια τροφής για όλους, πολλαπλή χρήση των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας)**

Στην ερώτηση: «Ποια επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον θεωρείται περισσότερο επιβλαβή», οι ερωτηθέντες μπορούσαν να επιλέξουν μία από τέσσερις συγκεκριμένες απαντήσεις που ήταν οι ακόλουθες: καταστροφή φυσικών οικοσυστημάτων, ρύπανση εδάφους, αέρα και νερού, αύξηση του πληθυσμού και ανεπάρκεια τροφής για όλους, πολλαπλή χρήση των μη ανανεώσιμων πηγών. Συγκεκριμένα οι φοιτητές με ποσοστό 66,2% απάντησαν ότι θεωρούν **επιβλαβή** τη ρύπανση του εδάφους, του αέρα και του νερού. Την

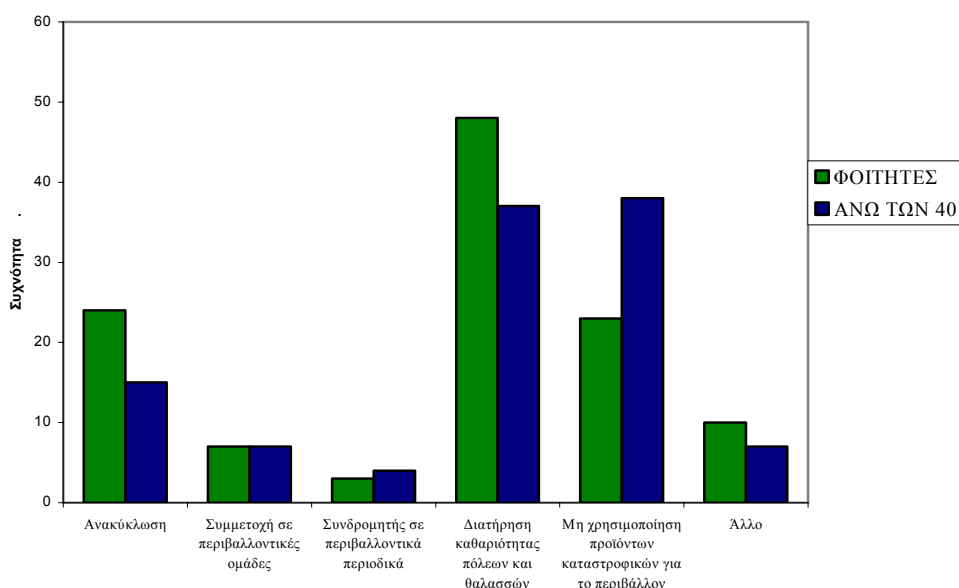
ίδια απάντηση έδωσαν και οι κάτοικοι του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, με ποσοστό 74,0%.

- **ΕΡΩΤΗΣΗ D30: ΑΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΤΕ ΣΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕ ΠΟΙΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΕΚΦΡΑΖΕΤΑΙ ΑΥΤΗ Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΑΣ;** (Ανακύκλωση, Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές ομάδες, συνδρομητής σε περιβαλλοντικά περιοδικά, διατήρηση καθαριότητας πόλεων και θαλασσών, μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον, άλλο)

Στην ερώτηση: «Αν συμμετέχετε στη βελτίωση του περιβάλλοντος, με ποιους από τους παρακάτω τρόπους εκφράζεται αυτή η συμμετοχή σας», οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν με ένα «Ναι» ή ένα «Όχι» σε μία σειρά από ενδεικτικές προτάσεις. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές με ποσοστό 63,2% αναφέρουν ως τρόπο συμμετοχής στη βελτίωση του περιβάλλοντος τη διατήρηση της καθαριότητας των πόλεων και των θαλασσών, ακολουθεί η ανακύκλωση με ποσοστό 31,2%, καθώς και η μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον με ποσοστό 29,9%. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι μόνο το 9,1% των φοιτητών θεωρούν ότι η συμμετοχή σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα βοηθάει στη βελτίωση του περιβάλλοντος.

Στην ίδια ερώτηση, τα άτομα άνω των 40 ετών αναφέρουν τη μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον με ποσοστό 52,1%, ακολουθεί επίσης με ποσοστό 50,7% η διατήρηση της καθαριότητας των πόλεων και των θαλασσών, ενώ το 20,5% αναφέρει ως τρόπο συμμετοχής την ανακύκλωση. Και από αυτήν την ομάδα ερωτώμενων, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι μόνο το 9,6% από τα άτομα άνω των 40 ετών συμμετέχουν σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα, θεωρώντας αυτό ως τρόπο συμμετοχής στη βελτίωση του περιβάλλοντος.

Αν συμμετέχετε στη βελτίωση του περιβάλλοντος με ποιους από τους παρακάτω τρόπους εκφράζεται αυτή η συμμετοχή σας;

▪ **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ D31 – D33: ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (Καθόλου, λίγο, αρκετά, πολύ, πάρα πολύ)**

Με βάση τις απόψεις τους σχετικά με το περιβάλλον, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν σε μία σειρά από προτάσεις, χρησιμοποιώντας την κλίμακα «Καθόλου», «Λίγο», «Αρκετά», «Πολύ», «Πάρα Πολύ». Από την ομάδα των φοιτητών, το 74,0% θεωρεί από πολύ έως πάρα πολύ αναγκαία την εκπαίδευση του κόσμου γύρω από το περιβάλλον, περίπου το 60,0% θεωρεί από λίγο έως αρκετά σωστή την ενημέρωση του κόσμου που προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε. και αφορά θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και το 55,8% πιστεύει ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν πάρα πολύ την ποιότητά του και συνεπώς και την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.

Από τα άτομα άνω των 40 ετών, το 78,0% θεωρεί από πολύ έως πάρα πολύ αναγκαία την εκπαίδευση του κοινού γύρω από το περιβάλλον, το 53,4% θεωρεί λίγο σωστή την ενημέρωση του κοινού που προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε. και αφορά θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και το 64,4% πιστεύει ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν πάρα πολύ την ποιότητά του και κατά συνέπεια και την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.

Συγκρίνοντας τις παραπάνω απόψεις, η μόνη διαφοροποίηση που παρατηρείται είναι ότι ένας στους τρεις φοιτητές θεωρεί περισσότερο σωστή την περιβαλλοντική ενημέρωση του

κοινού που προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε., σε αντίθεση με τους κατοίκους άνω των 40 ετών όπου ένας στους δύο θεωρεί αυτού του είδους την ενημέρωση λιγότερο σωστή.

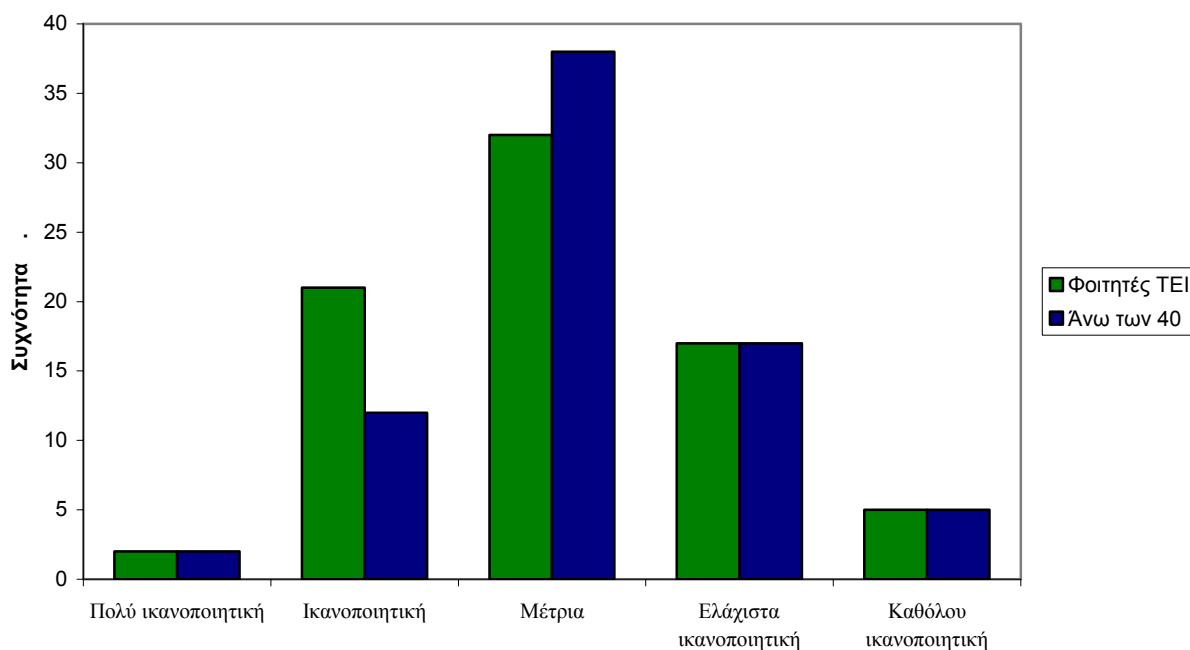
11.5 ΕΝΟΤΗΤΑ Ε΄: ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Η τελευταία ενότητα ανάλυσης του ερωτηματολογίου μας αναφέρεται στις πηγές ενημέρωσης των ερωτώμενων σε περιβαλλοντικά θέματα.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ Ε1: ΠΩΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΤΕ ΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΑΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ; (Πολύ ικανοποιητική, ικανοποιητική, μέτρια, ελάχιστη ικανοποιητική, καθόλου ικανοποιητική)

Αρχικά, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να χαρακτηρίσουν την ενημέρωσή τους σε θέματα περιβάλλοντος από πολύ έως καθόλου ικανοποιητική. Έτσι, το 41,6% των **φοιτητών** θεωρεί την **ενημέρωσή του** σε θέματα περιβάλλοντος **μέτρια**, το 27,3% ικανοποιητική και μόλις το 2,6% πολύ ικανοποιητική. Από **τα άτομα άνω των 40 ετών**, το 51,4% θεωρεί την **ενημέρωσή του** σε περιβαλλοντικά θέματα **μέτρια**, το 23% ελάχιστη ικανοποιητική και μόλις το 2,7% πολύ ικανοποιητική.

Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:

▪ **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ Ε2 – Ε10: ΟΙ ΓΝΩΣΕΙΣ – ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΠΡΟΕΡΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ:**

Στην ερώτηση: «Οι γνώσεις-ενημέρωση που έχετε σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, προέρχονται από», οι ερωτώμενοι φοιτητές έπρεπε να δώσουν απαντήσεις που ήταν ταξινομημένες στη κλίμακα: «κυρίως», «αρκετά», «καθόλου», για κάθε μία από τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Μαθήματα ή δραστηριότητες κατά την φοίτησή σας στο σχολείο, όπου το 53,2% απαντάει «αρκετά» και ακολουθεί το «κυρίως» με ποσοστό 40,3%.
- Συγγενείς, φίλους, γείτονες, όπου το 50,6% απαντάει «καθόλου» και ακολουθεί με μικρή διαφορά (45,5%) η απάντηση «αρκετά».
- Έντυπα (π.χ. εφημερίδες), όπου «αρκετά» δηλώνει το 55,8% και «καθόλου» το 26,0%.
- Προγράμματα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπου «αρκετά» δηλώνει το 50,6% και «καθόλου» το 30,0%.
- Ειδικά περιοδικά, όπου το 65,8% απαντάει «καθόλου» και το 25,0% «αρκετά».
- Συλλόγους, φορείς, περιβαλλοντικές ομάδες, όπου ένα μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 71,1% απαντάει «καθόλου».
- Κρατικούς φορείς, όπου επίσης ένα μεγάλο ποσοστό (88,2%) απαντάει «καθόλου».
- Υλικό που λάβατε από το ταχυδρομείο σε λογαριασμούς της ΔΕΗ κ.ά., όπου επίσης το 88,3% απαντάει «καθόλου».
- Παρουσιάσεις ή εκδηλώσεις του Δήμου στη γειτονιά σας, στη δουλειά σας, στη πόλη σας, όπου «καθόλου» απαντάει επίσης ένα μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 80,5%.

Όσον αφορά τα άτομα άνω των 40 ετών, οι απαντήσεις τους έχουν ως εξής:

- Μαθήματα ή δραστηριότητες κατά την φοίτησή σας στο σχολείο, όπου το 52,2% απαντάει «καθόλου» και το 33,3% «αρκετά».
- Συγγενείς, φίλους, γείτονες, όπου το 68,1% απαντάει «καθόλου».
- Έντυπα (π.χ. εφημερίδες), όπου το 47,2% απαντάει «αρκετά» και ακολουθεί με μικρή διαφορά το «κυρίως» με ποσοστό 41,7%.
- Προγράμματα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπου το 44,4% απαντάει «αρκετά» και το 40,3% απαντάει «κυρίως».
- Ειδικά περιοδικά, όπου το 52,2% απαντάει «καθόλου», ενώ το 27,5% απαντάει «κυρίως».
- Συλλόγους, φορείς, περιβαλλοντικές ομάδες, όπου το 78,3% απαντάει «καθόλου».
- Κρατικούς φορείς, όπου το 87,0% απαντάει «καθόλου».
- Υλικό που λάβατε από το ταχυδρομείο σε λογαριασμούς της ΔΕΗ κ.ά., όπου το 72,1% απαντάει «καθόλου».

- Παρουσιάσεις ή εκδηλώσεις του Δήμου στη γειτονιά σας, στη δουλειά σας, στη πόλη σας, όπου «καθόλου» απαντάει ένα μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 82,6%.

Από τα παραπάνω, αυτό που παρατηρείται είναι μια αισθητή διαφοροποίηση μεταξύ των δύο ομάδων στην πρόταση «Μαθήματα ή δραστηριότητες κατά τη φοίτησή σας στο σχολείο», όπου ένας στους δύο φοιτητές δηλώνει ότι οι γνώσεις του πάνω στα περιβαλλοντικά προβλήματα προέρχονται αρκετά από την εκπαίδευση. Αντίθετα, τα άτομα άνω των 40 ετών δηλώνουν ότι οι γνώσεις τους σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν προέρχονται καθόλου από τον τομέα της εκπαίδευσης, με ποσοστό της τάξεως του 52,0%. Ακόμα αξίζει να αναφέρουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματός μας δηλώνει ότι δεν έχει γίνει καθόλου αποδέκτης γνώσης – ενημέρωσης σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα μέσω περιβαλλοντικών ομάδων, κρατικών φορέων, υλικού από λογαριασμούς π.χ. της ΔΕΗ ή εκδηλώσεων του Δήμου.

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ Ε11: ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΣΑΣ ΦΟΙΤΗΣΗΣ ΕΙΧΑΤΕ / ΕΧΕΤΕ ΓΙΝΕΙ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ; (Ναι, Όχι)

Στη συνέχεια, το 58,4% των φοιτητών δηλώνει ότι έχει γίνει δέκτης περιβαλλοντικής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής του φοίτησης, σε αντίθεση με τα άτομα άνω των 40 ετών που σε ποσοστό 75,5% απαντούν αρνητικά στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής σας φοίτησης είχατε / έχετε γίνει αποδέκτες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης;

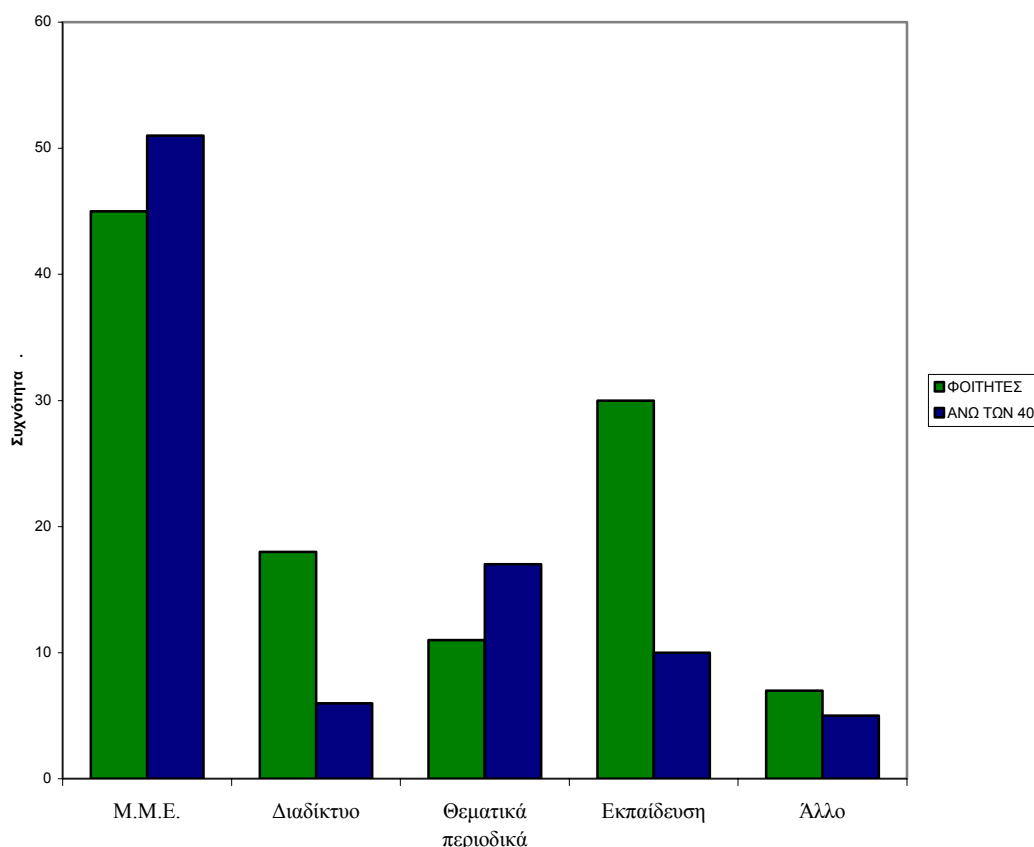
		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Όχι	N	32	56	88
	%	41,6%	75,7%	58,3%
Ναι	N	45	18	63
	%	58,4%	24,3%	41,7%
Σύνολο	N	77	74	151
	%	100,0%	100,0%	100,0%

▪ ΕΡΩΤΗΣΗ Ε12: ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΠΗΓΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΣΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ; (Μ.Μ.Ε, διαδίκτυο, θεματικά περιοδικά, εκπαίδευση, άλλο)

Όσον αφορά την πηγή ενημέρωσης για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, το 58,4% των φοιτητών αναφέρει τα Μ.Μ.Ε. και το 39,0% την Εκπαίδευση. Από τα άτομα άνω των 40 ετών, το 68,9% αναφέρει ως πηγή ενημέρωσης τα Μ.Μ.Ε. και το 23,0% τα θεματικά

περιοδικά. Στο σημείο αυτό βλέπουμε ότι υπάρχει μια διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο ομάδες, καθώς οι φοιτητές αναφέρουν ως δεύτερη πηγή ενημέρωσης την Εκπαίδευση, ενώ οι κάτοικοι άνω των 40 ετών τα θεματικά περιοδικά. Ακόμα μια διαφοροποίηση που παρατηρείται είναι το γεγονός ότι οι φοιτητές ενημερώνονται από το διαδίκτυο σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τους κατοίκους άνω των 40 ετών.

Ποια είναι η πηγή ενημέρωσής σας για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις;

- **ΕΡΩΤΗΣΗ Ε13: ΠΟΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΜΕΤΡΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΗΦΘΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΣΕ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ;** (Εκδηλώσεις από τοπικές αρχές ή οικολογικές οργανώσεις, σεμινάρια, ένταξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων, δραστηριοποίηση των Κοινωνικών Λειτουργών για την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, με σκοπό την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίησή του)

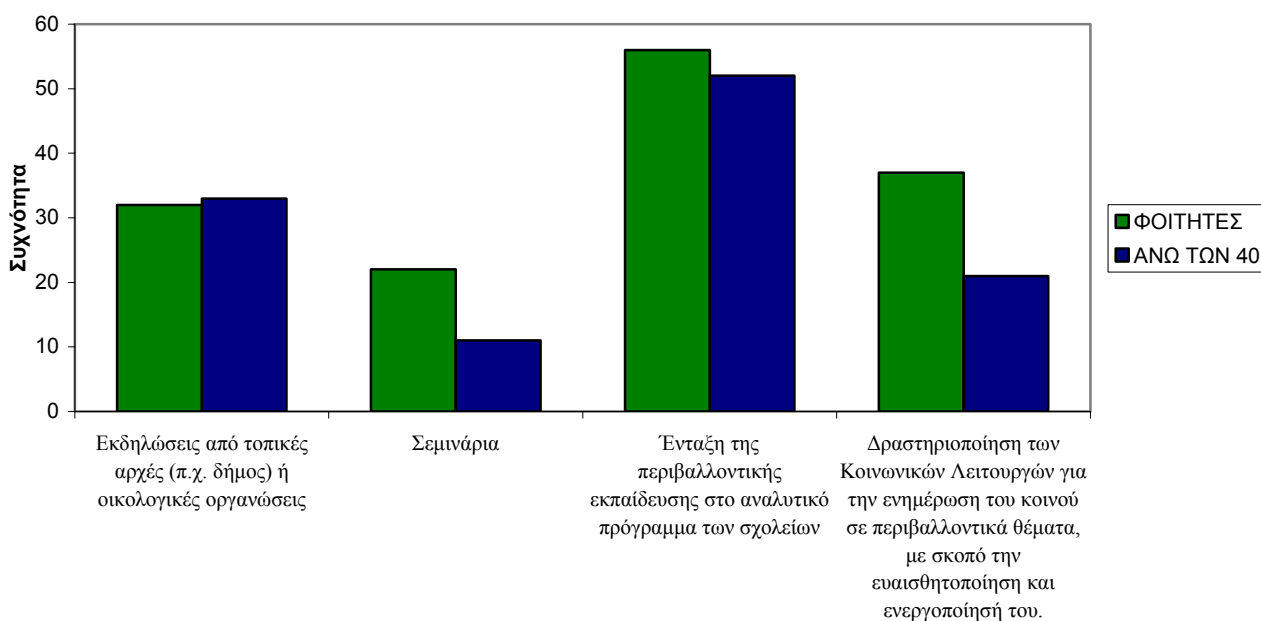
Στην ερώτηση: «Ποια κατά τη γνώμη σας μέτρα πρέπει να ληφθούν για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα», από την ομάδα των φοιτητών το 72,7% προτείνει την ένταξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων και επίσης ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως του 48,1% προτείνει την δραστηριοποίηση των Κοινωνικών Λειτουργών (Κ.Λ.) για την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, με σκοπό την ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίησή του. Το

ποσοστό αυτό βέβαια δικαιολογείται από τον αριθμό των φοιτητών που προέρχονται από τη ΣΕΥΠ.

Στην ίδια ερώτηση, από τα άτομα άνω των 40 ετών, το 70,3% προτείνει την ένταξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων και το 44,6% τις εκδηλώσεις από τις τοπικές αρχές (π.χ. Δήμος) ή από τις οικολογικές οργανώσεις.

Από το σύνολο των ερωτηθέντων, ως πρώτο μέτρο για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα αναφέρεται η ένταξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων, με ποσοστό της τάξης του 71,5%, ενώ ακολουθούν οι εκδηλώσεις από τις τοπικές αρχές (π.χ. Δήμος) ή από τις οικολογικές οργανώσεις με ποσοστό 43,0%.

Ποια κατά τη γνώμη σας μέτρα πρέπει να ληφθούν για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα;

11.6 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην έρευνά μας πήραν μέρος δύο ομάδες ερωτώμενων, φοιτητές του Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης και κάτοικοι του Ηρακλείου άνω των 40 ετών. Με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που είχαμε θέσει εξαρχής, εξετάσαμε για κάθε μια από τις δύο κατηγορίες του δείγματός μας κάποιες μεταβλητές, σε σχέση με αντιπροσωπευτικές ερωτήσεις από το ερωτηματολόγιο. Σκοπός μας ήταν να εντοπίσουμε τυχόν συσχετίσεις μεταξύ τους και να επαληθεύσουμε ή όχι τις υποθέσεις εργασίας.

Αρχικά, συγκρίναμε τα αποτελέσματα των δύο ομάδων όσον αφορά τη συμμετοχή τους σε περιβαλλοντικές οργανώσεις (ερώτηση C6), τη συμμετοχή τους σε προγράμματα ανακύκλωσης (ερώτηση C8), τη διάθεσή τους για συμμετοχή σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση ή σύλλογο (ερώτηση C10). Επίσης, αναφορικά με τις απόψεις τους για το περιβάλλον (ερωτήσεις D12, D14, D17, D19, D20, D26), καθώς και για την αποδοχή περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (ερώτηση E11) και για την πηγή ενημέρωσής τους σε περιβαλλοντικές οργανώσεις (ερώτηση E12). Από τις παραπάνω ερωτήσεις η C6 και η C8 δείχνουν δράση, η C10 δείχνει στάση, οι ερωτήσεις D12, D14, D17, D19, D20, D26 δείχνουν απόψεις των ερωτώμενων σε θέματα περιβάλλοντος, ενώ οι ερωτήσεις E11 και E12 δείχνουν την ενημέρωση των ερωτώμενων σχετικά με το περιβάλλον.

Έπειτα, προχωρήσαμε στη διαδικασία συσχέτισης ξεκινώντας από τους φοιτητές, για τους οποίους εξετάσαμε το φύλο, την οικονομική κατάσταση, τον τόπο καταγωγής και τον τύπο κατοικίας με τις ερωτήσεις: C6 (συμμετοχή σε οργανωμένες δραστηριότητες για την προστασία του περιβάλλοντος), C8 (συμμετοχή σε πρόγραμμα συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών), C10 (διάθεση ένταξης σε περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση ή σύλλογο), D12 (με ενοχλεί να βλέπω να πετιούνται πράγματα), D14 (χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους), D17 (δεν με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα), D19 (αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής), D20 (αν βλέπουμε τη φύση, βλέπουμε τον εαυτό μας), D26 (αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη) και D33 (οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν την ποιότητά του και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής). Ακόμα συσχέτισαμε την ενημέρωση που έχουν οι φοιτητές σε θέματα περιβάλλοντος με τις ερωτήσεις: C6 (συμμετοχή σε οργανωμένες δραστηριότητες για την προστασία του περιβάλλοντος), C7 (λόγος μη συμμετοχής), C8 (συμμετοχή σε πρόγραμμα συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών), C9 (λόγος μη συμμετοχής) και D29 (περισσότερο επιβλαβή επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον).

Συνεχίζοντας τη διαδικασία συσχέτισης, περάσαμε στην ομάδα των ατόμων άνω των 40 ετών, όπου εξετάσαμε το φύλο, την οικονομική κατάσταση, τον τόπο καταγωγής, τον τύπο κατοικίας, το επίπεδο εκπαίδευσης και το επάγγελμα με τις αντίστοιχες ερωτήσεις που αναφέρθηκαν και για την ομάδα των φοιτητών. Επίσης, συσχετίσαμε την ενημέρωση με τις ίδιες ερωτήσεις που αναφέρθηκαν για τους φοιτητές.

Ολοκληρώνοντας την παραπάνω διαδικασία καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ όλων των μεταβλητών και των ερωτήσεων. Τα σημεία στα οποία βρέθηκε στατιστική σημαντικότητα (βλέπε Παράρτημα) είναι τα ακόλουθα:

- Βρέθηκε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της αποδοχής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με την ομάδα φοιτητών και ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=18,064$, $p<0,000$). Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ότι το 58,4% των φοιτητών έλαβαν περιβαλλοντική εκπαίδευση, ενώ το 75,0% των ατόμων άνω των 40 ετών δεν έλαβαν τέτοιου είδους εκπαίδευση.

- Βρέθηκε ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πηγής ενημέρωσης που αφορούσε το διαδίκτυο για την ομάδα φοιτητών και ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=6,581$, $p<0,010$). Αναλυτικότερα, παρατηρήθηκε ότι οι φοιτητές με ποσοστό 23,4% χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ως πηγή ενημέρωσής τους για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, ενώ μόλις το 8,1% από τα άτομα άνω των 40 ετών χρησιμοποιούν αυτή την πηγή ενημέρωσης.

- Βρέθηκε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πηγής ενημέρωσης που αφορούσε την εκπαίδευση με την ομάδα φοιτητών και ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=12,549$ $p<0,000$). Πιο αναλυτικά, παρατηρήθηκε ότι οι φοιτητές με ποσοστό 39,0% αναφέρουν ως πηγή ενημέρωσης την εκπαίδευση, ενώ μόνο το 13,5% των ατόμων άνω των 40 ετών αναφέρει την ίδια πηγή.

- Βρέθηκε επίσης στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της συμμετοχής σε προγράμματα συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών με την ομάδα των φοιτητών και των ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=4,647$, $p<0,031$). Συγκεκριμένα, το 31,2% των φοιτητών δηλώνει ότι έχει πάρει μέρος σε σχετικά προγράμματα, σε αντίθεση με το 16,2% των κατοίκων άνω των 40 ετών που δηλώνει ότι δεν έχει συμμετάσχει σε τέτοιου είδους δραστηριότητα.

- Εντοπίστηκε ακόμα πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της άποψης «αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη» με την ομάδα των φοιτητών και των ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=13,971$, $p<0,007$). Ειδικότερα, το 29,3% των φοιτητών συμφωνούν με την παραπάνω πρόταση, ενώ από τους κατοίκους συμφωνεί ένα σημαντικό μικρότερο ποσοστό (16,2%).

- Βρέθηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως τους κόστους τους» με τον τόπο καταγωγής των

ερωτώμενων ($\chi^2=12,016$, $p<0,017$). Αναλυτικότερα, το 18,6% των ερωτώμενων και των δύο κατηγοριών που κατάγονται από επαρχία ή από χωριό διαφωνεί με την παραπάνω πρόταση, ενώ μεγαλύτερο ποσοστό (52,9%) αυτών που προέρχονται από την πόλη επιλέγουν αυτή την απάντηση.

- Βρέθηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως τους κόστους τους» με τον τύπο κατοικίας των ερωτώμενων ($\chi^2=10,545$, $p<0,032$). Πιο συγκεκριμένα, το 46,5% των ερωτώμενων και από τις δύο κατηγορίες που κατοικούν σε διαμέρισμα πολυκατοικίας διαφωνεί με την πρόταση αυτή, ενώ μόνο το 18,2% όσων μένουν σε μονοκατοικία διαφωνεί με αυτή την πρόταση.

- Παρατηρήθηκε ακόμα στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρόθεσης συμμετοχής σε περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση ή σύλλογο με το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=7,844$, $p<0,049$). Ειδικότερα, όσοι από τους ερωτώμενους είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με ποσοστό 66,7% δηλώνουν ότι θα τους ενδιέφερε να ενταχθούν σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση ή σύλλογο, ενώ μικρότερο ποσοστό (52,9%) όσων είναι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης δείχνουν μια τέτοια πρόθεση.

- Επίσης, εντοπίστηκε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της άποψης «δεν με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα», με το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=21,813$, $p<0,009$). Πιο αναλυτικά, όσοι από τους ερωτώμενους είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με ποσοστό 66,7% δηλώνουν ότι διαφωνούν απόλυτα με την παραπάνω πρόταση, ενώ μικρότερο ποσοστό (47,1%) όσων είναι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης επιλέγουν αυτή την απάντηση.

- Βρέθηκε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της συμμετοχής των ερωτώμενων σε οργανωμένες δραστηριότητες που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος σε σχέση με τον βαθμό ενημέρωσή τους σε περιβαλλοντικά θέματα. ($\chi^2=17,186$, $p<0,002$). Ειδικότερα, το 90,6% των ερωτώμενων και των δύο ομάδων που απάντησαν ότι η ενημέρωσή τους σε θέματα περιβάλλοντος είναι μέτρια δηλώνουν ότι δεν έχουν συμμετάσχει ποτέ σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, ενώ έχει συμμετάσχει μόνο το 9,4% των ερωτώμενων με τον ίδιο βαθμό ενημέρωσης.

- Εντοπίστηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής» σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=14,298$, $p<0,026$). Πιο αναλυτικά, το 85,7% όσων είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δηλώνουν ότι συμφωνούν απόλυτα με την παραπάνω πρόταση, ενώ μόλις το 20,0% όσων δηλώνουν αναλόγως έχουν την ίδια άποψη.

- Παρατηρήθηκε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «αν βλάπτουμε τη φύση βλάπτουμε τον εαυτό μας» σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης των

ερωτώμενων άνω των 40 ετών ($\chi^2=17,246$, $p<0,008$). Πιο συγκεκριμένα, το 90,5% των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συμφωνούν απόλυτα με αυτή την πρόταση, ενώ από τα άτομα που δηλώνουν αναλφάβητοι συμφωνεί απόλυτα ένα σημαντικό μικρότερο ποσοστό (40,0%).

- Βρέθηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής» σε σχέση με το επάγγελμα των ατόμων άνω των 40 ετών ($\chi^2=24,156$, $p<0,019$). Αναλυτικότερα, το 77,3% των δημοσίων υπαλλήλων δηλώνει ότι συμφωνεί απόλυτα με την παραπάνω πρόταση, σε αντίθεση με τους συνταξιούχους που συμφωνούν απόλυτα σε ένα πολύ μικρότερο ποσοστό (33,3%).

- Εντοπίστηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «αν βλάπτουμε τη φύση βλάπτουμε τον εαυτό μας» σε σχέση με το επάγγελμα των ερωτώμενων άνω των 40 ετών ($\chi^2=24,232$, $p<0,019$). Ειδικότερα, το 90,9% των δημοσίων υπαλλήλων δηλώνει ότι συμφωνεί απόλυτα με την παραπάνω πρόταση, σε αντίθεση με τους συνταξιούχους που συμφωνούν απόλυτα σε ένα πολύ μικρότερο ποσοστό (33,3%).

- Παρατηρήθηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη» σε σχέση με το επάγγελμα των κατοίκων άνω των 40 ετών ($\chi^2=36,569$, $p<0,048$). Πιο συγκεκριμένα, το 50,0% των δημοσίων υπαλλήλων διαφωνεί με την πρόταση αυτή, σε αντίθεση με το 33,3% των συνταξιούχων που εκφράζει την ίδια άποψη.

- Βρέθηκε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της πρότασης «πιστεύετε ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν την ποιότητά του και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής» σε σχέση με το επάγγελμα των κατοίκων άνω των 40 ετών ($\chi^2=31,113$, $p<0,002$). Αναλυτικότερα, το 75,0% των αγροτών – κτηνοτρόφων υποστηρίζουν αρκετά αυτή την πρόταση, ενώ μόλις το 13,6% των δημοσίων υπαλλήλων έχουν την ίδια γνώμη.

- Παρατηρήθηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της συμμετοχής των ερωτώμενων σε οργανωμένες δραστηριότητες αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος σε σχέση με τον τύπο κατοικίας των ερωτώμενων και από τις δύο ομάδες ($\chi^2=6,235$, $p<0,013$). Ειδικότερα, το 26,5% όσων κατοικούν σε μονοκατοικία έχει συμμετάσχει σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, ενώ ανάλογη συμμετοχή έχουν σε πολύ μικρότερο ποσοστό (5,3%) όσοι κατοικούν σε διαμέρισμα πολυκατοικίας.

- Εντοπίστηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της άποψης «δε με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα» σε σχέση με τον τύπο κατοικίας ($\chi^2=8,600$, $p<0,035$). Συγκεκριμένα, το 58,8% των ερωτώμενων και των δύο κατηγοριών που

διαμένουν σε μονοκατοικία διαφωνεί απόλυτα με την άποψη αυτή ενώ μόλις το 34,2% όσων κατοικούν σε διαμέρισμα πολυκατοικίας έχουν ανάλογη άποψη.

- Βρέθηκε στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της συμμετοχής των ερωτώμενων και από τις δύο ομάδες σε προγράμματα για τη συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών σε σχέση με τον τόπο καταγωγής τους ($\chi^2=5,061$, $p<0,024$). Πιο αναλυτικά, το 91,3% όσων κατάγονται από επαρχία – χωριό υποστηρίζουν ότι δεν έχουν πάρει ποτέ μέρος σε τέτοιου είδους δραστηριότητα ενώ μικρότερο είναι το ποσοστό όσων κατάγονται από την πόλη (71,4%) που δηλώνουν κάτι τέτοιο.

- Παρατηρήθηκε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα στη συσχέτιση της συμμετοχής των ερωτώμενων σε οργανωμένες δραστηριότητες για την προστασία του περιβάλλοντος σε σχέση με το βαθμό ενημέρωσής τους σε περιβαλλοντικά θέματα ($\chi^2=17,427$, $p<0,002$). Ειδικότερα, το 94,7% των ερωτώμενων και από τις δύο κατηγορίες που θεωρούν ότι έχουν μια μέτρια ενημέρωση δεν έχουν συμμετάσχει ποτέ σε τέτοιες δραστηριότητες ενώ μόλις το 5,35% με την ίδια ενημέρωση έχει συμμετάσχει.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

Ολοκληρώνοντας τη συγγραφή του θεωρητικού και ερευνητικού μέρους της εργασίας μας, στο οποίο μελετώνται οι απόψεις, η στάση και η συμπεριφορά των φοιτητών του Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου, προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

ΦΟΙΤΗΤΕΣ

Το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών αναφέρει ότι κατοικεί σε **διαμέρισμα πολυκατοικίας**, με τις απαντήσεις να μοιράζονται μεταξύ **ιδιόκτητου** και **ενοικιαζόμενου σπιτιού**. Ωστόσο μη αναμενόμενος είναι ο αριθμός εκείνων που διαμένουν σε ιδιόκτητη κατοικία. Σχετικά με την **οικονομική κατάσταση** των φοιτητών, μέσα από τις απαντήσεις τους, αυτή παρουσιάζεται **μέτρια**.

Οι περισσότεροι από αυτούς **κατάγονται** από επαρχία ή χωριό και η **συχνότητα** με την οποία επισκέπτονται τον τόπο καταγωγής τους είναι κυρίως **μία φορά το εξάμηνο**. Δηλώνουν ότι δε διαθέτουν κάποια **εξοχική κατοικία**, ενώ και όσοι αναφέρουν ότι έχουν εξοχικό το επισκέπτονται **σπάνια**. Το κυριότερο **κριτήριο** με βάση το οποίο οι φοιτητές επιλέγουν το μέρος για τις διακοπές τους έχει να κάνει με την **ύπαρξη ελκυστικής φύσης**.

Οι φοιτητές στο σύνολο τους φαίνεται ότι είναι σε θέση να δώσουν επαρκή **ορισμό** για το περιβάλλον και να αναφερθούν στα **περιβαλλοντικά προβλήματα** και στα **είδη ρύπανσης** που γνωρίζουν, με απαντήσεις που ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Σχετικά με τους **τρόπους** που ο άνθρωπος **συμβάλλει** περισσότερο στην **καταστροφή του περιβάλλοντος**, αναφέρουν την **ρύπανση του αέρα** ως σημαντικότερο τρόπο συμβολής. Σύμφωνα με τις γνώσεις τους, οι φοιτητές αναφέρουν την **αλλεργία** ως **συνηθέστερο πρόβλημα υγείας** προερχόμενο από τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Από τις απαντήσεις τους σχετικά με τις **γνώσεις** τους για τα **περιβαλλοντικά προβλήματα** προκύπτει ότι η πλειοψηφία των φοιτητών είναι σε θέση να δώσει τις σωστές απαντήσεις. Ενώ όσον αφορά τις **γνώσεις** τους γύρω από τις **περιβαλλοντικές οργανώσεις**, το μεγαλύτερο μέρος δηλώνει ότι γνωρίζει την **Greenpeace** και την **WWF Ελλάς**.

Το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών αναφέρει ότι **δεν έχει** κάποιο **κατοικίδιο ζώο** λόγω της αντίδρασης των άλλων μελών της οικογένειάς τους, ενώ από όσους δηλώνουν ότι **έχουν** κατοικίδιο, οι περισσότεροι αναφέρουν ότι έχουν ένα και το **είδος** που κυριαρχεί είναι ο **σκύλος**.

Ως κυρίαρχο **μέσο μεταφοράς** για τους φοιτητές εμφανίζεται το **αυτοκίνητο**, γεγονός μη αναμενόμενο, από το οποίο προκύπτει σε ένα βαθμό και η περιβαλλοντική τους στάση.

Η συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών αναφέρει ότι **δεν έχει συμμετάσχει** ποτέ σε οργανωμένες **δραστηριότητες προστασίας** του περιβάλλοντος και σε **προγράμματα συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών** και ως **λόγο** αναφέρει την **ελλιπή ενημέρωση** για

τέτοιου είδους δραστηριότητες. Ωστόσο οι περισσότεροι από αυτούς δηλώνουν ότι θα τους **ενδιέφερε να ενταχθούν σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα**, οργάνωση ή σύλλογο.

Όσον αφορά τα **κριτήρια** με τα οποία οι φοιτητές θα επέλεγαν την **κατοικία** τους, ως **πρώτο κριτήριο** αναφέρουν το **να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς τους**. Ωστόσο αξίζει να σημειώσουμε ότι το κριτήριο του να είναι κοντά στην ύπαιθρο συμπεριλαμβάνεται μέσα στις τρεις πρώτες επιλογές τους.

Θέλοντας να μελετήσουμε τη σχέση των φοιτητών με το περιβάλλον και κατά πόσο τους **ευχαριστεί να συμμετέχουν** σε μια σειρά από δραστηριότητες σχετικές ή όχι με αυτό, διαπιστώνουμε ότι τους ευχαριστεί συχνά ή μερικές φορές να συμμετέχουν σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο, καθώς και να πηγαίνουν οικογενειακές διακοπές ή διακοπές στην ύπαιθρο. Επίσης, μελετώντας κάποιες **απόψεις** των φοιτητών όσον αφορά καταναλωτικές τους συνήθειες, παρατηρούμε ότι παρουσιάζονται **ουδέτεροι** απέναντι στην αγορά οικολογικών προϊόντων, τονίζοντας παράλληλα ότι προτίθενται να το κάνουν μόνο αν μειωθεί το κόστος τους. Αναφορικά με την προβληματική σχετικά με το μέλλον του πλανήτη βρέθηκε ότι οι φοιτητές παρουσιάζονται **ευαισθητοποιημένοι** και ενδιαφέρονται τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον. Σε ότι αφορά την τοποθέτησή τους απέναντι στην ανακύκλωση, η πλειοψηφία τάσσεται υπέρ αυτής της δραστηριότητας.

Στη συνέχεια, οι φοιτητές αναφέρουν ως περισσότερο **επιβλαβή επέμβαση** του ανθρώπου στο περιβάλλον τη **ρύπανση του εδάφους**, του αέρα και του νερού. Μέσα από τις απαντήσεις τους αναφέρουν ως **τρόπο συμμετοχής** τους στη βελτίωση του περιβάλλοντος τη διατήρηση καθαριότητας των πόλεων και των θαλασσών. Με βάση τις απόψεις τους σχετικά με το περιβάλλον θεωρούν **πολύ ή πάρα πολύ αναγκαία** την **εκπαίδευση** του κοινού γύρω από το περιβάλλον, θεωρούν **λίγο ή αρκετά σωστή** την **ενημέρωση** που προέρχεται από τα **Μ.Μ.Ε.** και αφορά θέματα προστασίας περιβάλλοντος και πιστεύουν ότι οι **επεμβάσεις του ανθρώπου** στο περιβάλλον **απειλούν πάρα πολύ** την **ποιότητά** του και συνεπώς την ποιότητα της ίδιας της ανθρώπινης ζωής.

Στην πλειοψηφία τους χαρακτηρίζουν **μέτρια** την **ενημέρωσή** τους σε σχετικά με το περιβάλλον θέματα, η οποία προέρχεται κυρίως από την εκπαίδευση. Αναφέρουν ότι έχουν γίνει **αποδέκτες** τέτοιου είδους εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής τους φοίτησης. Ως **πηγή ενημέρωσης** για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις δηλώνουν τα **Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης**. Τέλος, όσον αφορά τα **μέτρα** που πρέπει να ληφθούν για την **καλύτερη ενημέρωση του κοινού** σε περιβαλλοντικά θέματα, το μεγαλύτερο μέρος τους προτείνει την **ένταξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης** στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στα συμπεράσματα που αφορούν τα άτομα άνω των 40ετών:

ΑΤΟΜΑ ΑΝΩ ΤΩΝ 40 ΕΤΩΝ

Το μεγαλύτερο μέρος από τους κατοίκους άνω των 40 ετών κατοικεί σε **διαμέρισμα πολυκατοικίας**. Όσον αφορά το είδος της κατοικίας, οι περισσότεροι από αυτούς δηλώνουν ότι κατοικούν σε ιδιόκτητο σπίτι, και χαρακτηρίζουν την **οικονομική τους κατάσταση μέτρια**.

Οι περισσότεροι από αυτούς **κατάγονται** από επαρχία ή χωριό και επισκέπτονται τον τόπο καταγωγής τους **μία φορά την εβδομάδα**. Δηλώνουν ότι δεν διαθέτουν κάποια **εξοχική κατοικία**, ενώ όσοι έχουν εξοχικό, το **επισκέπτονται συχνά** (1 φορά την εβδομάδα). Το κυρίαρχο **κριτήριο** με βάση το οποίο οι κάτοικοι επιλέγουν το μέρος για τις διακοπές τους είναι η **ύπαρξη ελκυστικής φύσης**.

Το σύνολο των κατοίκων φαίνεται ότι είναι σε θέση να δώσει επαρκή **ορισμό** για το περιβάλλον και να αναφερθεί στα **περιβαλλοντικά προβλήματα** και στα **είδη ρύπανσης** που γνωρίζει, με απαντήσεις που ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Σχετικά με τους **τρόπους** που ο άνθρωπος **συμβάλλει** περισσότερο στην **καταστροφή του περιβάλλοντος**, τα άτομα άνω των 40 ετών αναφέρουν ως σημαντικότερο τρόπο συμβολής, την **ρύπανση του αέρα** και αναφέρουν την **αλλεργία** ως **συνηθέστερο πρόβλημα υγείας** προερχόμενο από τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Όσον αφορά τις **γνώσεις** τους για τα **περιβαλλοντικά προβλήματα**, μέσα από τις απαντήσεις τους προκύπτει ότι η πλειοψηφία είναι σε θέση να δώσει τις σωστές απαντήσεις και αναφορικά με τις **γνώσεις** τους γύρω από τις **περιβαλλοντικές οργανώσεις**, το μεγαλύτερο μέρος τους δηλώνει ότι γνωρίζει την **Greenpeace** και την **WWF Ελλάς**.

Το μεγαλύτερο μέρος από τα άτομα άνω των 40 ετών αναφέρει ότι **δεν έχουν** κάποιο **κατοικίδιο ζώο λόγω** του ότι πιστεύει πως τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους, ενώ από όσους **έχουν** κατοικίδιο, οι περισσότεροι αναφέρουν ότι έχουν ένα και το **είδος** που κυριαρχεί είναι ο **σκύλος**.

Ως κυρίαρχο **μέσο μεταφοράς** για τα άτομα άνω των 40 ετών εμφανίζεται το **αυτοκίνητο**, γεγονός το οποίο σε ένα βαθμό δείχνει και την περιβαλλοντική τους στάση.

Η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων αναφέρει ότι **δεν έχει συμμετάσχει** ποτέ σε οργανωμένες **δραστηριότητες προστασίας του περιβάλλοντος** και σε **προγράμματα συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών** και ως **λόγο** αναφέρει την **ελλιπή ενημέρωση** για τέτοιου είδους δραστηριότητες, όμως το μεγαλύτερο μέρος τους δηλώνει ότι **ενδιαφέρεται να ενταχθεί** σε κάποια **περιβαλλοντική ομάδα**, οργάνωση ή σύλλογο.

Όσον αφορά τα **κριτήρια** με τα οποία θα επέλεγαν την **κατοικία** τους, τα άτομα άνω των 40 ετών αναφέρουν ως πρώτο κριτήριο το να είναι **κοντά στην ύπαιθρο**.

Θέλοντας να μελετήσουμε τη σχέση των κατοίκων με το περιβάλλον και κατά πόσο

τους **ευχαριστεί να συμμετέχουν** σε μια σειρά από δραστηριότητες σχετικές ή όχι με αυτό, διαπιστώνουμε ότι τους ευχαριστεί συχνά ή μερικές φορές να συμμετέχουν σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο και πάντα ή συχνά να πηγαίνουν οικογενειακές διακοπές ή διακοπές στην ύπαιθρο. Υπάρχουν όμως κάποιες δραστηριότητες όπου οι κάτοικοι προτιμούν περισσότερο από εκείνες που σχετίζονται με το περιβάλλον όπως π.χ. το να μένουν σπίτι με παρέα και να παρακολουθούν τηλεόραση. Επίσης, ερευνώντας κάποιες **απόψεις** των κατοίκων αναφορικά με την οικολογική αγοραστική τους δράση παρατηρούμε ότι παρουσιάζονται **ουδέτεροι** απέναντι στην αγορά οικολογικών προϊόντων, τονίζοντας παράλληλα ότι προτίθενται να το κάνουν μόνο αν μειωθεί το κόστος αγορά τους. Όσον αφορά την προβληματική σχετικά με το μέλλον του πλανήτη βρέθηκε ότι τα άτομα άνω των 40 ετών παρουσιάζονται **ευαισθητοποιημένα** και τα απασχολεί η παρούσα αλλά και η μελλοντική κατάσταση του πλανήτη. Σε ότι αφορά την τοποθέτησή τους απέναντι στην ανακύκλωση, η πλειοψηφία τάσσεται υπέρ αυτής της δραστηριότητας.

Το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων αναφέρει ως περισσότερο **επιβλαβή επέμβαση** του ανθρώπου στο περιβάλλον τη **ρύπανση του εδάφους**, του αέρα και του νερού και μέσα από τις απαντήσεις τους δηλώνουν ως **τρόπο συμμετοχής** τους στη βελτίωση του περιβάλλοντος τη μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον. Επίσης, με βάση τις απόψεις τους σχετικά με το περιβάλλον θεωρούν **πάρα πολύ αναγκαία** την **εκπαίδευση** του κοινού γύρω από το περιβάλλον, ενώ θεωρούν **λίγο ή αρκετά σωστή** την **ενημέρωση** που προέρχεται από τα **M.M.E.** και αφορά θέματα προστασίας περιβάλλοντος. Τέλος, πιστεύουν ότι οι **επεμβάσεις του ανθρώπου** στο περιβάλλον **απειλούν πάρα πολύ την ποιότητά του** και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.

Οι κάτοικοι στην πλειοψηφία τους χαρακτηρίζουν **μέτρια** την **ενημέρωσή τους** σε σχετικά με το περιβάλλον θέματα, η οποία προέρχεται από τα **έντυπα** (π.χ. εφημερίδες). Όσον αφορά την **αποδοχή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης**, το μεγαλύτερο μέρος των ατόμων άνω των 40 ετών δεν έχει λάβει τέτοιου είδους εκπαίδευση. Ως **πηγή ενημέρωσης** για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις αναφέρουν τα **Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης**. Τέλος, όσον αφορά τα **μέτρα** που πρέπει να ληφθούν για την **καλύτερη ενημέρωση του κοινού** σε περιβαλλοντικά θέματα, το μεγαλύτερο μέρος τους προτείνει την **ένταξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης** στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων.

Από τα παραπάνω προκύπτουν οι ακόλουθες διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο ομάδων:

- Όσον αφορά τη συχνότητα επίσκεψης στον τόπο καταγωγής, οι κάτοικοι του Ηρακλείου άνω των 40 ετών είναι εκείνοι που επισκέπτονται συχνότερα τον τόπο από τον οποίο κατάγονται σε σύγκριση με τους φοιτητές.

- Από τους ερωτώμενους που αναφέρουν ότι έχουν εξοχική κατοικία, παρατηρείται ότι οι κάτοικοι την επισκέπτονται συχνότερα σε σχέση με τους φοιτητές.
- Διαφοροποίηση εμφανίζεται, επίσης, ως προς τα κριτήρια με τα οποία οι ερωτώμενοι θα επέλεγαν τον τόπο κατοικίας τους, όπου οι φοιτητές δηλώνουν ως πρώτο κριτήριο το να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς τους, ενώ οι κάτοικοι το να είναι κοντά στην ύπαιθρο.
- Όσον αφορά τους τρόπους συμμετοχής στη βελτίωση του περιβάλλοντος, οι φοιτητές αναφέρουν τη διατήρηση καθαριότητας των πόλεων και των θαλασσών, ενώ οι κάτοικοι τη μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον.
- Σχετικά με την άποψη των ερωτώμενων για το κατά πόσο είναι αναγκαία η εκπαίδευση του κοινού γύρω από το περιβάλλον, οι κάτοικοι παρουσιάζονται περισσότερο απόλυτοι στο ότι τη θεωρούν πάρα πολύ αναγκαία, ενώ οι απαντήσεις των φοιτητών στη σχετική ερώτηση κυμαίνονται μεταξύ του «πολύ» και του «πάρα πολύ».
- Οι κάτοικοι αναφέρουν ότι η ενημέρωση που έχουν γύρω από το περιβάλλον προέρχεται από τα έντυπα, σε αντίθεση με τους φοιτητές που δηλώνουν την εκπαίδευση ως πηγή περιβαλλοντικής ενημέρωσης.
- Μια τελευταία διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων παρατηρείται στην αποδοχή περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, με τους φοιτητές να έχουν γίνει αποδέκτες τέτοιου είδους εκπαίδευσης, σε αντίθεση με τους κατοίκους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που είχαμε θέσει πριν την διεξαγωγή του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας και στηριζόμενοι στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που προηγήθηκε, καταλήγουμε στην επιβεβαίωση ή τη διάψευση των υποθέσεων εργασίας. Πιο συγκεκριμένα:

Όσον αφορά το **1ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν το φύλο διαφοροποιεί τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά των φοιτητών, και αφού χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος χ^2 , δεν βρέθηκε κάποια συσχέτιση μεταξύ ανδρών και γυναικών, γεγονός που οδηγεί στη **διάψευση** της παραπάνω υπόθεσης. Η ίδια υπόθεση τέθηκε και για τα άτομα άνω των 40 ετών, όπου επίσης δεν εντοπίστηκε κάποια συσχέτιση ως προς το φύλο και τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τόσο οι άνδρες φοιτητές όσο και οι γυναίκες φοιτήτριες παρουσιάζουν τις ίδιες αντιλήψεις, στάση και συμπεριφορά απέναντι στο περιβάλλον με τους άνδρες και τις γυναίκες κατοίκους άνω των 40 ετών.

Ός προς το **2ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν η οικονομική κατάσταση της οικογένειας συμβάλλει στην υιοθέτηση θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι στο περιβάλλον, δε βρέθηκε κάποια συσχέτιση σε καμία από τις δύο ομάδες ερωτώμενων, γεγονός που οδηγεί στη **διάψευση** της συγκεκριμένης υπόθεσης εργασίας.

Ός προς το **3ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών παίζει ρόλο στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των παιδιών τους, δε βρέθηκε συσχέτιση όσον αφορά την ομάδα των φοιτητών, γεγονός που **διαψεύδει** τη συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας. Η υπόθεση αυτή αφορούσε, επίσης, και τα άτομα άνω των 40 ετών, σχετικά με το αν το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμά τους παίζουν κάποιο ρόλο στην περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση, όπου εντοπίστηκε συσχέτιση. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι οι κάτοικοι με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης εκφράζουν μεγαλύτερη πρόθεση ένταξης σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα. Επίσης, βρέθηκε ότι όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων τόσο πιο ευαισθητοποιημένοι παρουσιάζονται σχετικά με τις περιβαλλοντικές τους απόψεις. Αναφορικά με το επάγγελμά τους, βρέθηκε ότι τα άτομα του δείγματός μας που εργάζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι παρουσιάζονται περισσότερο ευαισθητοποιημένοι στις απόψεις τους σε θέματα περιβάλλοντος σε σχέση με τους συνταξιούχους, οι οποίοι παρουσιάζονται λιγότερο ευαισθητοποιημένοι στις περιβαλλοντικές τους απόψεις. Όσον αφορά, λοιπόν, τα άτομα άνω των 40 ετών, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας **επαληθεύεται** καθώς βρέθηκε ότι το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμά τους παίζουν ρόλο στην περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση.

Ως προς το **4ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν ο τόπος προέλευσης και ο τόπος κατοικίας επηρεάζουν την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης και ότι αυτό συνεπάγεται, μέσω της χρησιμοποίησης του στατιστικού ελέγχου χ^2 , εντοπίστηκε συσχέτιση. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι οι φοιτητές που κατάγονται από πόλη έχουν λιγότερο αναπτυγμένο το αίσθημα περιβαλλοντικής συνείδησης σε σχέση με τους φοιτητές που κατάγονται από επαρχία ή χωριό. Το αντίθετο συμβαίνει με τα άτομα άνω των 40 ετών, καθώς βρέθηκε ότι όσοι κατάγονται από πόλη παρουσιάζουν μια θετικότερη στάση και συμπεριφορά απέναντι στο περιβάλλον σε σχέση με τους κατοίκους που προέρχονται από επαρχία ή χωριό. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας **επαληθεύεται** με διαφοροποίηση μεταξύ των δύο κατηγοριών του δείγματός μας. Αναφορικά με τον τόπο κατοικίας, δεν βρέθηκε συσχέτιση για την ομάδα των φοιτητών. Εντοπίστηκε όμως συσχέτιση για τους κατοίκους, καθώς όσοι κατοικούν σε μονοκατοικία έχουν περισσότερο αναπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση από αυτούς που κατοικούν σε διαμέρισμα πολυκατοικίας.

Ως προς το **5ο ερευνητικό ερώτημα**, σχετικά με το αν η ενημέρωση - γνώση των φοιτητών πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα τους οδηγεί και στην ανάληψη σχετικής δράσης, εντοπίστηκε συσχέτιση. Αναλυτικότερα, οι φοιτητές με ελάχιστη ενημέρωση σε θέματα περιβάλλοντος παρουσιάζονται λιγότερο δραστήριοι από αυτούς με ικανοποιητική ενημέρωση σε περιβαλλοντικά θέματα, οι οποίοι είναι περισσότερο ενεργοί. Το ίδιο ισχύει και για την ομάδα των κατοίκων αλλά επιπλέον παρατηρείται ότι, ακόμα και όσοι δηλώνουν ότι έχουν πολύ ικανοποιητική ενημέρωση, μένουν σε αυτήν χωρίς να προβαίνουν σε δράση. Επομένως, η συγκεκριμένη υπόθεση **επαληθεύεται μόνο** για την ομάδα των φοιτητών, καθώς η ενημέρωση - γνώση τους οδηγεί στην ανάληψη δράσης σε αντίθεση με τους κατοίκους που ακόμα κι αν παρουσιάζονται ενημερωμένοι δεν αναλαμβάνουν δράση.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η γενική εικόνα των ερωτώμενων όπως προκύπτει από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας έχει συμπερασματικά ως εξής:

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΝΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των γνωστικών ερωτήσεων, γενικά οι ερωτώμενοι απάντησαν σωστά σε ποσοστό πάνω από 50% για όλες τις ερωτήσεις, αποτέλεσμα που δείχνει ότι η πλειοψηφία διαθέτει βασικές περιβαλλοντικές γνώσεις. Τα ποσοστά των σωστών απαντήσεων είναι υψηλότερα στις ερωτήσεις εκείνες που αφορούν στοιχειώδεις γνώσεις, οι οποίες παρέχονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Ωστόσο το ποσοστό των σωστών απαντήσεων μειώνεται όσο οι ερωτήσεις γίνονται πιο δύσκολες ή δεν αφορούν τις γνώσεις που αποκτώνται κατά τη διάρκεια της βασικής εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικό των ερωτήσεων αυτών είναι και το σχετικά μεγάλο ποσοστό των ατόμων που δηλώνουν άγνοια.

Όσον αφορά το πώς οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται το περιβάλλον, αυτό που παρατηρείται είναι μία ποικιλία «ορισμών». Αυτό συνδέεται με τη θεωρία μας όπου είδαμε ότι ο κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται το περιβάλλον από τη δική του οπτική γωνία, το εξηγεί με βάση τις δικές του γνώσεις και προσεγγίζει κάθε περιβαλλοντικό πρόβλημα τοποθετώντας το στα πλαίσια της δικής του καθημερινότητας.

ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι φοιτητές δεν έχουν ιδιαίτερα έντονη βιωματική σχέση με τη φύση, αλλά τη θεωρούν ως τόπο ψυχαγωγίας και τους αρέσει να συμμετέχουν σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο και να πηγαίνουν οικογενειακές διακοπές σε αυτήν. Παρόλα αυτά παρουσιάζονται να προτιμούν περισσότερο το να πηγαίνουν σε ταβέρνες και να μένουν στο σπίτι με παρέα.

Οι κάτοικοι φαίνεται να απολαμβάνουν πιο πολύ τις οικογενειακές εκδρομές στην ύπαιθρο απ' ό τι τις εξόδους σε μπαρ, λαϊκά κέντρα και κινηματογράφο. Επίσης, όπως είναι φυσιολογικό απολαμβάνουν περισσότερο τις οικογενειακές διακοπές στην ύπαιθρο από ότι οι φοιτητές που προτιμούν περισσότερο τις τουριστικές περιοχές. Αυτές όμως είναι διαφοροποιήσεις που οφείλονται περισσότερο στις ηλικιακές διαφορές και όχι τόσο στη βιωματική σχέση των δύο ομάδων με το περιβάλλον.

Όσον αφορά την πρόθεση εθελοντικής συμμετοχής των ερωτώμενων σε οργανωμένες δραστηριότητες σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος και οι δύο ομάδες, τουλάχιστον στο επίπεδο των προθέσεων, ανταποκρίνονται θετικά στην πιθανότητα σχετικής

δραστηριοποίησής τους. Παρ' όλα αυτά, αυτή τους η πρόθεση δεν φαίνεται να μετουσιώνεται σε δράση, που είναι και το πιο σημαντικό.

Ακόμα και οι φοιτητές οι οποίοι δηλώνουν ότι έχουν γίνει αποδέκτες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, δεν φαίνεται να εφαρμόζουν στη πράξη όλα όσα διδάχτηκαν κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής τους φοίτησης. Αυτό επαληθεύεται και από το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας, όπου στο κεφάλαιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, τονίζεται ότι αυτού του είδους η εκπαίδευση δεν πρέπει απλά να μένει στη θεωρία αλλά να μετουσιώνεται σε πράξη, καθώς αυτό είναι και ο απώτερος στόχος της.

Αναφορικά τώρα όχι με τη διάθεση αλλά με τη συμμετοχή στην πράξη, η πλειοψηφία των ερωτώμενων απαντάει ότι δε συμμετείχε ποτέ σε κάποιο πρόγραμμα ανακύκλωσης και αυτό γιατί όπως δηλώνει δεν ενημερώθηκε ποτέ για την ύπαρξη ενός τέτοιου προγράμματος. Στο σημείο αυτό βλέπουμε αυτό που τονίστηκε και παραπάνω, ότι δηλαδή η πρόθεση παραμένει πρόθεση και δε μετουσιώνεται σε πράξη.

Επίσης, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων δε συμμετείχε ποτέ σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα. Μέσα από τις απαντήσεις τους βλέπουμε πόσο σημαντική είναι η ύπαρξη φορέων ενημέρωσης για τέτοιου είδους δραστηριότητες.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Μέσα από τις απαντήσεις τους οι ερωτώμενοι παρουσιάζονται αρκετά ευαισθητοποιημένοι στον τομέα του περιβάλλοντος και στα περιβαλλοντικά προβλήματα της εποχής μας. Δείχνουν να έχουν αρκετά αναπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση που μπορεί να μη μετουσιώνεται σε δράση, αλλά παρόλα αυτά είναι υπαρκτή.

Σχετικά με την οικολογική αγοραστική τους δράση παρουσιάζονται ουδέτεροι, αναφέροντας ως λόγο το κόστος των οικολογικών προϊόντων, τάσσονται έστω και θεωρητικά μόνο υπέρ της ανακύκλωσης και θεωρούν σημαντικότερη και αναγκαία την περιβαλλοντική εκπαίδευση του κοινού.

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον πρέπει να είναι φιλικές προς αυτό διαφορετικά απειλείται η ποιότητα της ανθρώπινης ζωής. Αυτό συνδέεται και με τη θεωρία μας, όπου είδαμε ότι η ανθρώπινη ζωή χωρίς το περιβάλλον δεν έχει πιθανότητα συνέχειας, αλλά ακόμη σημαντικότερο είναι το γεγονός ότι η ποιότητα της ανθρώπινης ζωής καθορίζεται από την ποιότητα του περιβάλλοντος.

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι παρόλο που στο επίπεδο των προθέσεων οι ερωτώμενοι διάκινται φιλικά ως προς την οικολογική λογική, είναι μειοψηφία αυτοί που εφαρμόζουν κάποια πράγματα στην πράξη (π.χ. ανακύκλωση ή συμμετοχή σε περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες). Ο μετασχηματισμός της στάσης σε συμπεριφορά είναι ακριβώς το κρίσιμο σημείο στο οποίο πρέπει να επικεντρωθεί η προσοχή όσων ενδιαφέρονται

για το περιβάλλον και την επίλυση των προβλημάτων που σχετίζονται με αυτό.

ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι ερωτώμενοι διαθέτουν μια βασική υποδομή γνώσεων σχετικών με το περιβάλλον αλλά και ενημέρωσης πάνω στα περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι γνώσεις αυτές όμως έχουν αποκτηθεί με αποσπασματικό τρόπο από διάσπαρτες πηγές. Πιο συγκεκριμένα, οι γνώσεις γύρω από τα περιβαλλοντικά προβλήματα προέρχονται κατά κύριο λόγο από τα έντυπα Μ.Μ.Ε. και από τα προγράμματα της τηλεόρασης. Αυτού του είδους η ενημέρωση, όμως, δεν οδηγεί πάντα τους ερωτώμενους σε σωστή πληροφόρηση, καθώς όπως βλέπουμε και στη θεωρία μας, κάποιες φορές προβάλλει επιπόλαιες και μη ρεαλιστικές διαστάσεις των περιβαλλοντικών προβλημάτων με αποτέλεσμα τη λανθασμένη διατύπωση απόψεων από το κοινό.

Αντίθετα, είναι μικρά τα ποσοστά αυτών που απέκτησαν περιβαλλοντικές γνώσεις από περιβαλλοντικές ομάδες, από δραστηριότητες του δήμου ή από κρατικούς φορείς. Οι κρατικοί φορείς, οι εκδηλώσεις των τοπικών αρχών και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, που θα έπρεπε να επωμίζονται το κύριο βάρος της περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού, ελάχιστα συμβάλλουν στην απόκτηση περιβαλλοντικών γνώσεων. Κι αυτό γιατί στην Ελλάδα, τόσο οι περιβαλλοντικές οργανώσεις όσο και οι κρατικοί - δημοτικοί φορείς δεν έχουν καταφέρει να οργανώσουν ένα δίκτυο περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης.

Είναι δηλαδή αισθητή η έλλειψη ενός οργανωμένου δικτύου ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και δραστηριοποίησης των πολιτών. Η δράση των μη κυβερνητικών οργανώσεων πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο στην ευαισθητοποίηση του κόσμου σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα ώστε να κινητοποιηθούν τα άτομα και να συμμετάσχουν και εκείνα στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που αφορούν τον κόσμο γύρω τους.

Επίσης, σημαντική ευθύνη φέρει και το σχολείο στο να μεταδώσει στους νέους ένα βασικό οικολογικό υπόβαθρο. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό, καθώς και μέσα από το θεωρητικό μέρος, βλέπουμε ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση που παρέχεται σήμερα από τα σχολεία της χώρας μας δεν θεωρείται καθόλου ικανοποιητική.

Το κύριο συμπέρασμα που προκύπτει από τη σύγκριση των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτώμενοι των δύο κατηγοριών είναι η ομοιότητα στις απόψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά με μικρές μόνο διαφοροποιήσεις μεταξύ τους.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Λήψη μέτρων για την ενίσχυση της ενημέρωσης του κοινού σε θέματα περιβάλλοντος.
- Σωστή και ολοκληρωμένη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, καθώς αυτή είναι το μέσο διαμόρφωσης των περιβαλλοντικών στάσεων.
- Απαιτείται η οργάνωση ενός δικτύου περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών ώστε να κινητοποιηθούν τα άτομα και να συμμετάσχουν και εκείνα στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που υπάρχουν γύρω τους.
- Συμβολή κατάλληλης νομοθεσίας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ενημέρωσης του πληθυσμού στην κατανόηση και στις προσπάθειες επίλυσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και της ποιότητας της ίδιας της ζωής.
- Αναθεώρηση του περιεχομένου στα προγράμματα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης καθώς και της διαδικασίας εφαρμογής και αξιολόγησής τους.
- Θα πρέπει να υπάρξει επαρκής αριθμός ατόμων, μέσων, εργαλείων και κατάλληλα σχεδιασμένων προγραμμάτων για τη μετάδοση ολοκληρωμένων γνώσεων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- Χρειάζεται να δοθούν από τους αρμόδιους φορείς κίνητρα, υποστηρικτικό υλικό και πόροι στους εκπαιδευτικούς, παράλληλα με τη διοργάνωση σεμιναρίων σε τακτική βάση και σε ολόκληρη τη χώρα για την επιμόρφωση των πολιτών.
- Οι κρατικοί φορείς, οι εκδηλώσεις των τοπικών αρχών και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, θα πρέπει να επωμιστούν το κύριο βάρος της περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού.
- Ένταξη στα εκπαιδευτικά προγράμματα Κοινωνικής Εργασίας οικολογικών μαθημάτων και εκπαίδευση των σπουδαστών των σχολών Κοινωνικής Εργασίας σε τεχνικές παρέμβασης φιλικές προς το περιβάλλον, οι οποίες θα προωθούν στην πράξη τις ιδέες της συμφιλίωσης ανθρώπου και φύσης
- Η Κοινωνική Εργασία μέσα από τα εργαλεία της (π.χ. συνέντευξη) μπορεί να συμβάλλει στην εκπαίδευση και την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα και να οδηγήσει μέχρι και στην προώθηση της δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος.
- Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί θα πρέπει να συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών για τους κινδύνους που απειλούν τον πλανήτη, καθώς και στη διαμόρφωση ενός οικολογικού κοινοτικού ήθους.

- Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί μπορούν να βοηθήσουν τους πολίτες να διαμορφώσουν κοινωνική οικολογική συνείδηση ως εξής: μέσα από τη συγκρότηση ομάδων ενημέρωσης και δράσης, τη σύνδεση προγραμμάτων σχολικής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με πρακτικές κοινοτικής ανάπτυξης, την οργάνωση σε τοπικό επίπεδο ενημερωτικών εκστρατειών και τη σύνδεση όλων αυτών των δραστηριοτήτων με τις αξίες της αλληλεγγύης, της συμμετοχής και της οικολογίας.

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κατά την διάρκεια διεξαγωγής του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας, η μοναδική δυσκολία που αντιμετωπίσαμε ήταν η άρνηση κάποιων ερωτώμενων, τόσο φοιτητών όσο και κατοίκων του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιό μας.

Στις περιπτώσεις που προέκυψε κάτι τέτοιο, δεν επιμείναμε καθόλου, σεβαστήκαμε την επιλογή τους και προχωρήσαμε στην αναζήτηση άλλων ερωτώμενων.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Η έρευνα με την οποία ασχοληθήκαμε στα πλαίσια διεξαγωγής της πτυχιακής μας εργασίας, ήταν πολύ επιμορφωτική για μας, καθώς μας προσέφερε εμπειρικές γνώσεις στον τρόπο προσέγγισης των ερωτώμενων, αλλά και στο πώς χειριζόμαστε δύσκολες καταστάσεις, όπως η άρνηση και η αδιαφορία των ερωτώμενων να συμμετάσχουν.

Επίσης, μας έφερε πιο κοντά στη διαδικασία συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, καθώς και στη διαδικασία συλλογής, επεξεργασίας και ανάλυσης των αποτελεσμάτων.

Όσον αφορά τα συμπεράσματα του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας, μας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση το γεγονός ότι δεν βρέθηκαν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στις απόψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά των ερωτώμενων των δύο ομάδων του δείγματός μας, όπως υποθέταμε ότι θα συνέβαινε.

Κλείνοντας θέλουμε να προσθέσουμε ότι προσπαθήσαμε όσο το δυνατόν περισσότερο να ανταποκριθούμε στο σκοπό και τους στόχους της έρευνας, φροντίζοντας παράλληλα να απαντήσουμε στα ερευνητικά ερωτήματα που είχαμε θέσει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

1. Αντωνίου Αγγελική-Κάλλια (1987). Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας και τα δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών από την κοινοτική νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.
2. Βαβίζος Γιώργος & Ζαννάκη Κατερίνα (1998). Οικολογική Θεωρία και Πράξη στις Περιβαλλοντικές Μελέτες: Χλωρίδα, Πανίδα και Οικοσυστήματα. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
3. Βώκου Δέσποινα (2002). Ελληνικό Περιβάλλον και Προστασία της Βιοποικιλότητας. *Οικοτοπία*, τεύχος 22, σελ 38-42, Ιούλιος – Σεπτέμβριος.
4. Canter David (1988). Περιβαλλοντική Ψυχολογία. Εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
5. Γεώργας Δημήτριος (1995). Κοινωνική Ψυχολογία, (Χ.Ε.), Αθήνα.
6. Γεωργόπουλος Αλέξανδρος (1996). Γη – Ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
7. Γεωργόπουλος Αλέξανδρος (2002). Περιβαλλοντική Ηθική. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
8. Delort R, (X.X.). Η Ευρώπη και το Περιβάλλον. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
9. Δερμιτζάκης Γιάννης (1993). Περιβάλλον, Διατροφή και Ποιότητα Ζωής. Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα.
10. Δηλάνας Αθανάσιος (1999). 21^{ος} αιώνας. Προβληματισμός για την Ρύπανση του Περιβάλλοντος.- Ενημέρωση-Μέτρα προστασίας. Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
11. Δούση Εμμανουέλα (2001). Η κοινοτική Πολιτική Περιβάλλοντος και η Επίδρασή της στην περίπτωση της Ελλάδας. Εκδόσεις, Παπαζήση, Αθήνα.
12. European Community (2000). Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Περιβάλλον - Στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η καθαρή ατμόσφαιρα. Εκδόσεις Υπηρεσία Εκδόσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
13. Ζαϊμάκης Γιάννης (2001). Οικολογική Κρίση, Βιώσιμη Ανάπτυξη και Κοινωνική Εργασία. *Κοινωνική Εργασία*, τεύχος 61, σελ 7-26, Ιανουάριος-Μάρτιος.
14. Καϊλίδης Δημήτριος (1991). Ρύπανση Φυσικού Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Χριστοδουλίδη, Αθήνα.
15. Καλαϊτζίδης Δημήτρης (1999). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση - Θεωρία και πράξη. Εκδόσεις Σπανίδη, Ξάνθη.
16. Καλκάνης Γ (2000). Ρύπανση και Προστασία του Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Ίων, Αθήνα.

17. Καλοδήμου Ιωαννίδη Ρ. (1993). Περιβάλλον – Οικολογία και Κοινωνική Εργασία. *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, τεύχος 97, σελ. 28-35, Απρίλιος – Μάιος.
18. Καραφωτιάς Παναγιώτης (1997). Το δικαίωμα στο Περιβάλλον - Προσβολές και Προστασία του. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
19. Καρβούνης Κ Σωτήριος (1995). Διαχείριση του Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
20. Κοσμόπουλος Πάνος (2000). Περιβαλλοντική Κοινωνική Ψυχολογία. Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Θεσσαλονίκη.
21. Κουσουρής Θεόδωρος (1995). Περιβάλλον, Οικολογία, Εκπαίδευση. Εκδόσεις Σαβάλλα, Αθήνα.
22. Λαζαρέτου Θ (2002). Περιβαλλοντικά Προβλήματα και Δίκαιο. Περιβαλλοντικές Εκδόσεις, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς & Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.
23. Λουλούδης Λεωνίδας & Μπεόπουλος Νίκος (1999). Κριτικές Προσεγγίσεις της Ανάπτυξης και της Προστασίας του Περιβάλλοντος και της Υπαιθρου. Εκδόσεις Στοχαστή, Αθήνα.
24. Miller G. Tyler (1997). Living in the environment - an introduction to environmental science. Εκδόσεις Υπηρεσία Εκδόσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
25. Μαλλιάρος Χρήστος (2000). Περιβάλλον Ρύπανση, Τεχνικές Αντιρρύπανσης - Αέρια, Υγρά και Στερεά Απόβλητα. Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.
26. Μάργαρης Νίκος (2001). Οδοιπορικό στο Ελληνικό Περιβάλλον. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
27. Μάργαρης Νίκος (1995). Οικολογία και Περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000. (ΧΕ), Αθήνα
28. Μοδινός Μιχάλης & Ευθυμιόπουλος Ηλίας (Επιμ.) (1999). Η Φύση στην Οικολογία. Εκδόσεις Στοχαστής & Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών, Αθήνα.
29. Μοσιόπουλος Νικόλαος (1998). Ανακύκλωση. (ΧΕ), Θεσσαλονίκη.
30. Οικονομίδου Ε (1995). Οικολογική Θεώρηση του Περιβάλλοντος. *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, τεύχος 62, σελ. 109 – 114, Δεκέμβριος.
31. Οικονόμου Βασίλης (2004). Οι κλιματικές αλλαγές και η εμπορία ρύπων στη χώρα μας. Εφημερίδα «Ο Κόσμος του Επενδυτή», 18-19 Δεκεμβρίου 2004, σελ 40. (Εφημερίδα).
32. Παλαιολόγου Νέλλη (1992). Η Συνθήκη ΕΟΚ και η Προστασία του Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
33. Παπαδημητρίου Βάσω (1998). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο – μια Διαχρονική Εκπαίδευση. Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.

34. Παπαδοπούλου Δώρα (1984). Αντιδράσεις Ατόμων και Κοινοτήτων στις Φυσικές Καταστροφές. *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, τεύχος 63, σελ.21-28, Απρίλιος.
35. Παπαδοπούλου Δώρα (1986). Αντιμετώπιση Φυσικών Καταστροφών και Κοινωνική Εργασία. *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, τεύχος 70, σελ. 85-98, Ιούνιος-Αύγουστος.
36. Παπασιδέρη Ισιδώρα (1996). Θέματα Οικολογίας και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.
37. Παπασιδέρη Ισιδώρα (1991). Οικολογία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Εκδόσεις Αθανασόπουλου-Παπαδήμα, Αθήνα.
38. Προμπονάς Μιχάλης & Ψωμάς Στέλιος (1997). Η Βόμβα του Κλίματος: Ενέργεια και Κλιματικές Αλλαγές. Εκδόσεις Νεφέλη & Greenpeace, Αθήνα.
39. Προμπονάς Μιχάλης (2003). Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση και Παρέμβαση (Σημειώσεις Μαθήματος). Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Ηράκλειο.
40. Ράπτης Νικόλαος (2000). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αγωγή - το Θεωρητικό Πλαίσιο των Επιλογών. Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.
41. Σαμιώτης Γιώργος & Τσάλτας Γρηγόρης (1990). Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος - Διεθνείς Πολιτικές και Δίκαιο του Περιβάλλοντος. Τόμος 1 Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
42. Σιούτη Γλυκερία (1993). Δίκαιο Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
43. Σκούρτης Μ. Σ & Σοφούλης Κ. Μ (1995). Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα - Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών. Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.
44. Συγκολίτου Έφη (1997). Περιβαλλοντική Ψυχολογία. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
45. Τάχος Αναστάσιος (1983). Η Προστασία του Περιβάλλοντος, ως πρόβλημα νομοθετικό και διοικητικό. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
46. Τσάλτας Γρηγόρης (1994). Κοινοτικές Στρατηγικές για το Περιβάλλον - Θεμελιώδη Κοινοτικά Κείμενα για την Προστασία και Ορθή Διαχείριση του Φυσικού Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
47. Τσαμπούκου Σκάναβη Κωσταντίνα (2004). Περιβάλλον και Κοινωνία. - Μια σχέση σε Αδιάκοπη Εξέλιξη. Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα.
48. Τσιούρης Σωτήριος (1999). Θέματα Προστασίας Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Γαρταγάνη, Θεσσαλονίκη.
49. Τσουνής Γρηγόρης (Χ.Χ). Περιβάλλον από το Α ως το Ω. Εκδόσεις Γενικής Εταιρίας Νέας Γενιάς και Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της φύσης, Αθήνα.

50. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (1997). Φορείς που έχουν σχέση με το Περιβάλλον - Κατάλογος μη Κυβερνητικών Οικολογικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων. Εκδόσεις Ergomedia, Αθήνα.
51. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και ομάδα Περιβάλλοντος ΙΑΑΚ/ΕΚΚΕ (1998). Φορείς που έχουν σχέση με το Περιβάλλον - Δημόσιες Υπηρεσίες, Αυτοδιοίκηση, Κέντρα Ερευνών, Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, Μη Κυβερνητικές Οικολογικές-Περιβαλλοντικές Οργανώσεις. Εκδόσεις Ergomedia, Αθήνα.
52. Φίλης Αναστασίου Γιάννης (1988). Η Τελευταία Πνοή του Πλανήτη Γη. Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα.
53. Φλογαίτη Ευγενία (1998). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
54. Φυλλάδιο: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002). Επιλέγουμε ένα πιο Οικολογικό Μέλλον - Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Περιβάλλον. Εκδόσεις Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
55. Φυλλάδιο: Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας (1999). Θόρυβος αυτός ο άγνωστος... (Χ.Ε), Αθήνα.
56. Χλέπας Νικόλαος-Κομνηνός (XX). Οδηγός του Πολίτη για την Προστασία του Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
57. Χριστοδουλάκης Ν. Σ (2000). Οικολογία - Εισαγωγή στη Μελέτη του Περιβάλλοντος. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ:

1. [http:// www.oikologos.gr](http://www.oikologos.gr) (Μηνιαίο περιοδικό για τη φύση, το περιβάλλον και τη πολιτική οικολογία).
2. [http:// www.ellinikietairia.gr](http://www.ellinikietairia.gr) (Για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς).
3. [http:// www.europa.eu.int](http://www.europa.eu.int) (Δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης).
4. [http:// www.epper.gr](http://www.epper.gr) (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον).
5. [http:// www.oikoen.gr](http://www.oikoen.gr) (Περιβαλλοντική Πρωτοβουλία Μαγνησίας / Εφημερίδα Οικοενημέρωση).
6. [http:// www.env.gr](http://www.env.gr) (Ενωση Πτυχιούχων Περιβαλλοντολόγων Ελλάδας).
7. [http:// www.prasino.gr](http://www.prasino.gr) (Πράσινος οδηγός για τη σύσταση του εδάφους και την οικολογία, τα φυτά, τα δέντρα και τα ζώα).
8. [http:// www.tmth.edu.gr](http://www.tmth.edu.gr) (Κέντρο διάδοσης Επιστημών και Μουσείο Τεχνολογίας).

9. [http:// www.epa.gov/ kids/greenhouse.htm](http://www.epa.gov/kids/greenhouse.htm) (U.S. Environmental Protection Agency. 35 years of protecting human health and the environment).
10. [http:// www.aegean.gr](http://www.aegean.gr) (Πανεπιστήμιο Αιγαίου).
11. [http:// www.anthropos.gr](http://www.anthropos.gr) (Ελληνικό Κέντρο Προώθησης Εθελοντισμού).
12. [http:// www.ecodomisi.gr](http://www.ecodomisi.gr) (Αρχιτεκτονική και Περιβάλλον).
13. [http:// www.minenv.gr](http://www.minenv.gr) (Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων).
14. [http:// www.ornithologiki.gr](http://www.ornithologiki.gr) (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρία).
15. [http:// www.env.uoi.gr](http://www.env.uoi.gr) (Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων Αγρινίου – Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων).
16. [http:// www.ilion.gr](http://www.ilion.gr) (Σελίδα Δήμου Ιλίου).
17. [http:// www. parliament.gr](http://www.parliament.gr) (Βουλή των Ελλήνων).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ
ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. ΤΙΤΛΟΣ

«Καταγραφή των απόψεων, της στάσης και της συμπεριφοράς των νέων σχετικά με το περιβάλλον στην περιοχή του Ηρακλείου. Συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων μεταξύ φοιτητών του Τ.Ε.Ι. και κατοίκων άνω των 40 ετών.»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ:

Καλλιγιάννη Μαρία (Α.Μ. 2392)

Σκουτέλη Μαρία (Α.Μ. 2388)

Σμυρνάκη Ελένη (Α.Μ. 2444)

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. Προμπονάς Μιχάλης

2. ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΕ ΣΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ:

Κατά τη διάρκεια του ΣΤ΄ Εξαμήνου και στα πλαίσια του μαθήματος «Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση και Παρέμβαση», μας δόθηκε η ευκαιρία να έρθουμε σε επαφή και να ασχοληθούμε με θέματα που αφορούν το περιβάλλον. Συνέπεια αυτού ήταν να αποκτήσουμε περισσότερες γνώσεις σε κύρια περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο πλανήτης μας και να προβληματιστούμε πάνω σε αυτά.

Παίρνοντας λοιπόν, το ερέθισμα από αυτό το μάθημα, αποφασίσαμε η πτυχιακή εργασία μας να αναφερθεί σε θέμα σχετικό με το περιβάλλον και καθώς το μέλλον του πλανήτη μας εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο το διαχειρίζονται οι άνθρωποι, κύριο ενδιαφέρον μας είναι να μελετήσουμε τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των νέων, οι οποίοι θα αποτελέσουν τους μελλοντικούς αποδέκτες των όποιων επιπτώσεων ακολουθήσουν.

3.ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΕ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΤΜΗΜΑ. ΕΑΝ ΕΧΕΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΕΙ ΑΛΛΗ ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΕ ΑΝΑΛΟΓΟ ΘΕΜΑ, ΕΞΗΓΗΣΤΕ ΠΟΙΑ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΓΝΩΣΗ ΘΑ ΠΡΟΣΤΕΘΕΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.

Το πρώτο βήμα που κάναμε μετά την επιλογή του θέματος, ήταν να απευθυνθούμε στη Γραμματεία του Τμήματός μας, όπου και κοιτάξαμε το βιβλίο των πτυχιακών εργασιών που έχουν εκπονηθεί κατά την διάρκεια των προηγούμενων ακαδημαϊκών ετών. Παρατηρήσαμε ότι έχει υλοποιηθεί μικρός αριθμός πτυχιακών εργασιών σε σχέση με το περιβάλλον αλλά καμία ανάλογη με το δικό μας θέμα.

4. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Κύριος σκοπός της μελέτης μας είναι να διαπιστώσουμε ποιες είναι οι απόψεις, οι στάσεις και η συμπεριφορά των φοιτητών, απέναντι στα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα της εποχής μας, ο εντοπισμός των διαφοροποιήσεων σε σχέση με την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων μεταξύ των φοιτητών του Τ.Ε.Ι. και ατόμων άνω των 40 ετών, καθώς και να προσεγγίσουμε το κατά πόσο οι νέοι και τα άτομα άνω των 40 ετών αντιλαμβάνονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα ως προβλήματα που αφορούν την ίδια την καθημερινή τους ζωή ή όχι.

Ένας δευτερεύοντας στόχος είναι να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό οι φοιτητές είναι ευαισθητοποιημένοι, κατά πόσο αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και δραστηριοποιούνται για τη διεκδίκηση και την επιβολή λύσεων, με απώτερο σκοπό την καλύτερευση της ποιότητας ζωής τους. Τέλος, μας ενδιαφέρει να αναφερθούμε στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να συμβάλλει η Κοινωνική Εργασία στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των φοιτητών σε θέματα περιβαλλοντικού περιεχομένου.

5. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία θα αποτελείται από τρία μέρη: το θεωρητικό μέρος, το ερευνητικό μέρος και την τελική συζήτηση, η οποία θα βασίζεται στα συμπεράσματα της έρευνας.

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας μας θα συμπεριλαμβάνονται τα παρακάτω κεφάλαια:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

- 1.1 Βασικές Έννοιες – Ορισμοί
- 1.2 Άνθρωπος και Περιβάλλον
- 1.3 Βιώσιμη Ανάπτυξη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

- 2.1 Ορισμός Περιβαλλοντικού Προβλήματος
- 2.2 Γνωρίσματα Περιβαλλοντικού Προβλήματος
- 2.3 Κυριότερα Περιβαλλοντικά Προβλήματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

- 3.1 Πρόδρομα και σύγχρονα περιβαλλοντικά κινήματα
- 3.2 Περιβαλλοντικό Κίνημα στην Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- 4.1 Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ορισμοί και Έννοιες
- 4.2 Στόχοι Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
- 4.3 Βασικές Αρχές Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
- 4.4 Χαρακτηριστικά Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
- 4.5 Μορφές Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
- 4.6 Μέθοδοι Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
- 4.7 Αναγκαιότητα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
- 4.8 Ρόλος του Περιβαλλοντικού Εκπαιδευτή
- 4.9 Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα
- 4.10 Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- 5.1 Διεθνές Δίκαιο για το Περιβάλλον
- 5.2 Κοινοτική Νομοθεσία για την Προστασία του Περιβάλλοντος

- 5.3 Οδηγίες Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την Προστασία του Περιβάλλοντος και Χρηματοδοτικό Μέσο life
- 5.4 Ελληνική Νομοθεσία για την Προστασία του Περιβάλλοντος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

- 6.1 Ελληνικό Κέντρο Βιότοπων – Υγροτόπων (Ε.Κ.Β.Υ.)
- 6.2 Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης (Μ.Φ.Ι.Κ.)
- 6.3 Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF)
- 6.4 Greenpeace
- 6.5 Ελληνικό Κέντρο Περίθαλψης Άγριων Ζώων (Ε.Κ.Π.Α.Ζ)
- 6.6 Οικολογική Εταιρεία Ανακύκλωσης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

- 7.1 Χαρακτηριστικά Περιβαλλοντική Ψυχολογία
- 7.2 Περιβαλλοντική Αντίληψη
- 7.3 Περιβαλλοντικές Στάσεις
- 7.4 Περιβαλλοντική Αξιολόγηση
- 7.5 Δράση
- 7.6 Στάσεις απέναντι στα Περιβαλλοντικά Προβλήματα
- 7.7 Αστικό Περιβάλλον και Συμπεριφορά
- 7.8 Φυσικό Περιβάλλον και Συμπεριφορά
- 7.9 Φυσικές Καταστροφές και Συμπεριφορά

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- 8.1 Κοινωνική Εργασία και Οικολογία
- 8.2 Αντιμετώπιση Φυσικών Καταστροφών και Κοινωνική Εργασία

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

- 9.1 Βασικός Προβληματισμός που οδήγησε στην επιλογή του θέματος
- 9.2 Σκοπός της έρευνας
- 9.3 Στόχοι έρευνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- 10.1 Προκαταρκτικά Στάδια της Έρευνας
- 10.2 Διαμόρφωση και συμπλήρωση ερωτηματολογίου

10.3 Επεξεργασία δεδομένων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11: ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

- 11.1 Ενότητα Α': Δημογραφικά στοιχεία
- 11.2 Ενότητα Β': Γνώσεις για το περιβάλλον
- 11.3 Ενότητα Γ': Ερωτήσεις Διερεύνησης της Βιωματικής Σχέσης των Ερωτώμενων με το Περιβάλλον
- 11.4 Ενότητα Δ': Απάνσεις των Ερωτώμενων για το Περιβάλλον
- 11.5 Ενότητα Ε': Πηγές Ενημέρωσης των Ερωτώμενων σε Θέματα Περιβάλλοντος
- 11.6 Παρουσίαση Συσχετίσεων της Έρευνας

Τέλος, θα ακολουθήσουν τα παρακάτω:

Συμπεράσματα ερευνητικού μέρους

Απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα

Γενικά συμπεράσματα έρευνας

Προτάσεις

6.ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ Ή ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ:

Μέσα από την μελέτη αυτή στοχεύουμε να απαντήσουμε σε κάποια ερωτήματα-υποθέσεις εργασίας. Όσον αφορά τους φοιτητές, μας ενδιαφέρει να απαντηθούν:

- Το φύλο διαφοροποιεί τις αντιλήψεις, τη στάση και τη συμπεριφορά των φοιτητών;
- Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας συμβάλλει στην υιοθέτηση θετικής ή αρνητικής στάσης απέναντι στο περιβάλλον;
- Το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών παίζει ρόλο στο να ευαισθητοποιηθούν τα παιδιά τους σε περιβαλλοντικά θέματα;
- Ο τόπος προέλευσης και ο τόπος κατοικίας επηρεάζουν την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης και ότι αυτό συνεπάγεται;
- Η ενημέρωση - γνώση των φοιτητών πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα, τους οδηγεί και στην ανάληψη σχετικής δράσης;

Όσον αφορά τους κατοίκους του Ηρακλείου άνω των 40 ετών, μας ενδιαφέρει να απαντήσουμε σε κάποια από τα παραπάνω ερωτήματα σχετικά με το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, την οικονομική κατάσταση, τον τόπο καταγωγής και την ενημέρωσή τους πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα και κατόπιν συγκρίσεως με τα ανάλογα αποτελέσματα των φοιτητών να εντοπίσουμε τυχόν διαφοροποιήσεις.

7. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ. ΠΕΔΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ

Για την διεξαγωγή του ερευνητικού μέρους της εργασίας μας θα χρησιμοποιηθούν ερωτηματολόγια. Μέσα από την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στις ερευνητικές υποθέσεις που θέσαμε παραπάνω. Τα ερωτηματολόγια αυτά θα δοθούν από εμάς τις ίδιες σε φοιτητές του Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου και σε άτομα άνω των 40 ετών, τα οποία κατοικούν στο Ηράκλειο. Η προσέγγιση των φοιτητών θα γίνει μέσα από την προσωπική μας επαφή μαζί τους στο χώρο του Τ.Ε.Ι. Όσον αφορά τα άτομα άνω των 40 ετών, η προσέγγισή τους θα γίνει μέσω επισκέψεών μας στο χώρο του σπιτιού τους.

Οι λόγοι για τους οποίους προτιμούμε να έχουμε μια προσωπική επαφή με τα άτομα που θα αποτελέσουν το δείγμα μας είναι για να μας εμπιστευτούν ευκολότερα, για να τους ενημερώσουμε για τη διατήρηση της ανωνυμίας τους, καθώς επίσης και να τους λύσουμε τις τυχόν απορίες που θα τους δημιουργηθούν κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Θα απευθυνθούμε σε 75 φοιτητές του Τ.Ε.Ι. και σε 75 κατοίκους της πόλης του Ηρακλείου, οι οποίοι θα προέρχονται από τρεις συγκεκριμένες περιοχές (Θέρισσος, Μασταμπάς, Καμίνια). Επιλέξαμε τις περιοχές αυτές λόγω της διαφορετικής οικονομικής κατάστασης των ερωτώμενων που θα προέρχονται από αυτές (ΠΗΓΗ: Α' Δ.Ο.Υ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ), θέλοντας έτσι να απαντήσουμε σε σχετική υπόθεση εργασίας.

Θα προσπαθήσουμε το δείγμα μας να είναι αντιπροσωπευτικό, καθώς οι φοιτητές θα προέρχονται από όλα τα εξάμηνα και όλες τις σχολές του Τ.Ε.Ι. και επίσης, θα υπάρχει αναλογία ως προς το φύλο. Όσον αφορά τα άτομα άνω των 40 ετών, η επιλογή τους θα ικανοποιεί τα παρακάτω κριτήρια: α) τήρηση του ορίου ηλικίας και β) αναλογία ως προς το φύλο. Λαμβάνοντας υπόψη μας τα παραπάνω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το δείγμα μας δεν θα είναι καθαρά τυχαίο.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου θα προκύψουν από το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας και θα απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα. Για την κωδικοποίηση των απαντήσεων των ερωτηματολογίων θα χρησιμοποιηθεί το πρόγραμμα SPSS v13. Για τη διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ των κατηγοριών θα χρησιμοποιηθεί ο στατιστικός έλεγχος χ^2 , θέτοντας επίπεδο σημαντικότητας $p=5\%$, ($p<0,05$).

8.ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΑΡΣΗ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ.

Το μόνο πρόβλημα που θεωρούμε ότι ίσως προκύψει είναι η άρνηση των ατόμων που θα αποτελέσουν το δείγμα μας, στο να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια που θα τους μοιράσουμε.

Για να ξεπεράσουμε την παραπάνω δυσκολία θα τονίσουμε στους ερωτώμενους το γεγονός ότι θα εξασφαλιστεί η ανωνυμία τους. Όμως, σε περίπτωση που οι ερωτώμενοι εξακολουθούν να αρνούνται στο να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια, δεν θα επιμείνουμε περισσότερο αλλά θα προχωρήσουμε στο να αναζητήσουμε άλλους.

9.ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Πιστεύουμε ότι δεν θα προκύψουν ηθικά ζητήματα κατά την πραγματοποίηση της έρευνάς μας, καθώς το θέμα το οποίο μελετάμε είναι ένα θέμα που δεν θίγει ζητήματα που ενδεχομένως να φέρουν τον ερωτώμενο σε δύσκολη θέση και επίσης έχει εξασφαλιστεί η τήρηση του απορρήτου.

10.ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Το μέγιστο χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο ευελπιστούμε να ολοκληρώσουμε την πτυχιακή μας εργασία είναι εκείνο των δέκα μηνών.

- ✓ Βιβλιογραφική και ηλεκτρονική αναζήτηση (2 εβδομάδες)
- ✓ Καθορισμός περιεχομένων (2 εβδομάδες)
- ✓ Συγγραφή του θεωρητικού μέρους (20 εβδομάδες)
- ✓ Διαμόρφωση ερωτηματολογίων (3 εβδομάδες)
- ✓ Συμπλήρωση ερωτηματολογίων (4 εβδομάδες)
- ✓ Επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων (10 εβδομάδες)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

- 1.Αντωνίου Αγγελική-Κάλλια, 1987, Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας και τα δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών από την κοινοτική νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος, Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- 2.Βαβίζος Γιώργος & Ζαννάκη Κατερίνα, 1998, Οικολογική θεωρία και πράξη στις περιβαλλοντικές μελέτες. Χλωρίδα, πανίδα και οικοσυστήματα, Παπαζήση, Αθήνα.
- 3.Γεωργόπουλος Αλέξανδρος, 1996, Γη, ένα μικρός και εύθραυστος πλανήτης, Gutenberg, Αθήνα.
- 4.Δηλάνας Αθανάσιος, 1999, 21ος αιώνας. Προβληματισμός για την ρύπανση του Περιβάλλοντος. Ενημέρωση-μέτρα προστασίας, Σταμούλη, Αθήνα.
- 5.Δερμιτζάκης Γιάννης, 1993, Περιβάλλον, Διατροφή και Ποιότητα Ζωής, Θυμάρι, Αθήνα.
- 6.Ίδρυμα Μαραγκόπουλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, 1997, Το δικαίωμα στο περιβάλλον. Προσβολές και προστασία του, Σάκκουλα, Αθήνα.
- 7.Καρβούνης Κ. Σωτήριος, 1995, Διαχείριση του Περιβάλλοντος, Σταμούλη, Αθήνα.
- 8.Κοσμόπουλος Πάνος, 2000, Περιβαλλοντική Κοινωνική Ψυχολογία, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Θεσσαλονίκη.
- 9.Μάργαρης Ν. Σ, 2001, Οδοιπορικό στο Ελληνικό Περιβάλλον, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- 10.Παπασιδέρη Ισιδώρα, 1996, Θέματα Οικολογίας και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Συμμετρία, Αθήνα.
- 11.Σαμιώτης Γιώργος & Τσάλτας, 1990, Διεθνής προστασία του Περιβάλλοντος, Παπαζήση, Αθήνα.
- 12.Σκούρτης Μ. Σ & Σοφούλης Κ. Μ, 1995, Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα. Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών, Τυπωθήτω, Αθήνα.
- 13.Συγκολίτου Έφη, 1997, Περιβαλλοντική Ψυχολογία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- 14.Τσαμπούκου - Σκάναβη Κωνσταντίνα, 2004, Περιβάλλον και Κοινωνία. Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη, Καλειδοσκόπιο, Αθήνα.

15. Τσιούρης Σωτήριος, 1999, Θέματα Προστασίας Περιβάλλοντος, Γαρταγάνη, Θεσσαλονίκη
16. Χριστοδουλάκης Ν. Σ, 2000, Οικολογία. Εισαγωγή στη μελέτη του Περιβάλλοντος, Πατάκη, Αθήνα.
17. www.plefsis.gr
18. www.oikologos.gr
19. www.mathisis.com
20. www.ellinikietairia.gr
21. www.europa.eu.int
22. www.health.ingr
23. www.epper.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**«ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ, ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΤΕΙ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΑΝΩ ΤΩΝ 40 ΕΤΩΝ».**

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ

Α.Α.Ε. Ι_Ι_Ι_Ι

Α.Α.Σ. Ι_Ι_Ι

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, 2005

Στα πλαίσια υλοποίησης της πτυχιακής μας εργασίας, με θέμα «Καταγραφή των απόψεων, της στάσης και της συμπεριφοράς των νέων σχετικά με το περιβάλλον στην περιοχή του Ηρακλείου - Συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων μεταξύ φοιτητών του Τ.Ε.Ι. και κατοίκων άνω των 40 ετών», εντάσσεται και η συμπλήρωση του παρόντος ερωτηματολογίου.

Θα μας βοηθούσατε ιδιαίτερα αν αφιερώνετε λίγο από το χρόνο σας στη συμπλήρωση του παρόντος εντύπου.

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων!

Υπεύθυνος Καθηγητής
κ. Προμπονάς Μιχάλης

Οι σπουδάστριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας
Καλλιγιάννη Μαρία
Σκουτέλη Μαρία
Σμυρνάκη Ελένη

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

A1. Φύλο: Άνδρας ① Γυναίκα ②

A2. Ηλικία:

ΑΦ: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

A3. Σχολή φοίτησης:

- ΘΕΚΑ ①
- ΣΔΟ ②
- ΣΕΥΠ ③
- ΣΤΕΓ ④
- ΣΤΕΦ ⑤

A4. Επίπεδο Εκπαίδευσης / Επάγγελμα γονέων:

Επίπεδο Εκπαίδευσης γονέων

	Πατέρας	Μητέρα
Αναφάβητος	①	①
Υποχρεωτική Εκπαίδευση	②	②
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	③	③
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ / ΑΕΙ)	④	④

Επάγγελμα γονέων

	Πατέρας	Μητέρα
Δημόσιος Υπάλληλος	①	①
Ιδιωτικός Υπάλληλος	②	②
Ελεύθερος επαγγελματίας	③	③
Αγρότης / Κτηνοτρόφος	④	④
Επιχειρηματίας	⑤	⑤
Οικιακά	⑥	⑥
Άνεργος	⑦	⑦
Άλλο	⑧	⑧

ΑΕ: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΑΤΟΜΑ ΑΝΩ ΤΩΝ 40 ΕΤΩΝ

A5. Επίπεδο εκπαίδευσης:

Αναλφάβητος	①
Υποχρεωτική Εκπαίδευση	②
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	③
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ / ΑΕΙ)	④

A6. Επάγγελμα:

Δημόσιος Υπάλληλος	①
Ιδιωτικός Υπάλληλος	②
Ελεύθερος επαγγελματίας	③
Αγρότης / Κτηνοτρόφος	④
Επιχειρηματίας	⑤
Συνταξιούχος	⑥
Οικιακά	⑦
Άνεργος	⑧

A7. Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος - η	①	(Έχετε παιδιά; - Αν ναι πόσα;.....)
Έγγαμος - η	②	(Έχετε παιδιά; - Αν ναι πόσα;.....)
Διαζευγμένος - η	③	(Έχετε παιδιά; - Αν ναι πόσα;.....)
Άλλο	④	(Έχετε παιδιά; - Αν ναι πόσα;.....)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΩΝΤΑΙ ΑΠΟ ΟΛΟΥΣ:

A8. Κατοικείτε σε:

Διαμέρισμα πολυκατοικίας	①	Μονοκατοικία	②

A9. Κατοικείτε σε:

Ιδιόκτητο σπίτι	①	Ενοικιαζόμενο σπίτι	②

A10. Πώς θα χαρακτηρίζατε την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς σας;

Πολύ καλή	①
Καλή	②

Μέτρια ③

Κακή ④

Πολύ κακή ⑤

A11. Ποιος είναι ο τόπος καταγωγής σας:

Επαρχία – χωριό ①

Πόλη ②

A12. Πόσο συχνά επισκέπτεστε τον τόπο καταγωγής σας;

1/εβδομάδα ①

1/μήνα ②

1/εξάμηνο ③

Σπάνια ④

Ποτέ ⑤

A13. Έχετε εξοχικό;

Ναι ①

Όχι ②.

A14. Αν ναι, πόσο συχνά το επισκέπτεστε;

1/εβδομάδα ①

1/μήνα ②

1/εξάμηνο ③

Σπάνια ④

Ποτέ ⑤

A15. Το μέρος που επιλέγετε για τις διακοπές σας: (βάλτε σε σειρά προτεραιότητας τις τρεις απαντήσεις που αντιπροσωπεύουν τα πιο βασικά κριτήρια για εσάς)

Θα πρέπει να έχει κέντρα διασκέδασης

Θα πρέπει να έχει εύκολη πρόσβαση

Θα πρέπει να έχει παραδοσιακό χαρακτήρα

Θα πρέπει να έχει όμορφη φύση

Θα πρέπει να έχει έντονη τουριστική κίνηση

Θα πρέπει να είναι ήσυχα

Πηγαίνετε όπου βρείτε μέρος για να μείνετε

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΝΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

B1. Τι σημαίνει για εσάς «περιβάλλον»;

.....
.....
.....

B2. Ποια περιβαλλοντικά προβλήματα γνωρίζετε; (Αναφέρετε ονομαστικά 3 σημαντικότερα κατά την άποψή σας)

.....
.....
.....

B3. Αναφέρετε ονομαστικά 3 από τα είδη ρύπανσης που γνωρίζετε:

.....
.....
.....

B4. Με ποιους από τους παρακάτω τρόπους συμβάλλει ο άνθρωπος περισσότερο στην καταστροφή του περιβάλλοντος; (Βάλτε αρίθμηση με σειρά σημαντικότητας)

Μόλυνση εδάφους	☐
Μόλυνση νερού	☐
Μόλυνση αέρα	☐
Λιπάσματα	☐
Βιομηχανίες	☐
Λύματα	☐
Κατασπατάληση φυσικών πόρων	☐

B5. Σύμφωνα με τις γνώσεις σας ποιο από τα παρακάτω προβλήματα εμφανίζονται συνηθέστερα στον άνθρωπο ως συνέπεια της μόλυνσης του περιβάλλοντος: (Βάλτε αρίθμηση με σειρά σημαντικότητας)

- Αλλεργία
- Στειρότητα
- Καρκίνος
- Άσθμα
- Θάνατος
- Δεν γνωρίζω

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστές;

		ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ	ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ
B6	Μια πηγή ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι τα καυσαέρια που προέρχονται από τα αυτοκίνητα.	①	②	③
B7	Από τη δημιουργία του περιβαλλοντικού προβλήματος μέχρι την εμφάνισή των βλαπτικών του αποτελεσμάτων μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα.	①	②	③
B8	Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι μεγαλύτερη κοντά στα αστικά και βιομηχανικά κέντρα.	①	②	③
B9	Ο μισός πληθυσμός της γης δεν έχει πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό.	①	②	③
B10	Η ανακύκλωση λύνει οριστικά το έντονο πρόβλημα των απορριμμάτων.	①	②	③
B11	Η ηχορύπανση επιφέρει αλλαγές όχι μόνο στην υγεία αλλά και στη συμπεριφορά του ανθρώπου.	①	②	③
B12	Η τρύπα του όζοντος οφείλεται στο νέφος.	①	②	③

B13. Τσεκάρετε ποια από τις παρακάτω περιβαλλοντικές οργανώσεις γνωρίζετε:

- WWF Ελλάς
- Greenpeace
- Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης
- Μεσόγειος SOS
- Αρκτούρος

Γ' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

C1. Έχετε κατοικίδια ζώα;

Ναι ① (αν ναι, απαντήστε στις ερωτήσεις C2 και C3)

Όχι ② (εάν όχι, απαντήστε στην ερώτηση C4)

C2. Πόσα κατοικίδια έχετε;

C3. Τι είδους:

Σκύλος

Γάτα

Ωδικά Πουλιά

Άλλο

C4. Ποιοι είναι οι λόγοι που δεν έχετε κατοικίδια; (σημειώστε με ✓ ότι αντιστοιχεί)

Δεν έχω χώρο στο σπίτι

Είμαι αλλεργικός - ή στα ζώα

Πιστεύω ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους

Είναι φασαρία και βρωμιά

Δεν επιτρέπεται από τον κανονισμό της πολυκατοικίας όπου μένω

Αντιδρούν τα άλλα μέλη της οικογένειάς μου

C5. Ποιο από τα παρακάτω μέσα μεταφοράς χρησιμοποιείτε περισσότερο για τις μετακινήσεις σας;

Αυτοκίνητο ①

Μηχανή ②

Λεωφορείο ③

Ταξί ④

Ποδήλατο ⑤

Άλλο ⑥

C6. Συμμετείχατε ποτέ εθελοντικά σε οργανωμένες δραστηριότητες σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος;

Ναι ① Όχι ②

C7. Αν όχι, για ποιο λόγο; (επιλέξτε μια πρόταση)

Δεν είχα διαθέσιμο χρόνο ①

Δεν ήμουν ενημερωμένος για τέτοιες δραστηριότητες ②

Δε με ενδιέφερε ③

Άλλο ④

C8. Πήρατε ποτέ μέρος σε προγράμματα για τη συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών;

Ναι ① Όχι ②

C9. Αν όχι για ποιο λόγο; (επιλέξτε μια πρόταση)

Δεν ήμουν ενημερωμένος για ένα τέτοιο πρόγραμμα ①

Οι πιο αποτελεσματικές ενέργειες για την ανακύκλωση είναι εκείνες του κράτους ②

Τα άχρηστα υλικά είναι λίγα για να αξίζει μια τέτοια προσπάθεια ③

Δε με ενδιέφερε ④

Άλλο ⑤

C10. Θα σας ενδιέφερε να ενταχθείτε σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση, ή σύλλογο;

Ναι ① Όχι ②

Δ΄ ΜΕΡΟΣ: ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

D1. Ποια είναι τα βασικότερα κριτήρια με τα οποία θα επιλέγατε την κατοικία σας;

(Βάλτε αρίθμηση με σειρά σημαντικότητας)

- Να έχει χαμηλό κόστος
 Να είναι μονοκατοικία της πόλης
 Να είναι στο κέντρο της πόλης
 Να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς σας
 Να έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις
 Να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή
 Να είναι κοντά οι συγγενείς και οι φίλοι
 Να είναι κοντά στην ύπαιθρο

Σημειώστε αν σας ευχαριστούν τα παρακάτω:

		ΠΑΝΤΑ	ΣΥΧΝΑ	ΜΕΡΙΚΕΣ ΦΟΡΕΣ	ΣΠΑΝΙΑ	ΠΟΤΕ
D2	Να συμμετέχετε σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο.	①	②	③	④	⑤
D3	Να πηγαίνετε οικογενειακές διακοπές ή εκδρομές στην ύπαιθρο.	①	②	③	④	⑤
D4	Να πηγαίνετε σε μπαρ.	①	②	③	④	⑤
D5	Να πηγαίνετε σε ταβέρνες.	①	②	③	④	⑤
D6	Να μένετε στο σπίτι με παρέα.	①	②	③	④	⑤
D7	Να παρακολουθείτε τηλεόραση.	①	②	③	④	⑤
D8	Να πηγαίνετε σινεμά.	①	②	③	④	⑤
D9	Να πηγαίνετε θέατρο.	①	②	③	④	⑤
D10	Να συμμετέχετε σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.	①	②	③	④	⑤
D11	Να κάνετε εκδρομές σε τουριστικές περιοχές.	①	②	③	④	⑤

Σημειώστε αν συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

	ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΣΥΜΦΩΝΩ	ΟΥΔΕΤΕΡΟΣ / Η	ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	
D12	Με ενοχλεί να βλέπω να πετιούνται πράγματα.	①	②	③	④	⑤
D13	Στα μαγαζιά ψάχνω για προϊόντα φτιαγμένα από ανακυκλώσιμα υλικά.	①	②	③	④	⑤
D14	Χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους.	①	②	③	④	⑤
D15	Θα αγοράζα οικολογικά προϊόντα, μόνο αν ήταν φτηνότερα.	①	②	③	④	⑤
D16	Ο πληθυσμός της Γης θα αυξάνει γιατί ο άνθρωπος θα ανακαλύπτει συνεχώς καινούργιους φυσικούς πόρους.	①	②	③	④	⑤
D17	Δε με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα.	①	②	③	④	⑤
D18	Δε μου αρέσει να περνά το χρόνο μου στην εξοχή.	①	②	③	④	⑤
D19	Αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής.	①	②	③	④	⑤
D20	Αν βλάπτουμε τη φύση, βλάπτουμε τον εαυτό μας.	①	②	③	④	⑤
D21	Το φυσικό περιβάλλον είναι πηγή πρώτων υλών για χρήση από τον άνθρωπο.	①	②	③	④	⑤
D22	Δεν υπάρχει έλλειψη φυσικών πόρων (δένδρα, νερό, έδαφος).	①	②	③	④	⑤

		ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	ΣΥΜΦΩΝΩ	ΟΥΔΕΤΕΡΟΣ / Η	ΔΙΑΦΩΝΩ	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
D23	Η ανακύκλωση είναι ένας τρόπος για να κάνουμε οικονομία σε φυσικούς πόρους.	①	②	③	④	⑤
D24	Το ανακυκλωμένο χαρτί μπορεί ίσως να μην είναι καλύτερο, αλλά πρέπει να το χρησιμοποιούμε για να σωθούν τα δάση.	①	②	③	④	⑤
D25	Η ανακύκλωση – επαναχρησιμοποίηση του νερού, αν και έχει πολύ μεγάλο κόστος, πρέπει οπωσδήποτε να γίνεται.	①	②	③	④	⑤
D26	Αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας / μία από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη.	①	②	③	④	⑤
D27	Το κυνήγι μας παρέχει τροφή.	①	②	③	④	⑤
D28	Το κυνήγι πρέπει να γίνεται μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές.	①	②	③	④	⑤

D29. Ποια επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον θεωρείτε περισσότερο επιβλαβή: (επιλέξτε μια μόνο απάντηση)

- Καταστροφή φυσικών οικοσυστημάτων ①
- Ρύπανση εδάφους, αέρα, νερού ②
- Αύξηση πληθυσμού – ανεπάρκεια τροφής για όλους ③
- Πολλαπλή χρήση των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας④

D30. Αν συμμετέχετε στη βελτίωση του περιβάλλοντος με ποιους από τους παρακάτω τρόπους εκφράζεται αυτή η συμμετοχή σας;

(σημειώστε με ✓ ότι αντιστοιχεί)

Ανακύκλωση	☐
Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές ομάδες	☐
Συνδρομητής σε περιβαλλοντικά περιοδικά	☐
Διατήρηση καθαριότητας πόλεων και θαλασσών	☐
Μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον	☐
Άλλο	☐

Με βάση τις απόψεις σας σχετικά με το περιβάλλον, απαντήστε στις παρακάτω προτάσεις:

		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ
D31	Θεωρείτε αναγκαία την εκπαίδευση του κοινού γύρω από το περιβάλλον.	①	②	③	④	⑤
D32	Θεωρείτε σωστή την ενημέρωση του κοινού που προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε. και αφορά θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.	①	②	③	④	⑤
D33	Πιστεύετε ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν την ποιότητά του και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.	①	②	③	④	⑤

Ε΄ ΜΕΡΟΣ: ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

E1. Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι: (τσεκάρτε τον αριθμό που σας εκφράζει περισσότερο).

Πολύ ικανοποιητική	①
Ικανοποιητική	②
Μέτρια	③
Ελάχιστα ικανοποιητική	④
Καθόλου ικανοποιητική	⑤

Οι γνώσεις – ενημέρωση που έχετε σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, προέρχονται από:

	ΚΥΡΙΩΣ	ΑΡΚΕΤΑ	ΚΑΘΟΛΟΥ
E2 Μαθήματα ή δραστηριότητες κατά την φοίτησή σας στο σχολείο.	①	②	③
E3 Συγγενείς, φίλους, γείτονες.	①	②	③
E4 Έντυπα (π.χ. εφημερίδες).	①	②	③
E5 Προγράμματα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας.	①	②	③
E6 Ειδικά περιοδικά.	①	②	③
E7 Συλλόγους, φορείς, περιβαλλοντικές ομάδες.	①	②	③
E8 Κρατικούς φορείς..	①	②	③
E9 Υλικό που λάβατε από το ταχυδρομείο σε λογαριασμούς π.χ. της ΔΕΗ κ.α.	①	②	③
E10 Παρουσιάσεις ή εκδηλώσεις του δήμου στη γειτονιά σας, στη δουλειά σας, στην πόλη σας.	①	②	③

E11. Κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής σας φοίτησης είχατε / έχετε γίνει αποδέκτες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης;

- Ναι ① Όχι ②

E12. Ποια είναι η πηγή ενημέρωσής σας για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις;

- M.M.E.
- Διαδίκτυο
- Θεματικά περιοδικά
- Εκπαίδευση
- Άλλο

E13. Ποια κατά τη γνώμη σας μέτρα πρέπει να ληφθούν για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα;

- Εκδηλώσεις από τοπικές αρχές (π.χ. δήμος) ή οικολογικές οργανώσεις
- Σεμινάρια
- Ένταξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων
- Δραστηριοποίηση των Κοινωνικών Λειτουργών για την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, με σκοπό την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίησή του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ SPSS

Ομάδα

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Φοιτητές ΤΕΙ	77	51,0
Άνω των 40	74	49,0
Σύνολο	151	100,0

ΜΕΡΟΣ Α'

Φύλο

			Ομάδα		Σύνολο
			Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Φύλο	Άνδρας	N	32	40	72
		%	41,6%	54,1%	47,7%
	Γυναίκα	N	45	34	79
		%	58,4%	45,9%	52,3%
Σύνολο		N	77	74	151
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Ερωτήσεις που αφορούν τους φοιτητές

Σχολή φοίτησης

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
ΘΕΚΑ	11	14,5
ΣΔΟ	17	22,4
ΣΕΥΠ	25	32,9
ΣΤΕΓ	11	14,5
ΣΤΕΦ	12	15,8
Σύνολο	76	100,0

Επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Αναλφάβητος	3	4,6
Υποχρεωτική Εκπαίδευση	22	28,4
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	35	48,3
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ /ΑΕΙ)	16	18,7
Σύνολο	76	100,0

Επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Αναλφάβητος	5	6,9
Υποχρεωτική Εκπαίδευση	27	32,4
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	33	46,6
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ /ΑΕΙ)	11	14,1
Σύνολο	76	100,0

Επάγγελμα πατέρα

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Δημόσιος Υπάλληλος	18	23,4
Ιδιωτικός Υπάλληλος	18	23,4
Ελεύθερος επαγγελματίας	19	24,7
Αγρότης / Κτηνοτρόφος	5	6,5
Επιχειρηματίας	7	9,1
Οικιακά	1	1,3
Άνεργος	1	1,3
Άλλο	8	10,4
Σύνολο	77	100,0

Επάγγελμα μητέρας

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Δημόσιος Υπάλληλος	14	18,4
Ιδιωτικός Υπάλληλος	15	19,7
Ελεύθερος επαγγελματίας	5	6,6
Αγρότης / Κτηνοτρόφος	1	1,3
Επιχειρηματίας	1	1,3
Οικιακά	32	42,1
Άλλο	8	10,5
Σύνολο	76	100,0

Ερωτήσεις που αφορούν τους "άνω των 40"

Επίπεδο εκπαίδευσης

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Αναλφάβητος	5	6,9
Υποχρεωτική Εκπαίδευση	17	23,6
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	29	40,3
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ /ΑΕΙ)	21	29,2
Σύνολο	72	100,0

Επάγγελμα

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Δημόσιος Υπάλληλος	22	30,1
Ιδιωτικός Υπάλληλος	19	26,0
Ελεύθερος επαγγελματίας	13	17,8
Αγρότης / Κτηνοτρόφος	4	5,5
Συνταξιούχος	3	4,1
Οικιακά	11	15,1
Άλλο	1	1,4
Σύνολο	73	100,0

Οικογενειακή κατάσταση

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Άγαμος-η	9	12,2
Έγγαμος-η	61	82,4
Διαζευγμένος-η	2	2,7
Άλλο	2	2,7
Σύνολο	74	100,0

Αριθμός παιδιών

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
0	3	4,6
1	11	16,9
2	28	43,1
3	16	24,6
4	5	7,7
5	2	3,1
Σύνολο	65	100,0

Αριθμός παιδιών

	Αριθμός παιδιών
N	65
Minimum	0
Maximum	5
Mean	2,23
Std. Deviation	1,072

Ερωτήσεις που αφορούν όλους

Κατοικείτε σε:

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Διαμέρισμα πολυκατοικίας	N	43	38	81
	%	56,6%	52,8%	54,7%
Μονοκατοικία	N	33	34	67
	%	43,4%	47,2%	45,3%
Σύνολο	N	76	72	148
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατοικείτε σε:

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Ιδιόκτητο σπίτι	N	39	51	90
	%	52,0%	72,9%	62,1%
Ενοικιαζόμενο σπίτι	N	36	19	55
	%	48,0%	27,1%	37,9%
Σύνολο	N	75	70	145
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Πως θα χαρακτηρίζατε την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς σας;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Πολύ καλή	N	12	7	19
	%	15,6%	9,5%	12,6%
Καλή	N	24	27	51
	%	31,2%	36,5%	33,8%
Μέτρια	N	39	36	75
	%	50,6%	48,6%	49,7%
Κακή	N	2	2	4
	%	2,6%	2,7%	2,6%
Πολύ κακή	N	0	2	2
	%	,0%	2,7%	1,3%

Σύνολο	N	77	74	151
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Ποιος είναι ο τόπος καταγωγής σας;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Επαρχία - χωριό	N	43	46	89
	%	55,8%	62,2%	58,9%
Πόλη	N	34	28	62
	%	44,2%	37,8%	41,1%
Σύνολο	N	77	74	151
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Πόσο συχνά επισκέπτεστε τον τόπο καταγωγής σας;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
1/εβδομάδα	N	23	26	49
	%	32,4%	46,4%	38,6%
1/μήνα	N	17	14	31
	%	23,9%	25,0%	24,4%
1/εξάμηνο	N	26	7	33
	%	36,6%	12,5%	26,0%
Σπάνια	N	5	8	13
	%	7,0%	14,3%	10,2%
Ποτέ	N	0	1	1
	%	,0%	1,8%	,8%
Σύνολο	N	71	56	127
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Έχετε εξοχικό;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Όχι	N	48	40	88
	%	62,3%	54,1%	58,3%
Ναι	N	29	34	63
	%	37,7%	45,9%	41,7%
Σύνολο	N	77	74	151
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το εξοχικό σας;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
1/εβδομάδα	N	3	13	16
	%	10,3%	38,2%	25,4%
1/μήνα	N	7	11	18
	%	24,1%	32,4%	28,6%
1/εξάμηνο	N	9	3	12
	%	31,0%	8,8%	19,0%
Σπάνια	N	10	6	16
	%	34,5%	17,6%	25,4%
Ποτέ	N	0	1	1
	%	,0%	2,9%	1,6%
Σύνολο	N	29	34	63
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Το μέρος που επιλέγετε για τις διακοπές σας:
(βάλτε σε σειρά προτεραιότητας τις τρεις απαντήσεις που αντιπροσωπεύουν τα πιο βασικά κριτήρια για εσάς)

		Ομάδα					
		Φοιτητές ΤΕΙ			Άνω των 40		
		1ο κριτήριο	2ο κριτήριο	3ο κριτήριο	1ο κριτήριο	2ο κριτήριο	3ο κριτήριο
Θα πρέπει να έχει κέντρα διασκέδασης	N	9	17	14	1	3	4
	%	11,7%	22,1%	18,2%	1,4%	4,1%	5,5%
Θα πρέπει να έχει εύκολη πρόσβαση	N	17	12	18	18	13	14
	%	22,1%	15,6%	23,4%	24,3%	17,6%	19,2%
Θα πρέπει να έχει παραδοσιακό χαρακτήρα	N	6	7	16	8	14	13
	%	7,8%	9,1%	20,8%	10,8%	18,9%	17,8%
Θα πρέπει να έχει όμορφη φύση	N	26	22	12	26	30	10
	%	33,8%	28,6%	15,6%	35,1%	40,5%	13,7%
Θα πρέπει να έχει έντονη τουριστική κίνηση	N	8	10	7	3	4	4
	%	10,4%	13,0%	9,1%	4,1%	5,4%	5,5%
Θα πρέπει να είναι ήσυχα	N	11	9	9	17	10	28
	%	14,3%	11,7%	11,7%	23,0%	13,5%	38,4%
Πηγαίνετε όπου βρείτε μέρος για να μείνετε	N			1	1		
	%			1,3%	1,4%		
Σύνολο	N	77	77	77	74	74	73
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΜΕΡΟΣ Β'

Με ποιους από τους παρακάτω τρόπους συμβάλλει ο άνθρωπος περισσότερο στην καταστροφή του περιβάλλοντος;

ΦΟΙΤΗΤΕΣ	1ος	2ος	3ος	4ος	5ος	6ος	7ος
----------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Μόλυνση εδάφους	N	6	13	16	17	16	5	4
	%	7,8%	16,9%	20,8%	22,4%	21,1%	6,6%	5,3%
Μόλυνση νερού	N	7	12	23	14	11	5	4
	%	9,1%	15,6%	29,9%	18,4%	14,5%	6,6%	5,3%
Μόλυνση αέρα	N	29	17	12	7	4	4	3
	%	37,7%	22,1%	15,6%	9,2%	5,3%	5,3%	3,9%
Λιπάσματα	N	1	8	6	9	16	20	16
	%	1,3%	10,4%	7,8%	11,8%	21,1%	26,3%	21,1%
Βιομηχανίες	N	21	11	5	16	10	9	4
	%	27,3%	14,3%	6,5%	21,1%	13,2%	11,8%	5,3%
Λύματα	N	3	9	10	7	13	27	9
	%	3,9%	11,7%	13,0%	9,2%	17,1%	35,5%	11,8%
Κατασπατάληση φυσικών πόρων	N	10	7	5	6	6	6	36
	%	13,0%	9,1%	6,5%	7,9%	7,9%	7,9%	47,4%
Σύνολο	N	77	77	77	76	76	76	76
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Με ποιους από τους παρακάτω τρόπους συμβάλλει ο άνθρωπος περισσότερο στην καταστροφή του περιβάλλοντος;

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		1ος	2ος	3ος	4ος	5ος	6ος	7ος
Μόλυνση εδάφους	N	11	11	16	21	3	6	4
	%	14,9%	14,9%	21,6%	30,9%	4,5%	9,2%	6,3%
Μόλυνση νερού	N	6	20	17	7	10	5	3
	%	8,1%	27,0%	23,0%	10,3%	15,2%	7,7%	4,7%
Μόλυνση αέρα	N	20	16	15	8	6	5	2
	%	27,0%	21,6%	20,3%	11,8%	9,1%	7,7%	3,1%
Λιπάσματα	N	2	2	8	13	20	13	8
	%	2,7%	2,7%	10,8%	19,1%	30,3%	20,0%	12,5%
Βιομηχανίες	N	20	10	1	12	11	14	3
	%	27,0%	13,5%	1,4%	17,6%	16,7%	21,5%	4,7%
Λύματα	N	2	11	10	4	12	20	8
	%	2,7%	14,9%	13,5%	5,9%	18,2%	30,8%	12,5%
Κατασπατάληση φυσικών πόρων	N	13	4	7	3	4	2	36
	%	17,6%	5,4%	9,5%	4,4%	6,1%	3,1%	56,3%
Σύνολο	N	74	74	74	68	66	65	64
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Με ποιους από τους παρακάτω τρόπους συμβάλλει ο άνθρωπος περισσότερο στην καταστροφή του περιβάλλοντος;

ΟΛΟΙ		1ος	2ος	3ος	4ος	5ος	6ος	7ος
Μόλυνση εδάφους	N	17	24	32	38	19	11	8
	%	11,3%	15,9%	21,2%	26,4%	13,4%	7,8%	5,7%
Μόλυνση νερού	N	13	32	40	21	21	10	7
	%	8,6%	21,2%	26,5%	14,6%	14,8%	7,1%	5,0%
Μόλυνση αέρα	N	49	33	27	15	10	9	5

	%	32,5%	21,9%	17,9%	10,4%	7,0%	6,4%	3,6%
Λιπάσματα	N	3	10	14	22	36	33	24
	%	2,0%	6,6%	9,3%	15,3%	25,4%	23,4%	17,1%
Βιομηχανίες	N	41	21	6	28	21	23	7
	%	27,2%	13,9%	4,0%	19,4%	14,8%	16,3%	5,0%
Λύματα	N	5	20	20	11	25	47	17
	%	3,3%	13,2%	13,2%	7,6%	17,6%	33,3%	12,1%
Κατασπατάληση φυσικών πόρων	N	23	11	12	9	10	8	72
	%	15,2%	7,3%	7,9%	6,3%	7,0%	5,7%	51,4%
Σύνολο	N	151	151	151	144	142	141	140
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας ποιο από τα παρακάτω προβλήματα εμφανίζονται συνηθέστερα στον άνθρωπο ως συνέπεια της μόλυνσης του περιβάλλοντος:

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		1ο	2ο	3ο	4ο	5ο
Αλλεργία	N	27	15	16	11	2
	%	37,5%	20,8%	22,2%	15,5%	2,9%
Στειρότητα	N	1	5	16	34	15
	%	1,4%	6,9%	22,2%	47,9%	21,4%
Καρκίνος	N	25	17	19	10	1
	%	34,7%	23,6%	26,4%	14,1%	1,4%
Άσθμα	N	12	31	19	8	2
	%	16,7%	43,1%	26,4%	11,3%	2,9%
Θάνατος	N	7	4	2	8	50
	%	9,7%	5,6%	2,8%	11,3%	71,4%
Σύνολο	N	72	72	72	71	70
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας ποιο από τα παρακάτω προβλήματα εμφανίζονται συνηθέστερα στον άνθρωπο ως συνέπεια της μόλυνσης του περιβάλλοντος:

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		1ο	2ο	3ο	4ο	5ο
Αλλεργία	N	27	14	11	10	3
	%	39,7%	20,9%	16,4%	16,7%	5,0%
Στειρότητα	N	1	3	10	32	16
	%	1,5%	4,5%	14,9%	53,3%	26,7%
Καρκίνος	N	26	14	17	9	1
	%	38,2%	20,9%	25,4%	15,0%	1,7%
Άσθμα	N	6	34	16	6	3
	%	8,8%	50,7%	23,9%	10,0%	5,0%
Θάνατος	N	8	2	13	3	37
	%	11,8%	3,0%	19,4%	5,0%	61,7%
Σύνολο	N	68	67	67	60	60
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας ποιο από τα παρακάτω προβλήματα εμφανίζονται συνηθέστερα στον άνθρωπο ως συνέπεια της μόλυνσης του περιβάλλοντος:

ΟΛΟΙ		1ο	2ο	3ο	4ο	5ο
Αλλεργία	N	54	29	27	21	5
	%	38,6%	20,9%	19,4%	16,0%	3,8%
Στειρότητα	N	2	8	26	66	31
	%	1,4%	5,8%	18,7%	50,4%	23,8%
Καρκίνος	N	51	31	36	19	2
	%	36,4%	22,3%	25,9%	14,5%	1,5%
Άσθμα	N	18	65	35	14	5
	%	12,9%	46,8%	25,2%	10,7%	3,8%
Θάνατος	N	15	6	15	11	87
	%	10,7%	4,3%	10,8%	8,4%	66,9%
Σύνολο	N	140	139	139	131	130
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστές;

Φοιτητές ΤΕΙ		Σωστό	Λάθος	Δεν γνωρίζω	Σύνολο
Μια πηγή ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι τα καυσαέρια που προέρχονται από τα αυτοκίνητα.	N	75	1	1	77
	%	97,4%	1,3%	1,3%	100,0%
Από τη δημιουργία του περιβαλλοντικού προβλήματος μέχρι την εμφάνισή των βλαπτικών του αποτελεσμάτων μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα.	N	50	5	21	76
	%	65,8%	6,6%	27,6%	100,0%
Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι μεγαλύτερη κοντά στα αστικά και βιομηχανικά κέντρα.	N	73	1	3	77
	%	94,8%	1,3%	3,9%	100,0%
Ο μισός πληθυσμός της γης δεν έχει πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό.	N	41	9	26	76
	%	53,9%	11,8%	34,2%	100,0%
Η ανακύκλωση λύνει οριστικά το έντονο πρόβλημα των απορριμμάτων.	N	17	52	8	77
	%	22,1%	67,5%	10,4%	100,0%
Η ηχορύπανση επιφέρει αλλαγές όχι μόνο στην υγεία αλλά και στη συμπεριφορά του ανθρώπου.	N	62	8	7	77
	%	80,5%	10,4%	9,1%	100,0%
Η τρύπα του όζοντος οφείλεται στο νέφος.	N	32	32	13	77
	%	41,6%	41,6%	16,9%	100,0%

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστές;

Άνω των 40		Σωστό	Λάθος	Δεν γνωρίζω	Σύνολο
Μια πηγή ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι τα καυσαέρια που προέρχονται από τα αυτοκίνητα.	N	74			74
	%	100,0%			100,0%
Από τη δημιουργία του περιβαλλοντικού προβλήματος μέχρι την εμφάνισή των βλαπτικών του αποτελεσμάτων μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα.	N	50	7	16	73
	%	68,5%	9,6%	21,9%	100,0%

Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι μεγαλύτερη κοντά στα αστικά και βιομηχανικά κέντρα.	N	73	1		74
	%	98,6	1,4		100,0%
Ο μισός πληθυσμός της γης δεν έχει πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό.	N	48	5	20	73
	%	65,8	6,8	27,4%	100,0%
Η ανακύκλωση λύνει οριστικά το έντονο πρόβλημα των απορριμμάτων.	N	25	38	10	73
	%	34,2	52,1	13,7%	100,0%
Η ηχορύπανση επιφέρει αλλαγές όχι μόνο στην υγεία αλλά και στη συμπεριφορά του ανθρώπου.	N	62	3	8	73
	%	84,9	4,1	11,0%	100,0%
Η τρύπα του όζοντος οφείλεται στο νέφος.	N	27	29	18	74
	%	36,5	39,2	24,3%	100,0%

Σύμφωνα με τις γνώσεις σας για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστές;

ΟΛΟΙ		Σωστό	Λάθος	Δεν γνωρίζω	Σύνολο
Μια πηγή ατμοσφαιρικής ρύπανσης είναι τα καυσαέρια που προέρχονται από τα αυτοκίνητα.	N	149	1	1	151
	%	98,7	,7%	,7%	100,0%
Από τη δημιουργία του περιβαλλοντικού προβλήματος μέχρι την εμφάνιση των βλαπτικών του αποτελεσμάτων μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα.	N	100	12	37	149
	%	67,1	8,1	24,8%	100,0%
Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι μεγαλύτερη κοντά στα αστικά και βιομηχανικά κέντρα.	N	146	2	3	151
	%	96,7	1,3	2,0%	100,0%
Ο μισός πληθυσμός της γης δεν έχει πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό.	N	89	14	46	149
	%	59,7	9,4	30,9%	100,0%
Η ανακύκλωση λύνει οριστικά το έντονο πρόβλημα των απορριμμάτων.	N	42	90	18	150
	%	28,0	60,0	12,0%	100,0%
Η ηχορύπανση επιφέρει αλλαγές όχι μόνο στην υγεία αλλά και στη συμπεριφορά του ανθρώπου.	N	124	11	15	150
	%	82,7	7,3	10,0%	100,0%
Η τρύπα του όζοντος οφείλεται στο νέφος.	N	59	61	31	151
	%	39,1	40,4	20,5%	100,0%

Ποια από τις παρακάτω περιβαλλοντικές οργανώσεις γνωρίζετε;

			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φοιτητές	WWF Ελλάς	N	21	56	77
TEI		%	27,3%	72,7%	100,0%
	Greenpeace	N	2	75	77
		%	2,6%	97,4%	100,0%
	Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης	N	56	21	77
		%	72,7%	27,3%	100,0%
	Μεσόγειος SOS	N	53	24	77

	%	68,8%	31,2%	100,0%
Αρκτούρος	N	27	50	77
	%	35,1%	64,9%	100,0%

Ποια από τις παρακάτω περιβαλλοντικές οργανώσεις γνωρίζετε;

			Όχι	Ναι	Σύνολο
Άνω των 40	WWF Ελλάς	N	33	41	74
		%	44,6%	55,4%	100,0%
Αρκτούρος	Greenpeace	N	10	64	74
		%	13,5%	86,5%	100,0%
	Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης	N	57	17	74
		%	77,0%	23,0%	100,0%
	Μεσόγειος SOS	N	55	19	74
		%	74,3%	25,7%	100,0%
	N	35	39	74	
	%	47,3%	52,7%	100,0%	

Ποια από τις παρακάτω περιβαλλοντικές οργανώσεις γνωρίζετε;

ΟΛΟΙ		Όχι	Ναι	Σύνολο
WWF Ελλάς	N	54	97	151
	%	35,8%	64,2%	100,0%
Greenpeace	N	12	139	151
	%	7,9%	92,1%	100,0%
Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης	N	113	38	151
	%	74,8%	25,2%	100,0%
Μεσόγειος SOS	N	108	43	151
	%	71,5%	28,5%	100,0%
Αρκτούρος	N	62	89	151
	%	41,1%	58,9%	100,0%

ΜΕΡΟΣ Γ'

Έχετε κατοικίδια ζώα;

		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	Σύνολο
Όχι	N	41	46	87
	% within Ομάδα	53,2%	62,2%	57,6%
Ναι	N	36	28	64
	% within Ομάδα	46,8%	37,8%	42,4%
Σύνολο	N	77	74	151
	% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

Αριθμός κατοικίδιων ζων:

	Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	Σύνολο

Αριθμός κατοικίδιων ζώων:	1	N	18	11	29
		% within Ομάδα	50,0%	44,0%	47,5%
	2	N	11	8	19
		% within Ομάδα	30,6%	32,0%	31,1%
	3	N	4	2	6
		% within Ομάδα	11,1%	8,0%	9,8%
	4	N	3	2	5
		% within Ομάδα	8,3%	8,0%	8,2%
	6	N	0	1	1
		% within Ομάδα	,0%	4,0%	1,6%
	15	N	0	1	1
		% within Ομάδα	,0%	4,0%	1,6%
Σύνολο		N	36	25	61
		% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

Είδη κατοικίδιων ζώων:

			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φοιτητές ΤΕΙ	Σκύλος	N	17	19	36
		%	47,2%	52,8%	100,0%
	Γάτα	N	19	17	36
		%	52,8%	47,2%	100,0%
	Πουλιά	N	29	7	36
		%	80,6%	19,4%	100,0%
Άλλο είδος	N	34	2	36	
	%	94,4%	5,6%	100,0%	

Είδη κατοικίδιων ζώων:

			Όχι	Ναι	Σύνολο
Άνω των 40	Σκύλος	N	11	17	28
		%	39,3%	60,7%	100,0%
	Γάτα	N	17	11	28
		%	60,7%	39,3%	100,0%
	Πουλιά	N	15	13	28
		%	53,6%	46,4%	100,0%
Άλλο είδος	N	26	2	28	
	%	92,9%	7,1%	100,0%	

Είδη κατοικίδιων ζώων:

		Όχι	Ναι	Σύνολο
Σκύλος	N	28	36	64
	%	43,8%	56,3%	100,0%
Γάτα	N	36	28	64
	%	56,3%	43,8%	100,0%
Πουλιά	N	44	20	64
	%	68,8%	31,3%	100,0%
Άλλο είδος	N	60	4	64
	%	93,8%	6,3%	100,0%

Ποιοι είναι οι λόγοι που δεν έχετε κατοικίδια;

			Όχι	Ναι	Σύνολο
Φοιτητές ΤΕΙ	Δεν έχω χώρο στο σπίτι	N	26	15	41
		%	63,4%	36,6%	100,0%
	Είμαι αλλεργικός - ή στα ζώα	N	38	3	41
		%	92,7%	7,3%	100,0%
	Πιστεύω ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους	N	25	16	41
		%	61,0%	39,0%	100,0%
	Είναι φασαρία και βρωμιά	N	35	6	41
		%	85,4%	14,6%	100,0%
	Δεν επιτρέπεται από τον κανονισμό της πολυκατοικίας όπου μένω	N	40	1	41
		%	97,6%	2,4%	100,0%
	Αντιδρούν τα άλλα μέλη της οικογένειάς μου	N	24	17	41
		%	58,5%	41,5%	100,0%

Ποιοι είναι οι λόγοι που δεν έχετε κατοικίδια;

			Όχι	Ναι	Σύνολο
Άνω των 40	Δεν έχω χώρο στο σπίτι	N	31	15	46
		%	67,4%	32,6%	100,0%
	Είμαι αλλεργικός - ή στα ζώα	N	43	3	46
		%	93,5%	6,5%	100,0%
	Πιστεύω ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους	N	15	31	46
		%	32,6%	67,4%	100,0%
	Είναι φασαρία και βρωμιά	N	37	9	46
		%	80,4%	19,6%	100,0%
	Δεν επιτρέπεται από τον κανονισμό της πολυκατοικίας όπου μένω	N	41	5	46
		%	89,1%	10,9%	100,0%
	Αντιδρούν τα άλλα μέλη της οικογένειάς μου	N	41	5	46
		%	89,1%	10,9%	100,0%

Ποιοι είναι οι λόγοι που δεν έχετε κατοικίδια;

		Όχι	Ναι	Σύνολο
Δεν έχω χώρο στο σπίτι	N	57	30	87
	%	65,5%	34,5%	100,0%
Είμαι αλλεργικός - ή στα ζώα	N	81	6	87
	%	93,1%	6,9%	100,0%
Πιστεύω ότι τα ζώα δεν πρέπει να κλείνονται σε μικρούς χώρους	N	40	47	87
	%	46,0%	54,0%	100,0%
Είναι φασαρία και βρωμιά	N	72	15	87
	%	82,8%	17,2%	100,0%
Δεν επιτρέπεται από τον κανονισμό της πολυκατοικίας όπου μένω	N	81	6	87
	%	93,1%	6,9%	100,0%
Αντιδρούν τα άλλα μέλη της οικογένειάς μου	N	65	22	87
	%	74,7%	25,3%	100,0%

Ποιο από τα παρακάτω μέσα μεταφοράς χρησιμοποιείτε περισσότερο για τις μετακινήσεις σας;

	Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	Σύνολο

Αυτοκίνητο	N	36	64	100
	% within Ομάδα	46,8%	86,5%	66,2%
Μηχανή	N	5	4	9
	% within Ομάδα	6,5%	5,4%	6,0%
Λεωφορείο	N	32	2	34
	% within Ομάδα	41,6%	2,7%	22,5%
Ταξί	N	2	2	4
	% within Ομάδα	2,6%	2,7%	2,6%
Ποδήλατο	N	1	0	1
	% within Ομάδα	1,3%	,0%	,7%
Άλλο	N	1	2	3
	% within Ομάδα	1,3%	2,7%	2,0%
Σύνολο	N	77	74	151
	% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

Συμμετείχατε ποτέ εθελοντικά σε οργανωμένες δραστηριότητες σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος;

		Φοιτητές ΤΕΙ Άνω των 40		Σύνολο
Όχι	N	63	63	126
	% within Ομάδα	81,8%	85,1%	83,4%
Ναι	N	14	11	25
	% within Ομάδα	18,2%	14,9%	16,6%
Σύνολο	N	77	74	151
	% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

Αν όχι, για ποιο λόγο; * Ομάδα Crosstabulation

		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	Σύνολο
Δεν είχα διαθέσιμο χρόνο	N	16	21	37
	% within Ομάδα	25,4%	33,3%	29,4%
Δεν ήμουν ενημερωμένος για τέτοιες δραστηριότητες	N	32	27	59
	% within Ομάδα	50,8%	42,9%	46,8%
Δε με ενδιέφερε	N	10	7	17
	% within Ομάδα	15,9%	11,1%	13,5%
Άλλο	N	5	8	13
	% within Ομάδα	7,9%	12,7%	10,3%
Σύνολο	N	63	63	126
	% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

Πήρατε ποτέ μέρος σε προγράμματα για τη συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Όχι	N	53	62	115
	% within Ομάδα	68,8%	83,8%	76,2%
Ναι	N	24	12	36

	% within Ομάδα	31,2%	16,2%	23,8%
Σύνολο	N	77	74	151
	% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

Αν όχι, για ποιο λόγο;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Δεν ήμουν ενημερωμένος για ένα τέτοιο πρόγραμμα	N	31	39	70
	% within Ομάδα	58,5%	62,9%	60,9%
Οι πιο αποτελεσματικές ενέργειες για την ανακύκλωση είναι εκ	N	2	9	11
	% within Ομάδα	3,8%	14,5%	9,6%
Δε με ενδιέφερε	N	10	8	18
	% within Ομάδα	18,9%	12,9%	15,7%
Άλλο	N	10	6	16
	% within Ομάδα	18,9%	9,7%	13,9%
Σύνολο	N	53	62	115
	% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

Θα σας ενδιέφερε να ενταχθείτε σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση, ή σύλλογο;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Όχι	N	34	33	67
	% within Ομάδα	44,2%	44,6%	44,4%
Ναι	N	43	41	84
	% within Ομάδα	55,8%	55,4%	55,6%
Σύνολο	N	77	74	151
	% within Ομάδα	100,0%	100,0%	100,0%

ΜΕΡΟΣ Δ'

Ποια είναι τα βασικότερα κριτήρια με τα οποία θα επιλέγατε την κατοικία σας;

		Φοιτητές ΤΕΙ							
		1ο κριτήριο	2ο κριτήριο	3ο κριτήριο	4ο κριτήριο	5ο κριτήριο	6ο κριτήριο	7ο κριτήριο	8ο κριτήριο
Να έχει χαμηλό κόστος	N	14	9	7	10	6	13	11	5
	%	18,2%	11,7%	9,1%	13,0%	7,9%	17,8%	15,1%	6,8%
Να είναι μονοκατοικία της πόλης	N	9	4	7	4	15	10	19	8
	%	11,7%	5,2%	9,1%	5,2%	19,7%	13,7%	26,0%	11,0%
Να είναι στο κέντρο της πόλης	N	3	8	7	4	6	11	16	19
	%	3,9%	10,4%	9,1%	5,2%	7,9%	15,1%	21,9%	26,0%
Να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς σας	N	20	15	6	10	15	6	3	

	%	26,0%	19,5%	7,8%	13,0%	19,7%	8,2%	4,1%	
Να έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις	N	8	12	17	17	6	8	3	3
	%	10,4%	15,6%	22,1%	22,1%	7,9%	11,0%	4,1%	4,1%
Να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή	N	4	11	10	12	12	11	7	10
	%	5,2%	14,3%	13,0%	15,6%	15,8%	15,1%	9,6%	13,7%
Να είναι κοντά οι συγγενείς και οι φίλοι	N	7	12	15	15	9	9	4	6
	%	9,1%	15,6%	19,5%	19,5%	11,8%	12,3%	5,5%	8,2%
Να είναι κοντά στην ύπαιθρο	N	12	6	8	5	7	5	10	22
	%	15,6%	7,8%	10,4%	6,5%	9,2%	6,8%	13,7%	30,1%
Σύνολο	N	77	77	77	77	76	73	73	73
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ποια είναι τα βασικότερα κριτήρια με τα οποία θα επιλέγατε την κατοικία σας;

		Άνω των 40							
		1ο κριτήριο	2ο κριτήριο	3ο κριτήριο	4ο κριτήριο	5ο κριτήριο	6ο κριτήριο	7ο κριτήριο	8ο κριτήριο
Να έχει χαμηλό κόστος	N	8	2	6	9	8	10	11	5
	%	10,8%	2,8%	8,6%	13,8%	13,8%	17,9%	19,6%	9,3%
Να είναι μονοκατοικία της πόλης	N	7	7	5	9	4	11	12	5
	%	9,5%	9,9%	7,1%	13,8%	6,9%	19,6%	21,4%	9,3%
Να είναι στο κέντρο της πόλης	N	1	1	3	1	3	7	14	27
	%	1,4%	1,4%	4,3%	1,5%	5,2%	12,5%	25,0%	50,0%
Να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς σας	N	19	8	16	8	7	5	2	1
	%	25,7%	11,3%	22,9%	12,3%	12,1%	8,9%	3,6%	1,9%
Να έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις	N	9	22	10	9	6	5	5	1
	%	12,2%	31,0%	14,3%	13,8%	10,3%	8,9%	8,9%	1,9%
Να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή	N	6	10	14	5	11	11	5	3
	%	8,1%	14,1%	20,0%	7,7%	19,0%	19,6%	8,9%	5,6%
Να είναι κοντά οι συγγενείς και οι φίλοι	N	4	13	8	18	11	3	2	5
	%	5,4%	18,3%	11,4%	27,7%	19,0%	5,4%	3,6%	9,3%
Να είναι κοντά στην ύπαιθρο	N	20	8	8	6	8	4	5	7
	%	27,0%	11,3%	11,4%	9,2%	13,8%	7,1%	8,9%	13,0%
Σύνολο	N	74	71	70	65	58	56	56	54
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ποια είναι τα βασικότερα κριτήρια με τα οποία θα επιλέγατε την κατοικία σας;

		1ο κριτήριο	2ο κριτήριο	3ο κριτήριο	4ο κριτήριο	5ο κριτήριο	6ο κριτήριο	7ο κριτήριο	8ο κριτήριο
Να έχει χαμηλό κόστος	N	22	11	13	19	14	23	22	10
	%	14,6%	7,4%	8,8%	13,4%	10,4%	17,8%	17,1%	7,9%
Να είναι μονοκατοικία της πόλης	N	16	11	12	13	19	21	31	13
	%	10,6%	7,4%	8,2%	9,2%	14,2%	16,3%	24,0%	10,2%
Να είναι στο κέντρο της πόλης	N	4	9	10	5	9	18	30	46

	%	2,6%	6,1%	6,8%	3,5%	6,7%	14,0%	23,3%	36,2%
Να είναι κοντά στον τόπο δουλειάς σας	N	39	23	22	18	22	11	5	1
	%	25,8%	15,5%	15,0%	12,7%	16,4%	8,5%	3,9%	,8%
Να έχει όλες τις σύγχρονες ανέσεις	N	17	34	27	26	12	13	8	4
	%	11,3%	23,0%	18,4%	18,3%	9,0%	10,1%	6,2%	3,1%
Να είναι σε κοινωνικά και οικονομικά αναβαθμισμένη περιοχή	N	10	21	24	17	23	22	12	13
	%	6,6%	14,2%	16,3%	12,0%	17,2%	17,1%	9,3%	10,2%
Να είναι κοντά οι συγγενείς και οι φίλοι	N	11	25	23	33	20	12	6	11
	%	7,3%	16,9%	15,6%	23,2%	14,9%	9,3%	4,7%	8,7%
Να είναι κοντά στην ύπαιθρο	N	32	14	16	11	15	9	15	29
	%	21,2%	9,5%	10,9%	7,7%	11,2%	7,0%	11,6%	22,8%
Σύνολο	N	151	148	147	142	134	129	129	127
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Σημειώστε αν σας ευχαριστούν τα παρακάτω:

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		Πάντα	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο
Να συμμετέχετε σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο.	N	13	25	26	10	3	77
	%	16,9%	32,5%	33,8%	13,0%	3,9%	100,0%
Να πηγαίνετε οικογενειακές διακοπές ή εκδρομές στην ύπαιθρο.	N	18	28	21	10		77
	%	23,4%	36,4%	27,3%	13,0%		100,0%
Να πηγαίνετε σε μπαρ.	N	11	26	20	16	4	77
	%	14,3%	33,8%	26,0%	20,8%	5,2%	100,0%
Να πηγαίνετε σε ταβέρνες.	N	10	38	24	5		77
	%	13,0%	49,4%	31,2%	6,5%		100,0%
Να μένετε στο σπίτι με παρέα.	N	15	44	16	1	1	77
	%	19,5%	57,1%	20,8%	1,3%	1,3%	100,0%
Να παρακολουθείτε τηλεόραση.	N	12	34	23	7	1	77
	%	15,6%	44,2%	29,9%	9,1%	1,3%	100,0%
Να πηγαίνετε σινεμά.	N	5	18	35	18	1	77
	%	6,5%	23,4%	45,5%	23,4%	1,3%	100,0%
Να πηγαίνετε θέατρο.	N	4	13	13	38	9	77
	%	5,2%	16,9%	16,9%	49,4%	11,7%	100,0%
Να συμμετέχετε σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.	N	5	5	22	32	13	77
	%	6,5%	6,5%	28,6%	41,6%	16,9%	100,0%
Να κάνετε εκδρομές σε τουριστικές περιοχές.	N	16	23	26	10	2	77
	%	20,8%	29,9%	33,8%	13,0%	2,6%	100,0%

Σημειώστε αν σας ευχαριστούν τα παρακάτω:

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		Πάντα	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο
Να συμμετέχετε σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο.	N	12	23	32	7		74
	%	16,2%	31,1%	43,2%	9,5%		100,0%
Να πηγαίνετε οικογενειακές διακοπές ή εκδρομές στην ύπαιθρο.	N	25	24	17	8		74
	%	33,8%	32,4%	23,0%	10,8%		100,0%
Να πηγαίνετε σε μπαρ.	N	3	4	12	30	25	74
	%	4,1%	5,4%	16,2%	40,5%	33,8%	100,0%
Να πηγαίνετε σε ταβέρνες.	N	13	29	23	9		74

	%	17,6%	39,2%	31,1%	12,2%		100,0%
Να μένετε στο σπίτι με παρέα.	N	26	34	12	2		74
	%	35,1%	45,9%	16,2%	2,7%		100,0%
Να παρακολουθείτε τηλεόραση.	N	13	35	12	13	1	74
	%	17,6%	47,3%	16,2%	17,6%	1,4%	100,0%
Να πηγαίνετε σινεμά.	N	8	9	21	25	11	74
	%	10,8%	12,2%	28,4%	33,8%	14,9%	100,0%
Να πηγαίνετε θέατρο.	N	9	3	19	27	16	74
	%	12,2%	4,1%	25,7%	36,5%	21,6%	100,0%
Να συμμετέχετε σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.	N	8	16	20	20	10	74
	%	10,8%	21,6%	27,0%	27,0%	13,5%	100,0%
Να κάνετε εκδρομές σε τουριστικές περιοχές.	N	17	16	19	17	5	74
	%	23,0%	21,6%	25,7%	23,0%	6,8%	100,0%

Σημειώστε αν σας ευχαριστούν τα παρακάτω:

ΟΛΟΙ		Πάντα	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο
Να συμμετέχετε σε δραστηριότητες στην ύπαιθρο.	N	25	48	58	17	3	151
	%	16,6%	31,8%	38,4%	11,3%	2,0%	100,0%
Να πηγαίνετε οικογενειακές διακοπές ή εκδρομές στην ύπαιθρο.	N	43	52	38	18		151
	%	28,5%	34,4%	25,2%	11,9%		100,0%
Να πηγαίνετε σε μπαρ.	N	14	30	32	46	29	151
	%	9,3%	19,9%	21,2%	30,5%	19,2%	100,0%
Να πηγαίνετε σε ταβέρνες.	N	23	67	47	14		151
	%	15,2%	44,4%	31,1%	9,3%		100,0%
Να μένετε στο σπίτι με παρέα.	N	41	78	28	3	1	151
	%	27,2%	51,7%	18,5%	2,0%	,7%	100,0%
Να παρακολουθείτε τηλεόραση.	N	25	69	35	20	2	151
	%	16,6%	45,7%	23,2%	13,2%	1,3%	100,0%
Να πηγαίνετε σινεμά.	N	13	27	56	43	12	151
	%	8,6%	17,9%	37,1%	28,5%	7,9%	100,0%
Να πηγαίνετε θέατρο.	N	13	16	32	65	25	151
	%	8,6%	10,6%	21,2%	43,0%	16,6%	100,0%
Να συμμετέχετε σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.	N	13	21	42	52	23	151
	%	8,6%	13,9%	27,8%	34,4%	15,2%	100,0%
Να κάνετε εκδρομές σε τουριστικές περιοχές.	N	33	39	45	27	7	151
	%	21,9%	25,8%	29,8%	17,9%	4,6%	100,0%

Σημειώστε αν συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ουδέτερος-η	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα	Σύνολο
Με ενοχλεί να βλέπω να πετιούνται πράγματα.	N	26	39	11	1		77
	%	33,8%	50,6%	14,3%	1,3%		100,0%
Στα μαγαζιά ψάχνω για προϊόντα φτιαγμένα από ανακυκλώσιμα υλικά.	N	2	12	49	11	3	77
	%	2,6%	15,6%	63,6%	14,3%	3,9%	100,0%
Χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους.	N	2	10	35	26	4	77
	%	2,6%	13,0%	45,5%	33,8%	5,2%	100,0%

Θα αγοράζα οικολογικά προϊόντα, μόνο αν ήταν φτηνότερα.	N	6	29	21	16	4	76
	%	7,9%	38,2%	27,6%	21,1%	5,3%	100,0%
Ο πληθυσμός της Γης θα αυξάνει γιατί ο άνθρωπος θα ανακαλύπτει συνεχώς καινούργιους φυσικούς πόρους.	N	2	14	18	37	5	76
	%	2,6%	18,4%	23,7%	48,7%	6,6%	100,0%
Δε με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα.	N	3	2	9	34	29	77
	%	3,9%	2,6%	11,7%	44,2%	37,7%	100,0%
Δε μου αρέσει να περνάω το χρόνο μου στην εξοχή.	N	1	6	5	40	25	77
	%	1,3%	7,8%	6,5%	51,9%	32,5%	100,0%
Αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής.	N	40	33	4			77
	%	51,9%	42,9%	5,2%			100,0%
Αν βλέπουμε τη φύση, βλέπουμε τον εαυτό μας.	N	45	30	2			77
	%	58,4%	39,0%	2,6%			100,0%
Το φυσικό περιβάλλον είναι πηγή πρώτων υλών για χρήση από τον άνθρωπο.	N	27	35	6	9		77
	%	35,1%	45,5%	7,8%	11,7%		100,0%
Δεν υπάρχει έλλειψη φυσικών πόρων (δένδρα, νερό, έδαφος).	N		4	5	31	37	77
	%		5,2%	6,5%	40,3%	48,1%	100,0%
Η ανακύκλωση είναι ένας τρόπος για να κάνουμε οικονομία σε φυσικούς πόρους.	N	18	50	6	1		75
	%	24,0%	66,7%	8,0%	1,3%		100,0%
Το ανακυκλωμένο χαρτί μπορεί να μην είναι ίσως καλύτερο, αλλά πρέπει να το χρησιμοποιούμε για να σωθούν τα δάση.	N	17	49	7	3		76
	%	22,4%	64,5%	9,2%	3,9%		100,0%
Η ανακύκλωση - επαναχρησιμοποίηση του νερού, αν και έχει πολύ μεγάλο κόστος, πρέπει οπωσδήποτε να γίνεται.	N	9	33	30	3	1	76
	%	11,8%	43,4%	39,5%	3,9%	1,3%	100,0%
Αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας / μία από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη.	N	5	22	12	24	12	75
	%	6,7%	29,3%	16,0%	32,0%	16,0%	100,0%
Το κυνήγι μας παρέχει τροφή.	N	3	23	26	22	3	77
	%	3,9%	29,9%	33,8%	28,6%	3,9%	100,0%
Το κυνήγι πρέπει να γίνεται μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές.	N	27	39	9	1	1	77
	%	35,1%	50,6%	11,7%	1,3%	1,3%	100,0%

Σημειώστε αν συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

		Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ουδέτερος-η	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα	Σύνολο
ΑΝΩ ΤΩΝ 40							
Με ενοχλεί να βλέπω να πετούν πταέρια.	N	39	23	9	2	1	74
	%	52,7%	31,1%	12,2%	2,7%	1,4%	100,0%

Στα μαγαζιά ψάχνω για προϊόντα φτιαγμένα από ανακυκλώσιμα υλικά.	N	7	16	39	12		74
	%	9,5%	21,6%	52,7%	16,2%		100,0%
Χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους.	N	4	6	41	19	4	74
	%	5,4%	8,1%	55,4%	25,7%	5,4%	100,0%
Θα αγοράζα οικολογικά προϊόντα, μόνο αν ήταν φτηνότερα.	N	9	32	23	10		74
	%	12,2%	43,2%	31,1%	13,5%		100,0%
Ο πληθυσμός της Γης θα αυξάνει γιατί ο άνθρωπος θα ανακαλύπτει συνεχώς καινούργιους φυσικούς πόρους.	N	7	15	9	29	13	73
	%	9,6%	20,5%	12,3%	39,7%	17,8%	100,0%
Δε με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα.	N		6	4	29	35	74
	%		8,1%	5,4%	39,2%	47,3%	100,0%
Δε μου αρέσει να περνάω το χρόνο μου στην εξοχή.	N	2	1	6	37	28	74
	%	2,7%	1,4%	8,1%	50,0%	37,8%	100,0%
Αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής.	N	50	19	5			74
	%	67,6%	25,7%	6,8%			100,0%
Αν βλέπουμε τη φύση, βλέπουμε τον εαυτό μας.	N	62	11	1			74
	%	83,8%	14,9%	1,4%			100,0%
Το φυσικό περιβάλλον είναι πηγή πρώτων υλών για χρήση από τον άνθρωπο.	N	36	26	3	8	1	74
	%	48,6%	35,1%	4,1%	10,8%	1,4%	100,0%
Δεν υπάρχει έλλειψη φυσικών πόρων (δένδρα, νερό, έδαφος).	N	4	8	5	33	24	74
	%	5,4%	10,8%	6,8%	44,6%	32,4%	100,0%
Η ανακύκλωση είναι ένας τρόπος για να κάνουμε οικονομία σε φυσικούς πόρους.	N	22	39	10	2		73
	%	30,1%	53,4%	13,7%	2,7%		100,0%
Το ανακυκλωμένο χαρτί μπορεί να μην είναι ίσως καλύτερο, αλλά πρέπει να το χρησιμοποιούμε για να σωθούν τα δάση.	N	26	31	14	2	1	74
	%	35,1%	41,9%	18,9%	2,7%	1,4%	100,0%
Η ανακύκλωση - επαναχρησιμοποίηση του νερού, αν και έχει πολύ μεγάλο κόστος, πρέπει οπωσδήποτε να γίνεται.	N	22	26	23	1	2	74
	%	29,7%	35,1%	31,1%	1,4%	2,7%	100,0%
Αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας / μία από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη.	N	13	12	3	26	20	74
	%	17,6%	16,2%	4,1%	35,1%	27,0%	100,0%
Το κυνήγι μας παρέχει τροφή.	N	7	18	16	24	8	73
	%	9,6%	24,7%	21,9%	32,9%	11,0%	100,0%
Το κυνήγι πρέπει να γίνεται μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές.	N	35	28	5		5	73
	%	47,9%	38,4%	6,8%		6,8%	100,0%

Σημειώστε αν συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

ΟΛΟΙ		Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ουδέτερος-η	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
Με ενοχλεί να βλέπω να πετιούνται πράγματα.	N	65	62	20	3	
	%	43,0%	41,1%	13,2%	2,0%	,7%
Στα μαγαζιά ψάχνω για προϊόντα φτιαγμένα από ανακυκλώσιμα υλικά.	N	9	28	88	23	3
	%	6,0%	18,5%	58,3%	15,2%	2,0%
Χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους.	N	6	16	76	45	8
	%	4,0%	10,6%	50,3%	29,8%	5,3%
Θα αγοράζα οικολογικά προϊόντα, μόνο αν ήταν φτηνότερα.	N	15	61	44	26	4
	%	10,0%	40,7%	29,3%	17,3%	2,7%
Ο πληθυσμός της Γης θα αυξάνει γιατί ο άνθρωπος θα ανακαλύπτει συνεχώς καινούργιους φυσικούς πόρους.	N	9	29	27	66	18
	%	6,0%	19,5%	18,1%	44,3%	12,1%
Δε με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα.	N	3	8	13	63	64
	%	2,0%	5,3%	8,6%	41,7%	42,4%
Δε μου αρέσει να περνώ το χρόνο μου στην εξοχή.	N	3	7	11	77	53
	%	2,0%	4,6%	7,3%	51,0%	35,1%
Αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής.	N	90	52	9		
	%	59,6%	34,4%	6,0%		
Αν βλάπτουμε τη φύση, βλάπτουμε τον εαυτό μας.	N	107	41	3		
	%	70,9%	27,2%	2,0%		
Το φυσικό περιβάλλον είναι πηγή πρώτων υλών για χρήση από τον άνθρωπο.	N	63	61	9	17	1
	%	41,7%	40,4%	6,0%	11,3%	,7%
Δεν υπάρχει έλλειψη φυσικών πόρων (δένδρα, νερό, έδαφος).	N	4	12	10	64	61
	%	2,6%	7,9%	6,6%	42,4%	40,4%
Η ανακύκλωση είναι ένας τρόπος για να κάνουμε οικονομία σε φυσικούς πόρους.	N	40	89	16	3	
	%	27,0%	60,1%	10,8%	2,0%	
Το ανακυκλωμένο χαρτί μπορεί να μην είναι ίσως καλύτερο, αλλά πρέπει να το χρησιμοποιούμε για να σωθούν τα δάση.	N	43	80	21	5	1
	%	28,7%	53,3%	14,0%	3,3%	,7
Η ανακύκλωση - επαναχρησιμοποίηση του νερού, αν και έχει πολύ μεγάλο κόστος, πρέπει οπωσδήποτε να γίνεται.	N	31	59	53	4	3
	%	20,7%	39,3%	35,3%	2,7%	2,0%
Αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας / μία από τα δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη.	N	18	34	15	50	32
	%	12,1%	22,8%	10,1%	33,6%	21,5%
Το κυνήγι μας παρέχει τροφή.	N	10	41	42	46	11
	%	6,7%	27,3%	28,0%	30,7%	7,3%

Το κυνήγι πρέπει να γίνεται μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές.	N	62	67	14	1	6
	%	41,3%	44,7%	9,3%	,7%	4,0%

Ποια επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον θεωρείτε περισσότερο επιβλαβή:

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Καταστροφή φυσικών οικοσυστημάτων	N	21	18	39
	%	27,3%	24,7%	26,0%
Ρύπανση εδάφους, αέρα, νερού	N	51	54	105
	%	66,2%	74,0%	70,0%
Αύξηση πληθυσμού - ανεπάρκεια τροφής για όλους	N	2	1	3
	%	2,6%	1,4%	2,0%
Πολλαπλή χρήση των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας	N	3	0	3
	%	3,9%	,0%	2,0%
Σύνολο	N	77	73	150
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Αν συμμετέχετε στη βελτίωση του περιβάλλοντος με ποιους από τους παρακάτω τρόπους εκφράζεται αυτή η συμμετοχή σας;

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		Όχι	Ναι	Σύνολο
Ανακύκλωση	N	53	24	77
	%	68,8%	31,2%	100,0%
Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές ομάδες	N	70	7	77
	%	90,9%	9,1%	100,0%
Συνδρομητής σε περιβαλλοντικά περιοδικά	N	74	3	77
	%	96,1%	3,9%	100,0%
Διατήρηση καθαριότητας πόλεων και θαλασσών	N	28	48	76
	%	36,8%	63,2%	100,0%
Μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον	N	54	23	77
	%	70,1%	29,9%	100,0%
Άλλο	N	67	10	77
	%	87,0%	13,0%	100,0%

Αν συμμετέχετε στη βελτίωση του περιβάλλοντος με ποιους από τους παρακάτω τρόπους εκφράζεται αυτή η συμμετοχή σας;

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		Όχι	Ναι	Σύνολο
Ανακύκλωση	N	58	15	73
	%	79,5%	20,5%	100,0%
Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές ομάδες	N	66	7	73
	%	90,4%	9,6%	100,0%
Συνδρομητής σε περιβαλλοντικά περιοδικά	N	68	4	72
	%	94,4%	5,6%	100,0%
Διατήρηση καθαριότητας πόλεων και θαλασσών	N	36	37	73
	%	49,3%	50,7%	100,0%
Μη χρησιμοποίηση προϊόντων	N	35	38	73

καταστροφικών για το περιβάλλον	%	47,9%	52,1%	100,0%
Άλλο	N	66	7	73
	%	90,4%	9,6%	100,0%

Αν συμμετέχετε στη βελτίωση του περιβάλλοντος με ποιους από τους παρακάτω τρόπους εκφράζεται αυτή η συμμετοχή σας;

ΟΛΟΙ		Όχι	Ναι	Σύνολο
Ανακύκλωση	N	111	39	150
	%	74,0%	26,0%	100,0%
Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές ομάδες	N	136	14	150
	%	90,7%	9,3%	100,0%
Συνδρομητής σε περιβαλλοντικά περιοδικά	N	142	7	149
	%	95,3%	4,7%	100,0%
Διατήρηση καθαριότητας πόλεων και θαλασσών	N	64	85	149
	%	43,0%	57,0%	100,0%
Μη χρησιμοποίηση προϊόντων καταστροφικών για το περιβάλλον	N	89	61	150
	%	59,3%	40,7%	100,0%
Άλλο	N	133	17	150
	%	88,7%	11,3%	100,0%

Με βάση τις απόψεις σας σχετικά με το περιβάλλον, απαντήστε στις παρακάτω προτάσεις:

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Σύνολο
Θεωρείτε αναγκαία την εκπαίδευση του κοινού γύρω από το περιβάλλον.			1	19	18	39	77
			1,3%	24,7%	23,4%	50,6%	100,0%
Θεωρείτε σωστή την ενημέρωση του κοινού που προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε. και αφορά θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.		7	25	21	13	11	77
		9,1%	32,5%	27,3%	16,9%	14,3%	100,0%
Πιστεύετε ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν την ποιότητά του και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.		2	1	17	14	43	77
		2,6%	1,3%	22,1%	18,2%	55,8%	100,0%

Με βάση τις απόψεις σας σχετικά με το περιβάλλον, απαντήστε στις παρακάτω προτάσεις:

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Σύνολο
Θεωρείτε αναγκαία την εκπαίδευση του κοινού γύρω από το περιβάλλον.	N	1	5	10	18	39	73
	%	1,4%	6,8%	13,7%	24,7%	53,4%	100,0%
Θεωρείτε σωστή την ενημέρωση του κοινού που προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε. και αφορά θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.	N	7	39	11	11	5	73
	%	9,6%	53,4%	15,1%	15,1%	6,8%	100,0%
Πιστεύετε ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν την ποιότητά του και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.	N			11	15	47	73
	%			15,1%	20,5%	64,4%	100,0%

Με βάση τις απόψεις σας σχετικά με το περιβάλλον, απαντήστε στις παρακάτω προτάσεις:

ΟΛΟΙ		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Σύνολο
Θεωρείτε αναγκαία την εκπαίδευση του κοινού γύρω από το περιβάλλον.	N	1	6	29	36	78	150

Θεωρείτε σωστή την ενημέρωση του κοινού που προέρχεται από τα Μ.Μ.Ε. και αφορά θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.	°	,7%	4,0%	19,3%	24,0%	52,0%	100,0%
	†	14	64	32	24	16	150
Πιστεύετε ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν την ποιότητά του και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.	°	9,3%	42,7%	21,3%	16,0%	10,7%	100,0%
	†	2	1	28	29	90	150
	°	1,3%	,7%	18,7%	19,3%	60,0%	100,0%

ΜΕΡΟΣ Ε'

Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Πολύ ικανοποιητική	N	2	2	4
	%	2,6%	2,7%	2,6%
Ικανοποιητική	N	21	12	33
	%	27,3%	16,2%	21,9%
Μέτρια	N	32	38	70
	%	41,6%	51,4%	46,4%
Ελάχιστη ικανοποιητική	N	17	17	34
	%	22,1%	23,0%	22,5%
Καθόλου ικανοποιητική	N	5	5	10
	%	6,5%	6,8%	6,6%
Σύνολο	N	77	74	151
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Οι γνώσεις - ενημέρωση που έχετε σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, προέρχονται από:

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		Κυρίως	Αρκετά	Καθόλου	Σύνολο
Μαθήματα ή δραστηριότητες κατά την φοίτησή σας στο σχολείο.	N	31	41	5	77
	%	40,3%	53,2%	6,5%	100,0%
Συγγενείς, φίλους, γείτονες.	N	3	35	39	77
	%	3,9%	45,5%	50,6%	100,0%
Έντυπα (π.χ. εφημερίδες).	N	14	43	20	77
	%	18,2%	55,8%	26,0%	100,0%
Προγράμματα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας.	N	15	39	23	77
	%	19,5%	50,6%	29,9%	100,0%
Ειδικά περιοδικά.	N	7	19	50	76
	%	9,2%	25,0%	65,8%	100,0%
Συλλόγους, φορείς, περιβαλλοντικές ομάδες.	N	4	18	54	76
	%	5,3%	23,7%	71,1%	100,0%
Κρατικούς φορείς..	N	1	8	67	76
	%	1,3%	10,5%	88,2%	100,0%
Υλικό που λάβατε από το ταχυδρομείο σε λογαριασμούς π.χ. της ΔΕΗ κ.α.	N	2	7	68	77
	%	2,6%	9,1%	88,3%	100,0%
Παρουσιάσεις ή εκδηλώσεις του δήμου στη γειτονιά σας, στη δουλειά σας, στην πόλη σας.	N		15	62	77
	%		19,5%	80,5%	100,0%

Οι γνώσεις - ενημέρωση που έχετε σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, προέρχονται από:

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		Κυρίως	Αρκετά	Καθόλου	Σύνολο
Μαθήματα ή δραστηριότητες κατά την φοίτησή σας στο σχολείο.	N	10	23	36	69
	%	14,5%	33,3%	52,2%	100,0%
Συγγενείς, φίλους, γείτονες.	N	6	16	47	69

	%	8,7%	23,2%	68,1%	100,0%
Έντυπα (π.χ. εφημερίδες).	N	30	34	8	72
	%	41,7%	47,2%	11,1%	100,0%
Προγράμματα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας.	N	29	32	11	72
	%	40,3%	44,4%	15,3%	100,0%
Ειδικά περιοδικά.	N	19	14	36	69
	%	27,5%	20,3%	52,2%	100,0%
Συλλόγους, φορείς, περιβαλλοντικές ομάδες.	N	5	10	54	69
	%	7,2%	14,5%	78,3%	100,0%
Κρατικούς φορείς..	N	1	8	60	69
	%	1,4%	11,6%	87,0%	100,0%
Υλικό που λάβατε από το ταχυδρομείο σε λογαριασμούς π.χ. της ΔΕΗ κ.α.	N	3	16	49	68
	%	4,4%	23,5%	72,1%	100,0%
Παρουσιάσεις ή εκδηλώσεις του δήμου στη γειτονιά σας, στη δουλειά σας, στην πόλη σας.	N	1	11	57	69
	%	1,4%	15,9%	82,6%	100,0%

Οι γνώσεις - ενημέρωση που έχετε σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, προέρχονται από:

		Κυρίως	Αρκετά	Καθόλου	Σύνολο
Μαθήματα ή δραστηριότητες κατά την φοίτησή σας στο σχολείο.	N	41	64	41	146
	%	28,1%	43,8%	28,1%	100,0%
Συγγενείς, φίλους, γείτονες.	N	9	51	86	146
	%	6,2%	34,9%	58,9%	100,0%
Έντυπα (π.χ. εφημερίδες).	N	44	77	28	149
	%	29,5%	51,7%	18,8%	100,0%
Προγράμματα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας.	N	44	71	34	149
	%	29,5%	47,7%	22,8%	100,0%
Ειδικά περιοδικά.	N	26	33	86	145
	%	17,9%	22,8%	59,3%	100,0%
Συλλόγους, φορείς, περιβαλλοντικές ομάδες.	N	9	28	108	145
	%	6,2%	19,3%	74,5%	100,0%
Κρατικούς φορείς..	N	2	16	127	145
	%	1,4%	11,0%	87,6%	100,0%
Υλικό που λάβατε από το ταχυδρομείο σε λογαριασμούς π.χ. της ΔΕΗ κ.α.	N	5	23	117	145
	%	3,4%	15,9%	80,7%	100,0%
Παρουσιάσεις ή εκδηλώσεις του δήμου στη γειτονιά σας, στη δουλειά σας, στην πόλη σας.	N	1	26	119	146
	%	,7%	17,8%	81,5%	100,0%

Κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής σας φοίτησης είχατε / έχετε γίνει αποδέκτες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης;

		Ομάδα		Σύνολο
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Όχι	N	32	56	88
	%	41,6%	75,7%	58,3%
Ναι	N	45	18	63
	%	58,4%	24,3%	41,7%
Σύνολο	N	77	74	151
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Ποια είναι η πηγή ενημέρωσής σας για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις;

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		Όχι	Ναι	Σύνολο
M.M.E.	N	32	45	77
	%	41,6%	58,4%	100,0%
Διαδίκτυο	N	59	18	77
	%	76,6%	23,4%	100,0%
Θεματικά περιοδικά	N	66	11	77
	%	85,7%	14,3%	100,0%
Εκπαίδευση	N	47	30	77
	%	61,0%	39,0%	100,0%
Άλλο	N	70	7	77
	%	90,9%	9,1%	100,0%

Ποια είναι η πηγή ενημέρωσής σας για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις;

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		Όχι	Ναι	Σύνολο
M.M.E.	N	23	51	74
	%	31,1%	68,9%	100,0%
Διαδίκτυο	N	68	6	74
	%	91,9%	8,1%	100,0%
Θεματικά περιοδικά	N	57	17	74
	%	77,0%	23,0%	100,0%
Εκπαίδευση	N	64	10	74
	%	86,5%	13,5%	100,0%
Άλλο	N	69	5	74
	%	93,2%	6,8%	100,0%

Ποια είναι η πηγή ενημέρωσής σας για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις;

ΟΛΟΙ		Όχι	Ναι	Σύνολο
M.M.E.	N	55	96	151
	%	36,4%	63,6%	100,0%
Διαδίκτυο	N	127	24	151
	%	84,1%	15,9%	100,0%
Θεματικά περιοδικά	N	123	28	151
	%	81,5%	18,5%	100,0%
Εκπαίδευση	N	111	40	151
	%	73,5%	26,5%	100,0%
Άλλο	N	139	12	151
	%	92,1%	7,9%	100,0%

Ποια κατά τη γνώμη σας μέτρα πρέπει να ληφθούν για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα;

ΦΟΙΤΗΤΕΣ		Όχι	Ναι	Σύνολο
Εκδηλώσεις από τοπικές αρχές (π.χ. δήμος) ή οικολογικές οργανώσεις	N	45	32	77
	%	58,4%	41,6%	100,0%
Σεμινάρια	N	55	22	77
	%	71,4%	28,6%	100,0%

Ένταξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων	N	21	56	77
	%	27,3%	72,7%	100,0%
Δραστηριοποίηση των Κοινωνικών Λειτουργών για την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, με σκοπό την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίησή του.	N	40	37	77
	%	51,9%	48,1%	100,0%

Ποια κατά τη γνώμη σας μέτρα πρέπει να ληφθούν για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα;

ΑΝΩ ΤΩΝ 40		Όχι	Ναι	Σύνολο
Εκδηλώσεις από τοπικές αρχές (π.χ. δήμος) ή οικολογικές οργανώσεις	N	41	33	74
	%	55,4%	44,6%	100,0%
Σεμινάρια	N	63	11	74
	%	85,1%	14,9%	100,0%
Ένταξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων	N	22	52	74
	%	29,7%	70,3%	100,0%
Δραστηριοποίηση των Κοινωνικών Λειτουργών για την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, με σκοπό την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίησή του.	N	53	21	74
	%	71,6%	28,4%	100,0%

Ποια κατά τη γνώμη σας μέτρα πρέπει να ληφθούν για την καλύτερη ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα;

ΟΛΟΙ		Όχι	Ναι	Σύνολο
Εκδηλώσεις από τοπικές αρχές (π.χ. δήμος) ή οικολογικές οργανώσεις	N	86	65	151
	%	57,0%	43,0%	100,0%
Σεμινάρια	N	118	33	151
	%	78,1%	21,9%	100,0%
Ένταξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων	N	43	108	151
	%	28,5%	71,5%	100,0%
Δραστηριοποίηση των Κοινωνικών Λειτουργών για την ενημέρωση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα, με σκοπό την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίησή του.	N	93	58	151
	%	61,6%	38,4%	100,0%

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ΄
ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ
ΔΥΟ ΟΜΑΔΩΝ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Το χ^2 είναι ένα είδος στατιστικού ελέγχου που χρησιμοποιούμε για να διαπιστώσουμε την ύπαρξη ή μη συσχέτισης μεταξύ δύο μεταβλητών.

Συσχέτιση είναι η ύπαρξη κάποιου είδους σχέσης μεταξύ δύο μεταβλητών (δείχνει δηλαδή αν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα σε δύο μεταβλητές).

Το **p** είναι η πιθανότητα να μην υπάρχει συσχέτιση μεταξύ δύο μεταβλητών.

Στατιστική σημαντικότητα εντοπίζεται ανάμεσα σε δύο μεταβλητές όταν το $p > 0,05 = 5\%$, δηλαδή υπάρχει 95% πιθανότητα αυτό που υποθέτουμε να αληθεύει και 5% να είναι λάθος.

Όταν το **$p < 0,05$** τότε έχουμε στατιστική σημαντικότητα.

Όταν το **$p < 0,01$** τότε έχουμε ισχυρή στατιστική σημαντικότητα.

Όταν το **$p < 0,001$** τότε έχουμε πολύ ισχυρή στατιστική σημαντικότητα.

ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΟΜΑΔΩΝ (ΦΟΙΤΗΤΕΣ & ΑΝΩ ΤΩΝ 40)

Κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής σας φοίτησης είχατε / έχετε γίνει αποδέκτες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης; * Ομάδα Crosstabulation

% within Ομάδα

		Ομάδα		Total
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Κατά τη διάρκεια της σχολικής και πανεπιστημιακής σας φοίτησης είχατε / έχετε γίνει αποδέκτες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης;	Όχι	41,6%	75,7%	58,3%
	Ναι	58,4%	24,3%	41,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	18,064	1	,000		
Continuity Correction	16,689	1	,000		
Likelihood Ratio	18,524	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	17,945	1	,000		
N of Valid Cases	151				

Crosstab

% within Ομάδα

		Ομάδα		Total
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Διαδίκτυο	Όχι	76,6%	91,9%	84,1%
	Ναι	23,4%	8,1%	15,9%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	6,581	1	,010		
Continuity Correction	5,488	1	,019		
Likelihood Ratio	6,858	1	,009		
Fisher's Exact Test				,014	,009
Linear-by-Linear Association	6,537	1	,011		
N of Valid Cases	151				

Crosstab

% within Ομάδα

		Ομάδα		Total
		Φοιτητές TEI	Άνω των 40	
Εκπαίδευση	Όχι	61,0%	86,5%	73,5%
	Ναι	39,0%	13,5%	26,5%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	12,549	1	,000		
Continuity Correction	11,276	1	,001		
Likelihood Ratio	13,019	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	12,466	1	,000		
N of Valid Cases	151				

Crosstab

% within Ομάδα

		Ομάδα		Total
		Φοιτητές TEI	Άνω των 40	
Πήρατε ποτέ μέρος σε προγράμματα για τη συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών;	Όχι	68,8%	83,8%	76,2%
	Ναι	31,2%	16,2%	23,8%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	4,647	1	,031		
Continuity Correction	3,860	1	,049		
Likelihood Ratio	4,723	1	,030		
Fisher's Exact Test				,036	,024
Linear-by-Linear Association	4,616	1	,032		
N of Valid Cases	151				

Crosstab

% within Ομάδα

		Ομάδα		Total
		Φοιτητές ΤΕΙ	Άνω των 40	
Αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας / μία από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη.	Συμφωνώ Απόλυτα	6,7%	17,6%	12,1%
	Συμφωνώ	29,3%	16,2%	22,8%
	Ουδέτερος-η	16,0%	4,1%	10,1%
	Διαφωνώ	32,0%	35,1%	33,6%
	Διαφωνώ Απόλυτα	16,0%	27,0%	21,5%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,971	4	,007
Likelihood Ratio	14,545	4	,006
Linear-by-Linear Association	,554	1	,457
N of Valid Cases	149		

Συνδυαστικές Φοιτητών

Crosstab

% within Ποιός είναι ο τόπος καταγωγής σας:

		Ποιός είναι ο τόπος καταγωγής σας:		Total
		Επαρχία - χωριό	Πόλη	
Χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους.	Συμφωνώ Απόλυτα	2,3%	2,9%	2,6%
	Συμφωνώ	16,3%	8,8%	13,0%
	Ουδέτερος-η	53,5%	35,3%	45,5%
	Διαφωνώ	18,6%	52,9%	33,8%
	Διαφωνώ Απόλυτα	9,3%	,0%	5,2%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,016	4	,017
Likelihood Ratio	13,600	4	,009
Linear-by-Linear Association	1,269	1	,260
N of Valid Cases	77		

Crosstab

% within Κατοικείτε σε:

		Κατοικείτε σε:		Total
		Διαμέρισμα πολυκατοικίας	Μονοκατοικία	
Χρησιμοποιώ ανακυκλώσιμα προϊόντα ασχέτως του κόστους τους.	Συμφωνώ Απόλυτα	2,3%	3,0%	2,6%
	Συμφωνώ	11,6%	12,1%	11,8%
	Ουδέτερος-η	39,5%	54,5%	46,1%
	Διαφωνώ	46,5%	18,2%	34,2%
	Διαφωνώ Απόλυτα	,0%	12,1%	5,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,545	4	,032
Likelihood Ratio	12,319	4	,015
Linear-by-Linear Association	,094	1	,759
N of Valid Cases	76		

Crosstab

% within Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:

		Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:					Total
		Πολύ ικανοποιητική	Ικανοποιητική	Μέτρια	Ελάχιστη ικανοποιητική	Καθόλου ικανοποιητική	
Συμμετείχατε ποτέ εθελοντικά σε οργανωμένες δραστηριότητες σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος;	Όχι	100,0%	52,4%	90,6%	94,1%	100,0%	81,8%
	Ναι	,0%	47,6%	9,4%	5,9%	,0%	18,2%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Αν όχι, για ποιο λόγο; * Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:

% within Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:

		Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:					Total
		Πολύ ικανοποιητική ή	Ικανοποιητική	Μέτρια	Ελάχιστη ικανοποιητική ή	Καθόλου ικανοποιητική	
Αν όχι, για ποιο λόγο;	Δεν είχα διαθέσιμο χρόνο	50,0%	27,3%	27,6%	18,8%	20,0%	25,4%
	Δεν ήμουν ενημερωμένος για τέτοιες δραστηριότητες	50,0%	45,5%	58,6%	37,5%	60,0%	50,8%

Δε με ενδιέφερε Άλλο	,0%	18,2%	10,3%	25,0%	20,0%	15,9%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,186	4	,002
Likelihood Ratio	16,434	4	,002
Linear-by-Linear Association	8,821	1	,003
N of Valid Cases	77		

Συνδυαστικές απόμων άνω των 40

Crosstab

% within Επίπεδο εκπαίδευσης

		Επίπεδο εκπαίδευσης				Total
		Αναλφάβητος	Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ/ΑΕΙ)	
Θα σας ενδιέφερε να ενταχθείτε σε κάποια περιβαλλοντική ομάδα, οργάνωση, ή σύλλογο;	Όχι	100,0%	47,1%	37,9%	33,3%	43,1%
	Ναι	,0%	52,9%	62,1%	66,7%	56,9%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,844	3	,049
Likelihood Ratio	9,682	3	,021
Linear-by-Linear Association	4,955	1	,026
N of Valid Cases	72		

Crosstab

% within Επίπεδο εκπαίδευσης

		Επίπεδο εκπαίδευσης				Total
		Αναλφάβητος	Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ/ΑΕΙ)	
Δε με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα.	Συμφ ωνώ	40,0%	17,6%	3,4%	,0%	8,3%

	Ουδέτ ερος-η	20,0%	,0%	3,4%	9,5%	5,6%
	Διαφω νώ	40,0%	35,3%	55,2%	23,8%	40,3%
	Διαφω νώ Απόλυ τα	,0%	47,1%	37,9%	66,7%	45,8%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,813	9	,009
Likelihood Ratio	22,725	9	,007
Linear-by-Linear Association	9,939	1	,002
N of Valid Cases	72		

Crosstab

% within Επίπεδο εκπαίδευσης

		Επίπεδο εκπαίδευσης				Total
		Αναλφάβητος	Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμ ια Εκπαίδευση	Τριτοβά θμια Εκπαίδε υση (ΤΕΙ/ΑΕΙ)	
Αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής.	Συμφω νώ Απόλυ τα	20,0%	76,5%	55,2%	85,7%	66,7%
	Συμφω νώ	60,0%	11,8%	41,4%	9,5%	26,4%
	Ουδέτε ρος-η	20,0%	11,8%	3,4%	4,8%	6,9%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,298	6	,026
Likelihood Ratio	14,637	6	,023
Linear-by-Linear Association	4,151	1	,042
N of Valid Cases	72		

Crosstab

% within Επίπεδο εκπαίδευσης

		Επίπεδο εκπαίδευσης				Total
		Αναλφάβητος	Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΤΕΙ/ΑΕΙ)	
Αν βλέπουμε τη φύση, βλέπουμε τον εαυτό μας.	Συμφωνώ Απόλυτα	40,0%	82,4%	86,2%	90,5%	83,3%
	Συμφωνώ	40,0%	17,6%	13,8%	9,5%	15,3%
	Ουδέτερος-η	20,0%	,0%	,0%	,0%	1,4%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,246	6	,008
Likelihood Ratio	8,894	6	,180
Linear-by-Linear Association	6,116	1	,013
N of Valid Cases	72		

Crosstab

% within Επάγγελμα

		Επάγγελμα				
		Δημόσιος Υπάλληλος	Ιδιωτικός Υπάλληλος	Ελεύθερος επαγγελματίας	Αγρότης/Κτηνοτρόφος	Συνταξιούχος
Αν δεν κάνουμε κάτι τώρα για την εξοικονόμηση φυσικών πόρων, οι επόμενες γενιές θα αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα σε σχέση με την ποιότητα ζωής.	Συμφωνώ Απόλυτα	77,3%	57,9%	61,5%	75,0%	33,3%
	Συμφωνώ	22,7%	36,8%	30,8%	,0%	66,7%
	Ουδέτερος-η	,0%	5,3%	7,7%	25,0%	,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,156	12	,019
Likelihood Ratio	17,702	12	,125
Linear-by-Linear Association	1,004	1	,316
N of Valid Cases	73		

Crosstab

% within Επάγγελμα

		Επάγγελμα				
		Δημόσιος Υπάλληλος	Ιδιωτικός Υπάλληλος	Ελεύθερος επαγγελματίας	Αγρότης/Κτηνοτρόφος	Συνταξιούχος
Αν βλέπουμε τη φύση, βλέπουμε τον εαυτό μας.	Συμφωνώ Απόλυτα	90,9%	84,2%	92,3%	50,0%	33,3%
	Συμφωνώ	9,1%	15,8%	7,7%	50,0%	66,7%
	Ουδέτερος-η	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,232	12	,019
Likelihood Ratio	19,031	12	,088
Linear-by-Linear Association	3,366	1	,067
N of Valid Cases	73		

Crosstab

% within Επάγγελμα

		Επάγγελμα				
		Δημόσιος Υπάλληλος	Ιδιωτικός Υπάλληλος	Ελεύθερος επαγγελματίας	Αγρότης/Κτηνοτρόφος	Συνταξιούχος
Αυτό που κάνω εγώ προσωπικά για το περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα γιατί είμαι ένας / μία από τα 6 δισεκατομμύρια κατοίκους αυτού του πλανήτη.	Συμφωνώ Απόλυτα	9,1%	10,5%	15,4%	50,0%	,0%
	Συμφωνώ	9,1%	5,3%	30,8%	,0%	33,3%
	Ουδέτερος-η	9,1%	,0%	,0%	,0%	33,3%
	Διαφωνώ	50,0%	47,4%	15,4%	50,0%	33,3%
	Διαφωνώ Απόλυτα	22,7%	36,8%	38,5%	,0%	,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	36,569	24	,048
Likelihood Ratio	35,551	24	,061
Linear-by-Linear Association	6,887	1	,009

N of Valid Cases

73

Crosstab

% within Επάγγελμα

		Δημόσιος Υπάλληλος	Ιδιωτικός Υπάλληλος	Ελεύθερος επαγγελματίας	Επάγγελμα Αγρότης/Κτηνο τρόφος	Συνταξιούχος
Πιστεύετε ότι οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον απειλούν την ποιότητά του και συνεπώς την ποιότητα της ανθρώπινης ζωής.	Αρκετά	13,6%	,0%	7,7%	75,0%	33,3%
	Πολύ	13,6%	33,3%	23,1%	,0%	66,7%
	Πάρα πολύ	72,7%	66,7%	69,2%	25,0%	,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	31,113	12	,002
Likelihood Ratio	30,969	12	,002
Linear-by-Linear Association	2,101	1	,147
N of Valid Cases	72		

Crosstab

% within Ποιός είναι ο τόπος καταγωγής σας;

		Ποιός είναι ο τόπος καταγωγής σας;		Total
		Επαρχία - χωριό	Πόλη	
Πήρατε ποτέ μέρος σε προγράμματα για τη συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών;	Όχι	91,3%	71,4%	83,8%
	Ναι	8,7%	28,6%	16,2%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5,061	1	,024		
Continuity Correction	3,704	1	,054		
Likelihood Ratio	4,916	1	,027		
Fisher's Exact Test				,047	,029
Linear-by-Linear Association	4,992	1	,025		
N of Valid Cases	74				

Crosstab

% within Κατοικείτε σε:

		Κατοικείτε σε:		
		Διαμέρισμα πολυκατοικίας	Μονοκατοικία	Total
Συμμετείχατε ποτέ εθελοντικά σε οργανωμένες δραστηριότητες σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος;	Όχι	94,7%	73,5%	84,7%
	Ναι	5,3%	26,5%	15,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	6,235	1	,013		
Continuity Correction	4,704	1	,030		
Likelihood Ratio	6,590	1	,010		
Fisher's Exact Test				,020	,014
Linear-by-Linear Association	6,149	1	,013		
N of Valid Cases	72				

Crosstab

% within Κατοικείτε σε:

		Κατοικείτε σε:		
		Διαμέρισμα πολυκατοικίας	Μονοκατοικία	Total
Δε με νοιάζει τι θα απογίνει ο κόσμος σε εκατό χρόνια από σήμερα.	Συμφωνώ	15,8%	,0%	8,3%
	Ουδέτερος-η	7,9%	2,9%	5,6%
	Διαφωνώ	42,1%	38,2%	40,3%
	Διαφωνώ Απόλυτα	34,2%	58,8%	45,8%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,600	3	,035
Likelihood Ratio	10,949	3	,012
Linear-by-Linear Association	8,359	1	,004
N of Valid Cases	72		

Crosstab

% within Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:

		Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:					Total
		Πολύ ικανοποιητικ ή	Ικανοποιητ ική	Μέτρια	Ελάχιστα ικανοποιητικ ή	Καθόλου ικανοποιητική	
Συμμετείχατε ποτέ εθελοντικά σε οργανωμένες δραστηριότητες σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος;	Ν α ί	50,0%	50,0%	94,7%	88,2%	100,0%	85,1%
		50,0%	50,0%	5,3%	11,8%	,0%	14,9%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Crosstab

% within Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:

		Η ενημέρωσή σας σε θέματα περιβάλλοντος θεωρείτε ότι είναι:				
		Πολύ ικανοποιητικ ή	Ικανοποιητικ ή	Μέτρια	Ελάχιστα ικανοποιητ ική	Καθόλου ικανοποιητική
Αν όχι, για ποιο λόγο;	Δεν είχα διαθέσιμο χρόνο	,0%	66,7%	25,0%	40,0%	40,0%
	Δεν ήμουν ενημερωμένος για τέτοιες δραστηριότητες	,0%	16,7%	55,6%	26,7%	40,0%
	Δε με ενδιέφερε	,0%	,0%	5,6%	26,7%	20,0%
	Άλλο	100,0%	16,7%	13,9%	6,7%	,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,427	4	,002
Likelihood Ratio	14,819	4	,005
Linear-by-Linear Association	8,208	1	,004
N of Valid Cases	74		

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε΄
Ο ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ ΟΔΗΓΟΥ

Ο Δεκάλογος του Οικολογικού Οδηγού (www.oikoen.gr/selides/htm)

- 1.** Αν δεν έχω αυτοκίνητο, δεν επιδιώκω να αποκτήσω.
- 2.** Αν έχω αυτοκίνητο, επιδιώκω να το χρησιμοποιώ όσο γίνεται λιγότερο. Η φύση με προίκισε με δυο πόδια δυνατά, με τα οποία μπορώ να βαδίζω ή να ποδηλατώ. Αυτό ωφελεί και τη δική μου υγεία, εκτός από την υγεία του πλανήτη και των άλλων. Η φύση με προίκισε επίσης και με ένα κεφάλι και πρέπει και αυτό να το χρησιμοποιώ.
- 3.** Φροντίζω να είναι το αυτοκίνητό μου σε άριστη μηχανική κατάσταση.
- 4.** Όταν θέλω να μετακινηθώ, επιδιώκω να αφήσω το αυτοκίνητο στο σπίτι.
- 5.** Αν πρέπει οπωσδήποτε να το χρησιμοποιήσω, ας πούμε λόγω καιρού ή σημαντικής απόστασης και έλλειψης χρόνου ή επειδή έχω να μεταφέρω φορτία, δεν ξεχνώ ποτέ τα παρακάτω:
 - 6.** Πριν ξεκινήσω, προθερμαίνω τον κινητήρα έστω για 2 - 3 λεπτά.
 - 7.** Αποφεύγω τη δύσκολη οδήγηση, σε ανώμαλους δρόμους και σε ακραίες κλιματικές συνθήκες. Προτιμώ δρόμους με τα λιγότερα φανάρια και την ελάχιστη κυκλοφορία. Αποφεύγω στάσεις και επιβραδύνσεις.
 - 8.** Προσέχω να μη σπάσω ποτέ το αυγό που πάντα βρίσκεται μεταξύ του ποδιού μου και του πεντάλ του γκαζιού.
 - 9.** Επιταχύνω ομαλά. Αποφεύγω τις αυξομειώσεις στο γκάζι. Προτιμώ τις μέσες έως υψηλές στροφές κινητήρα, τη σταθερή ταχύτητα οδήγησης, τις μεσαίες σχέσεις μετάδοσης, την «οικονομική ταχύτητα» του αυτοκινήτου. Τηρώ τους κανόνες οδικής συμπεριφοράς και δεν εμποδίζω την κυκλοφορία των άλλων.
- 10.** Αποφεύγω να βάζω μπρος ένα καταλυτικό αυτοκίνητο «με ταχύτητα», με σπρώξιμο ή σε κατηφόρα.